

TEISMO PROCESO VEDIMO STUDIJA SANTRAUKA

Parengta įgyvendinant projektą
„Kokybės, paslaugų ir infrastruktūros tobulinimas Lietuvos teismuose“
Nr. Nr. LT06-1-NTA-TF-001

Parengė: Mykolo Romerio universiteto tyrėjai

Data: 2022-10-16

TURINYS

I. TEISMO PROCESO VEDIMO ESAMOS SITUACIJOS ANALIZĖ	3
II. TEISMO PROCESO VEDIMO MONITORINGAS	12
III. UŽSIENIO ŠALIŲ GEROSIOS PRAKTIKOS IR TARPTAUTINIŲ TEISMŲ SPRENDIMŲ ANALIZĖ	15
IV. TEISMO PROCESO VEDIMO METODINĖS REKOMENDACIJOS	19
V. TEISĖS AKTŲ PROJEKTAI	21

Žmogaus nuomonę apie teisną ir teisingumą formuoja ne tik požiūris į priimtą galutinį teismo sprendimą ar žiniasklaidą, bet ir teismo proceso trukmė bei viso proceso eiga. Konsultacinė Europos teisėjų taryba nuomonėje Nr. 11 (2008) dėl teismų sprendimų kokybės nurodė, kad teisėjas turi sugebėti aktyviai ir operatyviai organizuoti teismo procesą ir jam vadovauti. Teismo proceso vedimo kokybė yra vienas iš svarbiausių veiksnių, galinčių lemti tiek galutinio rezultato, t. y. teismo sprendimo kokybę, tiek ilgesnę bylos nagrinėjimo trukmę.

Mykolo Romerio universiteto (toliau – MRU) Teisės mokyklos ir Teisingumo tyrimų laboratorijos teisės ekspertai, vykdydami Nacionalinės teismų administracijos, kuri įgyvendina projektą „Kokybės, paslaugų ir infrastruktūros tobulinimas Lietuvos teismuose“, finansuotą 2014–2021 metų Europos ekonominės erdvės finansinio mechanizmo lėšomis, užsakymą, atliko išsamų kokybinį tyrimą ir parengė teismo proceso vedimo mokslo studiją.

Šia teismo proceso vedimo studija siekiama didinti teismo proceso vedimo kokybę ir užtikrinti efektyvesnę teisės į teisingumą įgyvendinimą.

I. TEISMO PROCESO VEDIMO ESAMOS SITUACIJOS ANALIZĖ

Skirtingai nuo baudžiamojo proceso, civilinių ir administracinių bylų teisenų reguliavimas buvo ne kartą reformuotas ir pildytas teisės normomis, kurių tikslas – užtikrinti greitą ir koncentruotą bylų nagrinėjimą. Baudžiamajame procese esminių reformų kol kas nebuvo įvykdyta, todėl kilo klausimas, ar dabartinis reguliavimas, kuriam būdingas formalizavimas, žodiškumas, kuris iš esmės yra pritaikytas vienos standartinės baudžiamosios bylos (vieno epizodo, su vienu kaltinamuoju) nagrinėjimui, atitinka šių dienų realijas, ir / ar problemas, kylančias dėl ilgos bylinėjimosi trukmės, galima išspręsti teisinio reguliavimo keitimu ar / ir pasitelkiant teisėjų įgūdžių kryptingai vesti procesą skatinimo iniciatyvas.

Atlikus teisės aktų analizę, išskirtini tokie svarbiausi teisinio reguliavimo dėl baudžiamosios bylos nagrinėjimo trukmės aspektai:

- bylos nagrinėjimo trukmę nulemia atitinkama baudžiamojo proceso forma – bendrojo baudžiamojo proceso forma arba specifinė baudžiamojo proceso rūšis;
- Baudžiamojo proceso kodeksas (toliau – BPK), neįtvirtindamas bendrų bylos išnagrinėjimo terminų, reguliuoja atskirų proceso veiksmų atlikimo, sprendimų priėmimo terminus;
- detaliam reguliuojamas įrodymų tyrimas, laikantis tiesioginio įrodymų tyrimo ir žodiškumo reikalavimų. Teisinio reguliavimo nuostatos dėl kaltinamojo akto paskelbimo, bylos dokumentų garsinimo, garso ir vaizdo įrašų perklausymo ir peržiūros ilgina proceso trukmę sudėtingose, didelės apimties bylose, t. y. riboja galimybę lanksčiai reaguoti į daugialypes procesines situacijas ir kryptingai vesti teismo procesą;
- sutrumpintas įrodymų tyrimas – pažangus instrumentas, tačiau teisiniu reguliavimu numatytos ribotos galimybės taikyti sutrumpintą įrodymų tyrimą bylose, kuriose yra keli kaltinamieji, kaltinami vienos ar kelių nusikalstamų veikų padarymu;
- pernelyg siauros galimybės pagal teisinį reguliavimą taikyti rašytinį procesą apeliacinės instancijos teismuose;
- iš esmės tik viena iš specifinių baudžiamojo proceso formų – baudžiamojo įsakymo priėmimo procesu – siekiama paspartinti bylos nagrinėjimą teisme. Tačiau baudžiamojo įsakymo priėmimo proceso taikymas galimas tik esant itin formalioms sąlygoms ir yra poreikis šį reguliavimą peržiūrėti;
- BPK nėra aiškiai apibrėžti teismo posėdžio pirmininko įgaliojimai ir jų apimtis, nėra ir negali būti apibrėžtos detalios įvairių teisėjo turimų kontrolės įrankių naudojimo sąlygos (pvz., kokiais atvejais ir sąlygomis galima nutraukti baigiamąsias kalbas sakantį proceso dalyvį; kaip elgtis, jei pagal bylos aplinkybes galimas sutrumpintas kaltinamojo akto skaitymas, tačiau prokuroras skaito visą aktą pažodžiui; kuriuo etapu imtis papildomų organizacinių ir teisinių priemonių, jei nepavyksta suderinti posėdžio laiko su šalimis), todėl efektyvus proceso vedimas iš esmės priklauso nuo teisėjo vadovavimo, organizavimo ir bendravimo

gebėjimų. Efektyvų procesą lemia ir tai, kad teismo proceso vedimo kokybė skirtingose bylose gali iš esmės skirtis ne dėl baudžiamojo proceso normų taikymų, bet dėl konkretaus teisėjo pasirengimo bylai ir jo gebėjimų kryptingai vesti procesą. Atitinkamai itin svarbu identifikuoti problemas, su kuriomis susiduria baudžiamojo proceso dalyviai, kurios gali neigiamai paveikti baudžiamojo proceso vedimo kokybę, ir sukurti praktinio pobūdžio mokymų bei keitimosi gerąja praktika modelius, padedančius tobulinti teisėjų vadovavimą teismo procesui.

Apibendrinus atliktą teisės aktų analizę ir kokybinį tyrimą, darytinos tokios išvados:

Pirma, teismo proceso vedimo kokybė priklauso nuo teisėjo gebėjimo naudotis turimais teisiniais, organizaciniais ir techniniais instrumentais, lemiančiais kokybišką ir greitą teismo procesą.

Antra, esamas baudžiamojo proceso teisinis reguliavimas yra labiau pritaikytas nesudėtingų / standartinių (kuriose dažniausiai dalyvauja vienas kaltinamasis, santykinai mažai baudžiamojo proceso dalyvių, nagrinėjamas vienas nusikalstamos veikos epizodas ir pan.) baudžiamųjų bylų nagrinėjimui. Pagrindinės problemos, lemiančios ilgesnę tokios nesudėtingos / standartinės baudžiamosios bylos nagrinėjimo trukmę, yra: proceso šalių užimtumas, neatvykimas į teismo posėdį; ekspertizės skyrimas; būtinybė skelbti kaltinamojo paiešką; teisėjų ar kitų proceso dalyvių kaita; proceso veiksmų ir šalių prašymų, kurie galėjo būti atlikti ir išspręsti ankstesnėje proceso stadijoje, dar iki bylos perdavimo į teismą posėdį, perkėlimas spręsti teismajame posėdyje, t. y. neišnaudojamos pasirengimo bylos nagrinėjimui galimybės ankstyvojoje stadijoje. Nesudėtingose / standartinėse bylose proceso vedimo kokybė gali būti pagerinta tiek stiprinant teisėjų gebėjimus kryptingai vesti procesą, deramai reaguoti į proceso dalyvių prašymus ir kylančias situacijas, tiek keičiant pernelyg formalizuotas BPK teisinio reguliavimo nuostatas (kaip antai baudžiamosios bylos dokumentų garsinimas (290 str.), asmenų parodymų garsinimas (276 str.), kaltinamojo akto paskelbimas (271 str.) ir kt.).

Trečia, sudėtingose didelės apimties baudžiamosiose bylose aukščiau paminėtos problemos tampa daug sunkiau sprendžiamos ir žymiai labiau ilgina teismo proceso trukmę. Tai sąlygoja šių bylų specifiškumą: daug kaltinamųjų asmenų vienoje byloje nulemia būtinybę derinti posėdžių laiką ir grafikus su keliais gynėjais, prokuroru, nukentėjusiais, jų atstovais ir kitais proceso dalyviais. Dėl itin didelės bylos apimties visos proceso stadijos užtrunka žymiai ilgiau.

Dėl didelio teisėjų darbo krūvio bei kitų dalyvių užimtumo ir būtinumo suderinti visų asmenų galimybes dalyvauti posėdžiai dažnai atidedami, daromos ilgos teismo nagrinėjimo pertraukos. Atidėjus / sustabdžius teismą posėdį ilgesniam laikui, teisėjas, teismas kiekvieną kartą turi iš naujo rengti tos pačios bylos nagrinėjimui, – taip nėra efektyviai užtikrinamos galimybės bylai skirti koncentruotą dėmesį ir vesti ją itin kryptingai. Daug kaltinamųjų byloje taip pat lemia ir proceso supaprastinimo priemonių taikymo negalimumą, pvz., nėra galimybės taikyti sutrumpintą įrodymų tyrimą (BPK 273 str.), nesutikus su juo kitiems kaltinamiesiems. Didelės apimties baudžiamosios bylos teismo proceso vedimo kokybė galėtų būti gerinama tik koordinuotai sudarant organizacines ir technines galimybes koncentruotai ir kryptingai tokios bylos nagrinėjimui. Taip pat dėmesį reikėtų skirti ir šios problemos priežasčių analizei: ar teismus pagrįstai pasiekia tokios didelės apimties baudžiamosios bylos, ar jos negalėjo būti skaidomos. Reikia stiprinti teisėjų gebėjimus kryptingai analizuoti tokių bylų medžiagą parengiamojoje stadijoje ir priimti sprendimus dėl jos apimties. Tai ypač svarbu todėl, kad ilga sudėtingiausių baudžiamųjų bylų nagrinėjimo trukmė yra viena didžiausių ir labiausiai pasitikėjimą teismais mažinančių problemų.

Ketvirta, dalis veiksmų, lemiančių ilgesnę baudžiamųjų bylų trukmę, palyginti su kitų teisenų bylomis, yra susiję su baudžiamųjų bylų specifiškumu ir teisinio reguliavimo nuostatomis, skirtomis asmenų konstitucinių teisių užtikrinimui, kurios teismui yra privalomos. Dalis šių nuostatų turėtų būti peržiūrėtos, įvertinus gerąją Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT), Europos Sąjungos Teisingumo Teismo (toliau – ESTT) ir kitų valstybių praktiką, ir pakeistos lankstesnėmis, užtikrinančiomis tiek konstitucinius proceso vedimo imperatyvus, tiek proceso efektyvinimo reikalavimus (pvz., plečiant baudžiamojo įsakymo priėmimo proceso taikymą, taip pat bylų procesą

kaltinamajam nedalyvaujant, įvedant naujas taikinimo galimybes, įvertinant, ar visuose teisiamuosiuose posėdžiuose būtinas kaltinamojo dalyvavimas ir kt.).

Penkta, teisėjo vaidmens bylos nagrinėjimo stadijoje suvokimo problema. Teismas nėra „pasyvus“ bylos proceso stebėtojas. Teisingumo vykdymas nepriklauso nuo to, kokia medžiaga teismui yra pateikiama. Teismas, siekdamas objektyviai, išsamiai ištirti visas bylos aplinkybes ir nustatyti byloje tiesą, turi įgaliojimus pats atlikti proceso veiksmus arba pavesti atitinkamus veiksmus atlikti tam tikroms institucijoms. Kita vertus, tai neatleidžia prokurorų / ikiteisminio tyrimo institucijų nuo pareigos tinkamai paruošti baudžiamąją bylą. Praktikoje dažnai neteisingai suprantama „aktyvus“ teismo paskirtis, todėl teismą pasiekia nekokybiškai paruoštos baudžiamosios bylos ir „planuojama“ visas bylos faktines ir teises problemas išspręsti bylą nagrinėjant teisme (pvz., teismas privalo pakeisti kaltinime nurodytos veikos esmines faktines aplinkybes ir / ar jos kvalifikavimą (BPK 256 str.)).

Šešta, baudžiamosio proceso teisinio reguliavimo srityje esama nemažai smulkių formalių elementų, kurie nesudėtingos / standartinės bylos atveju užima gan nedaug laiko, todėl susidaro įspūdis, kad jie nėra tokie svarbūs, tačiau jų visuma atima nemažai teismo laiko, kuris galėtų būti panaudotas tikslingiau.

Septinta, įvertinus tai, kad iš esmės teismo proceso vedimo kokybė priklauso nuo teisėjo gebėjimų valdyti procesą, itin daug dėmesio turi būti skiriama tiek teisėjų atrankai, užtikrinimui, kad tai būtų prestižinė profesija ir taip į ją būtų pritraukiama daugiau gabiausių teisininkų, tiek nuolatiniam teisėjo įgūdžių vesti procesą tobulinimui ir keitimuisi gerosios praktikos pavyzdžiais.

Aštunta, išanalizavus kokybinio tyrimo medžiagą, išskirtinos tokios esminės teismo proceso vedimo probleminių aspektų kategorijos¹:

1) proceso dalyvių užimtumas / neatvykimas į teismo posėdžius;
2) didelė baudžiamosios bylos apimtis;
3) teisėjo teismo posėdžio vedimo trūkumai: įgūdžių stoka; motyvacijos ir siekio organizuotai ir kryptingai vesti procesą nebuvimas;
4) nepakankamai kokybiškai paruošta ikiteisminio tyrimo medžiaga;
5) per plačiai suprantama „aktyvus“ teisėjo paskirtis, lemianti, kad proceso veiksmai, kurie galėjo būti atlikti ankstesnėse proceso stadijose, perkeliama į teisiamąjį posėdį ir taip pailginamas bylos nagrinėjimas;
6) teismo proceso vedimo „apkrovimas“ laikui imliais veiksmais, kurie nėra visada būtini asmenų teisių užtikrinimui, tačiau tradiciškai atliekami kaip privaloma proceso dalis: visos bylos medžiagos garsinimas (didelių bylų atveju gali užtrukti ir kelias dienas), viso kaltinamojo akto paskelbimas ir pan.;
7) teisėjų, gynėjų, prokurorų kaita procese;
8) ilga paskirtų ekspertizių vykdymo trukmė ir dėl to užtrunkantis bylos nagrinėjimas;
9) nepakankamai išplėtotas supaprastinto baudžiamosio proceso formų taikymas;
10) techninės-organizacinės kliūtys, lemiančios teismo posėdžių datų nukėlimą ir / ar ilgas pertraukas tarp teismo posėdžių, neleidžiančios koncentruotai nagrinėti paskirtą bylą (teisėjų darbo krūviai; bylų paskirstymo mechanizmai, kai vienu metu teisėjas dirba su itin daug įvairaus sudėtingumo bylų ir negali kiekvienai iš jų pakankamai skirti laiko, o darbo laiką „padalija“ daugeliui bylų).

Išskirtų problemų priežastys glūdi teisinio reguliavimo, organizaciniame, techninio / finansinio aprūpinimo lygmenyse arba jų kombinacijoje, t. y. tam, kad problema būtų

¹ Šios kategorijos gautos pasitelkus kokybinio tyrimo metodiką ir išskyrus pasikartojančius kodus kokybinio tyrimo respondentų pasisakymuose, juos suskirsčius į subkategorijas ir konceptualizavus abstraktesniame lygmenyje į pagrindines kategorijas.

išspręsta, gali būti reikalingi bendri kompleksiniai sprendimai: tiek imantis priemonių organizacinėje / techninėje / finansinėje plotmėje, tiek tikslinant teisinį reguliavimą.

Ieškant tinkamų išvardytų problemų sprendimų būdų, pirmiausia reikėjo nustatyti, kokios esminės priežastys jas lemia. Pagal tai anksčiau nurodytos esminės teismo proceso vedimo problemos buvo suklasifikuotos į šias problemų grupes:

- 1) kurios iš esmės gali būti sprendžiamos organizacinio pobūdžio priemonėmis;
- 2) kurios iš esmės gali būti sprendžiamos tik tobulinant teisinį reguliavimą;
- 3) kurios iš esmės gali būti sprendžiamos techninėmis / finansinėmis priemonėmis.

Organizacinio pobūdžio teismo proceso vedimo problemos, jų priežastys ir sprendimo prioritetiškumas

Nr.	Problema	Priežastys	Prioritetiškumas (žemas, vidutinis, aukštas)
1.	Proceso dalyvių užimtumas / neatvykimas į teismo posėdžius	<p>Posėdžiai neįvyksta, nukeliami vėlesniam laikui, daromos ilgos pertraukos tarp posėdžių dėl sudėtingumo suderinti su dalyviais visiems tinkamą posėdžio datą ir laiką.</p> <p>Sudėtingas teisiųjų posėdžių grafiko derinimas dėl gynėjų, advokatų užimtumo kitose bylose. Lietuvos teismų informacinėje sistemoje (toliau – LITEKO) esantis gynėjų užimtumo patikrinimo įrankis yra gana neefektyvus. Dažnai vieno mėnesio BPK nustatytas terminas dėl teismo pertraukų (BPK 243 str.) yra neįgyvendinamas.</p> <p>Praktikoje posėdžiai dažnai atidedami dėl proceso dalyvio ligos. Ši klasikinė problema išryškėjo pandemijos metu, kai ligos pažymos išduodamos telefoninės konsultacijos pagrindu ir teismai jas priima, nekvestionuodami ligos sunkumo.</p> <p>Užtrunka valstybės garantuojamos teisinės pagalbos nustatyta tvarka gynėjo paskyrimas.</p> <p>Efektyvios teismo kontrolės trūkumas.</p>	Aukštas
2.	Per didelė bylos apimtis (daug kaltinamųjų; daugiatomė bylos medžiaga, didelės apimties procesiniai dokumentai; bylose pertekliniai duomenys (metaduomenys))	<p>Objektyvios faktinės bylos aplinkybės.</p> <p>Tendencija formuoti didelės apimties ikiteisminio tyrimo medžiagas, sujungti ikiteisminius tyrimus.</p> <p>Menka teismo kontrolė dėl bylos apimties tikslingumo, nesinaudojimas bylos išskyrimo institutu.</p> <p>Bylos parengimo organizavimo trūkumai.</p>	Aukštas
3.	Byla užsitęsia dėl nekryptingo teisėjo vadovavimo teismo procesui	Teisėjo vadovavimo teismo procesui įgūdžių stoka: netinkamas pasirengimas bylos nagrinėjimui, teismo proceso drausmės	Aukštas

		<p>neužtikrinimas, vengimas imtis priemonių bylos koncentruotumui ir kryptingumui užtikrinti; motyvacijos ir siekio organizuotai vesti procesą nebuvimas.</p> <p>Dėl nepakankamo pasirengimo bylai ir organizuotumo nepagrįstai tenkinami gynėjų prašymai dėl papildomų įrodymų tyrimo veiksmų (apklausos, ekspertizių paskyrimas, dokumentų garsinimas ir pan.).</p> <p>Mokymų (praktinio pobūdžio, situacijų modeliavimo) trūkumas.</p> <p>Siekiant gerinti teisėjų kompetenciją vesti teismo procesą, būtini tiksliniai praktiniai mokymai, pvz., kaip atlikti apklausas, kaip bendrauti su proceso dalyviais, kaip ir kokiais atvejais nutraukti baigiamąsias kalbas, nepažeidžiant BPK 293 str. nuostatų.</p> <p>Trūksta apsisikeitimo gerąja praktika su kolegomis iš kitų teismų.</p>	
4.	Nepakankama ikiteisminio tyrimo medžiagos kokybė	<p>Objektyvi aplinkybė, iš esmės nepriklausanti nuo teismo.</p> <p>Viena iš priežasčių: visų esamų teismo priemonių, reaguojant į netinkamai paruoštą ikiteisminio tyrimo medžiagą, neišnaudojimas. Ši priežastis susijusi ir su kita aktyvaus teismo vaidmens suabsoliutinimo problema, augant praktikai, kad visas ikiteisminio tyrimo klaidas taiso teismas ir atlieka visus veiksmus, kurie turėjo būti, bet nebuvo atlikti ikiteisminio tyrimo stadijoje.</p>	Aukštas
5.	Per plačiai suprantama „aktyvaus“ teisėjo paskirtis, lemianti, kad veiksmai, kurie galėjo būti atlikti ankstesnėse stadijose, persikelia į bylos nagrinėjimą teisme ir taip pailgina bylos nagrinėjimą	<p>Itin apsunkintas bylos perdavimo ikiteisminiam tyrimui papildyti institutas.</p> <p>Prokurorų / ikiteisminio tyrimo pareigūnų kokybiško darbo stoka. Susiklostė praktika, kad visas klaidas galima ištaisyti bylos nagrinėjimo metu, o teismo nutartys dėl bylos perdavimo prokurorui dažnai yra naikinamos aukštesnės instancijos teismų.</p> <p>Netinkamai paruošiama byla nagrinėti ją iš esmės. Bylos parengimo nagrinėti teisme stadijoje neišsprendžiami visi klausimai. Ankstyvojoje stadijoje nesprendžiama nekokybiškos ikiteisminio tyrimo medžiagos problema ir, šioms problemoms persikėlus į teisiamąjį teismo posėdį, teismo proceso vedimas apsunkinamas.</p> <p>Nepakankami teisėjo pasirengimo nagrinėti bylą įgūdžiai, organizuoto nagrinėjimo trūkumai, nesinaudojimas visais BPK numatytais teisiniais instrumentais ir tam tikrais atvejais netikslus BPK numatytas reguliavimas.</p>	Aukštas

		Teisėjų patirties stoka vesti teismo procesą.	
6.	Teisėjų, gynėjų, prokurorų kaita procese	Pasikeitus teisėjui, bylos procesas kartojamas iš naujo ir taip užsitęsia bylos nagrinėjimas.	Vidutinis
7.	Ilga paskirtų ekspertizių vykdymo trukmė ir dėl to užtrunkantis bylos nagrinėjimas	Objektyvios priežastys. Dažniausiai priėmus sprendimą skirti ekspertizę yra skelbiama pertrauka ir ekspertams pateikiama visa baudžiamosios bylos medžiaga. Bylos nagrinėjimas stabdomas. Neišnaudojamos galimybės tęsti bylos nagrinėjimą atliekant iki ekspertizės akto gavimo proceso veiksmus. Teismo kontrolės priemonių nebuvimas: negalėjimas paveikti ekspertizių prioritetiškumo, ypač tada, kai ekspertizės yra nekompleksinio pobūdžio. Ekspertizių tikslingumo vertinimas. Finansinėse bylose teisėjams trūksta specialiųjų žinių, todėl itin dažnai skiriamos ekspertizės, jos daromos ir pakartotiniai. Tai lemia ir teisėjų specializacijos trūkumas, nagrinėjant bylas dėl ekonominių-finansinių ar nepilnamečių padarytų nusikalstamų veikų.	Vidutinis
8.	Vienu metu teisėjui nagrinėjant daug bylų, nėra galimybės koncentruotis į kryptingą konkrečios bylos nagrinėjimą	Pasirengimas sudėtingos bylos nagrinėjimui užtrunka daug laiko, ir jei posėdis atidedamas ilgam laikui, tuos pačius pasirengimo posėdžiui veiksmus teisėjas atlieka pakartotinai. Trūksta bendradarbiavimo tarp teismų, keičiantis gerąja praktika dėl teisiųjų posėdžių derinimo, intensyvių teisiųjų posėdžių grafiko sudarymo ir pan. Prioritetinių bylų institutas nepakankamai išplėtotas. Šiuo metu bylos pripažinimas „greičiau nagrinėtina“, „sudėtinga“ ar „prioritetinė“ - ne visada efektyviai įgyvendinami įrankiai. Nėra aiškių kriterijų, kokia byla turi būti pripažinta „greičiau nagrinėtina“, „sudėtinga“ ar „prioritetinė“. Neapibrėžta galimybė prioritetinę bylą turinčiam teisėjui neskirti kitų bylų tam tikru laikotarpiu, nenumatyta, kaip teisme turi būti sprendžiami kitų teisėjų darbo krūvio klausimai, atskiriems teisėjams sumažinus darbo krūvį, t. y. jiems priskyrus nagrinėti „sudėtingas“, „greičiau nagrinėtinas“ ar „prioritetines“ baudžiamąsias bylas.	Vidutinis

		<p>Per didelis teisėjų darbo krūvis didžiuosiuose teismuose, dėl kurio negalima iškart pradėti dirbti su byla tik ją gavus. Taip pat skiriamas per trumpas laikas tarp teismo posėdžių (kai teisėjai „bėgioja tarp bylų“).</p> <p>Pirmosios instancijos teismų teisėjams greta pagrindinių teisingumo vykdymo funkcijų yra pavesta itin daug techninių smulkių pareigų, kurios neleidžia koncentruotis į bylos nagrinėjimą (užtikrinti technologijų veikimą ir pan.).</p>	
--	--	---	--

Teismo proceso vedimo teisinės problemos, jų priežastys ir sprendimo prioritetiškumas

Nr.	Problema	Priežastis	Prioritetiškumas (žemas, vidutinis, aukštas)
1.	Teismo proceso vedimo „apkrovimas“ laikui imliais veiksmais, kurie numatyta apimtimi nėra būtini asmenų teisių užtikrinimui	<p>BPK reikalavimai dėl baudžiamosios bylos dokumentų garsinimo, garso ir vaizdo įrašų, gautų taikant procesines prievartos priemones, perklausymo ir peržiūrėjimo posėdyje, nors proceso dalyviai yra susipažinę su visa bylos medžiaga.</p> <p>BPK nuostatos iš esmės skirtos standartinės bylos (vieno epizodo, vieno kaltinamojo) nagrinėjimui ir nepritaikytos sudėtingų bylų su daug kaltinamųjų nagrinėjimui: daugiatomių bylų atveju vien bylos dokumentų garsinimas gali vykti keletą dienų ar savaitių.</p> <p>Kaltinamojo akto paskelbimas. Kaltinamojo akto nuorašą kaltinamieji jau būna gavę bylą perduodant į teismą. Paprastai yra skelbiamas visas kaltinamasis aktas, kurio paskelbimui reikia nemažai laiko, nors pakaktų tik kaltinamojo prašymu paaiškinti kurį nors jam neaiškų kaltinamojo akto aspektą.</p> <p>Apeliacinių skundų paskelbimas, kai pažodžiui skaitomas visas pateiktas apeliacinis skundas.</p> <p>Pirmosios instancijos teismų teisėjams greta pagrindinių teisingumo vykdymo funkcijų yra pavesta itin daug smulkių techninių pareigų, kurios neleidžia koncentruotis į bylos nagrinėjimą: pvz., kas tris mėnesius spręsti klausimą dėl nuosavybės apribojimo priemonių pratęsimo. Turint daug bylų vienu metu, reikia nuolat sekti, kada ir kurioje byloje reikia pratęsti</p>	Aukštas

		terminus. Teisės aktai nenumato galimybės taikyti procesinės prievartos priemonių iki nuosprendžio priėmimo (ribojama iki trijų mėnesių).	
2.	Proceso dalyvių užimtumas / neatvykimas į teismo posėdžius	<p>Nėra įrankių, kurie leistų lanksčiau vertinti situacijas, kai konkretus pasirinktas gynėjas dėl didelio užimtumo kitose bylose kelis mėnesius neturi laisvos (-ų) dienos (-ų) / laiko posėdžiams.</p> <p>Daug kaltinamųjų ir pareiga užtikrinti, kad jie dalyvautų teisiamajame posėdyje. Nėra galimybės atsižvelgti į kaltinamųjų nenorą / atsisakymą dalyvauti visuose teisiamuosiuose posėdžiuose, numatant jam teisę dalyvauti tik tuose posėdžiuose, kuriuose nagrinėjami klausimai, susiję su juo.</p> <p>BPK 246 str. taikymas kelia problemų tada, kai kaltinamasis vengia atvykti į teismą. Institutas turėtų būti keičiamas, nustatant, kad nagrinėti bylą nedalyvaujant kaltinamajam galima ir tuo atveju, jei kaltinamasis vengia atvykti į teismą, yra tinkamai informuotas apie teismo posėdžio vietą ir laiką, t. y. atsisakant nuostatos, kad kaltinamasis yra už Lietuvos Respublikos teritorijos ribų.</p>	Aukštas
3.	Nepakankamai išplėtotas supaprastintų baudžiamojo proceso formų taikymas	<p>BPK nuostatos, ribojančios rašytinio proceso galimybę apeliacinės instancijos teisme.</p> <p>Per siauras baudžiamojo įsakymo priėmimo proceso taikymas, nenumatyta galimybė taikyti baudžiamuoju įsakymu terminuotą laisvės atėmimo bausmę, jos vykdymą atidedant.</p> <p>Sutrumpinto įrodymų tyrimo ribojimai.</p>	Vidutinis
4.	Reikalavimas sudėtingose ir didelės apimties bylose paskelbti teismo nuosprendį ne vėliau kaip per 45 dienas nuo pranešimo apie jo paskelbimo laiką ir vietą dienos – jo dažniausiai neįmanoma įgyvendinti	Siekiant nepraleisti terminų, teismo nuosprendžiai rašomi iš anksto ir taip pritrūksta laiko susikoncentravimui į bylos nagrinėjimą.	Žemas
5.	Nušalinimo klausimų sprendimo problema.	<p>Pareiškus nušalinimą, teismo posėdis atidedamas tol, kol bus išspręstas nušalinimo klausimas.</p> <p>Neužkertamas kelias manipuliavimui nušalinimo institutu, nėra griežtai reaguojama į perteklinių nušalinimų reiškimą; nesudaryta galimybė efektyviau spręsti nušalinimo klausimus.</p>	Žemas
6.	Problemos, susijusios su laiko neatitinkančiu	Laiko neatitinkančios teisinio reguliavimo nuostatos dėl dokumentų įteikimo paštu (pats	Vidutinis

	teismo dokumentų, pranešimų įteikimo pobūdžiu (neišnaudojamos el. pašto galimybės, viskas siunčiama paprastu paštu, ypač sudėtinga dėl daugėjančių atvejų, kai asmenys yra išvykę ar reziduoja ne Lietuvos Respublikoje)	brangiausias ir pats neefektyviausias būdas). Spręsti galima tik kartu taikant teisines, organizacines ir technines priemones.	
7.	Ilga ikiteisminio tyrimo veiksmų apskundimo sistema	Prailgina viso baudžiamojo proceso trukmę. Šiuo metu nustatyta ilga pakopinė sistema galėtų būti supaprastinta, pvz., prokuroro veiksmus skundžiant tiesiai ikiteisminio tyrimo teisėjui.	Vidutinis

Techninės teismo proceso vedimo problemos, jų priežastys ir sprendimo prioritetiškumas

Nr.	Problema	Priežastis	Prioritetiškumas (žemas, vidutinis, aukštas)
1.	Problemos dėl darbo su el. bylos medžiaga, dokumentais: nepatogu dirbti neturint tinkamos įrangos, dviejų ekranų (todėl medžiaga vis dar spausdinama, dubliuojamas darbas)	Techninio aprūpinimo, finansavimo trūkumas.	Vidutinis
2.	Problemos, susijusios su informacinių ir elektroninių ryšių technologijomis ir jų funkcionalumu: pvz., ribotas Integruotos baudžiamojo proceso informacinės sistemos (toliau – IBPS) funkcionalumas (nėra galimybės aukštesniam teismui per IBPS ikiteisminio tyrimo veiksmą ar skundo nagrinėjimą perduoti kitam teismui, tik popieriniu būdu). Ribotos galimybės kolegijos nariams matyti ikiteisminio tyrimo medžiagą ir kt. Advokatų / gynėjų užimtumo modulio trūkumai	Šiuolaikinių informacinių ir elektroninių ryšių technologijų ribotumas, nepakankamas pritaikymas proceso dalyvių reikmėms; dalyvių nenoras naudotis esamomis priemonėmis dėl jų nepatogumo arba dėl to, kad negalima pasitikėti jose esančia informacija (pvz., advokatų / gynėjų užimtumo modelis, nors jame advokato / gynėjo užimtumas nenurodytas, tačiau paskyrus datą, paaiškėja, kad jis yra užimtas kitoje byloje).	Vidutinis
3.	Problemos, susijusios su nepakankamais įgūdžiais išnaudoti visas technologijų galimybes vesti teismo posėdžius nuotoliniu būdu (pvz., posėdis	Teisėjų įgūdžių trūkumas, tikslinių, praktinio pobūdžio mokymų trūkumas.	Aukštas

	atidėtas, nes teisėjas negalėjo užtikrinti, kad liudytojai negirdėtų kitų proceso dalyvių paaiškinimų), neišnaudotos „atskirų virtualių kambarių“ (angl. <i>break out rooms</i>) funkcijos, nepasiūlyta jungtis vėliau; nesinaudojama nuotolinio posėdžio galimybėmis nepilnamečių bylose, nors liudytojas būna išvykęs į užsienį		
4.	Problemos, susijusios su salių trūkumu (ypač regionų) teismuose, kai prireikia nagrinėti bylas su daugiau kaltinamųjų ar kitų dalyvių (problema būdinga ir kitų teisenų byloms)	Nepakankamos finansinės / techninės teismų sistemos galimybės.	Vidutinis
5.	Problemos, susijusios su techninės įrangos trūkumais kitose institucijose nuotolinių teismo posėdžių / apklausų organizavimo kontekste	Nepakankamos kitų institucijų (pvz., pataisos namų) finansinės / techninės galimybės.	Vidutinis
6.	Problemos, susijusios su laiko neatitinkančiu teismo dokumentų, pranešimų įteikimo pobūdžiu (neišnaudojamos el. pašto galimybės, viskas siunčiama paprastu paštu, ypač sudėtinga dėl daugėjančių atvejų, kai asmenys išvykę ar reziduoja ne Lietuvos Respublikoje)	Formalus teisinio reguliavimo nuostatų laikymasis, siunčiama paštu net tais atvejais, kai yra pažymos, kad sutinkama gauti dokumentus el. paštu.	Aukštas
7.	Problemos, susijusios su didėjančių vertimų poreikiu ir dėl to užsitęsiančiu bylos nagrinėjimu	Nėra galimybės naudotis automatinio vertimo programomis iš pagrindinių užsienio kalbų. Nenumatyta, kad byla gali būti perduodama teisėjui tik tada, kai jau yra atlikti reikiami vertimai.	Žemas

II. TEISMO PROCESO VEDIMO MONITORINGAS

Siekiant patvirtinti arba paneigti tyrimo rezultatus, gautus per interviu ir fokusuotų grupių apklausas, taip pat atlikti lyginamąją analizę, iš viso atliekant monitoringą buvo išanalizuotos 222 įvairių instancijų ir tipų bylos.

Nustatytos tokios analizuotų bylų proporcijos pagal skirtingų bylų tipus: iš viso išanalizuotos 166 baudžiamosios bylos, iš kurių 141 byla išanalizuota remiantis LITEKO duomenimis, o 25 bylos – stebint teismo posėdžius. Monitoringui buvo parenkamos skirtingų instancijų teismų baudžiamosios bylos. Taip pat išanalizuotos 56 kitų tipų (civilinės ir administracinės) bylos, iš kurių 51 išanalizuota remiantis LITEKO duomenimis (40 administracinių, 8 civilinės ir 3 administracinių nusižengimų bylos), o 5 bylos – stebint teismo posėdžius (2 civilinės, 1 administracinio nusižengimo ir 2 administracinės bylos).

Atsižvelgus į tyrimo tikslus, tyrimo apimtį ir iš LITEKO sistemos gautos informacijos apimtį, išskirti tokie kriterijai, kuriais vertinami ir lyginami monitoringo rezultatai:

- **Kriterijus Nr. 1:**
Veiksmingam proceso vedimui įtaką darančių veiksmų raiška ir jų pobūdis;
- **Kriterijus Nr. 2:**
Teisėjo proceso valdymo kokybė ir instrumentų, skirtų koncentruotumui užtikrinti, taikymas;
- **Kriterijus Nr. 3:**
Teisėjo reagavimas į proceso dalyvių veiksmus / neveikimą, darančius įtaką bylos nagrinėjimo trukmei.

Taikant kriterijų Nr. 1 dėl veiksmingam proceso vedimui įtaką darančių veiksmų raiškos ir jų pobūdžio atliekant monitoringą nustatyta, kad veiksmingą proceso vedimą baudžiamosiose bylose labiausiai veikė objektyvaus pobūdžio veiksniai: bylos sudėtingumas - kelių nusikalstamų veikų nagrinėjimas ir būtinumas apklausti daug proceso dalyvių, didelė bylos apimtis ir pan. (tai ypač aktualu pirmosios instancijos teismuose). Pirmosios instancijos teismuose pagal pasikartojimo dažnumą reikšmingos įtakos taip pat turėjo pasikeitęs teisėjas/teisėjų kolegijos sudėtis. Apeliacinės instancijos teismuose tais atvejais, kai nevyko įrodymų tyrimas, paveikesni buvo mišraus pobūdžio veiksniai: proceso dalyvių neatvykimas į teismo posėdį ir teisėjo reakcija į tai. Kasacinės instancijos teisme daugiau įtakos turėjo teismo posėdžio neįvykimas, o apeliacinėje instancijoje vyravo teismo posėdžių atidėjimas.

Veiksmingam proceso vedimui civilinėse bylose daugiausia įtakos darė objektyvaus pobūdžio aplinkybė – teismo sudėties pasikeitimas ir subjektyvaus pobūdžio aplinkybės – dviejų parengiamųjų posėdžių skyrimas bei po keletą kartų atidėtas sprendimo paskelbimas.

Veiksmingą proceso vedimą administracinėse bylose tiek pirmojoje, tiek apeliacinėje instancijose pagal raiškos dažnumą labiausiai lėmė objektyvaus pobūdžio aplinkybės (didelis proceso dalyvių skaičius) ir subjektyvaus pobūdžio aplinkybės (du kartus atidėtas sprendimo paskelbimas; vasaros laikotarpis iki 3–5 mėn. trunkantis bylos parengimo nagrinėjimui laikas nuo perdavimo teisėjui). Pirmosios instancijos teismuose išskirta ir papildoma objektyvaus pobūdžio aplinkybė – teisėjų kaita byloje.

Skirtingai nuo baudžiamųjų bylų, stebėtuose administracinių ir civilinių bylų teismo posėdžiuose neiškilo proceso dalyvių neatvykimo problema.

Taikant kriterijų Nr. 2 dėl teisėjo proceso valdymo kokybės ir instrumentų, skirtų koncentruotumui užtikrinti, taikymo atliekant monitoringą nustatyta, kad **teisių išaiškinimo apimtis** išsamiausia baudžiamosiose bylose. Civilinių ir administracinių bylų atveju buvo apsiribota teisės į nušalinimą išaiškinimu. Tačiau ir baudžiamųjų bylų teismo posėdžiuose teisių išaiškinimas vyko koncentruota forma ir nedarė didesnės įtakos bylos nagrinėjimo trukmei.

Teisėjo pasirengimo bylai kokybė lėmė veiksmingą teismo posėdžio vedimą visų tipų bylų teismo posėdžiuose.

Bylos medžiagos garsinimo trukmė reikšmingiausiai bylos nagrinėjimo trukmę lėmė baudžiamųjų bylų teismo posėdžiuose. Stebint posėdžius nustatytas itin menkas proceso dalyvių susidomėjimas šia proceso dalimi.

Daugumoje stebėtų posėdžių, ypač pirmosios instancijos, daugiausia laiko skirta **proceso dalyvių apklausoms** (tiek baudžiamosiose bylose, tiek vienoje stebėtoje civilinėje byloje). Paprastai tai lėmė arba parodymų keitimas (tada iškildavo būtinybė garsinti ikiteisminio tyrimo metu duotus parodymus) arba paviršutiniškai, nesiaiškinant visų įrodinėtinių aplinkybių atlikta apklausa per ikiteisminį tyrimą. Teisėjo pasirengimo bylai kokybė ir jo aktyvumo laipsnis buvo itin ryškus per įrodymų tyrimą, proceso dalyvių apklausas stebint baudžiamųjų bylų nagrinėjimą pirmosios instancijos teisme (t. y. kai buvo atliekamas įrodymų tyrimas). Paprastai bylas nagrinėjant apeliacine tvarka, buvo garsinama tik pirmosios instancijos teismo nuosprendžio rezoliucinė dalis, teismas pristatydavo esminius apeliacinio skundo argumentus ir reikalavimus. Tai pabaigęs, teismas pasiteiraudavo proceso dalyvių, ar reikia dar kažką pagarsinti iš bylos medžiagos, ar reikia įrodymų tyrimo. Įrodymų tyrimo apeliacinės instancijos teisme reikėjo ne visais atvejais, tačiau buvo atvejų,

kai šalys teikė tokius prašymus ir tada tai lėmė ir bylos nagrinėjimo trukmę. Šiuo atveju labai svarbus faktorius buvo teisėjo pasirengimo bylai kokybė ir prašymų, kurie buvo pertekliniai, atmetimas.

Kito posėdžio datos skyrimo (suderinimo) problema aktualesnė buvo baudžiamosiose bylose, stebėtose civilinėse ir administracinėse bylose dėl to problemų visai nekilo.

Atliekant stebėjimą išskirti tokie gerosios praktikos pavyzdžiai: a) baigiamųjų kalbų trukmės laiko ir trukmės derinimas, b) posėdžių grafiko sudarymas bei c) koncentruotas bylos esmės pristatymas, – jie stebėti tik baudžiamosiose bylose. O proaktyvus vadovavimas teismo posėdžiui kaip geroji praktika buvo stebėtas visų tipų bylų teismo posėdžiuose.

Taikant kriterijų Nr. 3 dėl teisėjo reagavimo į proceso dalyvių veiksmus / neveikimą, lemiančius bylos nagrinėjimo trukmę nustatyta, kad dalyvių neatvykimas / negalėjimas atvykti į posėdį buvo problemiškesnis būtent baudžiamosiose bylose. Nei civilinėse, nei administracinėse stebėtose bylose ši problema nebuvo tokia aktuali.

Teisėjai visų tipų bylose operatyviai sprendavo gautus **prašymus** iš karto teismo posėdžių salėje arba padarydami trumpą pertrauką ir išeidami pasitarti. Akivaizdžiai nepagrįstų prašymų, kuriais būtų siekiama vilkinti teisminį bylos nagrinėjimą, nebuvo nustatyta.

Baudžiamosiose bylose įtakos proceso trukmei turėjo **kaltinamojo akto skaitymas**. Stebėtose bylose teisėjai neišsakė pastabų dėl to, kad buvo detalai skaitomas kaltinamasis aktas. Kaltinamojo akto garsinimo trukmė priklausė nuo kaltinamųjų ir inkriminuojamų BK straipsnių skaičiaus ir truko nuo 3 min. **iki 3 teismo posėdžių**. Taigi akivaizdu, kad didelės apimties byloje tai yra rimtas trukmę lemiantis veiksnys.

Baigiamųjų kalbų trukmė reikšmingai paveikė stebėtų bylų teismo nagrinėjimo trukmę tiek baudžiamosiose, tiek vienoje iš civilinių bylų. Teisėjai iš esmės jokių aktyvių veiksmų dėl užsitęsusių kalbų, dėl pasikartojimų nesiėmė nei baudžiamųjų, nei civilinės bylos atveju. Atitinkamai pažangia praktika laikytinas Lietuvos apeliaciniame teisme stebėtas proaktyvus teisėjų elgesys, kai iš anksto susitariama su gynėjais, kad kitam posėdžiui jie pasirengtų sakyti baigiamąsias kalbas ir tai darytų koncentruotai.

Apibendrinant, teismo proceso vedimo monitoringas patvirtino 1 tyrimo dalies išvadas, kad esminės problemos, lemiančios veiksmingą teismo proceso vedimą, yra susijusios su proceso dalyvių užimtumu, sudėtingumu suderinant posėdžių datas / jų neatvykimu į teismo posėdžius ir didele bylos apimtimi.

Taip pat atliekant monitoringą buvo patvirtinti per interviu ir fokusuotų grupių apklausas gauti rezultatai, kad baudžiamosios bylos nagrinėjimo teisme trukmę gali lemti ne tik šioje, bet ir ankstesnėje, ikiteisminio tyrimo, stadijoje nekokybiškai atlikti veiksmai. Dvejuose stebėtose baudžiamosiose bylose ilgesnį teismo nagrinėjimo trukmę akivaizdžiai lėmė nekokybiškai atliktas ikiteisminis tyrimas arba atskiri jo veiksmai: neišsami per ikiteisminį tyrimą atlikta kaltinamojo apklausa; ištirtos ne visos nusikalstamos veikos aplinkybės.

Interviu ir fokusuotų grupių apklausose buvo gauti rezultatai, kad baudžiamosios bylos nagrinėjimo teisme trukmę neretais atvejais ilgina visos bylos medžiagos garsinimas ir / ar viso kaltinamojo akto paskelbimas. Paprastai, tokiais atvejais buvo nurodomos bylos, kuriose dalyvavo du ar daugiau kaltinamųjų ir / ar buvo inkriminuojama keletas nusikalstamų veikų. Tačiau teisiamųjų posėdžių stebėjimo rezultatai šį rezultatą patvirtino iš dalies. Dalyje teismo posėdžių kaltinamieji aktai buvo paskelbti sutrumpintai: prokuroras apsiribojo tik detaliu nusikalstamos veikos aprašymo perskaitymu ir inkriminuojamų BK straipsnių išvardijimu. Kaltinamojo akto paskelbimas truko nuo 3 min. iki 3 teismo posėdžių. Teisiamųjų posėdžių stebėsenos rezultatai rodo, kad kaltinamojo akto paskelbimas, bylos medžiagos dokumentų išvardijimas laikytini formaliais, santykinai laikui imliais proceso veiksmais. Atitinkamai tokių veiksmų atlikimo trukmė ilgėja bylose, kuriose dalyvauja keli kaltinamieji ir / ar inkriminuojamos kelios nusikalstamos veikos.

Proceso vedimo skirtingų instancijų teismuose palyginimas (kiek tai įmanoma dėl itin skirtingų procesų, vertinant tik per teisėjo proceso vedimo kokybės prizmę) parodė, kad, nepaisant skirtingo teisinio reguliavimo, taikomo skirtingų tipų procesams, visų tipų bylose vienas svarbiausių

veiksnių yra teisėjo gebėjimas veiksmingai vadovauti procesui ir jį valdyti, taip pat jo pasirengimas bylos nagrinėjimui.

Papildomi pastebėjimai, paaiškęję per monitoringą

Itin neadekvačiai naudojami svarbiausi teismų resursai derinant tolimesnių posėdžių datas. Ypač tai buvo stebima baudžiamųjų bylų posėdžiuose Lietuvos apeliaciniame teisme, kai kito teismo posėdžio datą, dalyvaujant keliems kaltinamiesiems ir keliems gynėjams, trijų teisėjų kolegija keletu atveju derino apie pusvalandį. Teisėjams turėtų būti pavestas tik išimtinai su teisingumo vykdymu susijusių klausimų sprendimas, o organizacinių – techninių klausimų sprendimui reikėtų ieškoti kitokių būdų.

III. UŽSIENIO ŠALIŲ GEROSIOS PRAKTIKOS IR TARPTAUTINIŲ TEISMŲ SPRENDIMŲ ANALIZĖ

Užsienio šalių gerosios praktikos ir tarptautinių teismų analizė buvo atlikta remiantis šiais teoriniais ir empiriniais metodais:

- dokumentų analizė, t. y. tiriant viešuose šaltiniuose skelbiamus teisės aktus, reguliuojančius teismų veiklą, teismo procesą baudžiamosiose bylose, taip pat bylų teismuose administravimo taisykles;
- statistinių duomenų, skelbiamų Europos Komisijos Teisingumo Suvestinėje, taip pat atskirų valstybių teismų veiklos ataskaitose, analizė;
- rašytinėmis ekspertų apklausomis (klausimynas pridedamas, žr. 1 priedą);
- vykdant teismo posėdžių stebėjimą; iš viso stebėti penki teismo posėdžiai baudžiamosiose bylose: keturi iš jų „gyvai“ ir vienas peržiūrint vaizdo įrašą. Trys tiesioginiai teismo posėdžiai stebėti Estijoje, Parnu regiono apylinkės teismo Haapsalu teismo rūmuose (2022 m. liepos 21 d. stebėta visa vieno teisėjo darbo diena) ir vienas teismo posėdis stebėtas Nyderlanduose, Amsterdamo miesto apylinkės teisme (2021 m. lapkričio 8 d.). Vaizdo peržiūra stebėtas Kanados Aukščiausiojo Teismo 2022 m. gegužės 18 d. teismo posėdis² (posėdžių stebėjimo apibendrinimai pridėti 2 priede, o jų stebėjimo rezultatai inkorporuoti į konkrečios valstybės gerosios praktikos analizę, papildant jais kitus jau surinktus duomenis);
- interviu su Parnu regiono apylinkės teismo Haapsalu teismo rūmų posėdžių sekretore ir dvejomis Estijos teisėjomis, nagrinėjančiomis baudžiamąsias bylas – Aukščiausiojo Teismo teisėja Heili Sepp ir Parnu regiono apylinkės teismo Haapsalu teismo rūmų teisėja Piia Jaaksoo; interviu rezultatai inkorporuoti į Estijos gerosios praktikos analizės dalį;
- tiriant vykdomų ir jau atliktų teismo proceso vedimo reformų parengiamuosius dokumentus bei pasitelkiant akademinės doktrinos įžvalgas.

Apibendrinant Europos teismų praktiką dėl teismo proceso vedimo baudžiamosiose bylose, galima daryti šias išvadas:

- vertinant ar baudžiamasis procesas nebuvo pernelyg ilgas, tiek ESTT, tiek ir EŽTT atsižvelgia į konkrečias nagrinėjamos bylos aplinkybes bei minėtų teismų praktikoje susiformavusius keturis kriterijus: 1) bylos svarbą pareiškėjui; 2) bylos sudėtingumą; 3) pareiškėjo elgesį; 4) kompetentingų institucijų elgesį;
- vertinant bylos svarbos pareiškėjui kriterijų, tarptautinių teismų praktikoje paprastai yra atsižvelgiama į tai: ar buvo asmeniui taikomos ir kokio pobūdžio procesinės priemonės; į kaltinimų sunkumą; į gresiančios bausmės griežtumą; taip pat, vertinant proceso trukmės įtaką asmeniui, yra vertinamos ir jo paties asmeninės savybės bei asmeninė situacija ir kt.;

² Nuo 2009 m. vasario 10 d. Kanados Aukščiausiojo Teismo posėdžių vaizdo įrašus galima peržiūrėti Kanados Aukščiausiojo Teismo interneto svetainėje adresu <https://www.scc-csc.ca/case-dossier/info/webcasts-webdiffusions-eng.aspx?ya=2022&mo=5&submit=Search>

- baudžiamosios bylos sudėtingumas paprastai yra esminis veiksnys, tiesiogiai ir proporcingai susietas su proceso trukme, t. y. kuo sudėtingesnė byla, tuo ilgesnė proceso trukmė pateisinama. Vertinant bylos sudėtingumą yra analizuojami kokybiniai ir kiekybiniai bylos parametrai. Galima išskirti tokius esminius kokybinius bylos parametrus: teisės aktų pakeitimai, turintys reikšmės vertinamam procesui; šalies politinės ir ekonominės reformos; teisminės praktikos dėl inkriminuojamų nusikalstamų veikų nebuvimas; iškytančių teisės klausimų sudėtingumas ir kt. Prie kiekybinių bylos kriterijų galima priskirti: didelį inkriminuojamų nusikalstamų veikų skaičių; kelių kaltinamųjų byloje buvimą; didelį kiekį įrodymų; įrodymų buvimą skirtingose valstybėse ir pan.;
- sprendžiant dėl bylos trukmės, EŽTT vertina ir proceso dalyvių elgesį baudžiamajame procese, t. y. ar jų elgesys nenulėmė arba bent jau nepridėjo prie ilgesnės proceso trukmės. Nors proceso dalyvis neprivalo aktyviai bendradarbiauti su teisminėmis institucijomis, tačiau tam tikri asmens veiksmai yra vertinami kaip tiesiogiai lemiantys ilgą baudžiamojo proceso trukmę. Tokiais veiksmais EŽTT praktikoje laikytini: įtariamojo pabėgimas, slapstymasis nuo teisingumo vykdymo; proceso vilkinimas teismui reiškiant nepagrįstus nušalinimus teisėjams; teikiant akivaizdžiai perteklinius prašymus bei skundus ir pan.
- EŽTT, vertindama valstybės institucijų (įskaitant ir teismus) elgesio įtaką ilgai baudžiamojo proceso trukmei, vadovaujasi „ypatingo stropumo“ (angl. *special diligence*) kriterijumi, t. y. ar institucijos padarė viską, kad byla būtų išnagrinėta kuo greičiau. EŽTT, vertindamas teismo kaip vienos iš valstybės institucijų elgesį, ypatingą dėmesį skiria teismo proceso organizavimui, t. y. ar teismas pasinaudojo įstatyme numatytomis priemonėmis, skirtomis sklandžiam baudžiamosios bylos nagrinėjimui užtikrinti – vertinama: ar buvo tinkamai pasirengta bylos nagrinėjimui; ar racionaliai buvo planuojami teismo posėdžiai; ar iš anksto buvo pasirūpinta papildomų įrodymų išreikalavimu; ar teismo nagrinėjimo atidėjimas (pertraukos) buvo išties pagrįstas; ar byla buvo priskirta prioritetinių bylų kategorijai, kuriai yra taikomi specifiniai (spartinantys procesą) procesiniai reikalavimai; ar tinkamai kontroliuota, kad paskirtos ekspertizės atlikimas būtų savalaikis, ir kt.

Užsienio valstybių analizės metu pastebėta, kad šio tyrimo metu išskirtos tokios ilgesnį baudžiamųjų bylų nagrinėjimą Lietuvoje lemiančios priežastys kaip bylų sudėtingumas, teismo darbo krūviai, sudėtingumas organizuoti teismo posėdžius, kai baudžiamojoje byloje esama daug proceso dalyvių, neefektyvus teismo proceso valdymas, būdingos ne tik Lietuvai, bet ir kitoms šalims. Tačiau tyrimo metu išryškėjo ir keli kiti svarbūs faktoriai, turintys itin didelę reikšmę baudžiamųjų bylų nagrinėjimui per protingą trukmę: teisėjų ir teismų personalo trūkumas. Šį faktorių, kaip vieną svarbiausių išskyrė tiek Kanados reformą inicijavę subjektai, po išsamių kelis metus trukusių tyrimų, tiek Nyderlandų atstovai. Nyderlanduose išryškėjusią didžiulę teisėjų ir teismo personalo trūkumo problemą valstybės lygiu iš esmės pradėta spręsti tik tuomet, kai prokuratūra viešai paskelbė, kad nutraukia nemažą dalį baudžiamųjų bylų vien todėl, kad dėl teismų užimtumo per daugiau nei pusantrų metų laikotarpio nepavyko rasti galimos teismo posėdžio datos. Reaguojant į tai, 2022 m. teismų sistemai buvo skirtos papildomos lėšos teisėjų bei teismo personalo pritraukimui.

Tai rodo, kad siekiant užtikrinti efektyvų teismo proceso baudžiamosiose bylose vedimą, būtina ne tik peržiūrėti baudžiamojo proceso teisinį reguliavimą, didinti teisėjų gebėjimus proaktyviai vadovauti procesui, bet ir įvertinti teisėjų / teismų darbo krūvius ir laiku reaguoti.

Atlikus analizę taip pat galima išskirti dvi bendrąsias kryptis, kuriomis vyko ir vyksta teismo proceso baudžiamosiose bylose reformos įvairiose tirtose šalyse:

Pirmoji kryptis: siekis atskirti sąlygiškai nesudėtingų nusikaltimų nagrinėjimą, darant jį kuo neformalesnį, taikant įvairias supaprastintas formas, įskaitant derybinio pobūdžio, nuo sudėtingų bylų nagrinėjimo; sudėtingų bylų nagrinėjimo atveju taikyti visumą priemonių, skirtų teismo proceso koncentruotumui užtikrinti: nuo neskyrimo teisėjui kitų bylų, kad tuo metu jis galėtų koncentruotis į vieną bylą ir skirtų jai maksimalų dėmesį, iki teisėjų įgūdžių vadovauti tokių bylų procesui stiprinimo.

Antroji kryptis: siekis pritaikyti teismo procesą skaitmeniniam amžiui, įvairių formų, šablonų kūrimas ir perteklinių, formalų teismo proceso reikalavimų atsisakymas.

Taip pat pastebėta, kad, diskutuojant dėl reformų, tirtose šalyse daug dėmesio skiriama ne tik reformų turiniui, bet ir jų kūrimo metodikai. Siekiama įtraukti kuo daugiau suinteresuotų grupių, stiprinamas teismų, prokuratūros, advokatūros, policijos ir mokslo bendradarbiavimas. Naujoves siekiama išbandyti įvairiuose pilotiniuose projektuose ir tik tada sureguliuoti privalomojo pobūdžio teisės normomis. Itin daug dėmesio skiriama teisėjų mokymams.

Atlikus išsamią penkių užsienio valstybių, EŽTT ir ESTT praktikos analizę, aiškiai matyti, kad proceso vedimo baudžiamosiose bylose teisinis reguliavimas bei praktika (tiek teisiniais, tiek organizaciniais klausimais (pvz., dėl teismo posėdžių skyrimo, grafikų sudarymo ir pan.)) įvairiose valstybėse itin skiriasi. Todėl gerosios praktikos išskyrimas ir tolesnis rekomendacijų sąrašas turi būti vertinamas ne kaip ekspertų siūlymas automatiškai perkelti gerosios praktikos pavyzdžius į nacionalinę teisę, o kaip siekis atkreipti dėmesį į pasiteisinusias iniciatyvas ir pasisemti įkvėpimo tobulinant Lietuvos teismo vedimo baudžiamosiose bylose procedūras. Taip pat neabejotina, kad kitų šalių vykdomos reformos gali tapti postūmiu atkreipti dėmesį ir į nacionalinę teisę bei neatsilikti nuo naujausių modernių tendencijų ir kryptių, kuriomis šiuo metu įvairiose šalyse vystomos baudžiamojo proceso reformos.

Remiantis atlikta užsienio šalių gerosios praktikos ir tarptautinių teismų praktikos analize bei atsižvelgiant į kitų šalių baudžiamojo proceso reguliavimo ir gerosios praktikos taikymo apimties galimybes Lietuvoje pagal galiojančią konstitucinę doktriną, atkreiptinas dėmesys į šias gerąsias praktikas ir rekomenduotina svarstyti dėl jų įgyvendinimo siekiant efektyviau nagrinėti baudžiamąsias bylas:

- 1) Supaprastintų procesų taikymo apimties didinimas, plečiant dabar Lietuvos baudžiamajame procese taikomus pagreitintą procesą, baudžiamojo įsakymo priėmimo procesą, sutrumpinto įrodymų tyrimo tvarką. Taip pat svarstytinas tam tikros sutarimo (derybų) procedūros formos įtvirtinimas (nors sutarimo forma labai plačiai taikoma tiek Estijoje, tiek Kanadoje ir Nyderlanduose, tačiau sektinu siūlytina imti Estijos pavyzdį, labiau tinkantį Lietuvos kontekstui ir suteikiantį plačią diskreciją teismui tvirtinant tokius susitarimus³).
- 2) Plečiant supaprastintų procesų taikymą taip pat svarstytinas ir apeliacijos ribojimų tokių kategorijų bylose klausimas.
- 3) Parengiamosios stadijos stiprinimas. Svarstytina tam tikrų kategorijų bylose rekomenduoti organizuoti parengiamuosius posėdžius ir parengti detalų metodinį vadovą, kuriame būtų konsoliduota geroji praktika, skirta pasirengimui teismo posėdžiui: kokie klausimai sprendini, kokiais atvejais sudarytinės visos bylos nagrinėjimo grafikas, kaip nustatyti tikėtiną bylos trukmę ir reikiamą posėdžių skaičių; aptarti teisėjo įgaliojimus pasisakyti dėl įrodymų sąsajos su byla, galimybę reikalauti pagrindimo dėl įrodymų sąrašo aktualumo ir / ar atkreipti dėmesį dėl perteklinių liudytojų kvietimo, įpareigoti šalis pasisakyti, kiek teismo posėdžių, tikėtina, reikės bylai išnagrinėti ir pan.
- 4) Lyginamoji analizė atskleidė gerąją praktiką, pagal kurią apeliacinės instancijos teisme galima ir rašytinė apeliacija. Siūlytina įvertinti rašytinio proceso apeliacinės instancijos teisme tam tikrais atvejais galimumą Lietuvoje.
- 5) Įvertinti įvairiose šalyse plintančią praktiką tam tikrus liudytojus ir kaltinamuosius apklausti vaizdo konferencijos būdu (ne kaip išimtį pandemijos metu, bet kaip įprastinę proceso taisyklę, teismo nuožiūra); galimybės dalyvauti teismo posėdžiuose vaizdo konferencijos būdu plėtojimas.
- 6) Plėsti baudžiamosios bylos nagrinėjimo *in absentia* (kaltinamajam nedalyvaujant) instituto taikymą Lietuvoje pagal Nyderlandų gerosios praktikos pavyzdį, tik įvertinti Lietuvos kontekstą ir numatyti saugiklius.

³ Ekspertams žinoma, kad Lietuvoje jau būta iniciatyvų įvesti sutarimo (derybų) institutą, tačiau tam nebuvo pritarta. Vis dėlto situacijai keičiantis ir plačiau suprantant, kad yra galimi įvairūs modifikuoti standartinio sutarimo (derybų) modelio variantai, įskaitant variantus su teismo kontrole ir kitais saugikliais, prie šio klausimo vertėtų grįžti.

- 7) Nuosprendžių apimties optimizavimas, neatsisakant motyvuoto nuosprendžio surašymo bylose (remiantis Lietuvos Respublikos konstitucine doktrina), bet koncentruojant nuosprendį į esmines bylos aplinkybes, veikia ir kaltinimą pagrindžiančius įrodymus, bausmės parinkimą.
- 8) Lietuvos proceso vedimo tobulinimo kontekste svarstyti stiprinti bylų skyrimo teisėjui nagrinėti teismo posėdžiuose tvarką ir įvertinti galimybes, kiek tai įmanoma Lietuvos aktualijų bei teismų krūvių kontekste, perimti gerąją Norvegijos ir iš dalies Kanados praktiką, pagal kurią teisėjas, nagrinėjantis vieną sudėtingą bylą, prieš imdamasis kitos bylos, turi išnagrinėti ją iki pabaigos. Taip būtų užtikrinta galimybė teisėjui susikonsultuoti ties vienos bylos nagrinėjimu, nesiblaškyti tarp kelių procesų. Šio įrankio įvedimas galėtų būti taikomas tik kartu su kitomis organizacinėmis priemonėmis, užtikrinančiomis, kad dėl nenumatytų aplinkybių prireikus atidėti teismo posėdį, teisėjui būtų galima perskirti darbo krūvį; pvz., įsteigus analizėje aptartus vadinamuosius NOTO skyrius, kuriuose būtų galima sukonsultuoti smulkesnes bylas, taip leidžiant kitiems skyriams netrukdomai susitelkti į sudėtingesnes bylas, o atsilaisvinęs teisėjas (dėl atidėtų posėdžių) galėtų prisijungti prie tokio skyriaus komandos ar pan.
- 9) Vadinamojo proceso plano, įskaitant bylai išnagrinėti reikiamo laiko ir grafiko, instituto naudojimo skatinimas didesnės apimties, sudėtingose bylose. Išankstinio bylos nagrinėjimo grafiko sudarymas kartu su proceso dalyviais (pvz., prokuroras nurodo, kad kaltinimui reikės 4–5 posėdžių, gynyba, kad reikės 4 posėdžių, teisėjas, įvertinęs bylą, gali iš karto numatyti, kad reikės 8 posėdžių ir užimti 6 savaites laiko posėdžių tvarkaraštyje, pvz., sausio–vasario mėn., ir kitų teismo posėdžių šiam teisėjui nurodytu laikotarpiu neskiriant, žr., pvz., Kanados pavyzdį). Tačiau šiam procesui būtina suteikti lankstumo, t. y. greta turi veikti sistema, kaip elgtis, jei per paskirtą 6 savaitių laikotarpį atsitinka nenumatytas įvykis (pvz., liga) ir teismo posėdžius reikia atidėti. Siekiant efektyvumo, reikėtų numatyti, kaip turi būti koreguojamas teisėjo krūvis tokiu atveju.
- 10) Siekiant, kad bylą nagrinėjantis teisėjas spręstų tik tiesiogiai su teisingumo vykdymu teismo posėdyje susijusius klausimus, svarstyti galimybę pritaikyti Kanados modelį dėl asmens, atsakingo už efektyvų baudžiamosios bylos valdymą, paskyrimo.
- 11) Įvertinti kompiuterinių technologijų galimybes efektyviai sudaryti bylų grafikus (angl. *scheduling*), skirti teismo posėdžių datas ir priskirti posėdžių sales.
- 12) Teismų bendradarbiavimo su prokuratūra stiprinimas (Lietuvos kontekste abipusio bendradarbiavimo formų didinimas būtų aktualus ir todėl, kad tyrime vykdytos fokusuotų grupių apklausos dalyviai prokurorai ne kartą pabrėžė, kad teismo posėdžiuose pasigenda pagarbos iš teisėjo pusės, dažnai jaučiasi nepagrįstai moralizuojami).
- 13) Teismų bendradarbiavimo su policija stiprinimas. Pavyzdžiui, Suomijoje įprasta, kad, kaltinamajam neatvykus, teismas gali paprašyti policijos nedelsiant vykti į kaltinamojo namus ir pristatyti jį į teismą. Be to, dažnai advokatai ar net nukentėjusios šalys gali pasakyti teismui, kur gali būti kaltinamasis, o policija gali atvykti jį atgauti.
- 14) Lankstus teisėjų padėjėjų darbo organizavimas, priskiriant juos skirtingiems teismų rūmams ir sudarant sąlygas dirbti nuotoliu.
- 15) Praktiniai patyriminiai proceso vedimo mokymai (teismo proceso ar atskirų jo stadijų imitavimas) kartu su advokatais ir prokurorais. Teisėjų mokymų metu skatinti dalinimąsi gerąja praktika, siekiant vienodo požiūrio į teismo posėdžio baudžiamojoje byloje vedimą ir galimus veiksmus, skirtus užtikrinti bylos nagrinėjimo operatyvumą (kokiais atvejais ir kaip drausminti neatvykusius į posėdį dalyvius, perteklinių veiksmų procese vengimas (kaltinamojo akto skaitymas, visos bylos medžiagos garsinimas ir pan.)); skatinti gerosios praktikos pasidalijimą tarp teismų dėl geriausių grafikų sudarymų, bylų valdymo įrankių mokymų metu.
- 16) Skatinti teismus įgyvendinti savo regioninius kokybės gerinimo projektus; skatinti organizuoti pilotinius projektus kai kuriuose teismuose, siekiant įvertinti siūlomų pokyčių pasiteisinimą ir pritaikomumą praktikoje.

IV. TEISMO PROCESO VEDIMO METODINĖS REKOMENDACIJOS

Šiomis metodinėmis rekomendacijomis siekiama didinti teismo proceso vedimo veiksmingumą, skatinti ir stiprinti teisėjų gebėjimus aktyviai vadovauti teismo procesui.

Daugiausia dėmesio skiriama baudžiamosioms byloms, tačiau kai kurios organizacinio-techninio pobūdžio rekomendacijos taikytinos ir civilinėms, taip pat administracinėms byloms.

Tyrimas parodė, kad visų tipų bylose vienas svarbiausių proceso efektyvumo veiksnių yra teisėjo gebėjimas vadovauti procesui, jo / jos pasirengimas bylos nagrinėjimui ir kai kurie kiti veiksniai.

Metodinės rekomendacijos yra suskirstytos į tris dalis:

- (a) rekomendacijas dėl bylos parengimo nagrinėti teisme;
- (b) rekomendacijas dėl veiksmingo vadovavimo procesui nagrinėjant bylą teismo posėdyje;
- (c) rekomendacijas, tiesiogiai nesusijusias su teismo proceso vedimu, tačiau darančias / galinčias daryti jam poveikį.

Siekiant užtikrinti greitesnį bylos nagrinėjimą, rekomenduojama stiprinti bylos parengimo nagrinėti teisme stadiją pasitelkiant šias priemones:

- ✓ parengti praktinį bylos parengimo nagrinėti teisme vadovą teisėjams su gerosios praktikos pavyzdžiais, procesinių sprendimų konkrečiose situacijose variantais;
- ✓ organizuoti patyriminius teisėjų mokymus apie bylos parengimo stadiją (pvz., įtraukiant dalyvius į parengiamojo posėdžio simuliacijas);
- ✓ stiprinti teisėjo komandos, ypač teisėjo padėjėjo vaidmenį, rengiant bylą nagrinėti teisme;
- ✓ skirti daugiau dėmesio parengiamojoje stadijoje efektyviam posėdžio datų suderinimui su proceso dalyviais panaudojant ir technologinius įrankius (pvz., Advokatų užimtumo modulį);
- ✓ spręsti teisėjų darbo krūvio ir išteklių optimizavimą (pvz., peržiūrint „teismų žemėlapi“);
- ✓ įvesti teisėjų patirties kriterijų skiriant sudėtingas bylas nagrinėti teisėjams.

Ypatingas dėmesys turėtų būti skirtas skatinti proceso plano, įskaitant posėdžių grafiką, naudojimą procesui organizuoti didelės apimties, sudėtingose bylose.

Bylos parengimo nagrinėti stadijoje rekomenduojama aktyviau naudoti atsarginio teisėjo institutą didelės apimties bylose, siekiant suvaldyti riziką, susijusią su teisėjų kolegijos sudėties pasikeitimu.

Baudžiamosios bylos nagrinėjimo teisme trukmę gali lemti proceso veiksmai, nekokybiškai atlikti ikiteisminio tyrimo stadijoje. Todėl rekomenduojama efektyviau naudoti teisinius instrumentus, leidžiančius bylą perduoti (grąžinti) prokurorui, kai ikiteisminis tyrimas buvo atliktas nekokybiškai.

Siekiant, kad bylą nagrinėjantis teisėjas spręstų tik tiesiogiai su teisingumo vykdymu teismo posėdyje susijusius klausimus ir galėtų susitelkti į bylos nagrinėjimą, siūloma daugiau techninių funkcijų, taip pat posėdžių datų derinimą pavesti teismo posėdžių sekretorei ar asmeniui, specialiai paskirtam (pagal Kanados modelį) organizuoti baudžiamosios bylos procesą. Taip pat tyrėjai siūlo svarstyti linijinio (nepertraukiamo) bylų nagrinėjimo koncepcijos įvedimo klausimą (pagal gerąją Norvegijos ir iš dalies Kanados praktiką), kai teisėjas, nagrinėjantis vieną sudėtingą bylą, turi ją užbaigti prieš imdamasis kitos bylos.

Tyrimo metu nustatyta, kad teismo proceso vedimo kokybė tiesiogiai priklauso nuo teisėjo gebėjimų principingai taikyti visas procesines priemones, užkardant procesinį piktnaudžiavimą ir vilkinimą, lanksčiai taikyti turimus procesinius teisinius instrumentus ir technologinius įrankius. Todėl rekomenduojama stiprinti teisėjo kompetencijas ir į teisėjų mokymo programas įtraukti praktiniams įgūdžiams stiprinti skirtas priemones: teismo proceso vedimo simuliaciją, taip pat psichologinius, lyderystės mokymus, naudojimąsi elektroniniais įrankiais ir technologijomis.

Pažymėtina, kad tyrimo metu atlikta teisės aktų analizė, fokusuotų grupių apklausos ir interviu su teisėjais parodė, kad proceso veiksmingumui didinti gali nepakakti organizacinių, techninių, metodinių priemonių. Siekiant spręsti tyrime iškeltas problemas ir sudaryti sąlygas įgyvendinti pateiktas rekomendacijas dėl veiksmingesnio teismo proceso vedimo visa apimtimi,

studijoje siūlomi konkretūs Baudžiamojo proceso kodekso pakeitimai ir papildymai, pvz., dėl kaltinamojo akto ir byloje surinktų dokumentų skelbimo stadijos sutrumpinimo, dėl galimybių nagrinėti bylą kaltinamajam nedalyvaujant, susitarimo dėl bausmės instituto ir kt.

Atlikus interviu ir fokusuotų grupių apklausas buvo gauti rezultatai, kad baudžiamosios bylos nagrinėjimo teisme trukmę neretais atvejais ilgina viso kaltinamojo akto skaitymas ir visos bylos medžiagos paskelbimas išvardijant visus dokumentus. Todėl siūloma tikslinti baudžiamojo proceso kodekso nuostatas, numatant, kad teisme prokuroras išdėsto tik kaltinimo esmę ir atsisakyti formalaus visos bylos medžiagos vardijimo.

Studijoje daug dėmesio skirta supaprastintų baudžiamojo proceso formų taikymo praktikai ir naujoms galimoms formoms, pvz., dėl susitarimo (derybų) procedūros formos įtvirtinimo Baudžiamojo proceso kodekse, remiantis užsienio šalių (pvz., Estijos) gerąja praktika.

Taip pat nustatyta, kad tik labai nedaug baudžiamųjų bylų apeliacinėje instancijoje yra nagrinėjamos rašytinio proceso tvarka dėl BPK įtvirtintų ribojimų. Bylos nagrinėjimas rašytinio proceso tvarka ne tik sudaro prielaidas racionaliai naudoti valstybės ir procese dalyvaujančių asmenų išteklius, bet ir akivaizdžiai prisideda prie proceso greitumo principo įgyvendinimo. Todėl tyrėjai siūlo plėsti rašytinės apeliacijos galimybes atsisakant kai kurių BPK numatytų ribojančių sąlygų, pavyzdžiui, galimybės taikyti rašytinį procesą tik esant visų proceso dalyvių sutikimui.

Studijos autoriai pateikia pasiūlymus ir dėl kitų teisės aktų, patvirtintų Teisėjų tarybos ir teisingumo ministro, reglamentuojančių bylų skirstymą, darbo krūvio reguliavimą, nuotolinių teismo posėdžių organizavimą, technologijų naudojimą teismuose, teismo sprendimų galimų rašymo principų pakeitimų ir papildymų, siekiant veiksmingai įgyvendinti metodines rekomendacijas.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad efektyvus procesinis bendradarbiavimas sudaro prielaidas geriau parengti bylą nagrinėjimui teisme, o teismo proceso metu – geriau planuoti ir valdyti procesą. Todėl policijos pareigūnams, prokurorams ir advokatams siūloma aktyviai dalyvauti / organizuoti bendrus patyriminius proceso vedimo mokymus (teismo proceso ar atskirų jo stadijų simuliacijos forma) kartu su teisėjais.

Priešingai nei civiliniame ir administraciniame procesuose, kuriuose procesinių veiksmų atlikimo ir bylos nagrinėjimo nuotolinis būdas taikomas kaip taisyklė, baudžiamajame procese tokia galimybė taikoma išimtiniais atvejais, kai to padaryti nėra galimybės įprasta tvarka, nors technologiškai ir reguliavimo prasme galimybių dažniau taikyti nuotolinę formą yra. Pastebėta, kad praktikoje ne visada aktyviai išnaudojamos technologinės galimybės ir dėl įgūdžių stokos. Todėl atitinkamai siūloma stiprinti proceso dalyvius gebėjimus šioje srityje ir parengti detalų, vizualiai patrauklų praktinį vadovą proceso dalyviams su konkrečiomis iliustracijomis dėl vaizdo technologijų naudojimo teismo procese.

Studijoje atkreipiamas dėmesys ir į kitus veiksnius, kurie nebūtinai daro tiesioginį poveikį teismo proceso efektyvumui, tačiau gali būti susiję su teismo proceso principų užtikrinimu, teismo darbo kokybe, teismo įvaizdžiu.

Pačios teismų bendruomenės parengtos ir įgyvendinamos iniciatyvos dažniausiai geriausiai atliepia bendruomenei kylančius iššūkius ir lūkesčius, todėl jos gali būti geras įrankis tobulinant teismų darbą (pvz., Olandijos teisėjų bendruomenės parengti profesiniai standartai atitinkamose bylų kategorijose). Siūlytina skatinti vidines teismų bendruomenės iniciatyvas, kurios prisidėtų prie teismų darbo kokybės, o kartu ir teismo proceso efektyvumo.

Kitų šalių (pvz., Olandijos) patirtis rodo, kad pilotiniai projektai leidžia operatyviau ir efektyviau pradėti įgyvendinti pokytį, sutaupyti išteklių išvengiant klaidų iš karto didelio masto projektuose. Todėl rekomenduotina dažniau naudoti pilotinius projektus siekiant įgyvendinti pokyčius teismų veikloje.

Rekomenduotina esamo teisinio reguliavimo rėmuose skatinti naudoti kitose šalyse plintančią praktiką liudytojus ir kaltinamuosius apklausti vaizdo konferencijos būdu (ne kaip išimtį, bet kaip įprastinę proceso taisyklę, teismo nuožiūra), plėsti galimybes dalyvauti teismo posėdžiuose vaizdo konferencijos būdu, geriau išnaudoti efektyvias e. priemones.

V. TEISĖS AKTŲ PROJEKTAI

Studijoje pateikti tokie Baudžiamojo proceso kodekso pakeitimai ir papildymai:

- dėl bylų nagrinėjimo naudojant elektroninių ryšių technologijas (BPK 8² straipsnio pakeitimas);
- dėl kaltinamojo akto paskelbimo ir dokumentų perskaitymo (BPK 271, 290 ir 324 str. pakeitimas);
- dėl bylų proceso kaltinamajam nedalyvaujant (BPK 246 str. pakeitimas);
- dėl apeliacinės bylos nagrinėjimo rašytinio proceso tvarka (BPK 325¹ straipsnio pakeitimas);
- dėl sutarimo (sandėrio) dėl bausmės formos įtvirtinimo (BPK XXXI skyriaus papildymas nauju skirsniu).

TEISMO PROCESO VEDIMO STUDIJA

Parengta įgyvendinant projektą
„Kokybės, paslaugų ir infrastruktūros tobulinimas Lietuvos teismuose“
Nr. LT06-1-NTA-TF-001

Parengė: Mykolo Romerio universiteto tyrėjai

Data: 2022-10-16

TURINYS

SANTRUMPOS.....	5
ĮVADAS	6
I. TEISMO PROCESO VEDIMO ESAMOS SITUACIJOS ANALIZĖ.....	8
1.1. TEISMO PROCESO VEDIMĄ REGLAMENTUOJANČIŲ TEISĖS AKTŲ ANALIZĖ	8
1.1.1. Bylos išnagrinėjimas per „įmanomai trumpiausią laiką“ kaip vienas iš teismo proceso efektyvumo kriterijų.....	8
1.1.2. Teisės aktų, reglamentuojančių baudžiamojo proceso vedimo kokybę, analizė.....	10
1.1.3. Teisės aktų, reglamentuojančių administracinio proceso vedimo kokybę, analizė.....	16
1.1.4. Teisės aktų, reglamentuojančių civilinio proceso vedimo kokybę, analizė	17
1.1.5. Ikiteisminį tyrimą reguliuojančių poįstatyminių teisės aktų analizė.....	18
1.1.6. Organizacinius teismų veiklos aspektus reguliuojančių poįstatyminių teisės aktų analizė	19
1.1.7. Informacinių ir elektroninių ryšių technologijų naudojimo ikiteisminiame tyrime ir teismo procese reglamentavimas	21
1.1.8. Apibendrinimas.....	23
1.2. KOKYBINIS TYRIMAS	24
1.2.1. Kokybinio tyrimo metodika	24
1.2.2. Interviu	25
1.2.3. Fokusuotos (tikslinės) grupės.....	30
1.2.4. Interviu ir fokusuotų grupių apklausų rezultatų apibendrinimas	48
1.3. TEISMO PROCESO VEDIMO PROBLEMŲ IR JŲ PRIEŽASČIŲ ĮVERTINIMAS BEI KLASIFIKACIJA	49
1.3.1. Svarbiausios teismo proceso vedimo problemos ir jų priežastys.....	49
1.3.2. Problemų ir jų priežasčių klasifikavimas ir jų prioritetiškumo įvertinimas.....	51
1.4. SUMMARY: ANALYSIS OF THE CURRENT SITUATION	57
1.4.1. Analysis of legislation regulating the conduct of judicial proceedings	57
1.4.2. Qualitative research. Summary of the results of interviews and focus groups	58
1.4.3. Assessment and classification of problems relating to the conduct of judicial proceedings and their underlying causes	59
1.4.4. Classification and prioritisation of problems and their underlying causes	61
II. TEISMO PROCESO VEDIMO MONITORINGAS	67
2.1. ĮŽANGINIAI PASTEBĖJIMAI	67
2.1. TEISMO POSĖDŽIŲ STEBĖJIMO REZULTATŲ ANALIZĖ.....	69
2.1.1. Bendroji informacija	69
2.1.2. Teisėjo proceso valdymo kokybė ir instrumentų, skirtų koncentruotumui užtikrinti, taikymas	70
2.1.3. Teisėjo reagavimas į proceso dalyvių veiksmus / neveikimą, darančius įtaką bylos nagrinėjimo trukmei.....	76

2.2. BYLŲ ANALIZĖ REMIANTIS <i>LITEKO</i> DUOMENIMIS	80
2.2.1. Bendroji informacija	80
2.2.2. Baudžiamosios bylos.....	80
2.2.3. Civilinės bylos.....	98
2.2.4. Administracinės bylos.....	99
2.2.5. Administracinių nusižengimų bylos.....	102
2.3. TEISMO PROCESO VEDIMO MONITORINGO IR LYGINAMOSIOS ANALIZĖS REZULTATAI	103
2.3.1. Bendroji informacija	103
2.3.2. Dėl veiksmingam proceso vedimui įtaką darančių veiksnių raiškos ir jų pobūdžio	103
2.3.3. Dėl teisėjo proceso valdymo kokybės ir instrumentų, skirtų koncentruotumui užtikrinti, taikymo.....	104
2.3.4. Dėl teisėjo reagavimo į proceso dalyvių veiksmus / neveikimą, lemiančius bylos nagrinėjimo trukmę	105
2.3.5. Kompleksinio monitoringo rezultatų santykis su pirmojoje šio tyrimo dalyje gautomis išvadomis ir naujai atskleisti papildomi probleminiai aspektai	105
2.4. MONITORINGO REZULTATŲ APIBENDRINIMAS	110
2.5. SUMMARY OF THE FINDINGS OF MONITORING OF THE CONDUCT OF JUDICIAL PROCEEDINGS	112
III. UŽSIENIO ŠALIŲ GEROSIOS PRAKTIKOS IR TARPTAUTINIŲ TEISMŲ SPRENDIMŲ ANALIZĖ	116
3.1. ĮŽANGINIAI PASTEBĖJIMAI.....	116
3.2. TEISMO PROCESO VEDIMAS BAUDŽIAMOSIOSE BYLOSE: GEROSIOS PRAKTIKOS ANALIZĖ	117
3.2.1. Teismo proceso vedimas baudžiamosiose bylose Estijoje: gerosios praktikos analizė .	117
3.2.2. Teismo proceso vedimas baudžiamosiose bylose Kanadoje: gerosios praktikos analizė	125
3.2.3. Teismo proceso vedimas baudžiamosiose bylose Norvegijos Karalystėje: gerosios praktikos analizė	132
3.2.4. Teismo proceso vedimas baudžiamosiose bylose Nyderlandų Karalystėje: gerosios praktikos analizė	137
3.2.5. Teismo proceso vedimas baudžiamosiose bylose Suomijoje: gerosios praktikos analizė	141
3.3. TEISMO PROCESO VEDIMAS BAUDŽIAMOSIOSE BYLOSE: EŽTT IR ESTT PRAKTIKOS ANALIZĖ	147
3.4. IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS.....	153
3.5. UŽSIENIO ŠALIŲ PRAKTIKOS APIBENDRINIMAS	155
3.6. SUMMARY	159
IV. TEISMO PROCESO VEDIMO METODINĖS REKOMENDACIJOS	162
4.1. METODINIŲ REKOMENDACIJŲ PASKIRTIS IR RIBOS.....	162
4.2. METODINĖS REKOMENDACIJOS DĖL BYLOS PARENGIMO NAGRINĖTI TEISME	163

4.2.1. Metodinės rekomendacijos dėl bylos parengimo nagrinėti teisme, skirtos visai teismų sistemai.....	163
4.2.2. Metodinės rekomendacijos dėl bylos parengimo teismo posėdžiui, skirtos baudžiamąsias bylas nagrinėjantiems teismams / teisėjams.....	165
4.3. METODINĖS REKOMENDACIJOS DĖL TEISĖJO VADOVAVIMO PROCESUI, KAI BYLA NAGRINĖJAMA TEISMO POSĖDYJE	168
4.3.1. Metodinės rekomendacijos dėl teisėjo vadovavimo procesui, skirtos visai teismų sistemai.....	168
4.3.2. Metodinės rekomendacijos dėl teisėjo vadovavimo procesui, skirtos baudžiamąsias bylas nagrinėjantiems teisėjams	169
4.3.3. Metodinės rekomendacijos proceso dalyviams.....	174
4.4. METODINĖS REKOMENDACIJOS, TIESIOGIAI NESUSIJUSIOS SU TEISMO PROCESO VEDIMU, TAČIAU DARANČIOS / GALINČIOS DARYTI JAM POVEIKĮ (ĮSKAITANT REKOMENDACIJAS DĖL TEISMO PROCESINIŲ SPRENDIMŲ RAŠYMO)	176
4.5. METODINIŲ REKOMENDACIJŲ APIBENDRINIMAS	177
4.6. SUMMARY OF METHODOLOGICAL RECOMMENDATIONS.....	179
V. TEISMO PROCESO VEDIMĄ REGLAMENTUOJANČIŲ TEISĖS AKTŲ PAKEITIMO PROJEKTAI.....	182
5.1. TEISĖS AKTŲ PROJEKTAI SU LYGINAMAJAIS VARIANTAIS	182
5.2. APIBENDRINIMAS.....	188
5.3. SUMMARY OF AMENDMENTS TO THE LEGAL ACTS	188
PRIEDAS I. INTERVIU SU PROCESO DALYVIAIS ATLIKIMO PROTOKOLAS	190
PRIEDAS II. STEBĖTŲ TEISMO POSĖDŽIŲ SUVESTINĖ	191
PRIEDAS III. RAŠYTINĖS APKLAUSOS KLAUSIMYNAS	193
PRIEDAS IV. UŽSIENIO ŠALIŲ POSĖDŽIŲ STEBĖJIMO APIBENDRINIMAI	195
PRIEDAS V. TEISĖS AKTŲ, REGLAMENTUOJANČIŲ TEISMO PROCESO VEDIMO TVARKĄ LIETUVOS TEISMUOSE, SĄRAŠAS.....	202

SANTRUMPOS

ABTĮ	Administracinių bylų teisenos įstatymas
BK	Baudžiamasis kodeksas
BPI	Baudžiamojo proceso įstatymas (Norvegijoje)
BPK	Baudžiamojo proceso kodeksas
CEPEJ	Europos veiksmingo teisingumo komisija
CPK	Civilinio proceso kodeksas
EPP	Lietuvos teismų elektroninių paslaugų portalas
ESTT	Europos Sąjungos teisingumo teismas
EŽTK	Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija
EŽTT	Europos žmogaus teisių teismas
IBPS	Integruota baudžiamojo proceso informacinė sistema
LAT	Lietuvos Aukščiausiasis Teismas
LITEKO	Lietuvos teismų informacinė sistema
LR	Lietuvos Respublika, Lietuvos Respublikos
NOTO	„Greitų veiksmų departamentas“ (Suomijoje)
VGTP	Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnyba

IVADAS

Žmogaus nuomonę apie teismą ir teisingumą formuoja ne tik požiūris į priimtą galutinį teismo sprendimą ar žiniasklaidą, bet ir teismo proceso trukmė bei viso proceso eiga. Konsultacinė Europos teisėjų taryba nuomonėje Nr. 11 (2008) dėl teismų sprendimų kokybės nurodė, kad teisėjai turi sugebėti aktyviai ir operatyviai organizuoti teismo procesą ir jam vadovauti. Teismo proceso vedimo kokybė yra vienas iš svarbiausių veiksnių, galinčių lemti tiek galutinio rezultato, t. y. teismo sprendimo kokybę, tiek ilgesnę bylos nagrinėjimo trukmę.

Mykolo Romerio universiteto (toliau – MRU) Teisės mokyklos ir Teisingumo tyrimų laboratorijos teisės ekspertai, vykdydami Nacionalinės teismų administracijos, kuri įgyvendina projektą „Kokybės, paslaugų ir infrastruktūros tobulinimas Lietuvos teismuose“, finansuotą 2014–2021 metų Europos ekonominės erdvės finansinio mechanizmo lėšomis, užsakymą, atliko išsamų kokybinį tyrimą ir parengė teismo proceso vedimo mokslo studiją.

Šia teismo proceso vedimo studija siekiama prisidėti prie spartesnio teismo proceso, trumpesnės bylos nagrinėjimo trukmės, efektyvesnio teisės į teisingumą įgyvendinimo užtikrinimo.

„Būtent teismo procese liudytojai ir nukentėjusieji susipažįsta su teismu ir iš jo išsineša įspūdį, kaip vykdomas teisingumas, – apie teismo proceso kokybės svarbą kalba Nacionalinės teismų administracijos direktoriaus pavaduotojas Antanas Jatkevičius. – Nuo šio įspūdžio priklauso jų pasitikėjimas teismais ir teisingumu, kurį jie perteikia ir savo aplinkos žmonėms. Būtent tai, kaip atsakingai, etiškai, kiekvienam žmogui aiškiai ir skaidriai vedamas procesas, didele dalimi lemia kiekvieno žmogaus pasitikėjimą teismais, teisingumu ir pačia valstybe. Tokie projektai, kaip šis, yra gyvybiškai svarbūs, siekiant kuo didesnės teismo proceso kokybės, ir padeda teismams ir visai valstybei siekti teigiamų pokyčių.“

Atlikus kokybinį tyrimą, šioje mokslo studijoje susistemintos identifikuotos gerosios praktikos ir rekomendacijos dėl teismo proceso vedimo tobulinimo. Atsižvelgiant į tyrėjams iškeltas užduotis, į tai, kad, palyginti su civilinių bei administracinių bylų nagrinėjimu, būtent baudžiamųjų bylų nagrinėjimas teisme pasižymi ilgiausia trukme, ir įvertinus tyrimo apimtį, daugiausia dėmesio šioje studijoje skirta teismo proceso vedimui nagrinėjant baudžiamąsias bylas. Tačiau neabejojama, kad vertingų idėjų joje ras kiekvienas teismų sistemos atstovas ir visi, kurie domisi teisingumo vykdymo problematika.

Mokslo studiją sudaro penkios struktūrinės dalys. Pirmoje dalyje pateikiama išsami esamos padėties Lietuvoje analizė, kurios esminę dalį sudarė interviu su įvairiais teismo procese dalyvaujančiais asmenimis: teisėjais, prokurorais, advokatais, taip pat teisėjų padėjėjais ir teismo posėdžių sekretoriais, taip pat fokusuotų grupių diskusijos (iš viso tyrėjai kalbėjosi su 70 asmenų). Kiekvienam, besidominčiam įvairių proceso dalyvių nuomone, gyvai išsakytomis ir realia praktine patirtimi grįstomis mintimis dėl pagrindinių teismo proceso vedimo problemų ir jų priežasčių, turėtų būti įdomu paskaityti interviu ir fokusuotų grupių diskusijų apibendrinimus, grįstus dalyvių pasisakymų ištraukomis ir jų pateiktais praktikos pavyzdžiais. Šioje dalyje taip pat nustatyta, kad, įvertinus esamos teisinės padėties analizę, šioje studijoje daugiausia dėmesio turėtų būti skiriama teismo proceso vedimui nagrinėjant baudžiamąsias bylas.

Antroje dalyje pateikiami atlikto monitoringo rezultatai, suformuoti a) stebint teismo posėdžius, b) analizuojant medžiagą dėl baigto proceso vedimo pagal Lietuvos teismų informacinės sistemos (toliau – LITEKO) informaciją. Kriterijai, pagal kuriuos vertinami ir lyginami monitoringo rezultatai, buvo nustatyti pagal veiksnių, darančių įtaką veiksmingam proceso vedimui, raišką ir jų pobūdį (objektyvūs / subjektyvūs / mišrūs) ir teisėjo reagavimo į šiuos veiksnius būdus, instrumentų, skirtų koncentruotumui užtikrinti, taikymą.

Trečioje dalyje pateikiami atliktos lyginamosios analizės rezultatai, gerosios praktikos pavyzdžiai iš įvairių užsienio valstybių (Norvegijos, Kanados, Suomijos, Nyderlandų ir Estijos) kartu įvertinant jų pritaikomumo galimybę Lietuvoje. Taip pat pateiktos pagrindinės Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT) ir Europos Sąjungos Teisingumo Teismo (toliau – ESTT) praktikos

gairės dėl teismo proceso vedimo. Skaitytojus turėtų sudominti platus supaprastintų baudžiamojo proceso formų taikymas Estijos praktikoje, jų pragmatiškas sprendimas tam tikrus teisėjo padėjėjus iš vieno teismo rūmų priskirti nuotoliniu būdu padėti kituose teismo rūmuose dirbančiam teisėjui, taip, be kita ko, sprendžiant ir kvalifikuoto personalo mažesniuose miestuose trūkumą. Pagrindiniai šiuo metu Kanadoje, Nyderlanduose ir Norvegijoje vykstančių teismo proceso vedimo nagrinėjant baudžiamąsias bylas reformų aspektai gali sudominti visus, kuriems įdomios teismų veiklos tobulinimo kryptys kitose valstybėse.

Ketvirtoje dalyje pateikiamos kokybinio tyrimo ir lyginamosios analizės rezultatais grįstos metodinės rekomendacijos dėl teismo proceso vedimo Lietuvos teismuose.

Penktoje dalyje formuluojami pasiūlymai dėl teisės aktų pakeitimų, skirtų tobulinti teismo proceso vedimą išskirtoje srityje, kurioje susiduriama su ilgiausia bylų nagrinėjimo trukme bei daugiausia iššūkių dėl menko teisinio reguliavimo lankstumo ir sudėtingo jo pritaikomumo šių dienų reikmėms, t. y. nagrinėjant baudžiamąsias bylas.

Tikimės, kad ši mokslo studija paskatins aktyvią teismų bendruomenės, mokslininkų, praktikų ir politikos formuotojų diskusiją bei taps pagrindu teismų sistemoje diegti teismo proceso vedimo tobulinimo priemonės, skirtas spartesniam teismo procesui užtikrinti, taip pat efektyvesnei teisei į teisingumą kiekvienam žmogui įgyvendinti.

Už pagalbą renkant duomenis tyrėjai nuoširdžiai dėkoja Nacionalinei teismų administracijai, visiems teisėjams, advokatams, prokurorams, teisėjų padėjėjams ir teismo posėdžių sekretoriams, sutikusiems pasidalyti savo patirtimi ir įžvalgomis dėl teismo proceso vedimo kokybės.

Studijos tyrėjai

Prof. dr. Lyra Jakulevičienė
Prof. dr. Salvija Mulevičienė
Prof. dr. Jolanta Zajančauskienė
Reda Molienė
Dr. Marijus Šalčius

I. TEISMO PROCESO VEDIMO ESAMOS SITUACIJOS ANALIZĖ

1.1. TEISMO PROCESO VEDIMĄ REGLAMENTUOJANČIŲ TEISĖS AKTŲ ANALIZĖ

1.1.1. Bylos išnagrinėjimas per „įmanomai trumpiausią laiką“ kaip vienas iš teismo proceso efektyvumo kriterijų

Lietuvos Respublikos Konstitucijos¹ 31 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta teisė į teisingą bylos išnagrinėjimą. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas ne kartą yra nurodęs, „kad konstitucinis teisinės valstybės principas, taip pat asmens teisė kreiptis į teismą (Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalis) suponuoja asmens teisę į tinkamą teisinį procesą, inter alia tinkamą teismo procesą. Tinkamas teismo procesas yra būtina sąlyga teisingai išspręsti bylą (inter alia 2006 m. sausio 16 d., 2009 m. birželio 8 d., 2013 m. sausio 25 d. nutarimai)“².

Lietuvos Respublikos teismų įstatymo³ (toliau – ir Teismų įstatymas) 5 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad teismas visa savo veikla turi užtikrinti, kad bylos būtų išnagrinėtos lygybės ir viešumo sąlygomis per įmanomai trumpiausią laiką.

Europos Komisijos pateiktoje 2020 metų ES teisingumo rezultatų suvestinėje (angl. *The 2020 EU Justice Scoreboard*) (toliau – Suvestinė), vertinant teisingumo sistemų veiksmingumą, buvo taikomi šie kriterijai: 1) proceso trukmė (apytikriai apskaičiuotas arba vidutinis laikotarpis (dienomis), per kurį išsprendžiama byla); 2) bylų išnagrinėjimo rodiklis (išspręstų bylų ir gautų bylų skaičiaus santykis) ir 3) neišnagrinėtų bylų skaičius (neišspręstų bylų skaičius metų pabaigoje)⁴. Suvestinėje buvo analizuojami 2012–2019 metais iš skirtingų ES valstybių narių surinkti duomenys apie teisingumo vykdymą. Suvestinėje teigiama, kad Lietuva, palyginti su kitomis ES valstybėmis narėmis, greičiausiai nagrinėja civilines ir komercines bylas pirmojoje instancijoje. Ji taip pat išlieka viena iš pirmaujančių valstybių pagal administracinių bylų išnagrinėjimo pirmojoje instancijoje greitį. Vis dėlto Suvestinėje buvo atkreiptas dėmesys į tai, kad bylų nagrinėjimo trukmė aukštesnės instancijos teismuose yra ilgesnė. Taip pat buvo akcentuota ilga baudžiamųjų bylų išnagrinėjimo trukmė⁵.

Todėl toliau pagrindinis dėmesys skiriamas teismo proceso baudžiamosiose bylose vedimo kokybei, o administracinio ir civilinio proceso pavyzdžiai pasitelkiami ten, kur problemų kategorijos sutampa, taip pat kur tai yra tikslinga atlikti siekiant palyginti panašaus pobūdžio institutus visose bylų kategorijose.

Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso⁶ (toliau – ir Baudžiamojo proceso kodeksas, BPK) 1 straipsnis, įtvirtinantis baudžiamojo proceso paskirtį, be visų kitų procesinių vertybių ir siekiamybių, pabrėžia baudžiamojo proceso greitumo svarbą. Greitumo principas, kurio paskirtis – užtikrinti įmanomai trumpiausią proceso laiką, taip pat pabrėžia ir baudžiamojo proceso terminų reikšmę bei įtaką teisinio proceso efektyvumui. Būtent baudžiamojo proceso greitos eigos principo reikšmė lemia, kad nusikalstamos veikos tyrimo ir nagrinėjimo procesas yra saistomas tam tikrų formaliai išreikštų arba neformalių terminų, kurie, nustatydami procesinę reikšmę turinčių

¹ Lietuvos Respublikos Konstitucija // <https://www.lrk.lt/>

² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2015 m. liepos 9 d. nutarimas.

³ Lietuvos Respublikos teismų įstatymas (suvestinė redakcija) // <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.5825/asr>

⁴ Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos Centriniam Bankui, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui. 2020 m. ES teisingumo rezultatų suvestinė. COM(2020) 306 final. https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/justice_scoreboard_2020_en.pdf

⁵ Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos Centriniam Bankui, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui. 2020 m. ES teisingumo rezultatų suvestinė. COM(2020) 306 final. https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/justice_scoreboard_2020_en.pdf

⁶ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (suvestinė redakcija) // <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.EC588C321777/asr>

veiksmų pradžios, įvykdymo ar pabaigos laiką, užtikrina įstatyme nustatytos procesinės formos (formų) laikymąsi. Taigi, laikas yra vienas iš veiksmų, lemiančių baudžiamojo proceso efektyvumą⁷.

Baudžiamojo proceso terminai nustato procesinę reikšmę turinčių veiksmų pradžios, įvykdymo ar pabaigos laiką⁸. Teisės doktrinoje yra išskiriami šie baudžiamojo proceso terminų reikšmės aspektai:

1. BPK nustatyti terminai sudaro prielaidas užtikrinti teisę į teisminę gynybą, teisingą, efektyvų ir greitą procesą baudžiamojoje byloje. Pavyzdžiui, BPK 215 straipsnyje yra įtvirtinta įtariamąjo, jo atstovo ar gynėjo teisė paduoti skundą ikiteisminio tyrimo teisėjui dėl ikiteisminio tyrimo vilkinimo.

2. Terminai yra svarbūs tam, kad baudžiamosios bylos procesiniai veiksmai būtų atlikti laiku. Pavyzdžiui, BPK 176 straipsnyje yra įtvirtinti maksimalūs terminai, per kuriuos ikiteisminis tyrimas turi būti baigtas.

3. Procesiniai terminai užkerta kelią galimam baudžiamojo proceso dalyvių piktnaudžiavimui suteiktais įgaliojimais ar teisėmis. Pavyzdžiui, BPK 151 straipsnio 6 dalis numato, kad prokuroro nutarimu skirtas laikinas nuosavybės teisės apribojimas negali trukti ilgiau kaip šešis mėnesius.

4. Procesiniai terminai turi įtakos tinkamai organizuojant baudžiamąją procesinę veiklą visose baudžiamojo proceso stadijose. Pavyzdžiui, BPK 240 straipsnyje nustatyta, kad dėl bylos perdavimo nagrinėti teisiama jame posėdyje teisėjas turėtų nuspręsti ne vėliau kaip per penkiolika dienų nuo bylos gavimo teisme, jeigu kaltinamasis yra suimtas, ir per mėnesį – jeigu kaltinamasis yra laisvėje⁹.

Proceso greitumo principo turi būti laikomasi visose baudžiamojo proceso stadijose tuo aspektu, kad visi proceso veiksmai turi būti atliekami kaip įmanoma greičiau be jokio nepateisinamo delsimo. Vis dėlto pastebėtina, kad teisinio reguliavimo, skirto proceso greitumo principui užtikrinti, apimtis skirtingose baudžiamojo proceso stadijose nėra vienoda. Pavyzdžiui, BPK 176 straipsnio 2 dalis numato terminus, per kuriuos ikiteisminis tyrimas dėl tam tikro sunkumo nusikalstamos veikos turėtų būti baigtas. O teismo nagrinėjimo stadijoje tokių maksimalių terminų nėra nustatyta. Viena iš priemonių, skirtų proceso greitumo principui užtikrinti teismo nagrinėjimo metu, yra terminai atskiriems procesiniams veiksams atlikti (pvz., BPK 231 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad teismo pirmininkas, pirmininko pavaduotojas ar Baudžiamųjų bylų skyriaus pirmininkas per dvi dienas nuo bylos gavimo teisme paskiria teisėją, kuris rengs bylą nagrinėti teisme ir, perdavęs ją teismui, teisiama jame posėdyje nagrinės šią bylą).

Kadangi teisiame reguliavime nėra maksimalių terminų, per kuriuos baudžiamoji byla privalo būti išnagrinėta, vertinant, ar baudžiamasis procesas nebuvo pernelyg ilgas, remiamasi EŽTT suformuotais kriterijais.

EŽTT praktikoje, kurią perėmė ir Lietuvos nacionaliniai teismai, vertinant, ar nebuvo pažeistas Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau – ir EŽTK) 6 straipsnis, t. y. asmens teisė į procesą per įmanomai trumpiausius terminus, vertinamas konkrečios bylos sudėtingumas ir apimtis; asmens, dėl kurio taikytas baudžiamasis persekiojimas, elgesys; valdžios institucijų elgesys organizuojant bylos procesą¹⁰. Vertinant valdžios institucijų elgesį, proceso delsimu gali būti pripažintas toks laikotarpis, per kurį atliekami jokie procesiniai veiksmai arba tam tikrų veiksmų atlikimo trukmė laikytina per ilgą¹¹.

⁷ Ažubalytė, Rima, Raimundas Jurka, ir Jolanta Zajančkauskienė. *Baudžiamojo proceso teisė. Bendroji dalis. I knyga*. Mykolo Romerio universitetas, 2016, p. 395.

⁸ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 37-1341, 99 str.

⁹ Rima Ažubalytė, Raimundas Jurka, Jolanta Zajančkauskienė. *Baudžiamojo proceso teisė. Bendroji dalis. I knyga*. Mykolo Romerio universitetas, 2016, p. 397.

¹⁰ Žr., pvz., Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimą byloje *Dedeman prieš Turkiją* (*Dedeman c. Turquie*, no. 12248/03, 16 décembre 2008).

¹¹ Europos Žmogaus Teisių Teismo 2000 m. spalio 10 d. sprendimas byloje *Grauslys prieš Lietuvą*, Nr. 36743/97, 2009 m. sausio 20 d. sprendimas byloje *Norkūnas prieš Lietuvą*, Nr. 302/05.

Akcentuotina, kad analogiškai proceso trukmės reikalavimai suprantami ir civilinėje bei administracinėje teisenose.

1.1.2. Teisės aktų, reglamentuojančių baudžiamojo proceso vedimo kokybę, analizė

Valstybė ne tik privalo saugoti ir ginti asmenį, visuomenę nuo nusikalstamų veikų, bet ir gebėti tai daryti veiksmingai¹². Viena vertus, teisingumas turi būti vykdomas per kuo trumpiausius terminus, priešingu atveju gali būti padaroma žalos teisingumo veiksmingumui. Kita vertus, greitumas yra tik vienas teisingo proceso sudėtinių elementų. „Greito“ proceso vardan neturi būti aukojamas tinkamas baudžiamosios bylos išsprędimas¹³.

Baudžiamojo proceso kodekse yra detalizuojamas konstitucinės teisės į tinkamą teismo procesą įgyvendinimas. BPK 44 straipsnio 5 dalyje įtvirtinta kaltinamo asmens teisė, kad jo byla per kuo trumpiausią laiką lygybės ir viešumo sąlygomis teisingai išnagrinėtų nepriklausomas ir nešališkas teismas. *„Tokia įstatymo nuostata yra ir pozityviosios valstybės pareigos pagal Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio 1 dalį įgyvendinimas nacionalinėje teisėje. Joje nustatyta, kad asmeniui pareikšto baudžiamojo kaltinimo klausimas turi būti išspręstas per kuo trumpiausią laiką.“*¹⁴

Pagrindinis teisingumo siekis – pagrįstai ir teisingai nubausti kaltąjį asmenį – įgyvendinamas baudžiamojo proceso įstatyme nustatytais formomis¹⁵.

Baudžiamojo proceso kodeksas kartu su bendrąja procesine forma nustato ir specifines procesines formas (rūšis)¹⁶.

Bendroji baudžiamoji procesinė forma (bendrasis baudžiamojo proceso konstitucinis modelis)¹⁷ turi ikiteisminio tyrimo ir nagrinėjimo teisme pirmos instancijos tvarka stadijas, taip pat joje yra įtvirtintas valstybinio kaltinimo institutas.

Pabrėžtina, kad nurodyti elementai yra esminiai, bet ne vieninteliai bendrojoje procesinėje formoje¹⁸. Šiai formai *„<...> yra būdinga tai, kad joje apskritai yra taikomos visos baudžiamojo proceso stadijos. Jeigu yra daromos jų netaikymo išimtys, yra pagrindas kalbėti apie tam tikras specifines baudžiamojo proceso formas“*¹⁹.

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas pripažino, kad gali būti ir specifinės baudžiamojo proceso rūšys, kurių teisinis reguliavimas privalo būti grindžiamas konstitucinių vertybių pusiausvyra²⁰. BPK IX dalyje yra nustatytos tokios specifinės baudžiamojo proceso rūšys:

- bylų dėl juridinių asmenų padarytų nusikalstamų veikų procesas (XXVIII skyrius);
- priverčiamųjų medicinos priemonių taikymo procesas (XXIX skyrius);
- bylų supaprastintas procesas (XXXI skyrius), kurį sudaro dvi šio proceso rūšys: teismo baudžiamojo įsakymo priėmimo procesas (Pirmasis skirsnis); pagreiktas procesas (Antrasis skirsnis);
- bylų procesas kaltinamajam nedalyvaujant (XXXII skyrius).

BPK nėra reguliuojamas bylų dėl asmenų su fiziniais ar psichikos sutrikimais padarytų nusikalstamų veikų procesas, taip pat nepilnamečių asmenų padarytų nusikalstamų veikų procesas.

¹² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas.

¹³ Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikos dėl teisės į bylos nagrinėjimą per įmanomai trumpiausią laiką baudžiamosiose bylose (Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio 1 dalis) analizė. *Teismų praktika*, 2011, 34: 624.

¹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2021 m. liepos 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-225-943/2021.

¹⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. lapkričio 18 d. nutarimas.

¹⁶ Toliau darbe terminai „forma“ ir „rūšis“ vartojami kaip sinonimai.

¹⁷ Nurodyti terminai vartojami kaip sinonimai.

¹⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d.

¹⁹ Ažubalytė, R.; Jurgaitis, R.; Zajančkauskienė, J. *Specifinės baudžiamojo proceso rūšys*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011, 23.

²⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas 2006 m. sausio 16 d.; Ažubalytė, R.; Jurgaitis, R.; Zajančkauskienė, J. *Specifinės baudžiamojo proceso rūšys*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011, 23–24.

Tačiau mokslinėje doktrinoje šie procesai taip pat pripažįstami specifinėmis baudžiamojo proceso rūšimis, „nes jas sudaro tam tikros giminingos baudžiamojo proceso teisės normos, nustatančios išimtis iš bendrojo baudžiamojo proceso“²¹.

Pabrėžtina, kad visos nurodytos specifinės baudžiamojo proceso rūšys yra tik išimtys iš bendrojo baudžiamojo proceso ir negali būti taikomos atskirai²².

Apibendrinant teigtina, kad Lietuvoje baudžiamojo proceso diferenciacija vystoma dviem kryptimis: 1) numatant supaprastintas baudžiamojo proceso formas; 2) išskiriant proceso rūšis pagal nusikalstamą veiką (baudžiamojo įstatymo uždraustą veiką) padariusio asmens ypatumus (amžius, sveikatos būklė, nedalyvavimas procese, juridinis asmuo).

Nuo to, kokia forma vyksta baudžiamasis procesas, priklauso ne tik teismo proceso eiga, bet ir jos trukmė.

Atitinkamai yra reguliuojama teismo proceso tvarka pirmosios, apeliacinės ir kasacinės instancijų teismuose. Nustatyta teismo proceso tvarka nėra savitikslių. Ja nustatoma valstybės pareigūnų pareiga išsamiai ištirti baudžiamosios bylos aplinkybes ir sudaryti kaltinamajam sąlygas aktyviai dalyvauti teismo procese. Teisingu laikomas ne tik greitas teismo procesas, bet ir toks, kurio metu be nepateisinamo delsimo atliekami proceso veiksmai ir priimami sprendimai, nevaržant kaltinamojo teisių²³.

Bendroji baudžiamojo proceso forma. Bylų procesas pirmosios instancijos teisme

Bylų procesas pirmosios instancijos teisme reguliuojamas BPK V dalyje. Šią baudžiamojo proceso stadiją sudaro du etapai:

- 1) baudžiamosios bylos parengimas nagrinėti teisme (XVIII skyrius);
- 2) baudžiamosios bylos nagrinėjimas teisme (XX–XXIII skyriai).

Atkreiptinas dėmesys, kad BPK nenumato maksimalaus baudžiamosios bylos išnagrinėjimo termino. Viena vertus, remiantis BPK 242(1) straipsnio 1 dalimi, teismas privalo rūpintis, kad baudžiamoji byla teisme būtų išnagrinėta per kuo trumpesnę laiką. Kita vertus, įstatymų leidėjas įtvirtina atskirus teismo atliekamų proceso veiksmų ir priimamų sprendimų terminus. Bylos parengimo nagrinėti teisme etape išsprendžiami:

- teisingumo (224–227 str.);
- teisėjo ar teisėjų kolegijos (teismo posėdžio pirmininko);
- atsarginio teisėjo paskyrimo (231 str., 222 str.);
- tolimesnės bylos eigos klausimai (232 str.);
- kiti organizaciniai, tvarkomieji klausimai.

Teisėjas, kuris rengs bylą nagrinėti teisme ir po jos perdavimo nagrinėti teisiama jame posėdyje nagrinės šią bylą, paskiriamas per dvi dienas nuo bylos gavimo teisme (231 str. 1 d.).

Jeigu bylą turi nagrinėti trijų teisėjų kolegija, tai kiti teisėjai – kolegijos nariai, taip pat ir atsarginis, gali būti paskiriami ir po nurodyto dviejų dienų termino, tačiau ne vėliau kaip likus septynioms dienoms iki teismo posėdžio pradžios (231 str. 2 d.).

BPK 240 straipsnis reguliuoja bylos perdavimo ir nagrinėjimo teisiama jame posėdyje pradžios terminus: nustatyta vienoda išimtis dėl nagrinėjimo pradžios sudėtingoms ar didelės apimties byloms, taip pat byloms, nagrinėjamos pagal iš anksto suderintą ir nustatytą teismo posėdžio grafiką: „<...> turi būti pradėtos nagrinėti ne vėliau kaip per tris mėnesius nuo teismo nutarties perduoti bylą nagrinėti teisiama jame posėdyje priėmimo“ (3 d.).

Bylos nagrinėjimas teisme yra svarbiausias bylos proceso pirmosios instancijos teisme etapas, kuris paprastai skirstomas į keturias dalis:

- 1) parengiamoji teismo posėdžio dalis (BPK XX skyrius);

²¹ Ažubalytė, R.; Jurgaitis, R.; Zajančauskienė, J. *Specifinės baudžiamojo proceso rūšys*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011, 30.

²² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas 2006 m. sausio 16 d.

²³ Goda, G. *Vertybinių prioritetų baudžiamajame procese*. Vilnius: Registrų centras, 2014, 101.

- 2) įrodymų tyrimas (XXI skyrius);
- 3) baigiamosios kalbos ir kaltinamojo paskutinis žodis (XXII skyrius);
- 4) nuosprendžio priėmimas ir paskelbimas (XXIII skyrius).

Kaip jau buvo minėta, bylos nagrinėjimo teisme, kaip ir viso baudžiamojo proceso, trukmės pagrįstumas vertinamas atsižvelgiant į bylos sudėtingumą, kaltinamojo elgesį, proceso poveikį jam ir institucijų veiksmus organizuojant bylos nagrinėjimą²⁴.

Teismų praktikoje „*sprendžiant dėl bylos sudėtingumo, be kita ko, atsižvelgiama į bylos apimtį, padarytų nusikalstamų veikų skaičių, jų pobūdį, <...> (kaltinamųjų) skaičių, jų organizuotumo darant nusikalstamą veiką lygį, faktų, kuriuos reikia nustatyti, pobūdį, įrodymų kiekį ir jų rinkimo sudėtingumą, tarptautinius bylos elementus, teisinius bylos aspektus (pavyzdžiui, iškylančių teisės klausimų sudėtingumą) ir kt.*“²⁵.

Atitinkamai yra pateisinimas ilgesnis sudėtingų baudžiamųjų bylų nagrinėjimas teisme.

Įrodymų tyrimas. Nurodytų bylos sudėtingumo kriterijų kontekste ypač gali pailgėti įrodymų tyrimo dalis (BPK XXI skyrius). Įrodymų tyrimas pradedamas kaltinamojo akto paskelbimu. Sudėtingoje, daugiatomėje byloje, kurioje paprastai kaltinamasis aktas būna didelės apimties, jo turinys gali būti išdėstomas sutrumpintai, t. y. nurodant tik kaltinimo esmę (BPK 271 str. 1 d.). Teismas įrodymų tyrimo metu privalo tiesiogiai ištirti visus bylos įrodymus, taip pat laikytis žodiškumo reikalavimo (BPK 242 str. 1, 2 d.). BPK 290 straipsnis reikalauja paskelbti dokumentus, turinčius reikšmės bylos nagrinėjimui: išvardijami ikiteisminio tyrimo ir nagrinėjimo teisme metu gauti ir prie bylos pridėti dokumentai. Šie dokumentai ar jų dalys gali būti perskaitomi nagrinėjimo teisme dalyvių prašymu ar teismo iniciatyva, kai tai būtina siekiant išsamiai ištirti bylos aplinkybes. Visų dokumentų vardijimas ar jų perskaitymas sudėtingose, didelės apimties bylose gali užimti nemažai laiko. Tas pats pasakytina ir dėl garso ar vaizdo įrašų perklausymo ir peržiūrėjimo (BPK 290 str. 2 d.).

Kita vertus, BPK numato, kad, įgyvendinus tam tikras sąlygas, galima atlikti ir sutrumpintą įrodymų tyrimą, išskyrus tuos atvejus, kai kaltinamasis yra kaltinamas padaręs labai sunkų nusikaltimą (BPK 273 str.).

Sutrumpinto tyrimo atveju tiesioginis ir žodinis įrodymų tyrimas nutraukiamas, be to, jo metu gali būti apsiribojama tik surinktų byloje įrodymų išvardijimu (BPK 291 str.). Neabejotinai sutrumpintas įrodymų tyrimas paspartina baudžiamosios bylos nagrinėjimą teisme, „*taupo tiek teismo, tiek užimtų procese asmenų laiką*“²⁶. Tačiau byloje, kurioje yra keli kaltinamieji, kaltinami padarę vieną ar kelias nusikalstamas veikas, sutrumpintą įrodymų tyrimą galima atlikti tik tuo atveju, jeigu 273 straipsnio 1 dalyje numatytos sąlygos gali būti pritaikytos visiems kaltinamiesiems. Todėl tokiose bylose gali būti sudėtinga „pritaikyti“ sutrumpintą įrodymų tyrimą.

Kiti veiksniai. Ypatingą reikšmę bylos nagrinėjimo trukmei turi teismo veiksmai organizuojant procesą:

- atliekamo (-ų) procesinio (-ių) veiksmo (-ų) intensyvumas, trukmė;
- atlikto (-ų) veiksmo (-ų) pakartojimas dėl anksčiau netinkamai įvykdyto (-ų) veiksmo (-ų).
- teismo proceso trukmė, atliekant papildomus proceso veiksmus ir priimant sprendimus, taip pat gali pailgėti ir dėl būtinybės pakeisti kaltinime nurodytas esmines faktines aplinkybes ir / ar jos kvalifikavimą (BPK 256 str.).

²⁴ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso normų, nustatančių įtariamą ir kaltinamą teisę, taikymo apžvalga (II)

<https://www.lat.lt/lat-praktika/teismu-praktikos-apzvalgos/naudziamuju-bylu-apzvalgos/68>

²⁵ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso normų, nustatančių įtariamą ir kaltinamą teisę, taikymo apžvalga (II).

²⁶ Goda, G.; Kazlauskas, M.; Kuconis, P. *Baudžiamojo proceso teisė*. Vilnius: Registrų centras, 2011, 446.

Vertinant kaltinamojo elgesio įtaką bylos nagrinėjimo teisme trukmei, be kita ko, atsižvelgiama į tai, ar kaltinamasis vengė teisingumo slapstydamasis nuo teismo ar kitaip vilkino bylos nagrinėjimą²⁷.

Viena vertus, BPK numatytos kaltinamojo, jo gynėjo teisės pateikti prašymus (BPK 22 str. 3 d., 270 str., 292 str., 295 str. ir kt.) iš anksto negali būti vertinamos kaip proceso vilkinimo priemonės. Nors prašymų pateikimas ir gali pareikalauti iš teismo didelių pastangų, tačiau teismas kiekvieną pateiktą prašymą privalo išspręsti. Kita vertus, daugkartinis nepagrįstų prašymų pateikimas „gali būti pripažintas piktnaudžiavimu tokiomis teisėmis, prisidėjusiu prie proceso vilkinimo“²⁸.

Bylos nagrinėjimo trukmę taip pat lemia ir kiti BPK nurodyti teismo sprendimai organizuojant procesą, ir įtvirtinti procesinių veiksmų ir priimamų sprendimų terminai. Antai sprendimai dėl įrodymų tyrimo tvarkos (242 str. 3 d.), baigiamųjų kalbų trukmės kontrolės (293 str.), pertraukos skelbimo, kol daroma ekspertizė (286 str. 8 d.); taip pat įtvirtinti nuosprendžio paskelbimo (302 str. 4 d.), apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties (Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK) 95 str.) ir kiti terminai.

Pertraukos ir bylos nagrinėjimo atidėjimas.

Nagrinėjimo teisme pertraukos ir bylos nagrinėjimo atidėjimas (BPK 243, 244 str.) yra organizacinės priemonės, kurių paskirtis – sudaryti sąlygas bylų procesui per protingą trukmę.

Pertraukos. Nepateisinamai ilgai daromos nagrinėjimo teisme pertraukos ne tik vilkina procesą, bet ir tiesiogiai lemia tinkamą bylos aplinkybių išsprendimą, kai gali būti pamirštami teismo salėje vykę procesiniai veiksmai. „Teisiamasis posėdis iki bylos išnagrinėjimo negali būti pertrauktas, išskyrus poilsui, neatvykusių į posėdį asmenų pakartotiniam iškvietimui, naujų įrodymų išreikalavimui arba dėl kitų svarbių priežasčių daromas pertraukas (BPK 243 str. 1,2 d.). Teisiamąjį posėdį pertrauka negali trukti ilgiau kaip vieną mėnesį“ (BPK 243 str. 1,2 d.). Nurodytas vieno mėnesio terminas vertintinas „kaip svarbus žingsnis užtikrinant konstitucinių vertybių nepažeidžiamumą baudžiamojo proceso metu dėl proceso vilkinimo“²⁹.

Proceso dalyvių neatvykimas. Neatvykus į teisiamąjį posėdį kaltinamajam ar kitiems proceso dalyviams (BPK 266 str. 1 d.) teismas yra priverstas, vadovaudamasis BPK 246–252 straipsnių nuostatomis, spręsti, ar nagrinėti bylą toliau, ar jos nagrinėjimą atidėti. Priešingai, nei darant nagrinėjimo teisme pertraukas, atidedant bylos nagrinėjimą, pakartojamos per pirmąją nagrinėjimą procesui privalomos procedūros (BPK 244 str. 3 d.). Savaimė suprantama, kad net ir pagrįstas bylos atidėjimas pailgina proceso trukmę, todėl teismas turi įvertinti, ar vietoje atidėjimo galima padaryti procese pertrauką ir pakartotinai iškviesti neatvykusius proceso dalyvius. Privalomo bylos nagrinėjimo atidėjimo atvejai (BPK 244 str. 2 d.) priskirtini prie bylos sudėtingumo kriterijų.

Apeliacinė instancija. Apskundimo tvarka. Konstitucinė asmens teisė kreiptis į teismą, bendrosios kompetencijos teismų instancinė sistema suponuoja tai, kad įstatymu turi būti nustatytas toks teisinis reguliavimas, kad pirmosios instancijos bendrosios kompetencijos teismo baigiamąjį aktą būtų galima apskusti bent vienos aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismui³⁰. Apeliacijos paskirtis – patikrinti žemesniojo teismo – pirmosios instancijos teismo priimto, bet dar neįsiteisėjusio ir nevykdomo nuosprendžio ar nutarties teisėtumą ir pagrįstumą (teisingumą) tokia apimtimi, kiek tai neviršija apeliacinio skundo ribų.

Pagal BPK, bylų procesą apeliacinės instancijos teisme (XXV skyrius) sudaro trys dalys:

- 1) teismo nuosprendžio ar nutarties apskundimas;
- 2) bylos parengimas;
- 3) bylos nagrinėjimas.

Visų pirma, apeliacinis skundas gali būti paduodamas per 20 dienų nuo nuosprendžio paskelbimo dienos (BPK 313 str. 3 d.). BPK taip pat numatytos ir šio termino skaičiavimo išimtys

²⁷ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso normų, nustatančių įtariamąjį ir kaltinamojo teises, taikymo apžvalga (II).

²⁸ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso normų, nustatančių įtariamąjį ir kaltinamojo teises, taikymo apžvalga (II).

²⁹ Goda, G. *Vertybiniai prioritetai baudžiamajame procese*. Vilnius: Registrų centras, 2014, 105.

³⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d., 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimai.

(BPK 313 str. 4, 5 d.). Be to, dėl svarbių priežasčių praleistas apskundimo terminas turi būti atnaujintas (BPK 314 str.). Taip pat BPK numato maksimalų terminą, skirtą prašymui atnaujinti praleistą apeliacinio apskundimo terminą (BPK 314 str. 4 d.).

Nagrinėjant bylą apeliacine tvarka, taikomos bendrosios nagrinėjimo teisme nuostatos (BPK XIX skyrius), atsižvelgiant į BPK XXV skyriuje numatytus ypatumus. Įvertinus BPK XXV skyriuje nurodytą apeliacinio proceso reguliavimą proceso trukmės atžvilgiu, galima išskirti tam tikrus esminius kriterijus.

Visų pirma, proceso trukmę apeliacinės instancijos teisme lemia bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme ribos, taip pat nurodyti atvejai, kai jos išplečiamos arba gali būti išplėstos (BPK 320 str.).

Antra, BPK yra nurodyti konkretūs bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme terminai (321 str.) ir atskirų proceso veiksmų ir priimamų sprendimų terminai (BPK 323 str. 1, 4 d.; 324 str. 10–12 d.; 333 str. 1 d. ir kt.).

Trečia, sprendimo priėmimas, ar būtina atlikti įrodymų tyrimą (BPK 324 str. 6 d.).

Ketvirta, numatyta ribota galimybė nagrinėti bylą rašytinio proceso tvarka (BPK 325 (1) str.).

Sąlygos, išvardytos BPK 325 (1) straipsnio 4 dalyje – kai byla negali būti nagrinėjama rašytinio proceso tvarka, labai susiaurina tokios formos taikymą.

Kasacija. Panašius kriterijus dėl proceso trukmės teisinio reguliavimo galima būtų išskirti ir kalbant apie bylą procesą kasacinės instancijos teisme – Lietuvos Aukščiausiajame Teisme (toliau – LAT) (BPK VIII dalis): nagrinėjimo ribos, nustatyti terminai ir nagrinėjimo formos.

Paskutinėje baudžiamojo proceso stadijoje, kurioje nagrinėjama baudžiamoji byla, įsiteisėję apeliacinės instancijos teismų nuosprendžiai ir nutartys, dėl kurių paduotas kasacinis skundas, tikrinami teisės taikymo aspektu (BPK 376 str. 1 d.).

Procesas kasacinės instancijos teisme skirstomas į tam tikras dalis, einančias nuosekliai viena po kitos:

- 1) nuosprendžio ar nutarties apskundimas;
- 2) kasacinio skundo priėmimas;
- 3) kasacinės bylos parengimas nagrinėti;
- 4) kasacinės bylos nagrinėjimas.

Įstatymų leidėjas įtvirtina gana ilgus kasacinio skundo padavimo terminus: trijų mėnesių ir vienų metų dėl pareiškimo dėl praleisto kasacinio skundo padavimo termino atnaujinimo (BPK 370 str.).

Lietuvoje yra įtvirtintas leidimo kreiptis į LAT modelis (atrankos kolegija, žr. BPK 372 str.). Teigiama, kad toks modelis padeda užtikrinti, kad į teismą patektų tik reikšmingos vienodo teisės aiškinimo ir taikymo požiūriu baudžiamosios bylos. Be to, manoma, kad taip užtikrinamas teismo proceso greitumas. Paprastai atrankos procedūra užtrunka ne ilgiau kaip 3 savaites bei priimama nagrinėti apie 50 proc. kasacinių skundų³¹.

Be to, skirtingai nuo bylą proceso apeliacinės instancijos teismuose, kasacinės instancijos teisme dominuoja rašytinis procesas. Jei atrankos kolegija nusprendžia priimti kasacinį skundą, ta pačia nutartimi nusprendžia, ar byla turi būti nagrinėjama žodinio ar rašytinio proceso tvarka. Žodinio proceso tvarka kasacinė byla nagrinėjama BPK 374 (2) straipsnyje numatytais atvejais. Kitais atvejais kasacinė byla nagrinėjama rašytinio proceso tvarka. Taigi, kasacinės instancijos teisme rašytinio proceso forma yra vyraujanti.

Specifinės baudžiamojo proceso rūšys

Baudžiamosios bylos, taikant specifines procesines rūšis – bylą dėl juridinių asmenų padarytų nusikalstamų veikų procesą (XXVIII skyrius), priverčiamųjų medicinos priemonių taikymo procesą (XXIX skyrius), pagreitintą procesą (XXXI skyrius Antrasis skirsnis), bylą procesą kaltinamajam nedalyvaujant (XXXII skyrius), – nagrinėjamos teisiamaajame posėdyje, kuriuose su tam tikromis išimtimis taikomos BPK V dalies „Bylų procesas pirmosios instancijos teisme“ nuostatos.

³¹ <https://www.lat.lt/veikla/apie-teisma/veikla/27>

Baudžiamojo įsakymo priėmimo procesas. Viena iš supaprastinto proceso rūšių – teismo baudžiamojo įsakymo priėmimo procesas (BPK XXXI skyrius, Pirmasis skirsnis) išsiskiria iš nurodytų formų.

„Teismo baudžiamojo įsakymo priėmimo procesas – tai supaprastinta baudžiamoji procesinė forma, pagal kurią prokurorui pasiūlius ir įtariamajam neprieštaraujant, teisėjas, remdamasis ikiteisminio tyrimo metu surinktais duomenimis ir esant aiškioms baudžiamosios bylos aplinkybėms be nagrinėjimo teismo posėdyje vienasmeniškai priima baudžiamąjį įsakymą, kuriuo kaltinamajam pagal Baudžiamajame kodekse nustatytą sankciją gali būti paskiriama Baudžiamojo proceso kodekso leistina bausmė“³².

Taigi, šia supaprastinta baudžiamojo proceso forma iš esmės yra siekiama paspartinti bylos nagrinėjimą teisme. Sutiktina, kad nėra pagrindo teigti, kad teismo baudžiamojo įsakymo priėmimo procese apkritai nėra bylos nagrinėjimo pirmosios instancijos teisme. Nors, taikant šią formą, teismo proceso metu nepasireiškia viešumas, tiesioginis ir žodinis nagrinėjimas ir kai kurie kiti teismo nagrinėjimo principai, taip pat proceso dalyviai negali įgyvendinti kai kurių teisių. Nepaisant to, remiantis šio proceso formaliaisiais ir vertinamaisiais požymiais, tarp kurių – įtariamojo neprieštaravimas prokuroro pasiūlymui užbaigti procesą teismo baudžiamuoju įsakymu, teismo baudžiamojo įsakymo priėmimo procesas laikytinas nepažeidžiančiu kaltinamojo teisių ir atitinkančiu teisę į teisingą bylos nagrinėjimą (šios teisės atsisakymas nėra laikomas EŽTK pažeidimu, jei tai yra nenuginčijamai naudinga tiek pačiam kaltinamajam, tiek teisingumo vykdymui (1980 m. vasario 27 d. sprendimas *Deweer prieš Belgiją*)³³.

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas taip pat nurodė, kad *„įstatymų leidėjas, nustatydamas baudžiamojo proceso rūšis kaip bendrojo baudžiamojo proceso konstitucinio modelio išimtis, gali, paisydamas Konstitucijos, baudžiamojo proceso santykius reguliuoti ir taip, kad baudžiamojo proceso paskirtis būtų įgyvendinama teisėjui vienasmeniškai priimant sprendimą pagal prokuroro atitinkamame procesiniame dokumente, kuriuo užbaigiamas ikiteisminis tyrimas, suformuluotą valstybinį kaltinimą bei išsamiai ir nešališkai surinktą ikiteisminio tyrimo medžiagą, jeigu bylos aplinkybės yra aiškos (nekeliančios abejonių) ir nusikalstamą veiką padaręs asmuo sutinka su tokio proceso taikymu.“³⁴*

Viena vertus, BPK yra nustatyti gana greiti baudžiamojo įsakymo priėmimo terminai. Pagal BPK 420 straipsnio 1 dalį, teisėjas, gavęs prokuroro pareiškimą ir ikiteisminio tyrimo medžiagą, ne vėliau kaip per 7 dienas turi priimti vieną iš BPK 420 straipsnio 1 dalyje nurodytų sprendimų. Jeigu nukentėjusysis yra apskundęs prokuroro sprendimą užbaigti procesą teismo baudžiamuoju įsakymu, nurodytas 7 dienų terminas skaičiuojamas nuo skundo išnagrinėjimo dienos (420 str. 2 d.). Jei kaltinamasis per keturiolika dienų nuo baudžiamojo įsakymo įteikimo dienos nepaduoda teismui prašymo, reikalaujant surengti bylos nagrinėjimą teisme, priimtas teismo baudžiamasis įsakymas įgyja teisinę galią. Įsiteisėjęs teismo baudžiamasis įsakymas yra neskundžiamas (422 str.).

Kita vertus, BPK numato, kada iš šios supaprastintos proceso formos pereinama į bendrą baudžiamojo proceso formą. Pirmą, byla perduodama nagrinėti teisme teisėjo iniciatyva tuo atveju, kai bylos aplinkybės nėra pakankamai aiškos ir kilusias abejones galima pašalinti tik nagrinėjimo teisme metu (420 str. 1 d. 2 p.; 423 str.); antra, kaltinamojo reikalavimu, t. y. jam pateikus prašymą, reikalaujant surengti bylos nagrinėjimą teisme (422 str.). Teisėjo iniciatyva ar kaltinamojo reikalavimu surengtas nagrinėjimas teisme vyksta pagal BPK V dalyje nustatytas taisykles, išskyrus tai, kad nagrinėjimo teisme metu vietoj kaltinamojo akto skaitymo kaltinimo esmę prokuroras išdėsto remdamasis pareiškimu dėl proceso užbaigimo teismo baudžiamuoju įsakymu (425 str. 2 d.).

Be to, BPK XXXI skyriaus Pirmajame skirsnyje nėra aiškiai nustatyta, ar teisėjas, gavęs prokuroro pareiškimą dėl proceso užbaigimo, teismo baudžiamuoju įsakymu gali priimti sprendimą perduoti bylą prokurorui, kai ikiteisminio tyrimo metu buvo surašytas iš esmės BPK 419 straipsnio

³² Ažubalytė, R.; Jurgaitis, R.; Zajančkauskienė, J. *Specifinės baudžiamojo proceso rūšys*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011, 46.

³³ Ažubalytė, R.; Jurgaitis, R.; Zajančkauskienė, J. *Specifinės baudžiamojo proceso rūšys*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011, 56–57.

³⁴ Konstitucinio Teismo 2008 m. sausio 24 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2008, Nr. 11-388.

reikalavimų neatitinkantis prokuroro pareiškimas dėl proceso užbaigimo teismo baudžiamuoju įsakymu. Teismų praktikoje paaiškinama, kad prokuroro surašytas pareiškimas dėl proceso užbaigimo teismo baudžiamuoju įsakymu prilyginamas kaltinamajam aktui. Traktuojama, kad toks pareiškimas „neatitinka įstatymo nuostatų, kai jame nenurodytos arba neteisingai nurodytos svarbios veikos faktinės aplinkybės, turinčios atitikti baudžiamajame įstatyme numatytus nusikalstamos veikos sudėties požymius (pavyzdžiui, veikos padarymo vieta, laikas, būdas, padariniai ir pan.), ir dėl to šio dokumento turinio defektai suvaržo kaltinamojo teisę į gynybą, be to, pareiškimo dėl proceso užbaigimo teismo baudžiamuoju įsakymu trūkumai turi būti tokie, kurių negalima ištaisyti nagrinėjant bylą teisme ir kurie trukdo ją nagrinėti teisme“³⁵.

Apibendrinant teigtina, kad baudžiamojų įsakymų priėmimo proceso nauda yra neabejotina. Tai vienas iš veiksmingiausių institutų, pasiteisinusių praktikoje ir leidžiančių paspartinti teismo procesą. Antai 2020 m., priimant teismo baudžiamąjį įsakymą, pirmosios instancijos teismuose išnagrinėtos 8406 bylos (siekiant palyginti – 7274 bylos priimant nuosprendį)³⁶.

1.1.3. Teisės aktų, reglamentuojančių administracinio proceso vedimo kokybę, analizė

Administracinės justicijos paskirtis – užtikrinti, kad valdžios institucijų priimamų sprendimų teisėtumo kontrolė suinteresuotiems asmenims vyktų užtikrinant teisingą, greitą ir objektyvų teismo procesą. Ši paskirtis suponuoja ne tik bendrųjų visoms teisenoms proceso operatyvumo ir ekonomiško principų, įtvirtintų Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo (toliau - ABTĮ) 11 str., taikymą, bet ir kai kurių specialiųjų nuostatų, numatančių tam tikras procesines priemones administracinio proceso operatyvumui ir efektyvumui užtikrinti, įtvirtinimą ABTĮ, pvz.:

- ABTĮ 64 straipsnyje nustatyti procesinių veiksmų atlikimo terminai, per kuriuos turi būti baigtas pasiruošimas nagrinėti administracinę bylą (vienas mėnuo nuo skundo (prašymo, pareiškimo) priėmimo dienos; pirmasis teismo posėdis paprastai turi įvykti ne vėliau kaip per tris mėnesius nuo nutarties skirti bylą nagrinėti teismo posėdyje priėmimo dienos;

- ABTĮ 74 str., reglamentuojančiame šaukimų įteikimo tvarką, numatyta nuostata, svarbi proceso efektyvumui: įteikiant proceso dalyviui, liudytojui, specialistui, ekspertui ar vertėjui procesinį dokumentą elektroninių ryšių priemonėmis, procesinio dokumento įteikimo diena proceso dalyviui, liudytojui, specialistui, ekspertui ar vertėjui laikoma po procesinio dokumento išsiuntimo dienos einanti darbo diena;

- ABTĮ 78 str., viena iš svarbių proceso efektyvumo prielaidų – bylų nagrinėjimo rašytinio proceso tvarka galimybė, pirmosios instancijos teisme įtvirtinta ABTĮ 78 str., kuriame nustatyta (6 d.), kad byla gali būti nagrinėjama rašytinio proceso tvarka, kai pareiškėjas skunde (prašyme, pareiškime) prašo bylą nagrinėti rašytinio proceso tvarka, o kitos proceso šalys per teismo nustatytą terminą nepareiškia prieštaravimo dėl tokio bylos nagrinėjimo; to paties straipsnio 7 dalyje numatyta galimybė bylos nagrinėjimo metu proceso šalies prašymu ar savo iniciatyva ir visų proceso šalių sutikimu nuspręsti toliau nagrinėti bylą rašytinio proceso tvarka;

- minėtu aspektu svarbu paminėti ir tai, kad ABTĮ 141 str. įtvirtinta, kad apeliacinės instancijos teisme administracinės bylos dažniausiai nagrinėjamos rašytinio proceso tvarka;

- proceso efektyvumo kontekste svarbus ABTĮ įtvirtintas modelinio teismo proceso institutas, kuris taikomas tais atvejais, kai viename ar keliuose apygardų administraciniuose teismuose yra nagrinėjama daugiau kaip dvidešimt teisės ir faktų požiūriu vienu ar keli individualių administracinių bylų (127 str. 1 d.); įsiteisėjus teismo sprendimui modelinėje byloje, tiek pirmojoje, tiek apeliacinėje instancijoje atnaujintos individualiosios vienu ar keli bylos gali būti nagrinėjamos supaprastinta tvarka – vieno teisėjo, rašytinio proceso tvarka (131 str. 1 d.).

Taip pat paminėtini pokyčiai dėl mediacijos administracinėje teismoje įvedimo (ABTĮ 79¹ str.).

³⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojame byloje Nr. 2K-142/2009.

³⁶ <https://www.teismai.lt/lt/visuomenei-ir-ziniasklaidai/statistika/106>

1.1.4. Teisės aktų, reglamentuojančių civilinio proceso vedimo kokybę, analizė

Išskirtini tokie pagrindiniai teisės į teisingą teismą civiliniame procese užtikrinimo aspektai: teisė kreiptis į teismą, teisė apskusti teismo sprendimą, teismo nešališkumas, teismo nepriklausomumas, teisė būti išklausytam, teisė ta teismo sudėtis, proceso viešumas, proceso greitumas (operatyvumas), procesinis proceso šalių lygiateisiškumas, asmenų lygybė prieš teismą, teismų sprendimų motyvuotumas, šalių informuotumas apie proceso eigą, teisė į atstovą, teisė į valstybės garantuojamą teisinę pagalbą.

Vieni iš svarbiausių principų yra teisingumo ir proceso greitumo (operatyvumo) principai. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau – CPK) 2 str. nustatyta, kad vienas iš esminių civilinio proceso tikslų yra kuo greičiau atkurti teisinę taiką tarp ginčo šalių.

CPK 7 str. yra įtvirtintas proceso koncentruotumo principas, kuris nurodo teismo pareigą imtis CPK nustatytų priemonių, kad būtų užkirstas kelias procesui vilkinti, ir siekti, kad byla būtų išnagrinėta vieno teismo posėdžio metu, jeigu tai nekenkia tam, kad byla būtų tinkamai išnagrinėta, taip pat tam, kad įsiteisėjęs teismo sprendimas būtų įvykdytas per įmanomai trumpesnę laiką ir kuo ekonomiškiau. Dalyvaujantiems byloje asmenims įtvirtinta pareiga sąžiningai naudotis ir nepiktnaudžiauti jiems priklausančiomis procesinėmis teisėmis, rūpintis greitu bylos išnagrinėjimu, rūpestingai ir laiku, atsižvelgiant į proceso eigą, pateikti teismui įrodymus ir argumentus, kuriais grindžiami jų reikalavimai ar atsikirtimai.

Efektyvus šių principų taikymas praktikoje ir CPK pakeitimai, kuriais buvo siekta užtikrinti tinkamesnį operatyvumo principo įgyvendinimą, lėmė tai, kad šiuo metu civilinės bylos nagrinėjamos operatyviai.

Galima daryti prielaidą, kad prie greito bylų nagrinėjimo iš esmės prisidėjo šių institutų plėtra ir taikymas praktikoje:

- rašytinio proceso įtvirtinimas (CPK 153 str.);
- itin platus tokių supaprastintų civilinio proceso formų kaip teismo įsakymas (itin veiksminga praktikoje priemonė, sukurta kovoti su šalies piktnaudžiavimu, kai šalis neatvyksta į teismą), dokumentinis procesas ir ginčų dėl nedidelių sumų priteisimo procesas;
- rungtyniškumo principo užtikrinimas, kai teismas nagrinėja bylą pagal šalių pateiktus įrodymus (ir tik tam tikrų ypatingų bylų kategorijose teismas pats atlieka papildomus veiksmus);
- parengiamosios stadijos sustiprinimas (CPK 225–229 str.): vyrauja koncepcija, kad visi galutiniai reikalavimai turi būti suformuluoti jau pasirengimo bylos nagrinėjimui teismo posėdyje stadijoje, kad bylą būtų galima išnagrinėti jau pirmame teismo posėdyje;
- CPK 141 str. 1 d. įtvirtinta, kad ieškovas turi teisę pakeisti ieškinio dalyką arba ieškinio pagrindą tik iki nutarties skirti bylą nagrinėti teismo posėdyje priėmimo; vėlesnis ieškinio dalyko arba ieškinio pagrindo pakeitimas yra galimas tik tuo atveju, jeigu tokio pakeitimo būtinumas iškilo vėliau arba jeigu yra gautas priešingos šalies sutikimas, arba jeigu teismas mano, kad tai neužvilkins bylos nagrinėjimo. Taip pat nustatytos aišrios ribos, iki kada galima pateikti atsiliepiamą, taip pat numatyta, kad teismas turi teisę atsisakyti priimti įrodymus ir motyvus, kurie galėjo būti pateikti atsiliepiame į ieškinį, jeigu mano, kad vėlesnis jų pateikimas užvilkins sprendimo priėmimą byloje;
- CPK 72 str. 1 d. įtvirtinta, kad teismas privalo rūpintis, jog civilinė byla teisme būtų išnagrinėta per kuo trumpesnę laiką, nebūtų vilkinamas bylos išnagrinėjimas, turi siekti, kad civilinė byla būtų išnagrinėta per vieną teismo posėdį. Jeigu pirmosios instancijos teismas laiku neatlieka procesinių veiksmų, kuriuos pagal CPK privalo atlikti, šių veiksmų atlikimu suinteresuotas proceso dalyvis turi teisę kreiptis į apeliacinės instancijos teismą su prašymu nustatyti terminą tokiems procesiniams veiksams atlikti;
- naujų įrodymų pateikimo ribojimas siekiant užtikrinti, kad procesas koncentruotųsi pirmosios instancijos teisme: numatyta, kad visi įrodymai turi būti pateikti iki pasirengimo teisminiam nagrinėjimui stadijos pabaigos (CPK 226, 232 str.), o jei pateikia vėliau, ar prašo išreikalauti naujų įrodymų, teismas tokį prašymą gali atmesti, jei, teismo nuomone, tai užvilkins bylos nagrinėjimą ir (ar) toks prašymas galėjo būti pateiktas anksčiau (CPK 251 str.). Lietuvos

civiliniame procese įtvirtintas ribotos apeliacijos modelis apima ir draudimą pateikti naujus įrodymus apeliaciniame procese, jei jie galėjo būti pateikti pirmosios instancijos teisme (CPK 314 str.);

- CPK įtvirtintos aiškos normos, skirtos užkirsti kelią bylos vilkinimui, kai į posėdį neatvyksta šalis ar jos atstovas: jei ieškovas ar jo atstovas neatvyksta be svarbių priežasčių, gali būti priimamas sprendimas už akių arba, jei atsakovas to neprašo, teismas palieka ieškinį nenagrinėtą. Be to, CPK 246 str. 5 d. numatyta, kad neatvykusios šalies atstovo dalyvavimas teismo posėdyje laikomas tinkamu šalies dalyvavimu, išskyrus atvejus, kai teismas pripažįsta šalies asmeninį dalyvavimą teismo posėdyje būtinu. Jeigu teismas pripažįsta, kad šalies dalyvavimas būtinas ir ji neatvyksta į teismo posėdį, teismas priima sprendimą už akių.

1.1.5. Ikiteisminį tyrimą reguliuojančių poįstatyminių teisės aktų analizė

Teisiniai instrumentai, prisidedantys prie veiksmingo, o kartu ir greito baudžiamojo proceso užtikrinimo, yra įtvirtinti ne tik jau analizuotuose įstatyminio, bet ir poįstatyminio lygmens teisės aktuose.

Ikiteisminio tyrimo stadijos teisiniame reguliavime yra išties nemažai poįstatyminių teisės aktų, kurių normos yra skirtos paspartinti viso ikiteisminio tyrimo arba atskirų jo veiksmų atlikimą. Dauguma jų yra priimti Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro arba Lietuvos policijos generalinio komisaro. 2008 metais buvo priimtas net atskiras kolegialus teisės aktas, kuriuo, siekiant pagerinti ikiteisminio tyrimo organizavimą ir vadovavimą jam ir, kad per trumpiausią laiką būtų atliktas ikiteisminis tyrimas ir atskleistos nusikalstamos veikos, buvo patvirtintas Ikiteisminio tyrimo gerinimo planas (toliau – Planas) bei numatytos šio Plano įgyvendinimo priemonės³⁷. Tokių strateginio planavimo dokumentų, priimtų ikiteisminio tyrimo įstaigų ar prokuratūros, galima rasti ir ženkliai daugiau. O panašaus pobūdžio strateginio planavimo dokumentų, skirtų priemonėms, kurios turėtų užtikrinti greitą teisminį bylos nagrinėjimą, numatyti, analizės metu nebuvo rasta.

Baudžiamojo proceso teisinio reguliavimo srityje vienas svarbiausių poįstatyminių aktų, skirtų BPK 176 straipsnio 1 dalyje numatytiems nuostatai, yra tas, kad ikiteisminis tyrimas turi būti atliktas per kuo trumpiausius terminus. Siekdamas jį įgyvendinti, Lietuvos Respublikos generalinis prokuroras įsakymu patvirtino Ikiteisminio tyrimo terminų kontrolės tvarkos aprašą³⁸. Šis teisės aktas detalčiai reglamentuoja ikiteisminio tyrimo terminų kontrolės ir tęsimo tvarką, terminų skaičiavimo ypatumus atskirų kategorijų tyrimuose, aukštesniojo prokuroro, kaip subjekto, vykdančio prokuroro procesinės veiklos kontrolę, kompetenciją ir reagavimo priemones, kuriomis yra siekiama užtikrinti, kad ikiteisminis tyrimas būtų atliktas per trumpiausią laiką.

Tokio pobūdžio teisės aktų, skirtų teismo nagrinėjimo stadijoms, Lietuvos teisinėje sistemoje nėra priimta.

Kituose ikiteisminį tyrimą reglamentuojančiuose poįstatyminiuose teisės aktuose proceso greitumo principas yra realizuojamas skirtingomis formomis:

1) ikiteisminio tyrimo pareigūnui ir prokurorui numatant bendro pobūdžio reikalavimą, kad tam tikri procesiniai veiksmai arba visas ikiteisminis tyrimas būtų atliktas per įmanomai trumpiausius terminus³⁹;

³⁷ Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro ir Lietuvos policijos generalinio komisaro 2008 m. balandžio 29 d. įsakymas Nr. I-60/5-V-210 „Dėl ikiteisminio tyrimo gerinimo plano ir jo įgyvendinimo priemonių patvirtinimo“.

³⁸ Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2010 m. spalio 15 d. įsakymas Nr. I-142 „Dėl Ikiteisminio tyrimo terminų kontrolės tvarkos aprašo patvirtinimo“ (Žin., 2010, Nr. 124-6363).

³⁹ Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2004 m. vasario 25 d. įsakymas Nr. I-40 „Dėl rekomendacijų dėl ikiteisminio tyrimo organizavimo ir vadovavimo jam patvirtinimo“ (TAR, 2015-06-02, Nr. 2015-08629), 7, 10 14.3 punktai; Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2008 m. sausio 9 d. įsakymas Nr. I-8 „Dėl Rekomendacijų dėl liudytojo apklausos Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 80 straipsnio 1 punkte ir 82 straipsnio 3 dalyje nustatyta tvarka patvirtinimo“ (Žin., 2008, Nr. 6-234), 6 punktas; Lietuvos policijos generalinio komisaro 2010 m. gruodžio 3 d. įsakymas Nr. 5-V-935 „Dėl Duomenų apie elektroninių ryšių srauto įvykius ir dalyvius tvarkymo taisyklių patvirtinimo“ (Žin., 2011, Nr. 57-2739), 10 punktas ir kt.

2) išsamiai, „žingsnis po žingsnio“ reglamentuojant ikiteisminio tyrimo atlikimą, kai yra sąlygos baudžiamąjį procesą baigti supaprastintomis baudžiamojo proceso formomis (baudžiamuoju įsakymu⁴⁰ arba pagreitinoto proceso tvarka⁴¹);

3) įtvirtinant konkrečius terminus, per kuriuos tam tikri veiksmai turi būti atlikti⁴²; nustatant ikiteisminio tyrimo atlikimo vietą⁴³;

4) reglamentuojant prokurorų specializacijas baudžiamajame procese ir ikiteisminių tyrimų paskirstymo prokurorams tvarką⁴⁴;

5) atskirai numatant detalią tyrimo tvarką, kai buvo padaryta tam tikra specifinė nusikalstama veika arba ją padarė specifiniai subjektai (pvz., kontrabandos⁴⁵, prekybos žmonėmis⁴⁶ nusikalstama veika, kurią padarė juridiniai asmenys⁴⁷, arba nepakaltinami (ribotai pakaltinami) asmenys⁴⁸ ir kt.);

6) detalizuojant prokuroro neatidėliotinų veiksmų, numatytų BPK ir kituose įstatymuose, atlikimo pasibaigus darbo dienai, poilsio ir švenčių dienomis tvarką⁴⁹.

O proceso greitumo principo aspektu analizuojant poįstatyminius aktus, skirtus teismo procesui ir teismų veiklai reglamentuoti, pastebėtina keletas svarbių aspektų.

Pirma, paprastai šie teisės aktai yra skirti reglamentuoti ne atskirą konkretų vieną procesą, o yra unifikuoti ir skirti visiems teismo procesams, t. y. tiek baudžiamajam, tiek civiliniam, tiek ir administraciniam.

Antra, skirtingai nei ikiteisminio tyrimo stadijoje, teisminis baudžiamosios bylos nagrinėjimas poįstatyminiu lygmeniu yra reglamentuotas minimaliai, t. y. nėra šio lygmens teisės normų, detalizuojančių BPK nuostatas dėl supaprastintų baudžiamojo proceso formų, reglamentuojančių baudžiamųjų bylų dėl specifinės nusikalstamos veikos nagrinėjimo tvarką ir pan. Vis dėlto negalima teigti, kad poįstatyminiuose teisės aktuose, reglamentuojančiuose teismo procesą ir teismų veiklą, apskritai nėra normų, skirtų teismo procesui paspartinti. Paprastai tokios normos yra įtvirtintos organizacinio pobūdžio teisės aktuose.

1.1.6. Organizacinius teismų veiklos aspektus reguliuojančių poįstatyminių teisės aktų analizė

⁴⁰ Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2015 m. birželio 1 d. įsakymas Nr. I-134 „Dėl Rekomendacijų dėl proceso užbaigimo baudžiamuoju įsakymu patvirtinimo“ (TAR, 2015-06-01, Nr. 2015-08532).

⁴¹ Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2015 m. birželio 1 d. įsakymas Nr. I-137 „Dėl Rekomendacijų dėl proceso baigimo pagreitinoto proceso tvarka patvirtinimo“ (TAR, 2015-06-01, Nr. 2015-08538).

⁴² Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2008 m. balandžio 16 d. nurodymas Nr. N-1 „Dėl daiktų, turinčių reikšmės nusikalstamai veikai tirti ir nagrinėti, laikymo terminų ir savalaikių procesinių sprendimų dėl daiktinių įrodymų priėmimo“, 1.2. punktas ir kt.

⁴³ Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2004 m. vasario 25 d. įsakymas Nr. I-40 „Dėl rekomendacijų dėl ikiteisminio tyrimo organizavimo ir vadovavimo jam patvirtinimo“ (TAR, 2015-06-02, Nr. 2015-08629), 39 p.

⁴⁴ Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2012 m. spalio 30 d. įsakymas Nr. I-318 „Dėl Rekomendacijų dėl prokurorų specializacijos baudžiamajame procese ir ikiteisminių tyrimų paskirstymo prokurorams patvirtinimo“ (Žin., 2012, Nr. 128-6455).

⁴⁵ Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2007 m. gruodžio 12 d. nurodymas Nr. N-1 „Dėl ikiteisminių tyrimų dėl kontrabandos ir kitų nusikaltimų ekonomikai ir verslo tvarkai organizavimo ir vadovavimo jiems“.

⁴⁶ Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro, Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro ir Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2015 m. gruodžio 17 d. įsakymas Nr. I-327/IV-1015/A1-758 „Dėl Prekybos žmonėmis aukų nustatymo, ikiteisminio tyrimo ir tarpinstitucinio bendradarbiavimo rekomendacijų patvirtinimo“ (TAR, 2015-12-28, Nr. 2015-20631).

⁴⁷ Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2018 m. lapkričio 22 d. įsakymas Nr. I-362 „Dėl Rekomendacijų dėl baudžiamosios atsakomybės juridiniams asmenims taikymo patvirtinimo“ (TAR, 2018-11-23, Nr. 2018-18910).

⁴⁸ Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2013 m. gegužės 13 d. įsakymas Nr. I-125 „Dėl Rekomendacijų dėl priverčiamųjų medicinos priemonių taikymo proceso atliekant ikiteisminį tyrimą“ (Žin., 2013, Nr. 51-2587).

⁴⁹ Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2012 m. spalio 19 d. įsakymas Nr. I-312 „Dėl prokuroro neatidėliotinų veiksmų, numatytų Baudžiamojo proceso kodekse ir kituose įstatymuose, atlikimo pasibaigus darbo dienai, poilsio ir švenčių dienomis tvarkos aprašo patvirtinimo“.

Vienas svarbiausių teismų veiklą reglamentuojančių organizacinio pobūdžio poįstatyminių teisės aktų yra Administravimo teismuose nuostatai (toliau – Nuostatai)⁵⁰. Jie detalizuoja Teismų įstatyme nustatytus administravimo teismuose tikslus, principus, tvarką: administravimo metodus, administravimo subjektų teises ir pareigas, administravimo rūšis ir formas, administravimo kontrolės įgyvendinimą.

Nepaisant to, kad pagrindinė Nuostatų paskirtis yra reglamentuoti vidinį ir išorinį teismų administravimą, tam tikros normos yra aktualios ir teismo proceso greitimui užtikrinti. Pavyzdžiui, vidinį ir išorinį administravimą vykdančioms subjektams nustatant atskirų kategorijų bylų (atskirai išskiriant baudžiamąsias, civilines ir administracines bylas) tikrinimo gaires, kuriose vienas iš tikrinimo kriterijų yra bylų nagrinėjimo vilkinimo atvejų išsiaiškinimas.

Akcentuotina, kad, teismo pirmininkui, pirmininko pavaduotojui arba skyriaus pirmininkui, remiantis Nuostatais, nustačius, kad byla užsitęsė ar gali užsitęsti, gali būti priimtas sprendimas ją nagrinėti greičiau. Tokiu atveju yra vadovaujamosi Teismo posėdžių koordinavimo dėl greičiau nagrinėtinų bylų tvarkos aprašu⁵¹, kurio tikslas – užtikrinti, kad bylų, kurių nagrinėjimas užsitęsė ar gali užsitęsti, procesui nekliudytų teismo posėdžiai kitose bylose.

Kiti du organizacinio pobūdžio poįstatyminiai teisės aktai nors ir yra skirti teismų vidaus administravimo klausimams reguliuoti, tačiau tam tikra apimtimi turi įtakos ir teismo proceso spartinimui:

- „Bylų paskirstymo teisėjams ir teisėjų kolegijų sudarymo taisyklių aprašas“ (toliau – Bylų paskirstymo aprašas)⁵² ir
- „Darbo krūvio skaičiavimo teismuose tvarkos aprašas“⁵³.

Visų pirma, vienodas teisėjų darbo krūvio paskirstymas konkrečiame teisme arba krūvio subalansavimas tarp skirtingų instancijų ar tos pačios grandies skirtingų teismų turi neabejotiną poveikį ir bendrai bylų nagrinėjimo trukmei. Be to, Bylų paskirstymo aprašas apibrėžia greičiau nagrinėtinų arba skubos tvarka skirstomų bylų sąvokas. Konkretiems teismams yra suteikta diskrecija patiems nustatyti bylų paskirstymo taisykles⁵⁴. Nors paprastai į šias taisykles yra perkeliamos Bylų paskirstymo aprašo nuostatos, vis dėlto pastebėtina, kad kai kurių teismų (pvz., Marijampolės apylinkės teismo, Alytaus apylinkės teismo Druskininkų rūmų ir kt.) bylų paskirstymo reglamentavimas proceso greitumo užtikrinimo prasme yra detalesnis, kadangi papildomai dar numato ir skubių procesinių veiksmų atlikimo tvarką bei apibrėžia, kas yra laikytina skubiais veiksmais⁵⁵.

⁵⁰ Teisėjų tarybos 2015 m. gruodžio 18 d. nutarimas Nr. 13P-157-(7.1.2) „Dėl Administravimo teismuose nuostatų patvirtinimo“ (TAR, 2015-12-22, Nr. 2015-20206).

⁵¹ Teisėjų tarybos 2012 m. spalio 26 d. nutarimas Nr. 13P-173-(7.1.2) „Dėl Teismo posėdžių koordinavimo dėl greičiau nagrinėtinų bylų tvarkos aprašo“.

⁵² Teisėjų tarybos 2015 m. rugsėjo 25 d. nutarimas Nr. 13P-123-(7.1.2) „Dėl Bylų paskirstymo teisėjams ir teisėjų kolegijų sudarymo taisyklių aprašo patvirtinimo“ (TAR, 2015-09-29, Nr. 2015-14388).

⁵³ Teisėjų tarybos 2015 m. gegužės 29 d. nutarimas Nr. 13P-79-(7.1.2) „Dėl Darbo krūvio skaičiavimo teismuose tvarkos aprašo patvirtinimo“ (TAR, 2015-06-08, Nr. 2015-08988).

⁵⁴ Infollex pagal reikšminį žodį „bylų paskirstymo“ randa 56 atskirų teismų bylų paskirstymo aprašus.

⁵⁵ Pavyzdžiui, Marijampolės apylinkės teismo pirmininko 2021 m. vasario 15 d. įsakymo Nr. 1RV-9 „Dėl Bylų paskirstymo Marijampolės apylinkės teismo teisėjams ir teisėjų kolegijų sudarymo taisyklių patvirtinimo“ (TAR, 2021-02-18, Nr. 2021-03094), 41–42 punktai numato, kad „[t]uo atveju, kai prireikia atlikti skubius procesinius veiksmus bylose, priskirtose nagrinėti darbe dėl objektyvių priežasčių (kasmetinių atostogų, ligos, komandiruotės ir pan.) nesančiam teisėjui, šiuos procesinius veiksmus atlieka kitas teisėjas. Teisėjui skubius procesinius veiksmus atlikti sprendimu paveda teismo pirmininkas arba teismo pirmininko pavaduotojas. Teismo pirmininkas ir teismo pirmininko pavaduotojas skubius procesinius veiksmus gali atlikti asmeniškai be atskiro pavedimo. Skubiais procesiniais veiksmais laikomi: 1) klausimai dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo; 2) atskirojo, apeliacinio skundo priėmimo ir atsiliepimų į juos priėmimo klausimai; 3) klausimai dėl bylos išsiuntimo apeliacinės instancijos teismui; 4) klausimai dėl kardomųjų priemonių skyrimo, pratęsimo ir pan.; 5) klausimai, kuriuos pavaduojantis teisėjas sprendžia, kad juos būtina atlikti skubiai; 6) procesiniai veiksmai, kuriuos teismo pirmininkas ar teismo pirmininko pavaduotojas rezoliucija prapažįsta, kad tuos procesinius veiksmus būtina atlikti skubiai.

Teisėjų specializacijos nustatymas taip pat prisideda prie atitinkamos kategorijos bylų nagrinėjimo kokybės gerinimo, organizacinių prielaidų tinkamam teismo procesui sudarymo ir efektyvus teismo darbo organizavimo⁵⁶.

Be to, poįstatyminių lygmeniu reguliuojamos LITEKO⁵⁷ ir Integruota baudžiamojo proceso informacinė sistema (toliau – IBPS)⁵⁸ taip pat neabejotinai prisideda prie teismo proceso spartinimo. Jos sudaro sąlygas, pasitelkus informacines ir elektroninių ryšių technologijas, daug greičiau keistis procesiniais dokumentais ne tik teismų sistemos viduje, bet ir su išoriniais subjektais, t. y. ikiteisminio tyrimo įstaigomis ir prokuratūra.

Vis dėlto nurodytina, kad IBPS yra naudojama tik ikiteisminio tyrimo stadijoje, todėl galima teigti, kad teismo proceso greičiui ji poveikio neturi. Teismo proceso greițumui teigiamą poveikį daro ir galimybė tam tikrus atskirus procesinius veiksmus atlikti ar visame teismo procese dalyvauti vaizdo konferencijos būdu⁵⁹.

1.1.7. Informacinių ir elektroninių ryšių technologijų naudojimo ikiteisminiame tyrime ir teismo procese reglamentavimas

Nuotolinių teismo posėdžių organizavimo ir dalyvavimo juose tvarką reglamentuoja ABTĮ, CPK, BPK ir Teisingumo ministro bei Teisėjų tarybos teisės aktai.

Pažymėtina, kad nors Teismų įstatyme (37¹ str.) yra nustatyti pagrindiniai elektroninių bylų tvarkymo ir technologijų naudojimo rengiant bylą nagrinėti (pranešimų byloms šalims apie procesinius veiksmus, procesinių dokumentų kopijų tvirtinimą ir pan.) reikalavimai, tačiau nėra specialių nuostatų, reglamentuojančių nuotolinius teismo posėdžius.

Įstatyminis informacinių ir elektroninių ryšių technologijų naudojimas baudžiamajame procese yra įtvirtintas 2021 m. balandžio 29 d. BPK pakeitimais. BPK buvo papildytas 8² straipsniu, kuris numato galimybę išimtiniais atvejais proceso veiksmus ikiteisminio tyrimo metu atlikti (išskyrus procesinių prievartos priemonių taikymą) ir bylą nagrinėti bei proceso dalyvių, liudytojų, ekspertų, specialistų, vertėjų ir kitų dalyvaujančių byloje asmenų dalyvavimą teismo posėdžiuose užtikrinti naudojant informacines ir elektroninių ryšių technologijas (per vaizdo konferencijas).

Tam turi būti šios sąlygos:

- neįmanoma užtikrinti ikiteisminio tyrimo atlikimo ar bylos nagrinėjimo įprasta tvarka;
- tokiu būdu ikiteisminį tyrimą bus galima atlikti ar bylą išnagrinėti greičiau objektyviai ištiriant visas bylos aplinkybes ir užtikrinant proceso dalyvių teises;
- nėra pateikto prokuroro, nukentėjusiojo ir (ar) jo atstovo, kaltinamojo, jo atstovo pagal įstatymą ir (ar) gynėjo, civilinio ieškovo, civilinio atsakovo ir (ar) jų atstovų nesutikimo dėl bylos nagrinėjimo naudojant informacines ir elektroninių ryšių technologijas (vaizdo konferencijas).

Proceso operatyvumo prasme akcentuotina ne tik tai, kad būtent ikiteisminio tyrimo ar bylos išnagrinėjimo sparta yra vienas iš kriterijų taikant BPK numatytą galimybę atlikti procesinius veiksmus ar užtikrinti galimybę proceso dalyviams dalyvauti teismo posėdžiuose nuotoliniu būdu, bet ir tai, kad BPK numato tam tikrą saugiklį nestabdyti proceso veiksmų atlikimo net ir tais atvejais, kai proceso dalyvis nesutinka dėl konkretaus su juo susijusio proceso veiksmo atlikimo naudojant informacines ir elektroninių ryšių technologijas, jeigu jo dalyvavimas atliekant proceso veiksmus yra būtinas ir ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras ar ikiteisminio tyrimo teisėjas tokio nesutikimo nepripažįsta pagrįstu.

⁵⁶ Teisėjų tarybos 2008 m. lapkričio 13 d. nutarimas Nr. 13P-202-(7.1.2) „Dėl teisėjų specializacijos tam tikrų kategorijų byloms nagrinėti nustatymo tvarkos aprašo patvirtinimo“.

⁵⁷ Nacionalinės teismų administracijos direktoriaus 2011 m. lapkričio 28 d. įsakymas Nr. 6P-112-(1.1) „Dėl Lietuvos teismų informacinės sistemos nuostatų ir Lietuvos teismų informacinės sistemos duomenų saugos nuostatų patvirtinimo“ (Žin., 2011, Nr. 157-7465).

⁵⁸ Kolegialių institucijų 2012 m. rugsėjo 27 d. įsakymas Nr. 1V-702/I-294/6P-101-(1.1) „Dėl Integruotos baudžiamojo proceso informacinės sistemos nuostatų patvirtinimo“ (Žin., 2012, Nr. 115-5846; TAR, 2018-12-28, Nr. 2018-21712).

⁵⁹ Teisėjų tarybos 2014 m. lapkričio 28 d. nutarimas Nr. 13P-156-(7.1.2) „Dėl Vaizdo konferencijų įrangos naudojimo teismo proceso metu tvarkos aprašo patvirtinimo“ (TAR, 2014-12-03, Nr. 2014-18512).

Priešingai nei baudžiamajame procese, kuriame proceso veiksmo atlikimo ir bylos nagrinėjimo naudojant informacines ir elektroninių ryšių technologijas galimybė taikoma išimtiniais atvejais, kai to padaryti nėra galimybės įprasta tvarka ir esant tam tikroms minėtoms sąlygoms, civiliniame procese procesinių veiksmų atlikimo ir bylos nagrinėjimo nuotolinis būdas gali būti taikomas kaip taisyklė.

CPK įtvirtina bendrą taisyklę, kad proceso dalyvių dalyvavimas teismo posėdžiuose ir liudytojo apklausa jo buvimo vietoje ir įrodymų rinkimas byloje gali būti užtikrinami naudojant informacines ir elektroninių ryšių technologijas (CPK 175² str.).

Iš esmės analogiškas civiliniam procesui reguliavimas dėl proceso dalyvių, liudytojo, specialisto, eksperto, vertėjo dalyvavimo teismo posėdžiuose naudojant informacines ir elektroninių ryšių technologijas numatytas ir administracinėje teisenoje (ABTĮ 13 str.).

Bylų nagrinėjimą ir procesinių veiksmų atlikimą naudojant informacines ir elektroninių ryšių technologijas reglamentuoja ir poįstatyminiai teisės aktai – teisingumo ministro įsakymai ir Teisėjų tarybos nutarimai:

- Teisingumo ministro 2012 m. gruodžio 7 d. įsakymu Nr. 1R-309 patvirtintas Vaizdo konferencijų ir telekonferencijų technologijų naudojimo nagrinėjant civilines ir administracines bylas tvarkos aprašas⁶⁰, nustatantis proceso dalyvių dalyvavimo teismo posėdžiuose ir liudytojo apklausos naudojant vaizdo konferencijų ir telekonferencijų technologijas tvarką, suteikiančią galimybę užtikrinti patikimą ir objektyvų proceso dalyvių tapatybės nustatymą, taip pat duomenų (įrodymų) objektyvų fiksavimą ir pateikimą. Teismui suteikiama diskrecija spręsti dėl proceso dalyvių dalyvavimo teismo posėdyje ir liudytojo apklausos naudojant vaizdo konferencijų ir (ar) telekonferencijų technologijas, įvertinus tikslingumą ir teismo galimybes organizuoti posėdį ir proceso dalyvių galimybes dalyvauti teismo posėdyje tokiu būdu;
- Teisėjų tarybos 2014 m. lapkričio 28 d. Nr. 13P-156-(7.1.2) nutarimu patvirtintas Vaizdo konferencijų įrangos naudojimo teismo proceso metu tvarkos aprašas⁶¹, reglamentuojantis vaizdo konferencijų organizavimo ir vaizdo konferencijų įrangos naudojimo nagrinėjant baudžiamąsias, civilines, administracines, administracinių teisės pažeidimų ir administracinių nusižengimų bylas sąlygas ir tvarką, *inter alia* prašymų dėl nuotolinio teismo posėdžio pateikimą, techninių sąlygų užtikrinimą, dalyvaujančių posėdyje asmenų tapatybės nustatymą, įrodymų pateikimą ir kt.;
- Teisingumo ministro 2021 m. gegužės 31 d. įsakymu Nr. 1R-183 patvirtintas Vaizdo konferencijų technologijų naudojimo nagrinėjant baudžiamąsias bylas tvarkos aprašas⁶², nustatantis baudžiamųjų bylų nagrinėjimo ir proceso dalyvių, liudytojų, ekspertų, specialistų, vertėjų ir kitų dalyvaujančių byloje asmenų dalyvavimo teismo posėdžiuose tvarką, naudojant vaizdo konferencijų technologijas. Proceso efektyvumo kontekste svarbu paminėti, kad Apraše detalizuojama, jog baudžiamosios bylos nagrinėjimas ir proceso dalyvių dalyvavimas teismo posėdyje naudojant vaizdo konferencijų technologijas gali būti organizuojami teismo iniciatyva arba proceso dalyvio prašymu; sprendimą dėl nuotolinio posėdžio ir dalyvavimo nuotoliniu būdu teismas priima, įvertinęs tikslingumą ir teismo galimybes organizuoti posėdį naudojant vaizdo konferencijų technologijas, proceso dalyvių galimybes dalyvauti teismo posėdyje naudojant vaizdo konferencijų technologijas, ir kai pagrįstai manoma, kad tokiu

⁶⁰ Teisingumo ministro 2012 m. gruodžio 7 d. įsakymas Nr. 1R-309 „Dėl vaizdo konferencijų ir telekonferencijų technologijų naudojimo nagrinėjant civilines ir administracines bylas tvarkos aprašo patvirtinimo“ (Suvestinė redakcija nuo 2020-10-30). <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.0FE0E66B3D4D/asr>

⁶¹ Teisėjų tarybos 2014 m. lapkričio 28 d. nutarimas Nr. 13P-156-(7.1.2) „Dėl vaizdo konferencijų įrangos naudojimo teismo proceso metu tvarkos aprašo patvirtinimo“ (Aktuali redakcija nuo 2017-01-01). <https://www.teismai.lt/lt/teismams/naudingi-teises-aktai/117>

⁶² Teisingumo ministro 2021 m. gegužės 31 d. įsakymas Nr. 1R-183 „Dėl vaizdo konferencijų technologijų naudojimo nagrinėjant baudžiamąsias bylas tvarkos aprašo patvirtinimo“. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/f9151050c20e11eba2bad9a0748ee64d>

būdu byla bus išnagrinėta greičiau, tai netrukdyt išsamiai ir objektyviai ištirti visas bylos aplinkybes ir bus užtikrinta galimybė proceso dalyviams naudotis jų procesinėmis teisėmis.

Analizuojant procesinių veiksmų atlikimo ir bylų nagrinėjimo nuotoliniu būdu reglamentavimą, paminėtinos ir Teisėjų tarybos 2021 m. rugpjūčio 27 d. protokoliniu nutarimu patvirtintos „Rekomendacijos dėl nuotolinių teismo posėdžių“ (toliau - Rekomendacijos)⁶³, kurios nors ir nėra privalomo pobūdžio, tačiau nustato tam tikrus nuotolinių teismo posėdžių organizavimo principus ir detalizuoja teisės aktų taikymą, siekiant palengvinti nuotolinio teismo proceso organizavimą ir užtikrinti efektyvų teismo proceso dalyvių teisės į teisingumą įgyvendinimą.

Rekomendacijose apibrėžiami visiškai nuotoliniai teismo posėdžiai (kai visi proceso dalyviai dalyvauja nuotoliniu būdu) ir mišrūs nuotoliniai teismo posėdžiai (kai bylą nagrinėjantis teisėjas ir dalis teismo proceso dalyvių dalyvauja teismo posėdyje fiziškai būdami teismo posėdžių salėje, o kiti teismo proceso dalyviai ir (arba) teisėjų kolegijos nariai (išskyrus teisėjų kolegijos pirmininką) posėdyje dalyvauja naudodami vaizdo konferencijų technologijas).

Proceso operatyvumo kontekste svarbu paminėti, kad Rekomendacijose akcentuojama teisėjo diskrecija parinkti konferencijų tipą (vaizdo konferencija ar telekonferencija) ir konkrečią vaizdo konferencijų technologiją (centralizuotai teismuose įdiegta vaizdo konferencijų įranga, *Zoom*, *Microsoft Teams*, stacionariojo ar mobiliojo telefoninio ryšio aparatas ir kt.), atsižvelgiant į bylos aplinkybes, teismo turimas vaizdo konferencijų technologijas ir jų užimtumą, taip pat teismo proceso dalyvių galimybes naudotis atitinkamomis technologijomis. Siekiant tinkamai paskirstyti teismo turimas technines priemones ir užtikrinti teisėjams tolygias galimybes naudotis teismų sistemos įsigytais vaizdo konferencijų technologijomis, teismams taip pat rekomenduojama patvirtinti technologijų naudojimo grafiką, išankstinės rezervacijos tvarką ar taikyti kitas teisme suderintas organizacines priemones. Be to, siekiant teismo proceso operatyvumo ir efektyvumo, bylą nagrinėjančio teisėjo (teisėjų kolegijos pirmininko) sprendimu išankstinė proceso dalyvių nuomonė gali būti gaunama ir kitais komunikavimo būdais, kuriais užtikrinama šio veiksmo metu gautos informacijos išsaugojimo galimybė.

Proceso efektyvumo prasme taip pat yra svarbios Rekomendacijų nuostatos dėl organizacinių veiksmų atlikimo iki nuotolinio teismo posėdžio dienos (3.11 p.), siekiant geriau pasiruošti teismo posėdžiui ir jame mažiau laiko sugaišti atliekant kai kuriuos veiksmus, pvz.: asmens tapatybę patvirtinančio dokumento, advokato pažymėjimo, atstovo (gynėjo) įgaliojimus patvirtinančių dokumentų kopijų pateikimas iš anksto, dalyviams išsiunčiamos atitinkamos teismo proceso dokumentų formos, kurių reikia teismo posėdžiui (pvz., priesaikų, pasižadėjimų tekstai, jei tokie pagal proceso įstatymų reikalavimus yra būtini); teismo proceso dalyviams pateikiami prisijungimo prie nuotolinio posėdžio duomenys (pvz., el. paštu, per Lietuvos teismų elektroninių paslaugų portalą (toliau – ir EPP)).

1.1.8. Apibendrinimas

Skirtingai nuo baudžiamojo proceso, civilinių ir administracinių bylų teisenų reguliavimas buvo ne kartą reformuotas ir pildytas teisės normomis, kurių tikslas – užtikrinti greitą ir koncentruotą bylų nagrinėjimą. Baudžiamajame procese esminių reformų kol kas nebuvo įvykdyta, todėl kyla klausimas, ar dabartinis reguliavimas, kuriam būdingas formalizavimas, žodiškumas, kuris iš esmės yra pritaikytas vienos standartinės baudžiamosios bylos (vieno epizodo, su vienu kaltinamuoju) nagrinėjimui, atitinka šių dienų realijas, ir ar problemas, kylančias dėl ilgos bylinėjimosi trukmės, galima išspręsti teisinio reguliavimo keitimu ar / ir pasitelkiant teisėjų įgūdžių kryptingai vesti procesą skatinimo iniciatyvas.

Atlikus teisės aktų analizę, išskirtini tokie svarbiausi teisinio reguliavimo dėl baudžiamosios bylos nagrinėjimo trukmės aspektai:

⁶³ Teisėjų tarybos 2021 m. rugpjūčio 27 d. protokoliniu nutarimu patvirtintos Rekomendacijos dėl nuotolinių teismo posėdžių. <https://www.teismai.lt/lt/nuotolinis-teismo-posedis/2947>

- bylos nagrinėjimo trukmę nulemia atitinkama baudžiamojo proceso forma – bendrojo baudžiamojo proceso forma arba specifinė baudžiamojo proceso rūšis;
- BPK, neįtvirtindamas bendrų bylos išnagrinėjimo terminų, reguliuoja atskirų proceso veiksmų atlikimo, sprendimų priėmimo terminus;
- detalai reguliuojamas įrodymų tyrimas, laikantis tiesioginio įrodymų tyrimo ir žodiškumo reikalavimų. Teisinio reguliavimo nuostatos dėl kaltinamojo akto paskelbimo, bylos dokumentų garsinimo, garso ir vaizdo įrašų perklausymo ir peržiūros ilgina proceso trukmę sudėtingose, didelės apimties bylose, t. y. riboja galimybę lanksčiai reaguoti į daugialypes procesines situacijas ir kryptingai vesti teismo procesą;
- sutrumpintas įrodymų tyrimas – pažangus instrumentas, tačiau teisiniu reguliavimu numatytos ribotos galimybės taikyti sutrumpintą įrodymų tyrimą bylose, kuriose yra keli kaltinamieji, kaltinami vienos ar kelių nusikalstamų veikų padarymu;
- pernelyg siauros galimybės pagal teisinį reguliavimą taikyti rašytinį procesą apeliacinės instancijos teismuose;
- iš esmės tik viena iš specifinių baudžiamojo proceso formų – baudžiamojo įsakymo priėmimo procesu – siekiama paspartinti bylos nagrinėjimą teisme. Tačiau baudžiamojo įsakymo priėmimo proceso taikymas galimas tik esant itin formalioms sąlygoms ir yra poreikis šį reguliavimą peržiūrėti;
- BPK nėra aiškiai apibrėžti teismo posėdžio pirmininko įgaliojimai ir jų apimtis, nėra ir negali būti apibrėžtos detalios įvairių teisėjo turimų kontrolės įrankių naudojimo sąlygos (pvz., kokiais atvejais ir sąlygomis galima nutraukti baigiamąsias kalbas sakantį proceso dalyvį; kaip elgtis, jei pagal bylos aplinkybes galimas sutrumpintas kaltinamojo akto skaitymas, tačiau prokuroras skaito visą aktą pažodžiui; kuriuo etapu imtis papildomų organizacinių ir teisinių priemonių, jei nepavyksta suderinti posėdžio laiko su šalimis), todėl efektyvus proceso vedimas iš esmės priklauso nuo teisėjo vadovavimo, organizavimo ir bendravimo gebėjimų. Efektyvų procesą lemia ir tai, kad teismo proceso vedimo kokybė skirtingose bylose gali iš esmės skirtis ne dėl baudžiamojo proceso normų taikymų, bet dėl konkretaus teisėjo pasirengimo bylai ir jo gebėjimų kryptingai vesti procesą. Atitinkamai itin svarbu identifikuoti problemas, su kuriomis susiduria baudžiamojo proceso dalyviai, kurios gali neigiamai paveikti baudžiamojo proceso vedimo kokybę, ir sukurti praktinio pobūdžio mokymų bei keitimosi gerąja praktika modelius, padedančius tobulinti teisėjų vadovavimą teismo procesui.

1.2. KOKYBINIS TYRIMAS

1.2.1. Kokybinio tyrimo metodika

Kokybinis tyrimas atliktas paraleliai vykdant giluminius pusiau struktūruotus interviu ir fokusuotų (tikslinių) grupių diskusijas. Interviu tikslas – nuodugni problematikos analizė. Tikslinės grupės diskusijos siekis – ne klausimų ir atsakymų serija, ne sutarimo tarp diskusijos dalyvių paieška, o sąveika tarp tyrimo dalyvių ir diskusija, kurios rezultatas – patirties, nuomonių, sampratų, idėjų įvairovė. Interviu ir fokusuotų grupių diskusijos vyko pagal iš anksto sudarytą iš dalies struktūruotą atvirų klausimų klausimyną – gaires. Fokusuotų grupių metu tyrimo dalyviai girdėjo vieni kitų atsakymus, todėl jie papildomai reagavo į vieni kitų perspektyvas, komentavo, o ne tik atsakinėjo į vedėjų pateiktus klausimus.

Po kiekvieno giluminio interviu ir grupės diskusijos atlikta preliminarai gautos informacijos analizė ir vėliau, siekiant informacijos prisotinimo, atlikti kiti giluminiai interviu ir fokusuotų grupių diskusijos.

Tyrėjai rėmėsi kokybinio tyrimo planu, kuriame numatyti įžanginiai bendrieji klausimai (demografiniai ir patirties), taip pat esminiai klausimai, pateikiamos pagrindinės pokalbio temos ir jų seka. Patikslinantys klausimai užduoti tada, kai interviu ar grupės diskusijos metu pastebėta, kad

numatyti klausimai neapima visų tyrimui svarbių temų; siekiant surinkti daugiau ar išsamesnės informacijos tada, kai respondentai nevisiškai atsakė į pateiktus klausimus ar jei tiriamieji patys aktyviai papildomos informacijos neteikė, įvertinus apklausos trukmę ir priklausomai nuo užsimezgusio santykio tarp tyrėjo ir tiriamųjų.

Toks kokybinio tyrimo metodas leido tyrėjams gauti tiek palyginamosios struktūruotos informacijos, tiek būti lankstiems pateikiant klausimų formuluotes, reaguojant į naują informaciją, gautą iš tiriamųjų ir organizuojant klausimų seką.

Įvykdyta 11 pusiau struktūruotų interviu su atrinktais dalyviais ir 10 fokusuotų grupių diskusijų, iš jų 7 – specializuotos baudžiamojo proceso srityje; 3 – mišraus pobūdžio (t. y. dalyvavo respondentai, turintys darbo su įvairių kategorijų bylomis patirties: teisėjų – vadovų grupė, teisėjų padėjėjų grupė ir apylinkės teismų teisėjų grupė).

Tyrimo plano bendroji dalis: bendrieji (demografiniai), trys esminiai klausimai ir baigiamasis (atviras) klausimas buvo vienodi visoms tiriamųjų grupėms (taikomi tiek interviu, tiek fokusuotų grupių diskusijų metu).

Tyrimo plano specialioji dalis: patikslinantieji klausimai buvo pritaikyti konkrečiai tiriamųjų kategorijai (taikoma tiek interviu, tiek fokusuotų grupių diskusijų metu). Siekiant nenukreipti diskusijos konkrečia linkme, neužvesti ant kelio, jie buvo užduodami tik tada, jei tiriamieji patys šių temų nepaminėjo po to, kai buvo apsvarstomi esminiai klausimai. Interviu ir fokusuotų grupių diskusijų metu klausimai neskirstyti į susijusius su teisiniais, organizaciniais ar techniniais aspektais, siekiant įvertinti svarbumą pagal respondentų pateikiamų atsakymų eiliškumą ir dažnumą. Tačiau vėliau, vertinant rezultatus, problemos ir kita svarbi informacija sugrupuota pagal šias kategorijas.

Kokybinio tyrimo metu kiekvieną interviu ar fokus grupės diskusiją vedė ne mažiau nei du tyrėjai. Tyrimo rezultatai fiksuoti dalyvių sutikimu (interviu: garso įrašais, fokusuotos grupės: *Zoom* vaizdo įrašais). Rezultatai kiekvienos apklausos metu preliminarieji apibendrinti užrašuose (angl. *field notes*) ir visa medžiaga teikiama tyrėjų grupės pasitarimui, kad būtų suformuluotos mokslinės išvados ir pateikti galutiniai rezultatai. Viso tyrimo metu buvo užtikrinamas duomenų nuasmeninimas, siekiant išlaikyti tyrimo dalyvių pasisakymų anonimiškumą. Fokus grupės dalyvių sudėtis nebuvo konfidenciali, tačiau užtikrintas pasisakymų nuasmeninimas fiksuojant tyrimo rezultatus.

Kokybinio tyrimo metu gautų duomenų analizė atlikta pasitelkus teksto kodavimo techniką, sustruktūravus gautus duomenis tolesnei analizei ir suformulavus galutines išvadas pirminių apdorotų duomenų pagrindu. Toliau pateikiami interviu ir fokusuotų grupių diskusijų metu gauti apibendrinti rezultatai.

1.2.2. Interviu

Kokybinio tyrimo vykdymo metu atlikta ir išanalizuota vienuolika pusiau struktūruotų interviu su įvairiais teismo proceso dalyviais. Interviu atliktas su teisėjais (6), advokate (1), prokurore (1), teisėjo padėjėja (1), teismo posėdžių sekretore (2). Detalės pateikiamos Interviu protokole (Priedas I).

Interviu klausimai:

Pusiau struktūruotų interviu formatas reiškia, kad dalyviams buvo užduoti pagrindiniai ir esminiai klausimai, laikantis tyrimo plano, tačiau priklausomai nuo interviu eigos, galėjo būti užduodami ir patikslinantys klausimai. Patikslinantys klausimai pritaikomi konkrečiai tiriamųjų kategorijai. Siekiant nenukreipti diskusijos konkrečia linkme, neužvesti ant kelio, patikslinantys klausimai užduoti tik tuo atveju, jei tiriamieji patys šių temų nepaminėjo po to, kai buvo apsvarstyti esminiai klausimai, ir liko laiko papildomiems klausimams.

Bendroji tyrimo plano dalis

A) Įvadiniai bendrieji, demografiniai klausimai:

1. Kokia Jūsų patirtis vedant teismo procesą / dalyvaujant teismo procese, jį organizuojant? Kiek metų? Kokiose instancijose? Su kokiomis bylų kategorijomis? Kuriame regione?
2. Patikslinantis: ar turite vadovaujamo darbo patirties, susijusios su teismo proceso organizavimu?

B) Esminiai klausimai:

- K1: Kokias galėtumėte išskirti svarbiausias problemas, lemiančias ilgesnę baudžiamosios bylos nagrinėjimo trukmę ir taip darančias įtaką proceso vedimo kokybei?
- K2: Dėl kokių paprastai priežasčių užtrukdavo / užtrunka **Jūsų praktikoje** bylų (baudžiamųjų, o jei galite palyginti, ir civilinių ar administracinių nagrinėjimas)?
- K3: Jūsų nuomone, ar esama procedūrų / procesinių veiksmų, kurie galbūt pernelyg formalizuoti / pertekliniai / apsunkinantys proceso vedimą / galėtų būti supaprastinti?
- K4: Jūsų nuomone, lyginant proceso vedimą civilinėse, administracinėse ir baudžiamosiose bylose, kas lemia ilgesnį būtent baudžiamųjų bylų nagrinėjimą?
- K5: Koks Jūsų požiūris į tokią teisėjo darbo organizavimo tvarką, kai teisėjas vienu metu dirba su daug baudžiamųjų bylų?

C) Patikslinantys klausimai

D) Baigiamasis klausimas

1. Kokias dar galėtumėte įvardyti procesines – organizacines – technines priemones, kurios galėtų prisidėti prie teismo proceso spartinimo ir atitinkamai aukštesnės teismo proceso vedimo kokybės užtikrinimo?

Interviu rezultatai:

K1.

Kokybinio tyrimo metu respondentai išskyrė tokias svarbiausias problemas, lemiančias ilgesnę baudžiamosios bylos nagrinėjimo trukmę ir taip darančias poveikį proceso vedimo kokybei:

- kaltinamųjų neatvykimas į teismo posėdį (I2: „Kartais kaltinamieji (paprastai kurie turi kriminalinės patirties) net nemato prasmės vykti į posėdį. Kartais neatvykimas į posėdį yra tiesiog gynybinė strategija. Šiai dienai tai padaryti ir nesusilaukti sankcijų yra paprasta: prieš posėdį užsiregistruoji PGR tyrimui ir kol gauni atsakymą tol turi izoliuotis ir tokiu būdu tenka atidėti posėdį“. Taip pat I9);
- gynėjų užimtumas (I2: „Kalbu ne tik apie advokatus pagal susitarimą, bet ir apie „valdiškus“. Paprastai samdomi gynėjai yra suinteresuoti, kad procesas vyktų, o valstybės garantuojami turi ištis labai didelį krūvį, kad suderinti jų laisvą laiką neretai yra sudėtinga“, taip pat I1, I4, I10 ir kt.; I9: „Advokatų užimtumo kalendorius būtų geras instrumentas, bet duomenis suveda patys teismai (posėdžių sekretorės), dažnai dėl darbo krūvio ir kitų faktorių duomenys ne visi suvedami, todėl negalima pasikliauti ta informacija. Vis tiek daugiausiai derinama telefonais individualiai su advokatais“);
- privalomas gynėjo dalyvavimas (BPK 250 str.) (I3: „Dažnai tai tampa piktnaudžiavimo ir proceso vilkinimo priežastimi: dalyvaujant daug kaltinamųjų bei gynėjų, sudėtinga suderinti užimtumą ir posėdžius. Todėl siūlytina keisti reguliavimą ir numatyti, kad kaltinamojo gynėjo nedalyvavimas nesustabdo bylos nagrinėjimo, jei teismas nepripažįsta gynėjo dalyvavimo būtinu. Juolab kad pirmojoje instancijoje gynėjo dalyvavimas nėra būtinas visais atvejais“; I7: „Paprastai, sunku suderinti teismo posėdžių datas – stringa posėdžių derinimas“);
- kitų proceso dalyvių neatvykimas (I2: „Bet dabar situacija yra lengvesnė, nes yra galimybė apklausti nuotoliu, kai gyvena toli“);
- nekokybiškai atliktas ikiteisminis tyrimas – pati svarbiausia priežastis (I5);
- suprastėjusi kaltinamojo akto kokybė (I5: „Trūksta motyvacijos tinkamai rengti, nes trūkumus taiso patys teismai; blogai, kai nėra parengiamojo posėdžio stadijos, kur tokie trūkumai turėtų būti išaiškinti; tai ypač aktualu didelėse bylose, kur pradinėse stadijose neišsprendus problemų, jos persikelia į teismo posėdį ir labai užvilkina bylos nagrinėjimą“);

- bylos perdavimo teismui stadija – tik formalumas (I5: „Visos problemos pradedamos spręsti tik teisiamojo posėdžio metu. Reiktų įtvirtinti pareigą prokurorui atsakyti į kitų dalyvių klausimus ir motyvus dėl bylos nagrinėjimo eigos, kaip yra Vokietijoje“; I8: „Prašymai (pavyzdžiui, dėl papildomų liudytojų iškviatimo), nušalinimai ir pan. turėtų būti pareiškiama iki teismo posėdžio tvarkos, o ne „siurpriziškai“ pateikiami teismo posėdyje, ir dėl tokios situacijos tenka atidėti posėdį arba daryti pertrauką“);
- per didelė bylos apimtis (I5: „Tai taikoma tiek per dideliu kaltinamųjų skaičiui, netikslingam jungimui, tiek pačioje bylos medžiagoje yra daug perteklinių dalykų (metaduomenys ir pan., kurie galėtų būti dedami kaip priedai); neveikia bylų išskaidymo institutas“);
- neveikia bylos grąžinimo prokurorui tyrimui papildyti teisinis mechanizmas (I1: „Nors ir tenka susidurti su nekokybiškai atliktais ikiteisminiais tyrimais, tačiau atsakomybė tokiu atveju perkeliama ant pirmosios instancijos teisėjo. Dėl nekokybiškai atlikto ikiteisminio tyrimo grąžinus bylą prokurorui, vėliau tokį sprendimą apskundus apeliacine tvarka, apeliacinės instancijos teismas dažniausiai pirmosios instancijos teismo sprendimą panaikina. Tuomet pirmosios instancijos teismo teisėjas turi ikiteisminio tyrimo klaidas bandyti ištaisyti teismo proceso metu ir tokiu būdu ženkliai prailgina teismo nagrinėjimo terminus“);
- nušalinimų reiškinys ir dėl to atidedami posėdžiai (I2: „Pavyzdžiui, kolegei vienoje byloje kiekvieną posėdį buvo reiškiama nušalinimai. 7 gynėjai ir paeiliui vis reiškia nušalinimus. Natūralu, kad kol bus išspręstas nušalinimo klausimas, teismo posėdis yra atidedamas“; I8: „Yra tam tikri advokatai, kurie visais atvejais prašo nušalinti teisėją ir grąžinti bylą prokurorui, t. y. jeigu matai, kad byloje dalyvauja tam tikras advokatas, tai iš karto galima nusiteikti, kad pirmasis teismo posėdis dėl pareikšto nušalinimo neįvyks“);
- antrinės valstybės garantuojamos teisinės pagalbos kokybės problema; advokatai atvyksta neretai nepasiruošę (I3; I4);
- per didelės ikiteisminio tyrimo veiksmų apskundimo galimybės (šiuo metu galioja keturių pakopų apskundimo tvarka (I5; I8);
- teismo sudėties pasikeitimai (dažniau galima naudoti atsarginio teisėjo institutą sudėtingose bylose) ir proceso dalyvių veiksmai, piktnaudžiaujant ir bandant vilkinti procesą („pakaitinės“ ligos gynėjų, kaltinamųjų ir pan. (I10; I11).

K2.

Baudžiamųjų bylų nagrinėjimas praktikoje užtrukdavo dažniausiai dėl šių priežasčių:

- didelė bylos apimtis (I1: „Pavyzdžiui, nesenai nagrinėtoje baudžiamojoje byloje, kurios medžiagą sudarė daugiau nei 30 tomų, jos garsinimas stipriai prailgino viso proceso trukmę“);
- bylų teisingumo problema (I1: „„Telefoninių sukčiavimų“, vykdomų iš įkalinimo įstaigų (pavyzdžiui, Pravieniškių, Alytaus bei Marijampolės pataisos namų), bylose nukentėjusieji paprastai gyvena skirtinguose Lietuvos miestuose. Ir nors didžioji dalis nukentėjusiųjų ir kitos įrodomosios informacijos yra, pavyzdžiui, Šiauliuose, tačiau byla yra perduodama nagrinėti, pavyzdžiui, Alytaus apylinkės teismui, kadangi sukčiavimas buvo vykdomas iš Alytaus pataisos namų. Tokiu atveju nukentėjusieji neretai vengia vykti į teismo posėdį vykstantį kitame mieste, tad tokiose bylose tenka dažnai daryti pertraukas (atidėti bylos nagrinėjimą), o tai neabejotinai ilgina visą proceso trukmę“);
- bylos atidėjimas dėl to, kad reikia skirti papildomą (pakartotinę) ekspertizę (I1: „Jeigu ikiteisminis tyrimas būtų buvęs atliktas kokybiškai, t. y. pašalinti visi su ekspertize susiję neaiškumai dar ikiteisminio tyrimo stadijoje, teismui bereikalingai nereikėtų taikyti atidėjimo“);
- neretai kaltinamieji atvykę į teismo posėdį pareiškia, kad nori gynėjo (I1: „Tokiu atveju reikia atidėti posėdį, nors gynėjui susirasti kaltinamasis ir turėjo pakankamai laiko dar iki teismo posėdžio. Neretai jie teigia, kad apie galimybę turėti gynėją jie nežinojo. Galbūt tokia teisė

galėtų būti nurodoma kaltinamajame akte, kurį jie pasirašytinai gauna dar iki bylą perduodant teisminiam nagrinėjimui“);

- ilgai buvo atliekamas ikiteisminis tyrimas (I2: „Byla teismą pasiekė likus penkiems mėnesiams iki senaties termino pabaigos. Tokiais atvejais gynėjai įvairiais būdais pradeda vilkinti bylos nagrinėjimą“);
- didelis advokatų užimtumas; LITEKO advokatų užimtumo kalendoriuje užimtumo žymėjimas nėra labai veiksmingas, nes teismai turi suvesti ir ne visada tai daroma (I3 ir kiti).

K3.

Respondentai išskyrė tokias procedūras / procesinius veiksmus, kurie yra pernelyg formalizuoti / pertekliniai / apsunkinantys proceso vedimą / galėtų būti supaprastinti:

- baudžiamosios bylos garsinimas (I1: „Proceso dalyviai, kurie domisi vykstančiu procesu ir taip susipažįsta su baudžiamosios bylos medžiaga. Tuo tarpu tie, kuriems procesas neaktualus, baudžiamosios bylos medžiagos garsinimo net neklauso“; I2: „Teisėjui tai balso stygų gadinimas (kalbu ne apie bylos dokumentų sąrašo garsinimą). Nesu turėjusi bylų, kad tektų garsinti visų dokumentų turinį. Garsinu tik sąrašą, visgi, tenka pripažinti, kad toks garsinimas tai nėra įrodymų tyrimas. Taigi, jo apskritai nereikia. Užtektų tik paklausti, ar šalys pageidauja garsinimo, ir jeigu taip, tuomet garsinti“; I3: „Garsinant medžiagą dažniausiai posėdžių salėje visi naršo telefonuose ir nesiklauso“, taip pat I7, I9, I10 ir kiti);
- kaltinamojo akto garsinimas; jei procese dalyvauja vertėjas, kaltinamojo akto paskelbimas dar pailgėja (I7: „Pakanka ir BPK 271 str. 2 d. nurodytos kaltinamojo teisės prašyti paaiškinti kaltinamojo akto prasmę“; I1: „Manau, kad kaltinamojo akto pasirašytinas įteikimas kaltinamajam prieš perduodant bylą teisminiam nagrinėjimui, yra pakankamas jo teisės į gynybą užtikrinimas“);
- teismo pranešimo skaitymas apeliacinės ir kasacinės instancijos teismuose užtrunka ilgą laiką sudėtingose finansinėse bylose (I6);
- garso ir vaizdo įrašų, gautų taikant ne viešo pobūdžio procesines prievartos priemones, perklausymas ir peržiūrėjimas teisiamojo posėdžio metu (I1);
- daugiau orientuojamasi į formalų procesinių teisių išaiškinimą, o ne į realų jų užtikrinimą (I8: „Pernelyg daug laiko skiriame formaliam „popierizmui“. Kiek teko susidurti su bylomis, turinčiomis tarptautinį elementą ir nuotoliu dalyvauti procesiniuose veiksmuose su užsienio kolegomis, jie tiems formalumams tiek dėmesio neskiria“);
- tais atvejais, kai teikiami prašymai asmenų, kalinčių iki gyvos galvos, perteklinis BPK reikalavimas nukentėjusiesiems privaloma tvarka pranešinėti, nors jie ne tik nepageidauja, bet ir prašo jų nebetrunkdyti (I10).

K4.

Respondentų nuomone, ilgesnį būtent baudžiamųjų bylų nagrinėjimą (palyginti su administracinėmis ir civilinėmis) lemia šie veiksniai:

- civilinėse bylose proceso dalyvių yra pasiteiraujama, ar jie pageidauja bylos medžiagos garsinimo, ir dažniausiai jie atsako, kad nepageidauja, o baudžiamosiose bylose toks garsinimas yra privalomas, nepriklausomai nuo to, kad proceso dalyviai jo ir nepageidauja (I1; I3; I7; I8);
- paskelbiant nuosprendį turi privalomai dalyvauti dalis proceso dalyvių, o teismas užtrunka nemažai laiko, kol pagarsina nuosprendį, nors civilinėse bylose sprendimas dažniausiai yra skelbiamas proceso dalyviams nedalyvaujant ir taip yra taupomas tiek teismo, tiek ir proceso dalyvių laikas; šiuo aspektu BPK reglamentavimas turėtų būti analogiškas CPK;
- skirtingai nei civilinėse, baudžiamosiose bylose negalima priimti sprendimo už akių, ir tai natūralu;
- kartais perteklinis teisių aiškinimo veiksmas; proceso dalyviui išsiųstame šaukime yra

išaiškintos jo turimos procesinės teisės, todėl nereikėtų jų kartoti teismo proceso metu (I8: „Taip yra administraciniame procese ir tai būtų galima daryti baudžiamajame“; I2: „Pavyzdžiui, kai civiliniam ieškovui ir atsakovui (pavyzdžiui, draudimo kompanija) atstovauja advokatas, jam aiškinti teises yra perteklinis veiksmas. Reikėtų daryti kaip civilinėse bylose: kadangi turite teisinį išsilavinimą, laikom, kad procesines teises žinote. Jei paprastas fizinis asmuo, tuomet išaiškinti teises reikėtų. Ypač kaltinamiesiems reikia aiškinti dėl galimybės neduoti parodymų. Neretai jie papasakoja, kad ikiteisminio tyrimo pareigūnas nepasakė, kad jie turi teisę neduoti parodymų“);

- iš civilinio proceso būtų galima perkelti modelį, kad apeliaciniame procese pats apeliacinis teismas skirtų posėdžio datą ir laiką (I5);
- kartais praktikoje teisėjai nepriima prašymų įrodymų tyrimo stadijoje (I7: „Tik baigus įrodymų tyrimą sprendžia dėl prašymų. Stiekiant užkardyti šiuo aspektu procesinį piktnaudžiavimą, galbūt verta nustatyti reikalavimą pateikti prašymus iš anksto iki konkretaus teisiamojo posėdžio. Tokia praktika yra nusistovėjusi civilinėje ir administracinėje teisenose“).

K5.

Dėl darbo organizavimo pobūdžio, kai teisėjas vienu metu dirba su daugeliu bylų, respondentai pateikė tokias įžvalgas:

- iš esmės visi sutinka, kad teisėjui būtų paprasčiau dirbti tik su viena byla, į ją gilintis ir tik ją baigus pereiti prie kitos bylos nagrinėjimo. Tai sudarytų sąlygas koncentruočiau išnagrinėti bylą (I1; I8 ir kt.);
- dalyviai abejoja, ar vadinamasis linijinis modelis galėtų būti pritaikytas praktikoje dėl ribotų žmoniškų išteklių ir didelio darbo krūvio (I1; I8);
- turėtų būti toliau plėtojamas prioritetinių bylų institutas, kuris iš dalies sprendžia šią problemą (I2; I3);
- kasacijoje galėtų būti pritaikomas toks bylų nagrinėjimo modelis, kai bylos nagrinėjamos eilės tvarka, nes dažniausiai apsiribojama vienu teismo posėdžiu. Organizaciniu požiūriu, greičiausiai galėtų būti įgyvendintas. Pirmojoje ir apeliacinėse instancijose toks modelis būtų sunkiai įgyvendinamas (I6).

K6.

Patikslinantis klausimas dėl teisėjo vaidmens užtikrinant baudžiamojo proceso vedimo kokybę:

- teismo proceso vedimas iš esmės priklauso nuo teisėjo, tai yra lemiamas veiksnys (I1; I1; I7; I8; I9; I10) (I1: „Procesinis piktnaudžiavimas / nepiktnaudžiavimas yra didele dalimi apspręstas teisėjo asmeninių charakterio savybių. Kadangi tenka nagrinėti nemažai baudžiamųjų bylų, kuriose kaltinamieji yra teisiami jau ne pirmą kartą ir bylos nagrinėjimo metu jau atlieka laisvės atėmimo bausmę už anksčiau padarytas nusikalstamas veikas, todėl tarp šių asmenų informacija apie bylą nagrinėjantį teisėją labai greitai sklinda. Jie dalinasi informacija, ar teisėjas principingai ir griežtai žiūri į nepagrįstai reiškiamus nušalinimus, nesavalaikiai teikiamus prašymus ir pan.“; I7: „Kartais vyresnio amžiaus teisėjai ieško dingsčių daryti pertrauką, kiekvienam prašymui svarstyti skelbia pertrauką. Labai svarbu, kaip teisėjas paskirsto paties teismo posėdžio laiką, kad jie būtų ir ne per trumpi, ir ne per ilgi. Dažnai proceso dalyviai jaučia, kad teisėjas skuba. Kita vertus, ilgi posėdžiai neigiamai veikia visus teisminio nagrinėjimo dalyvius. Tuomet jaučiamas pervargimas“);
- proceso trukmė itin priklauso nuo teisėjo organizacinių gebėjimų ir drąsos taikyti prievartos priemones (I8: „Pavyzdžiui, vieni teisėjai, jeigu pora kartų neįteiktas šaukimas, iš karto taiko atvesdinimą. Kiti bijo tai daryti. Papildomai pastebėtina, kad teisėjų žinios tarptautiniame bendradarbiavime yra silpnesnės nei prokurorų, o tai irgi prisideda prie ilgesnės baudžiamojo proceso trukmės“);

- darbo su skirtingais teisėjais patirtis rodo, kad tie teisėjai, kurie labai tiksliai ir drausmingai planuoja procesą, užtikrintai veda procesą, taiko visas procesines priemones, užkardant procesinį piktnaudžiavimą ir vilkinimą, pakankamai efektyviai ir operatyviai tvarkosi ir su bylų krūviu, ir su terminais (I9).

K7.

Patikslinantis klausimas dėl supaprastintų baudžiamojo proceso formų taikymo:

- labai pasiteisina sutrumpintas įrodymų tyrimas (I1; I2: „<...> efektą tikrai duoda. Kai kaltinamasis pasikalba su advokatu ir jis paaiškina sutrumpinto įrodymų tyrimo esmę ir galimybę trečdaliu mažinti bausmę, staiga prisipažįsta ir duoda parodymus“);
- dėl sutrumpinto įrodymų tyrimų reglamentavimo: esant situacijai, kai vienas iš bendrininkų atitinka BPK 273 str. numatytas sąlygas, o kitas ne (pvz., nesutinka su sutrumpintu įrodymų tyrimu), galimybės taikyti tokią įrodymų tyrimų formą nėra (I8). Tai nėra teisinga, kadangi ne tik pažeidžia to asmens, kuris nori greitesnio proceso, teises, bet ir dirbtinai užvilkina procesą. (I12: „Problema, kai yra keli kaltinamieji ir vienas sutinka su sutrumpintu įrodymų tyrimu, kitas – ne. Tenka girdėti prašymų ir išskirti, nes sutinkantis kaltinamasis praranda tą trečdalį bausmės mažinimo iš esmės dėl kito kaltinamojo pozicijos. Prokurorai kartais atsiunčia bylas, kur kaltinamieji net vienas su kitu neturi nieko bendro, tačiau vis tiek negali taikyti sutrumpinto įrodymų tyrimo“);
- praktinio taikymo prasme – kartais be reikalo pagreitintas procesas nutrūksta, nes neatvyksta kaltinamasis. Tokiu atveju byla grąžinama prokurorui ir jis vėliau bendra tvarka rašo kaltinamąjį aktą. Tokiose situacijose reikėtų vertinti, kad byla yra jau teismo žinioje, skirti kaltinamojo paiešką, o jį suradus, tęsti procesą pagreitinto proceso tvarka (I8);
- ribota rašytinė apeliacija. Galima būtų plėsti (I6). Siūlytina inicijuoti BPK 325¹ str. pakeitimą, suteikiant galimybę apeliacinėje instancijoje visas baudžiamąsias bylas nagrinėti rašytinio proceso tvarka, išskyrus atvejus, kai apeliacinis skundas paduotas asmens teisinę padėtį bloginančiais pagrindais arba jei pats teismas dėl bylos sudėtingumo nuspręstų nagrinėti žodinio proceso tvarka (I3);
- baudžiamojo įsakymo taikymą būtų galima plėsti – ir toms veikoms, už kurias numatytos su laisvės atėmimu susijusios sankcijos, įvedant tam tikrus kriterijus (atlyginta žala, susitarimas tarp nukentėjusiojo ir kaltinamojo ir pan.) (I3; I8);
- problema ir ta, kad pagreitinto proceso negalima taikyti apygardos teisme, nors būna, kad kaltinamasis pripažįsta kaltę, visi įrodymai aiškūs (I3);
- svarstyтина, ar galėtų būti nauja supaprastinta baudžiamojo proceso forma – sandoris dėl bausmės. Tačiau tai svarbu įvertinti per teisės į gynybą prizmę (pvz., abejojama, ar galėtų būti taikoma bendrininkų bylose) (I6); naujos supaprastintos formos kaip sandoris dėl bausmės būtų sunkiai įgyvendinamas Lietuvoje. Galima būtų apie tai svarstyti tada, kai visuomenės pasitikėjimas teismais, teisėjais, teisėsaugos institucijomis būtų aukštesnis nei šiuo metu (I7).

1.2.3. Fokusuotos (tikslinės) grupės

Visoms grupėms buvo užduodami šie esminiai klausimai:

- K1.** Kokias galėtumėte išskirti svarbiausias priežastis, problemas, lemiančias ilgesnę baudžiamosios bylos nagrinėjimo trukmę ir taip darančias įtaką proceso vedimo kokybei?
- K2.** Ar, Jūsų nuomone, esama procedūrų / procesinių veiksmų, kurie yra pernelyg formalizuoti / pertekliniai / apsunkinantys proceso vedimą / galėtų būti supaprastinti?
- K3.** Kiek, Jūsų nuomone, proceso trukmę lemia teisėjo vadovavimo gebėjimai / procesinės tvarkos laikymasis / taikomos kontrolės lygis?

Patikslinantys klausimai buvo užduodami atsižvelgiant į grupės sudėties specifiką ir nurodomi prie kiekvienos grupės apklausos aprašymo.

1. Fokusuota grupė Nr. F1

Fokusuotos grupės diskusijos Nr. F1 protokolas	
Dalyvių kategorija	Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros atstovai ir apygardų prokurorai
Dalyvių skaičius	7
Data	2021 12 01
Vieta	Zoom platforma
Pradžia	9.00
Pabaiga	10.27
Diskusiją vedė	Lyra Jakulevičienė, Salvija Mulevičienė, Jolanta Zajančkauskienė
Duomenų fiksavimo būdas	Zoom vaizdo įrašas (automatiškai ištrinamas po 30 d.) ir užrašai (angl. <i>fieldnotes</i>)

Patikslinantys klausimai pagal grupės specifiką:

K4. Ką būtų verta perkelti iš civilinės ar administracinės teisenos į baudžiamąją, siekiant padidinti bylų nagrinėjimo efektyvumą?

K5. Kaip vertinate esamą tvarką, kai teisėjas tuo pačiu metu nagrinėja daugelį bylų?

F1 Fokusuotos grupės apklausos rezultatai

K1.

Išskirtos tokios svarbiausios problemos:

- **ekspertizių skyrimas įrodymų tyrimo metu.** Paprastai, priėmus sprendimą skirti ekspertizę, yra skelbiama pertrauka ir ekspertams pateikiama visa baudžiamosios bylos medžiaga. Tačiau BPK 286 straipsnio 1 dalis numato, kad kartu su nutartimi ekspertui perduodama arba siunčiama ekspertizei daryti reikalinga medžiaga, o pagal aštuntąją šio straipsnio dalį bylos nagrinėjimo teisme pertrauka skelbiama tik tuo atveju, jeigu tai yra būtina;
- **gynėjų, advokatų užimtumas kitose baudžiamosiose bylose ir dėl to kylanti problema, derinant teisiųjų posėdžių grafikus;**
- **piktnaudžiavimas procesinėmis teisėmis** („*Nepagrįstai tenkinami gynėjų prašymai dėl papildomų įrodymų tyrimo veiksmų (apklausos, ekspertizių paskyrimas, dokumentų garsinimo ir pan.*“);
- **pernelyg dideli teisėjų darbo krūviai didžiuosiuose Lietuvos miestuose** (Vilniuje, Kaune) („*teisėjai bėgioja po bylas*“).

Išskirtos kitos problemos:

- teisėjų kaita dėl profesinės teisėjų karjeros. Pasikeitus teisėjui, bylos procesas kartojamas iš naujo („*Istojus į procesą naujam teisėjui, reikia kartoti visą bylos nagrinėjimą. Ar tai būtina? Juk yra galimybė susipažinti su baudžiamąja byla. Visi baudžiamosios bylos duomenys yra užfiksuoti BPK nustatyta tvarka. Manytina, kad toks „kartojimas“ būtinas tik tuomet, kai būtų tenkinami motyvuoti proceso dalyvių prašymai*“);
- teismo posėdžių salių trūkumas regionuose;
- teisėjų specializacijos trūkumas nagrinėjant bylas dėl ekonominių-finansinių ar nepilnamečių padarytų nusikalstamų veikų;

- teisėjo patirties stoka dėl teismo posėdžio vedimo. Reikalingi mokymai teisėjams dėl teisiamojo posėdžio vedimo, jo organizavimo;
- BPK nėra aiškiai apibrėžti teisiamojo posėdžio pirmininko įgaliojimai;
- nėra sudarytų pastovių teisėjų kolegijų. Teisėjas, dirbdamas skirtingose kolegijose sunkiai suderina užimtumą skirtingose baudžiamosiose bylose;
- „prioritetinių bylų“ kategorija nepakankamai išnaudojama, skiriant, organizuojant, teismo posėdžius;
- pernelyg didelis prokurorų užimtumas palaikant kaltinimą baudžiamosiose bylose dėl ekonominių-finansinių nusikalstamų veikų;
- nėra galimybių nagrinėti baudžiamąją bylą kaltinamajam nedalyvaujant;
- per siauras baudžiamojo įsakymo priėmimo proceso taikymas. Siūloma numatyti teismams teisę taikyti baudžiamuoju įsakymu terminuotą laisvės atėmimo bausmę, jos vykdymą atidedant.

K2.

- **Reikalavimas skelbti įrodymų tyrimo pradžioje visą kaltinamąjį aktą.** Būtina keisti BPK 271 straipsnio 1 dalyje numatytą reguliavimą: „Įrodymų tyrimas pradedamas kaltinamojo akto paskelbimu. Jį balsu perskaito prokuroras. Jeigu kaltinamasis aktas yra didelis, jo turinį prokuroras gali išdėstyti sutrumpintai, nurodydamas kaltinimo esmę“. Dažniausiai yra skelbiamas visas kaltinamasis aktas, kurio paskelbimas pareikalauja nemažų laiko sąnaudų. Manytina, kad viso kaltinamojo akto paskelbimas yra perteklinis, formalizuotas baudžiamojo proceso veiksmas. Siūloma BPK numatyti, kad visais atvejais kiekvienoje baudžiamojoje byloje turėtų būti skelbiama tik kaltinimo esmė.
- **Pernelyg formalizuotas reikalavimas, įtvirtintas BPK 290 straipsnyje – bylos dokumentų perskaitymas.** Paprastai yra skelbiami visi byloje esantys dokumentai, perklausomi vaizdo ir garso įrašai. Siūloma atsisakyti tokio veiksmo („<...> dabar teisme vyksta – skaitovų konkursas“; „<...> visi proceso dalyviai turi visas kopijas, anachronizmas skaityti parodymus, visi turi tuos aktus“). Skelbti tam tikrus bylos dokumentus tais atvejais, kai yra tenkinami motyvuoti proceso dalyvių prašymai.

K3.

Respondentų nuomone, teismo proceso vedimo kokybė iš esmės priklauso nuo teisėjo kompetencijos vesti teismo procesą („Žmogiškasis faktorius, teisėjo vaidmuo – palaida bala“; „Yra ir „miegančių“ prokurorų. Tačiau procesas negali virsti tik „kaltinamuoju“. Būtinai mokymas teisėjų, kaip vesti teismo procesus. Turi sugebėti nustatyti procesinį piktnaudžiavimą“).

K4.

Iš kitų procesų (CP, ATPK) būtų galima perimti teisinį reguliavimą dėl „dokumentų išvardijimo“ procese.

K5.

Sudėtingoje byloje – vadinamasis „linijinis modelis“ galbūt būtų priimtinas išimtiniais atvejais. Sutinkama, kad teoriškai nauda būtų didelė („Sudėtinga, kai teisėjo bylos turi būti nagrinėjamos visos kartu“), tačiau abejojama dėl galimybės įgyvendinti praktikoje. Atkreipė dėmesį, kad yra „prioritetinių bylų“ kategorija, tačiau ji nepakankamai išnaudojama.

2. Fokusuota grupė Nr. F2

Fokusuotos grupės diskusijos Nr. F2 protokolas	
Dalyvių kategorija	Apylinkių prokurorai

Dalyvių skaičius	6
Data	2021 12 06
Vieta	Zoom platforma
Pradžia	14.00
Pabaiga	15.32
Diskusiją vedė	Lyra Jakulevičienė, Salvija Mulevičienė
Duomenų fiksavimo būdas	Zoom vaizdo įrašas (automatiškai ištrinamas po 30 d.) ir užrašai (angl. <i>fieldnotes</i>)

Patikslinantys klausimai pagal grupės specifiką:

K4. Ar esamų supaprastintų baudžiamojo proceso vedimo formų pakanka?

K5. Kaip vertinate esamą tvarką, kai teisėjas tuo pačiu metu nagrinėja daug bylų?

F2 fokusuotos grupės apklausos rezultatai

K1.

Išskirtos tokios svarbiausios problemos:

- **didelis kaltinamųjų skaičius ir poreikis užtikrinti, kad jie dalyvautų** („Kartais išskaidomi epizodai – kai kurie teisėjai taiko, kai kurie netaiko“);
- **gynėjų ir kitų proceso dalyvių užimtumas** („Dažniausiai tęsiasi ilgai dėl neatvykstančių dalyvių arba prašant atidėti atvykus“);
- **per daug formalus pirmojo posėdžio organizavimas** („Byla nagrinėjama geriau, jei geriau paruošta teismui“; „Pirmame posėdyje teisėjas dažnai net nepasiruošęs bylai“; „Pritariu dėl parengiamojo posėdžio, kur dalyvautų prokuroras, gynėjas ir teisėjas. Būna niuansų, kurių nematyti iš medžiagos. Nes žinai, kad keisis pozicija byloje, bet medžiagoje nėra“);
- **užtrunka valstybės garantuojamos teisinės pagalbos nustatyta tvarka gynėjo paskyrimas.**

Išskirtos kitos problemos:

- **teisėjų kaita.** Teisėjai teismo sudėties nekeičiamumo principą traktuoja skirtingai. Vieni iš naujo kviečia visus liudytojus, kiti tik perskaito parodymus („teisėjai džiazuoja“), labai skiriasi praktika („BPK 223 str. pasikeitus teisėjui byla pradedama nagrinėti iš pradžių. Tai užtrunka. Aiškumo šioje vietoje nėra ir labai skirtinga praktika. Būtų gerai, kad būtų didesnis aiškumas“; „Dar yra niuansas, kad kartais teisėjai keičiasi likus baigiamosioms kalboms“; „Neturėtų teisėjas pakeisti darbo vietos kol neužbaigė, sueina senatis“; „Kartais teisėjas atideda paskutiniam žodžiui, o tada teisėjas išėjo iš darbo ir iš naujo tenka nagrinėti“).

K2.

- **Dalyvių kvietimas į posėdžius popieriniais šaukimais, net kai yra pažymos, kad jie sutinka gauti procesinius dokumentus el. paštu** („Neišnaudoja techninių galimybių kviešti ne tik popieriniais šaukimais, net ir tada, kai negrįžta šaknelė. Yra teisėjų, kurie paskambina, pasitikslinka, daugiau tokių, kurie to nedaro“).
- **Formalus visų įrodymų vardijimas teisiamaajame posėdyje** („<...> įrodymų tyrimas garsinant bylos dokumentus trunka pusdienį, dieną, vien skaitymas formaliai“; „Pasilikti garsinimą tų dokumentų, kuriuos prašo pagarsinti, kaip civiliniame procese“).
- **Pakartotinai atliekamos apklausos** („<...> ką parodė apklausa ikiteisminiame tyrime, teisėjas neturėtų atkartoti visos apklausos“).
- **Pernelyg ilgi kaltinamieji aktai** („Latvijoje prokuroras neperrašo kaltinamajame akte detalčiai kiekvieno liudytojo parodymo, tik puslapius nurodo, kur gali teisėjas paskaityti“; „Galima trumpinti kaltinamųjų aktų rašymą“).

K3.

- Respondentai sutaria, kad proceso kokybė iš esmės priklauso nuo teisėjo, ypač nuo **pirmininkaujančio**. Kokybiškai vesti procesą kliudo tai, kad matyti, jog teisėjas ne visada tinkamai pasiruošęs bylos nagrinėjimui („<...> atidavus bylą į kitą rajoną matai, kad teisėjai neskaito medžiagos“; „Pirmame posėdyje teisėjas dažnai net nepasiruošęs bylai“; „Norėtusi tvarkingo proceso, kartais teisėjas pradeda prokuroro klausinėti, elgiasi kaip su moksleiviu, išmuša iš vėžių“), nedrausmina dalyvių („<...> dėl advokatų nedalyvavimo teismo posėdyje – griūna posėdžiai, teismai netaiko drausminančio pobūdžio priemonių advokatams“; „Teisėjas dažnai leidžiasi į derybas, neužtikrina drausmės, tvarkos, leidžia pasakoti viską“), neužtikrina kryptingo proceso vedimo ir naudojimosi visomis organizacinėmis, techninėmis ir teisinėmis priemonėmis, kurios darytų darbą efektyvesnį („<...> galėtų daugiau naudoti nuotolines galimybes, kartais teisėjai ne visi moka naudotis techninėmis priemonėmis, gaišamas laikas, tenka vykti keliasdešimt kilometrų į posėdį, kuris galėtų būti nuotolinis“; „Kokybiškam procesui trukdo teisėjo etika, kuris nevaldo savęs kalbėsenoje, nekelia šalims pasitikėjimo neformaliu bendravimu“; „Laiko planavimas labai svarbus teisėjo darbe, yra teisėjų, kurie ilgai laiko bylą prieš skirdami posėdį, prokurorai pradeda ieškoti tų bylų“; „Dar problema, jei su nepilnamečiais, teisėjas sako, uždaras posėdis, todėl „Zoom“ nedaro (nors jei liudytojas užsienyje, būtų patogų“).
- Teismai atideda bylos nagrinėjimą, kaltinamajam pareiškus, kad jis negavo kaltinamojo akto („Manipuliavimas teismu pirmame posėdyje, kad negautas kaltinamasis aktas, teismui patogų atidėti“).

K4.

- Baudžiamojo įsakymo instituto taikymo sąlygos pernelyg formalios. Šis institutas galėtų būti plačiau naudojamas, atsisakant perteklinių sąlygų, pvz., dėl to, kad būtina atlyginti žalą („Kartais prašo neadekvačiai didelės žalos, todėl vien dėl to kaltinamieji nesutinka, o nukentėjusysis galėtų žalą išsireikalausti civilinio proceso tvarka“; „Dėl baudžiamojo įsakymo BPK 418 str. – didelė kategorija bylų neišeina į teismą, maža žala, nėra galimybių atlyginti, dėl to byla keliauja į teismą, o rezultate ieškinys nepadengiamas ir teisme“; „Žala 155 EUR, 10 antstolių, smulkus nusikaltimas, sutiktų ir su areštu, bet negali taikyti baudžiamojo įsakymo, nes žala neatlyginta. Šito reikalavimo reiktų atsisakyti ir sumažėtų darbo, teismams nereiktų posėdžio, o nukentėję gali reikšti civilinius ieškinius“).

K5.

Respondentai pritaria, kad dėl koncentruotumo neabejotinai būtų aukštesnė proceso kokybė ir kad teismo posėdžiai turi būti skiriami dažniau („Kokybė būtų didesnė iš teisėjo pusės“; „<...> pritarčiau tokiam modeliui, prioritetinės bylos pasiteisina“). Tačiau abejojama, ar toks modelis pasiteisintų praktikoje dėl itin didelio bylų skaičiaus („Per dideli krūviai šiuo metu“).

3. Fokusuota grupė Nr. F3

Fokusuotos grupės diskusijos Nr. F3 protokolas	
Dalyvių kategorija	Advokatai (I grupė)
Dalyvių skaičius	6
Data	2021 12 06
Vieta	Zoom platforma
Pradžia	11.00
Pabaiga	12.30
Diskusiją vedė	Salvija Mulevičienė ir Marijus Šalčius

Duomenų fiksavimo būdas	Zoom vaizdo įrašas (automatiškai ištrinamas po 30 d.) ir lauko užrašai (angl. <i>fieldnotes</i>)
--------------------------------	---

Patikslinantys klausimai pagal grupės specifiką:

K4. Kaip vertinate esamą tvarką, kai teisėjas tuo pačiu metu nagrinėja daug bylų?

F3. fokusuotos grupės apklausos rezultatai

K1.

Išskirtos tokios svarbiausios problemos:

- **vis prastėjanti ikiteisminio tyrimo kokybė** („Kai tokia byla atiduodama į teismą be jokio parengiamojo posėdžio, tai teismas turi pakartoti visus veiksmus, kurie buvo atlikti ikiteisminiame tyrime. Tačiau teismo galimybės ribotos. Neretai paaiškėja, kad blogai apklausta, prieštaraujančios ekspertizės, būtinybė jas kartoti“);
- **prasta kaltinamojo akto kokybė** („<...> anksčiau kaltinamajame akte matydavosi mechanizmas, kas įvyko, kodėl byla atkeliavo į teismą, o dabar bandai suvokti kame čia nusikaltimas“; „Pavyzdžiui, Panevėžyje tikslino kaltinamąjį aktą šešis kartus, t. y. prokuroras piktnaudžiavo, kadangi vis bandė „pataikyti“ tą kaltinimą, pagal kurį nuteistų“; „<...> tyrėjo tekstas copy-paste perkeliamas į kaltinamąjį aktą su klaidomis“; „Kaltinamajame akte aprašoma viskas, kas buvo daroma ikiteisminiame tyrime, o realiai iš kelių inkriminuotų nusikalstamų veikų būna likusi tik viena. Po to apklausinėjama visus, ką apklausėme tiriant penkias nusikalstamas veikas. Tai netikslinga, nes jau teisiame tik už vieną nusikalstamą veiką“);
- **ikiteisminio tyrimo stadijoje suformuojama per didelė baudžiamosios bylos apimtis** („Jei teisėjas turi mažesnę patyrimą, jis pasimeta dėl perkrautos bylos, pavyzdžiui, tyrė dėl penkių nusikalstamų veikų, o kaltinime liko viena nusikalstama veika“; „Kažkoks fetišas atidavinėti kuo didesnę bylą. Pavyzdžiui, Kamuolinių byla – 130 asmenų. Net salių tokių nėra, kad sutilptų visi proceso dalyviai. Tai ne teismo bėda. Prokuroras per didelę bylą atiduoda. Aišku, galėtų būti drąsesni teisėjai ir suskaldyti bylas (kai, pavyzdžiui, net nėra inkriminuojamas bendrininkavimas“; „<...> teismas turėtų galimybę suskaldyti bylą“);
- **liudytojų neatvykimas ir gynėjų, teisėjų užimtumas; neefektyvus advokatų užimtumo tikrinimo įrankis** („<...> dėl gynėjų nedalyvavimo, – tai jau ne problema. Dažniau užsitęsia dėl, pavyzdžiui, prieš pat posėdį prasidėjusių teisėjo atostogų. Advokatų nedalyvavimas nėra problema. Dabar suderinam pusmetį į priekį. Advokatūros įdiegtas Advokatų užimtumo kalendorius, manau, kad nepavyko“; „<...> deja, teismai nesivadovauja BPK 37 str. 3 d., tenka pripažinti, kad Lietuvoje neatvykti į teismą yra normalu – piniginių sankcijų asmenys nesusilaukia ir todėl procesas užsitęsia. Reikia pripažinti, kad tokiu būdu piktnaudžiaujama“);
- **teismai retai perduoda bylą į ikiteisminio tyrimo stadiją, net jei tyrimas nekokybiškai atliktas. Teisėjas dirba ne savo, o iš naujo atlieka ikiteisminio tyrimo pareigūno darbą** („Problema, kad teisėjai ne visada turi stuburą ir perduoda bylą prokurorui ar išteisina“; „Teisėjas dabar dirba ikiteisminio tyrimo pareigūno darbą – vėl viską tiria iš naujo“; „Prokurorai apeliaciniuose skunduose drįsta pasakyti, kad teismas pats gali keisti kvalifikaciją. Taip yra, nes prokuroras žino, kad perdavimą apskųs ir jį aukštesnės instancijos teismas panaikins“; „Retas teisėjas parengiamojoje stadijoje įsigilina į bylą, kad reikia ją perduoti prokurorui“).

Išskirtos kitos problemos:

- **teisėjai būna netinkamai pasiruošę baudžiamosios bylos nagrinėjimui teisiamaajame posėdyje. Netinkamai vyksta pasirengimas bylos nagrinėjimui** („Teisėjas turėtų turėti

bylos planą, pačioje pradžioje turėtų apmąstyti, kiek ir kokius įrodymus tirs ir pan.“; „<...> teisėjas turi turėti dalykinį priėjimą. Turi suprasti ir prokurorą, ir gynėją, įsigilinti į jų situacijas. Manau, 50 proc. turėtų bylai ruoštis ne teismo posėdyje ir 50 pačiame nagrinėjime. Kai iš anksto pasiruošia, tai ir pats procesas vyksta greičiau, ir proceso dalyviai nepavargsta“; „Miela malonu, kai ateini į posėdį ir teisėjas sako: šiandien mes darysime tą ir tą, kitame posėdyje tą ir tą. Ir tu gali iškart pasiruošti. Būna teisėjų, kad nevaldo posėdžio, nes panašu, kad bijo proceso dalyvių. Reikia ne tik žinių, bet ir psichologinio pasiruošimo, kad nebijoti proceso dalyvių“; „Teisėjas turėtų prieš nagrinėdamas bylą ją paskaityti ir nuspręsti, ar tikrai reikia apklausinėti visus asmenis, kuriuos nurodė prokuroras“; „Suomijoje pradžioje organizuoja posėdį, siekiant išsiaiškinti, kas ko tikisi iš baudžiamosios bylos, kokius tikrai būtina liudytojus apklausti ir pan.“; „Reikia taisyti BPK 240 str. Turi būti kaip CPK parengiamasis posėdis, kad išsiaiškinti, kas čia per byla, kokiais įrodymais prokuroras remsis, gynėjas turi apibrėžti savo matymą apie bylos nagrinėjimą (bent iš dalies papasakoti savo strategiją ir pan.). Taip būtų užkirstas kelias piktnaudžiavimui teikiant siurprizinius prašymus ir pan.“);

- **nesilaikoma BPK 235 str. nuostatų** („Niekas nesilaiko BPK 235 str., t. y. parengiamojoje stadijoje įvertinti, ar nėra BPK 3 str. numatytų pagrindų ir bylą nutraukti. Teismas turi surengti posėdį. Deja, jie posėdžių nerengia ir gynėjo tokį prašymą nutraukti bylą sprendžia, kai išnagrinėja bylą iš esmės. Susitaupytų daug laiko, jei būtų iškart išnagrinėtas“);
- **organizacinės problemos: teismo salių trūkumas ir teisėjų užimtumas.** („Dėl minėtų priežasčių neretai BPK numatyto reikalavimo į mėnesį padaryti teismo posėdį nevykdo arba vykdo tik formaliai“).

K2.

- **Kaltinamojo akto paskelbimas** („<...> kaltinamojo akto paskelbimas yra dar nuo 1961 m. BPK likusi archajiška liekana. Teko susidurti su situacijomis, kuomet 600 psl. kaltinamasis aktas yra garsinamas 4–5 posėdžius. Manau, kad per tą laiką buvo galima atlikti ir prasmingesnių procesinių veiksmų. Be to, kiek teko šiuo klausimu bendrauti su kaltinamaisiais, jie nelaikytų, kad kaltinamojo akto nepaskelbimas pažeistų jų teises. Kaltinamojo akto nuorašą jie jau būna gavę, bylą perduodant į teismą. Manau, kad pakaktų kaltinamajam, jo prašymu, paaiškinti kurį nors jam neaiškų kaltinamojo akto aspektą“; „Nelabai įsivaizduoju, kaip eiti į bylą, nežinant kaltinamojo akto. Net paaiškinti negaliu, kam reikėjo BPK numatyti tą paskelbimą“).
- **Apeliacinių skundų paskelbimas.** Šiuo metu tai skirta ne siekiant dalyvių teisių užtikrinimo, o gynėjų įsitikinimo, kad teisėjas tikrai yra susipažinęs su byla („Kiti teisėjai tiesiog sako, kad su skundais tikriausiai susipažinę, todėl pagarsina tik esmę. Manau, tai sektina praktika“; „Kartais suabejoju, ar teisėjas supranta tą skundą, t. y. kad jis jo net neskaitęs būna. Tai tas perskaitymas leidžia suvokti apeliacijos ribas“; „Jei BPK garsintume tik esmę, tai viskas tvarkoje, bet jei pažodžiui skaito, kas parašyta, tai netikslinga“; „<...> manau, kad procesas turi priversti teisėją paskaityti bylą. Dėl to, manau, kad pranešimas apeliacijoje reikalingas“).
- **Baudžiamosios bylos dokumentų garsinimas** („Nemanau, kad garsinimas turi kokią nors įtaką kaltinamojo teisėms“; „Pakaktų numatyti, kad jei rūpi koks nors bylos dokumentas, tai jį pagarsinti pagal dalyvio motyvuotą prašymą“).

K3.

Iš esmės bylos išnagrinėjimo greitis priklauso nuo teisėjo darbo, t. y. ne teisinis reguliavimas yra ydingas, o teisėjo iniciatyvos buvimas / nebuvimas. („Kai kurios ir didelės bylos greitai nagrinėjasi. Yra ir priemonių piktnaudžiavimui pažaboti“; „Manau, visi teisiniai instrumentai yra, o viskas priklauso nuo teismo“; „Daug kas priklauso nuo paties teisėjo autoriteto. Teisėjo pats pasitikėjimas savimi irgi įtakoja trukmę“; „Tai patirties klausimas ir vadybiniai gebėjimai“).

K4.

Pritariama tam, kad procesai pagreitėtų, jei bylų nagrinėjimas vyktų koncentruočiau. Tačiau įžvelgiama sudėtingumų taikyti praktikoje, nes gali dėl ligos neįvykti ne vienas, o keli suplanuoti posėdžiai iš eilės („Čia yra ir plusų, ir minusų. Jeigu susirgs vienas dalyvis, tai sugrius penki teismo posėdžiai. Kita vertus, jeigu viskas tvarkoje, tuomet procesas pagreitės“).

4. Fokusuota grupė Nr. F4

Fokusuotos grupės diskusijos Nr. F4 protokolas	
Dalyvių kategorija	Advokatai (II grupė)
Dalyvių skaičius	6
Data	2021 12 08
Vieta	Zoom platforma
Pradžia	12.00
Pabaiga	13.30
Diskusiją vedė	Salvija Mulevičienė ir Marijus Šalčius
Duomenų fiksavimo būdas	Zoom vaizdo įrašas (automatiškai ištrinamas po 30 d.) ir užrašai (angl. <i>fieldnotes</i>)

Patikslinantys klausimai pagal grupės specifiką:

K4. Kaip vertinate esamą tvarką, kai teisėjas tuo pačiu metu nagrinėja daug bylų?

F4 fokusuotos grupės apklausos rezultatai**K1.**

Išskirtos tokios svarbiausios problemos:

- **ilgesnį proceso trukmę labai lemia į teismą perduodamos per didelės apimties bylos** („<...> nors dalis kaltinamųjų yra tik epizodiniai dalyviai“; „Pavyzdžiui, sujungę 60 bylų į vieną bylą, kurios tarpusavyje net nesusiję, t. y. sukčiavimus vykdę skirtingi tarpusavyje nesusiję asmenys. Taip daro, nes kiekvienos atskirai bylos kaltinimas silpnas, o kai perduodama teismui visos sujungtos į vieną bylos, tuomet daug lengviau nuteisti. Teismai nesiryžta išskirti tokias bylas“);
- **pagrindinė problema – neparuoštos bylos** („<...> ikiteisminio tyrimo metu prokuroras atmeta visus gynybos prašymus atlikti papildomus veiksmus ir šie prašymai persikelia į teisminį nagrinėjimą, tokiu būdu ją užvilkindami. Panašu, kad bylos į teismą perduodamos skubotai, pilnai neištyrus visų reikšmingų aplinkybių. Neišklausius gynybos ir kaltinimo parengiamojoje stadijoje, ir perdavus bylą į teisiąją posėdį, teisėjas jau negali pats sau prieštarauti ir tenkinti prašymo perduoti bylą prokurorui dėl esamų kliūčių ją nagrinėti. Jeigu būtų išklausęs proceso šalis, galbūt dar parengiamojoje stadijoje būtų perdavęs tyrimui papildyti“);
- **šiuo metu nėra numatyta, kad prieš baigiant ikiteisminį tyrimą reikia paklausti proceso dalyvių, ar jie mato parengiamojo teismo posėdžio poreikį.** Nors parengiamajame posėdyje būtų galima nustatyti kaltinamojo akto klaidas, byloje esančias kliūtis ją nagrinėti ir pan. („Taip pat tokiam posėdyje galima būtų nuspręsti, kokius liudytojus yra būtina kviesti į teismo posėdį, kadangi dabar yra kviečiami visi, kurie buvo apklausti ikiteisminio tyrimo metu. Nors kartais kai kurie liudytojai nieko reikšmingo bylai taip ir negali pasakyti. Be to, kaltinimas ir gynyba galėtų susitarti, kad akivaizdžioms aplinkybėms įrodyti nereikia apklausinėti tuos pačius parodymus duodančių 100 liudytojų (pavyzdžiui, kad darbuotojai

- gavo atlyginimus į savo sąskaitas“);*
- **nesinaudojama galimybe baudžiamąją bylą perduoti prokurorui tyrimui papildyti.** Paprastesnis perdavimas eliminuotų būtinybę teismo proceso metu atlikti veiksmus, kurie turėjo būti atlikti ikiteisminio tyrimo metu (*„Siūlau: kai teisėjas sprendžia dėl bylos atidavimo į teismą posėdį, jis tariasi pats su savimi. Jeigu darytų posėdį su prokuroru ir advokatu, tada visi šie proceso dalyviai išsakytų bylos problemas, išryškintų kliūtis, dėl kurių negalima nagrinėti bylos iš esmės ir jau šioje stadijoje byla būtų perduota. Dabar tai arba neįvyksta apskritai, arba tik išnagrinėjus visą bylą iš esmės“; „Dėl bylos perdavimo prokurorui – ši tvarka neveikia ir teismai priversti porai metų įsivelti į papildomų ekspertizių skyrimą ir pan. O visa tai buvo galima padaryti ikiteisminio tyrimo metu“);*
 - **per daug aktyvus teisėjo vaidmuo,** iki tokio lygio, kad jis perima kaltinimo formulavimo ir pagrindimo pareigą (*„Kartais teisėjas stoja į tyrėjo vaidmenį ir pats renka įrodymus, nors ir advokatas, ir prokuroras to net neprašo. Tokiu atveju kyla nešališkumo klausimas“);*
 - **nesama galimybės ikiteisminio tyrimo metu susipažinti su bylos medžiaga ir laiku pateikti prašymus dėl papildomų veiksmų, visa tai persikelia į teismo procesą ir kartu ilgina jo trukmę** (*„<...> reikia spręsti, vienas variantas: kartu su prokuroro medžiaga teismui gynyba turėtų galimybę kartu pateikti ir gynybos surinktą medžiagą. Kitas variantas – nuo to momento, kai nustatomas įtariamasis, visa medžiaga „on-line“ būtų prieinama gynybai. Taip gynyba galėtų daryti įtaką tyrimui ir dar tyrimo metu surinkti visus būtinus įrodymus. Tada išnyks ir poreikis parengiamojo posėdžio“).*

K2.

- **Baudžiamosios bylos dokumentų garsinimas** (*„50 tomų garsinimas užtrunka bent jau pora posėdžių. Manau, tai Tarybinio kodekso reliktas“; „<...> realiai pas mus vyksta ne įrodymų garsinimas, o dokumentų „sklaidymas“. Tai „veidmainystė“, kad, neva, tai mes tokiu būdu ištiriame rašytinę bylos medžiagą“).*
- **Viso kaltinamojo akto paskelbimas** (*„Dėl kaltinamojo akto paskelbimo sutinku. Visgi, tai prokuroro ir teisėjo organizacinių sugebėjimų klausimas. Pats prokuroras arba paragintas teisėjo turėtų paskelbti kaltinamojo akto esmę (sutrumpintą variantą“; „<...> gaila prokuroro, kai jis finansinėje byloje skaito visą aktą. Paskelbimo atsisakymas neturėtų būti absoliutus, t. y. paskelbti tik tada, jeigu kažkas paprašo“).*
- **Ikiteisminio tyrimo metu apklaustų liudytojų parodymų garsinimas teismo posėdyje visais atvejais yra perteklinis, ypač jei tas liudytojas jau buvo apklaustas kelis kartus** (*„Palyginti parodymus galime, bet garsinimas vyksta dėl to, kad juos įteisinti ir jais remtis nuosprendyje. Juos lyginti reikia, bet kam garsinti tik tam, kad juos legalizuoti“).*

K3.

Nelikus laiko, klausimas neužduotas.

K4.

Būtų galima tam tikrų sudėtingų bylų atvejais leisti susikoncentruoti tik ties vienos bylos nagrinėjimu. Šiuo tikslu reikėtų labiau išnaudoti prioritetinių bylų institutą (*„Pagal paminėtą pavyzdį tai galėtų būti Sausio 13-osios byla. Joje dėl proceso organizavimo jokių priekaištų. Tai tas blokinis organizavimas, tai jis jokių problemų mums kaip gynėjams nesukeltų“; „Tai, kad tik teisėjas dirbtų su viena byla, tai jau čia teismų darbo administravimo klausimas. Jei jiems pavyktų tai, manau, kad iš kitų proceso dalyvių problemų nebūtų“).*

5. Fokusuota grupė Nr. F5

Fokusuotos grupės diskusijos Nr. F5 protokolas	
Dalyvių kategorija	Teismų ir jų skyrių vadovai

Dalyvių skaičius	5 (ir vienas telefoninis pokalbis su šeštuoju dalyviu, apygardos teismo vadovu (-e))
Data	2021 12 10
Vieta	Zoom platforma
Pradžia	11.00
Pabaiga	12.25
Diskusiją vedė	Salvija Mulevičienė ir Jolanta Zajančauskienė
Duomenų fiksavimo būdas	Zoom vaizdo įrašas (automatiškai ištrinamas po 30 d.) ir užrašai (angl. <i>fieldnotes</i>)

Patikslinantys klausimai pagal grupės specifiką:

K4. Kaip vertinate esamą tvarką, kai teisėjas tuo pačiu metu nagrinėja daug bylų?

F5 fokusuotos grupės apklausos rezultatai

K1.

Išskirtos tokios svarbiausios problemos:

- problema: teismo posėdžių datų derinimas su gynėjais, dar pernelyg retai naudojamas posėdžių grafiko sudarymo institutas („*LITEKO esantis gynėjų užimtumo patikrinimo įrankis yra gana neefektyvus. Dažnai vieno mėnesio BPK nustatytas terminas dėl teismo pertraukų (BPK 243 str.) yra neįgyvendinamas*“; „<...> kiti teismai sprendžia šią problemą taip, praleidžia vieno mėnesio terminą, o po to nagrinėja bylą intensyvesniu grafiku“);
- trūksta bendradarbiavimo tarp teismų, keičiantis gerąja praktika dėl teisiųjų posėdžių derinimo, intensyvių teisiųjų posėdžių grafiko sudarymo ir pan.;
- ribota galimybė pagal BPK nustatytą reguliavimą taikyti procesą *in absentia*. Siūloma plėsti šio instituto taikymą, numatant teisę nagrinėti baudžiamąją bylą neatvykus kaltinamajam, kuris yra Lietuvos Respublikos teritorijoje. Taip pat kai dalyvauja daug kaltinamųjų ir gynėjų, atlikti apklausas turėtų būti leidžiama, nedalyvaujant kitiems kaltinamiesiems, jei jos nesusijusios su kitų kaltinamųjų epizodais);
- nekokybiška ikiteisminio tyrimo medžiaga;
- netinkamai paruošiama byla nagrinėti ją iš esmės. Bylos parengiamojoje dalyje neišsprendžiami visi klausimai („<...> jei būtų kokybiška stadija, užkirstų kelią proceso dalyvių piktnaudžiavimui pateikti prašymus“; „<...> galima paimti pavyzdį iš norvegų“; „<...> reiktų rengti parengiamąjį posėdį sudėtingose bylose, kvieisti gynėją ir prokurorą, bet tai neturi būti taisyklė, tik išimtis“).

Išskirtos kitos problemos:

- reikalavimas sudėtingose ir didelės apimties bylose paskelbti teismo nuosprendį ne vėliau kaip per 45 dienas nuo pranešimo apie jo paskelbimo laiką ir vietą dienos – jo dažniausiai neįmanoma įgyvendinti. Teismo nuosprendžiai rašomi iš anksto;
- neefektyvus teisinis reguliavimas dėl šaukimų siuntimo į teismo posėdžius paštu. Neišnaudojamos efektyvios el. priemonės;
- problema susijusi su tuo, kad tarpinių nutarčių priėmimas (pvz., dėl suėmimo skyrimo) laikomas kliūtimi tam teisėjui toliau nagrinėti bylą ir taip nebelieka teisėjų, galinčių nagrinėti bylą.

K2.

- Pernelyg formalizuota BPK numatyta proceso dalyvių asmenybės nustatymo ir jiems procesinių teisių išaiškinimo tvarka parengiamojoje teismo posėdžio dalyje.

- Perteklinės ikiteisminio tyrimo pareigūnų apklausos įrodymų tyrimo metu. Tais atvejais, kai proceso dalyviai apklausiami ikiteisminio tyrimo metu ir byloje yra tik apklausos protokolas, kviečiami duoti parodymus dėl vykusios apklausos ikiteisminio tyrimo pareigūnui. Siūloma numatyti BPK reguliavimą, įtvirtinantį privalomą garso ir vaizdo įrašų darymą, atliekant proceso dalyvių apklausas („<...> *pareigūnų kvietimas liudytojais – perteklinis dalykas*“).
- Nepakankamai supaprastintas teismo procesas, kai žmogus prisipažįsta („<...> *numatyti išimtis, kad kai prisipažįsta, ne visada būtina liudytojus, nukentėjusiuosius apklausti teisme*“).
- Perteklinis BPK 290 straipsnyje įtvirtintas reikalavimas skelbti visus bylos dokumentus („*beprasmiškas reikalavimas*“; „*sudėtinga, kai didelės apimties byla*“).
- BPK numatytas reguliavimas riboja galimybę taikyti atskirus rašytinio proceso elementus tam tikrais atvejais (liudytojų, nukentėjusiųjų parodymų skelbimas ir pan.).

K3.

Itin daug priklauso nuo to, kaip teisėjas veda procesą („<...> *užsitęsia, jei teismai labai nuolaidžiauja gynėjams*“; „<...> *bylos nagrinėjimo greitis dažnai priklauso ir nuo pačio teisėjo noro greitai išnagrinėti bylą. Daug priklauso nuo teisėjo pasirengimo*“).

K4.

Bylos pripažinimas „greičiau nagrinėtina“, „sudėtinga“ ar „prioritetinė“ – ne visada efektyviai įgyvendinami įrankiai. Nėra aiškių kriterijų, kokia byla turi būti pripažinta „greičiau nagrinėtina“, „sudėtinga“ ar „prioritetinė“. Neapibrėžta, kaip teisme turi būti sprendžiami kitų teisėjų darbo krūvio klausimai, atskiriems teisėjams sumažinus darbo krūvį, t. y. jiems priskyrus nagrinėti „sudėtingas“, „greičiau nagrinėtinas“ ar „prioritetines“ baudžiamąsias bylas („*Turi teismų pirmininkai, jų pavaduotojai „aktyviau“ skirstyti pagal šias kategorijas bylas. Pavyzdžiui, buvo skirta teisėja pranešėja, o nuo jos „nuimtos“ visos kitos bylos*“; „*Trūktų teisėjų, kurie nagrinėtų kitas bylas*“; „<...> *praktikoje kai kur ir dabar, jei prioritetinė byla, – „nuima“ nuo to teisėjo krūvį, neskiria į kitas kolegijas, neskiria sudėtingesnių bylų (pranešėjų), kartais neskiria apeliacijų*“).

6. Fokusuota grupė Nr. F6

Fokusuotos grupės diskusijos Nr. F6 protokolas	
Dalyvių kategorija	Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjai
Dalyvių skaičius	5
Data	2021 12 08
Vieta	Zoom platforma
Pradžia	10.00
Pabaiga	11.28
Diskusiją vedė	Salvija Mulevičienė ir Reda Molienė
Duomenų fiksavimo būdas	Zoom vaizdo įrašas (automatiškai ištrinamas po 30 d.) ir užrašai (angl. <i>fieldnotes</i>)

Patikslinantys klausimai pagal grupės specifiką:

K4. Kaip vertinate esamą tvarką, kai teisėjas tuo pačiu metu nagrinėja daug bylų?

F6 fokusuotos grupės apklausos rezultatai

K1.

Išskirtos tokios svarbiausios problemos:

- didelės apimties bylos. Kai daug dalyvauja proceso dalyvių, sudėtinga suderinti teismo posėdžių tvarkaraščius. Advokatų užimtumas (ypač sudėtingų bylų su „garsiais“ advokatais);

(„<...> problema – gynėjų užimtumas“; „Didelės apimties bylas reiktų išskirti, prieš atiduodant į teismą“; „<...> gynėjo dalyvavimas – galima būtų lanksčiau žiūrėti, kai konkretus pageidaujamas negali dalyvauti. Reiktų galvoti apie taisyklę, kad kai gynėjas negali dalyvauti procese, jis siūlytų kitą advokatą, kad nebūtų vilkinamas procesas“);

- prasta ikiteisminio tyrimo atlikimo kokybė („<...> teisme reikia iš naujo atlikti proceso veiksmus, skirti ekspertizės“); nekokybiškas bylos parengimas nagrinėti teisme;
- ilgi specialių tyrimų terminai (ekspertizė, objektų tyrimas) („<...> kol atliekamos ekspertizės, nedaromi kiti proceso veiksmai“; „<...> bet teismas turi gerai įvertinti, ar negalima nagrinėti bylos ar atlikti veiksmų, kol nėra ekspertizės“);
- pernelyg išplėstai taikomas kaltinimo keitimo teisme institutas;
- teisėjų kompetencijos vesti teismo procesą, kryptingai jį organizuoti stoka.

Išskirtos kitos problemos:

- pataisos namų nuotolinių posėdžių infrastruktūros nepakankamumas, todėl nepavyksta suderinti posėdžių;
- vertimai trunka kelis mėnesius;
- bendradarbiavimas su užsienio valstybėmis, užtrunka duomenų gavimas iš užsienio valstybių;
- civilinis ieškinio nagrinėjimas baudžiamojoje byloje ilgina bylos trukmę („Civilinio ieškinio „išstūmimas“ iš baudžiamosios bylos – jis dabar kaip svetimkūnis. Labai sudėtingi ieškiniai, daug naujų dalyvių, įvairiausių reikalavimų, baudžiamasis procesas išsipučia, baudžiamasis procesas nukenčia. Galbūt reikia arba susiaurinti civilinio ieškinio apimtį BP, arba išimti iš BP ir palikti kaip atskirą civilinį procesą po BB“; „Ilgina trukmę. Kyla klausimas, kada jį nagrinėti? Ar pabaigus baudžiamosios bylos nagrinėjimą? Labiau pritartina pozicijai, kad pasibaigus baudžiamosios bylos nagrinėjimui“);
- BPK 246 str. taikymo problema, kai kaltinamasis vengia atvykti į teismą. Institutas turėtų būti keičiamas, nustatant, kad galima nagrinėti bylą, nedalyvaujant kaltinamajam tik tuo atveju, jei kaltinamasis vengia atvykti į teismą ir yra tinkamai informuotas apie teismo posėdžio vietą ir laiką („<...> nesieti to su nebuvimu Lietuvos Respublikos teritorijoje“);
- asmens atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą (pvz., vairavimas neblaiviam) („<...> tą galėtų daryti prokurorai, bet palieka teismui, nors teisme apie 80 proc. atleidžiama teisme pagal laidavimą“).

K2.

- Perteklinis reikalavimas dėl visos bylos dokumentų garsinimo („Viskas labai koncentruojama į dokumentus, o procese pirmiausiai turi būti žmogus“; „BPK 290 straipsnis tobulintinas dėl reikalavimo garsinti visą bylos medžiagą“).
- Perteklinis viso kaltinamojo akto paskelbimas („<...> tobulintinas BPK reguliavimas“; „Nors pagal įstatymą galima skaityti tik esmę, bet prokurorai dažniausiai skaito visą (70 ir daugiau lapų), nors kaltinamasis tą aktą yra gavęs ir susipažinęs“).
- Ilgos ikiteisminio tyrimo veiksmų apskundimo galimybės („<...> šiuo metu net keturios apskundimo pakopos“).

K3.

Proceso kokybei įtaką daro ne tik teisėjo gebėjimai organizuoti ir valdyti procesą, jo asmeninės savybės, bet labai svarbus yra pasiruošimas bylai. Teisėjui svarbu įsisavinti bendrąsias taisykles ir jų laikytis (punktualumas, mandagumas, aiškus kalbėjimas, tvarkingumas ir pan.). Tą būtina kartoti ir nuolat mokytis. Dėl teisėjų kompetencijos vesti teismo procesą didinimo būtini tiksliniai, praktiniai mokymai, pvz., kaip atlikti apklausas, kaip bendrauti su proceso dalyviais, kaip ir kokiais atvejais nutraukti baigiamąsias kalbas, nepažeidžiant BPK 293 straipsnio nuostatų („<...> tokie mokymai reikalingi tiek pradedantiems, tiek patyrusiems teisėjams“; „<...> remtis Etikos kodekso praktinio vadovo pavyzdžiu“).

K4.

Sudėtingą ir labai didelės apimties bylą reiktų leisti vesti vienam teisėjui / kolegijai vienu metu („padidėtų koncentruotumas“; „Grėsmė – nepradėtų piktnaudžiauti tuo“; „<...> turi būti aiškūs kriterijai, kokia byla yra sudėtinga ir didelės apimties. Apimti visą kolegiją, o net tik teisėją pranešėją“).

7. Fokusuota grupė Nr. F7

Fokusuotos grupės diskusijos Nr. F7 protokolai	
Dalyvių kategorija	Lietuvos apeliacinio teismo ir apygardų teismų teisėjai
Dalyvių skaičius	5 (diskusija vyko dviem etapais, teisėjams vėluojant dėl užsitęsusio teismo posėdžio, pirmiausia įvyko trijų teisėjų diskusija, prisijungus vėlavusiems, buvo apibendrintos išsakytos mintys, išklaustytos replikos, reakcija į kitų dalyvių pastebėjimus ir diskusija buvo pratęsta).
Data	2021 12 13
Vieta	Zoom platforma
Pradžia	10.08
Pabaiga	11.40
Diskusiją vedė	Salvija Mulevičienė ir Reda Molienė
Duomenų fiksavimo būdas	Zoom vaizdo įrašas (automatiškai ištrinamas po 30 d.) ir užrašai (angl. <i>fieldnotes</i>)

Patikslinantys klausimai pagal grupės specifiką:

K4. Kaip vertinate esamą tvarką, kai teisėjas tuo pačiu metu nagrinėja daug bylų?

F7 fokusuotos grupės apklausos rezultatai**K1.**

Išskirtos tokios svarbiausios problemos:

- advokatų užimtumas yra problema, ypač apygardos teisme, kur sudėtingesnės bylos su daug kaltinamųjų („Gynėjų piktnaudžiavimas tikrai sukuria problemų organizuojant procesą, kai teisėjas turi taikyti procesą prie kelių advokatų, kurie turi 2–3 dienas per mėnesį, kai gali dalyvauti byloje. Reikėtų galvoti apie priemones, pavyzdžiui, kai yra daug trikdžių dalyvauti gynėjui, teismui imtis priemonių dėl kito advokato skyrimo. Viena iš drausminančių priemonių – prašyti advokato nurodyti konkrečias bylas ir laikus, kada jis bus užimtas“);
- advokatų užimtumo kalendorius kol kas neveikia taip, kaip turėtų („Advokatų užimtumo kalendoriuje tikrina, pasitaiko, kai advokatas teigia, kad bus užimtas, o pagal sistemą jis neturi užimtumo“);
- problema dėl advokatų keitimo bylos viduryje ar pabaigoje, nes tada naujas advokatas prašo laiko susipažinti su bylos medžiaga („Galbūt galimas saugiklis, kad kaltinamasis prisiimtų riziką, jei gynėjas keičiamas ne dėl objektyvių priežasčių, kad nebūtų vilkinamas procesas“);
- problema dėl „populiariųjų advokatų“, didelis jų užimtumas („<...> gal reikėtų atkreipti advokatų dėmesį, kad jie neturėtų prisiimti atsakomybės ginti asmens, jei nebeturi laiko ir galimybių“);
- dėl darbo organizavimo – apeliacinės bylos nagrinėjimui skiriamas pusvalandis, nespėjama koncentruotai atlikti visų reikiamų veiksmų („<...> laiko pakanka vien tik sutrumpinto apeliacinio skundo skaitymui ir kitos medžiagos garsinimui, tada proceso dalyvis pristato apeliacinio skundo argumentus (dažniausia tas pats kartojama, ką pagarsino teisėjas. Gal pakaktų, kad pats proceso dalyvis pristatytų apeliacinį skundą“).

Išskirtos kitos problemos:

- yra daug techninio darbo didelėse bylose (nagrinėjimo grafikų, advokatų užimtumo derinimas ir pan.). Padėjėjai labai svarbūs („<...> dėl finansinių sąlygų yra personalo trūkumas, bandoma spręsti ir pritraukiant studentus, praktikantus“);
- taisyklė, kad privalomai visuose posėdžiuose turi dalyvauti kaltinamasis, kliudo bylos nagrinėjimui tais atvejais, kai vengia vykti į teismo posėdį, o kai kuriais atvejais tai yra perteklinis reikalavimas, nes ne visuose posėdžiuose sprendžiami esminiai su konkrečiu kaltinamuoju susiję klausimai;
- perteklinis laikino nuosavybės teisių apribojimo pratęsimas kas tris mėnesius („<...> civiliniame procese laikinosios priemonės skiriamas iki išnyks pagrindas“).

K2.

Bylos dokumentų garsinimas („Bylos medžiagos garsinimas atima laiko, bet nėra daug prasmės tame. Kaip fikcija ir atgyvena“).

K3.

Organizacinės priemonės ir jų panaudojimo efektyvumas priklauso nuo teisėjo.

K4.

Prioritetinių bylų institutas labai reikalingas. Yra bylų, kurioms būtina jį taikyti, ypač tokioms, kurios sukelia didelį visuomenės susidomėjimą („Svarbu, kad būtų mažinamas krūvis teisėjui“; „<...> labai reikalingas, bet gali sukelti problemų kitoms byloms“).

8. Fokusuota grupė Nr. F8

Fokusuotos grupės diskusijos Nr. F8 protokolas	
Dalyvių kategorija	Apylinkių teismų teisėjai, nedidelė patirtis, patirtis įvairių kategorijų bylose
Dalyvių skaičius	5
Data	2021 12 08
Vieta	Zoom platforma
Pradžia	14.30
Pabaiga	15.57
Diskusiją vedė	Salvija Mulevičienė ir Lyra Jakulevičienė
Duomenų fiksavimo būdas	Zoom vaizdo įrašas (automatiškai ištrinamas po 30 d.) ir užrašai (angl. fieldnotes)

Patikslinantys klausimai pagal grupės specifiką:

K4. Jūsų nuomone, lyginant proceso vedimą civilinėse, administracinėse ir baudžiamosiose bylose, kas lemia ilgesnį būtent baudžiamųjų bylų nagrinėjimą?

K5. Galbūt galite pateikti pasiūlymų, ką verta perkelti iš civilinės ar administracinės teisenos į baudžiamąją, siekiant padidinti bylų nagrinėjimo efektyvumą / spartą?

F8 fokusuotos grupės apklausos rezultatai

K1.

Išskirtos tokios svarbiausios problemos:

- proceso šalių užimtumas, neatvykimas į posėdį dėl ligos („Dėl proceso dalyvių neatvykimo – dabar labai paprastai galima gauti pažymą iš sveikatos įstaigų. Teisėjas turi tam tikras priemones, bet padėtis yra gana beviltiška. Jei neatvyksta, o sukviesti, tai į kitą posėdį gali nebeatvykti liudytojai“);

- proceso šalių piktnaudžiavimas teisėmis („<...> proceso dalyvių elgesys: yra daug priemonių, kaip kliudyti procesą ir tempti laiką. Neturi kaip atsisakyti“; „Dėl nušalinimo yra problema, dažnai piktnaudžiuojama. Būtų gerai, jei teisėjui galima būtų pačiam išspręsti“);
- užtrunka liudytojų apklausos („<...> liudytojų apklausos labiausiai imlios laikui“);
- per griežta aukštesniųjų teismų praktika dėl draudimo perduoti bylą prokurorui, teisėjas perima ikiteisminio tyrimo subjekto vaidmenį („Nurodoma teismo galimybė viską daryti, su kuo nesutinka, nes teisėjas paverčiamas ikiteisminio tyrimo subjektu“);
- problemų sukelia plačiai aiškinama teismo teisė keisti kvalifikavimą, per daug aktyvus teismo vaidmuo („<...> būna moralinė dilema, kaip pristatyti proceso dalyviams, nes teisėjas išstoja su veiksmų kvalifikavimu visai kitaip. Teismas yra per aktyvus, bet praktika yra nuėjusi ta linkme“; „Teismas neturėtų būti labai aktyvus baudžiamajame procese“);
- ikiteisminio tyrimo kokybės klausimas („Prokuratūra labai spaudžiama, kokybei nekeliami labai aukšti reikalavimai. Teismas neturėtų apskritai rinkti įrodymų. Kokybei turėtų daromas prioritetas“).

Išskirtos kitos problemos:

- priesaikos baudžiamajame procese institutas kelia problemų, kai procese dalyvauja asmenys iš užsienio, kitos kultūros atstovai ir nesupranta šio instituto, užtrunka aiškinimas, vertėtų keisti priesaiką į teisinius įsipareigojimus;
- per mažai naudojamas el. paštas dokumentų įteikimui („Bijoma el. pašto, reikalaujama su šaknelėmis“).

K2.

Bylos dokumentų garsinimas („formalus, perteklinis veiksmas“; „Procesas labai ritualizuotas“).

K3.

Daug kas priklauso nuo teisėjo, tačiau esama ir objektyvių aplinkybių, kurios lemia ilgesnę trukmę („nušalinimai priklauso nuo teisėjo „stuburo““).

K4.

Iš esmės skiriasi procesai ir proceso dalyvių teisinių garantijų apimtis, todėl baudžiamojo proceso trukmė dėl objektyvių aplinkybių dažnai yra ilgesnė (daug kaltinamųjų, daug epizodų, didesnės asmens teisių garantijos, viso proceso metu pilna apimtimi „neveikia“ rungtyniškumo principas).

K5.

Civiliniame procese labai pasiteisina taikinimosi institutas, kai pasikalbi su proceso dalyviais („BPK 38 str. nelabai taikomas dėl šalių susitaikymo. Prokurorai nelabai kažką daro. Galbūt teismas gali imtis aktyvesnio tarpininkavimo, o gal ir ikiteisminio tyrimo procese galima būtų labiau taikyti tą sutaikymą“).

Perimta iš civilinio proceso galėtų būti daugiau rašytinio proceso galimybių („Galėtų būti daugiau rašytinio proceso baudžiamajame procese, ypač kai sutinka visi su viskuo“). Sutaikinimas būtų labai gerai tam tikrose bylose, pvz., šeiminiuose ginčuose.

Civiliniame procese yra tam tikros kategorijos, kur teismas yra aktyvesnis, gal baudžiamajame procese irgi galima būtų išskirti panašias kategorijas.

Laikinosios apsaugos priemonės civiliniame procese taikomos iki proceso pabaigos, o baudžiamajame procese nuosavybės teisių ribojimai skiriami trims mėnesiams ir po to reikalingi formalūs pratęsimai, o turint labai daug bylų, tai užima laiko („<...> tęsinėjimas kas tris mėnesius yra gana formalus, apribojimas galėtų būti uždėtas iki paprašymo peržiūrėti. Dabar sudaro visiems daug darbo – prokurorui, teisėjui“).

9. Fokusuota grupė Nr. F9

Fokusuotos grupės diskusijos Nr. F9 protokolas

Dalyvių kategorija	Apylinkių teismų teisėjai, patirtis baudžiamosiose bylose
Dalyvių skaičius	7
Data	2021 12 17
Vieta	Zoom platforma
Pradžia	8.30
Pabaiga	10.00
Diskusiją vedė	Salvija Mulevičienė ir Marijus Šalčius
Duomenų fiksavimo būdas	Zoom vaizdo įrašas (automatiškai ištrinamas po 30 d.) ir užrašai (angl. <i>fieldnotes</i>)

Patikslinantys klausimai pagal grupės specifiką:

K4. Galbūt galite pateikti pasiūlymų, ką verta perkelti iš civilinės ar administracinės teisenos į baudžiamąją, siekiant padidinti bylų nagrinėjimo efektyvumą / spartą?

F9 fokusuotos grupės apklausos rezultatai

K1.

Išskirtos tokios svarbiausios problemos:

- kaltinamojo akto kokybė („<...> esu gavusi tokį, kur formaliai viskas tvarkoje, bet būna akivaizdu, kad ikiteisminio tyrimo metu nepadaryti visi būtini veiksmai (pvz., kuomet nepašalinti akivaizdūs parodymai, ekspertizių prieštaravimai ir pan.). Panašu, kad prokurorui svarbu kuo greičiau atiduoti bylą į teismą, o ne tai, kad ikiteisminis tyrimas būtų atliktas kokybiškai“);
- advokatų užimtumas. Dabartinis užimtumo kalendorius neefektyviai veikiantis („<...> jei tik yra VGTP advokatas, tai dėl jų užimtumo neįmanoma dviejų mėnesių laikotarpyje suderinti datų. Be to, nors advokatui yra pareiga į LITEKO susivesti užimtumą, tačiau praktikoje jie to nedaro. Tekę susidurti su situacijomis, kuomet advokatai net meluoja dėl užimtumo“);
- proceso dalyvių neatvykimas į teismo posėdį („COVID-19 realybė – kaltinamieji, kurie nori vilkinti procesą, šiuo metu prieš pat teismo posėdį užsiregistruoja PGR testui ir dėl to tenka atidėti teismo posėdį. Norint taikyti reagavimo priemones, yra būtina nustatyti, kad sistemiškumą ir kad tokiu būdu yra piktnaudžiuojama, todėl tenka minėtuojų pagrindu atidėti keturis posėdžius, kad būtų galima reaguoti“);
- kaltinamųjų nenoras dalyvauti teismo posėdyje („<...> kaltinamieji sąmoningai ignoruoja teismo posėdžius. Manau, kad jeigu pareiškia, kad nenori dalyvauti, tai ir turėtų būti suteikta galimybė bylą išnagrinėti jiems nedalyvaujant“);
- neveikia bylos perdavimo prokurorui mechanizmas („Apeliacinė instancija visuomet panaikina pirmosios instancijos teismo sprendimą perduoti bylą tyrimui papildyti. Kartais K. A. akivaizdžiai neatitinka BPK 219 str. reikalavimų. Žinoma, teismas gali ir pats keisti kaltinimą ir pan., tačiau tokiu atveju teismas perima ikiteisminio tyrimo pareigūno ir prokuroro funkcijas, o tai tik prailgina teisminio nagrinėjimo trukmę“);
- labai didelis darbo krūvis ir personalo stoka („<...> pavyzdžiui, susirgo teismo posėdžių sekretorė ir nėra kam ją pakeisti. Vien dėl to atidedame posėdį, nors visi proceso dalyviai ir yra susirinkę“);
- teisėjas vienu metu turi atlikti labai daug funkcijų (angl. *multi-tasking*), todėl nukenčia koncentracija („Pavyzdžiui, nepilnamečių apklausa – teisėjas reguliuoja garsą, įrašymą ir t. t. Realiai tokiu atveju teisėjas net neturi galimybių įsigilinti į atliekamą apklausą. Teisėjas, netgi klausydamas parodymų, tuo pačiu metu turi stebėti, ar kiti teismo posėdžių salėje esantys asmenys dėvi kaukes“; „Teisėjas turėtų koncentruotis į bylos nagrinėjimą, o ne į techninių dalykų kontroliavimą“);

- ilga ekspertizių atlikimo trukmė ir teismo kontrolės priemonių nebuvimas („*Pritariu dėl ekspertizių „kabajimo“. Teisėjui nėra suteikta teisinių instrumentų kontroliuoti ekspertizės atlikimą bei jį paspartinti*“).

Išskirtos kitos problemos:

- papildomai trukmę paveikia tai, kad skiriasi proceso dalyvio parodymai, duoti ikiteisminio tyrimo metu nuo duotųjų teismo nagrinėjimo metu. Problema tokia, kad ikiteisminio tyrimo metu nėra taisyklės visas apklausas fiksuoti garso įrašuose („*Manau, problema išsprendžiamą, jei ikiteisminio tyrimo metu visos apklausos būtų fiksuojamos garso įrašuose*“);
- jei byloje reikia vertimo, tai užtrunka („*<...> gaunam ne esminę informaciją el. paštu, bet laukiam dvi savaites, kol bus išversta. Reikėtų įteisinti automatinių vertimų galimybę, kad toks vertimas būtų baudžiamojoje byloje teisėtas*“);
- nuotolinis bylos nagrinėjimas turėtų būti taikomas ne išimtiniais atvejais, o ir kitais atvejais, išskyrus tuos, kai yra prieštaravimų ar pan. („*Pavyzdžiui, advokatams nereikėtų važiuoti į kitą miestą, o tai lemtų pigesnes jo paslaugas*“);
- problemų kelia apskundimo teisinis reguliavimas (tiek parengiant bylą, tiek bylą nagrinėjant teisme). („*BPK 439 str. išplaukęs. Pavyzdžiui, skundžia bylą sujungimą. Nors BPK ir numatyta, kad sprendimai dėl prašymų nėra skundžiami, tačiau praktikoje skundžia ir apeliacinės instancijos teismas priima nagrinėjimui. Tokiu atveju du mėnesius jokie veiksmai nėra atliekami. Manau, tokių skundų galimybės turėtų būti apribotos. Prieštaravimai tokiems sprendimams galėtų būti reiškiami apeliaciniame skunde*“);
- per daug formalios BPK 51 str. būtinąjo gynėjo dalyvavimo sąlygos („*Manau, kad kai kurios nuostatos yra perteklinės. Pavyzdžiui, 4 p. (interesų prieštaravimas) – šeši kaltinamieji, vienas turi gynėją, penki – ne. Vargu, ar pagrįsta privalomai į procesą įtraukti dar penkis gynėjus*“).

K2.

- Dokumentų garsinimas („*Paprastai jis proceso dalyviams neįdomus. Galbūt reikėtų garsinti tik proceso dalyviui pageidaujant*“).
- Perteklinis veiksmas kiekvieną kartą įspėti vertėją dėl atsakomybės („*Pakaktų jį įspėti priimant į darbą*“).
- Perteklinis reikalavimas, kad pirmojoje instancijoje dėl kiekvieno veiksmo yra būtina rengti teismo posėdį („*Manau, kad formalūs, ne esminiai procesiniai veiksmai (sprendimai) turėtų būti atliekami rašytine forma, suteikiant proceso dalyviams teisę tokį sprendimą skųsti*“).

K3.

Klausimas neužduotas, pritrūkus laiko.

K4.

Dėl bylos dokumentų garsinimo siūlytina perimti CPK praktiką, kai proceso dalyvių pasiteiraujama, ar jie pageidauja, kad būtų garsinama bylos dokumentai („*Absoliučia dauguma atvejų civilinėse bylose niekas nepageidauja*“).

Dėl didesnių galimybių naudoti rašytinį procesą („*Manau, kad dėl kiekvienos smulkmenos nėra prasmės daryti posėdį. Pavyzdžiui, klaidos taisymas – apsunkintas procesas. Reikėtų plėsti rašytinį procesą bei numatyti daugiau neskundžiamų procesinių sprendimų. Skundo teisė neretai naudojama proceso vilkinimui*“).

10. Fokusuota grupė Nr. F10

Fokusuotos grupės diskusijos Nr. F10 protokolas
--

Dalyvių kategorija	Teisėjų padėjėjai
Dalyvių skaičius	6
Data	2021 11 30
Vieta	Zoom platforma
Pradžia	19.00
Pabaiga	20.30
Diskusiją vedė	Salvija Mulevičienė ir Marijus Šalčius
Duomenų fiksavimo būdas	Zoom vaizdo įrašas (automatiškai ištrinamas po 30 d.) ir užrašai (angl. <i>fieldnotes</i>)

Patikslinantys klausimai pagal grupės specifiką:

K4. Galbūt galite pateikti pasiūlymų, ką verta perkelti iš civilinės ar administracinės teisenos į baudžiamąją, siekiant padidinti bylų nagrinėjimo efektyvumą / spartą?

K5. Kaip vertinate esamą tvarką, kai teisėjas tuo pačiu metu nagrinėja daug bylų?

F10 fokusuotos grupės apklausos rezultatai

K1.

Išskirtos tokios svarbiausios problemos:

- **skundas nepriimamas, jei pasirašytas el. parašu** („Skundas turi būti pasirašytas ranka. Visgi XXI amžius ir turėtų tikti ir el. parašas. Pokyčiai neturėtų būti vien dėl pokyčių. Realiai niekas nepasikeitė, o tik tai, kad teisėjas padeda el. parašą, o ne gyvą parašą“);
- **dėl elektroninės bylos plėtojimo – trūksta tinkamų techninių, patogių priemonių, teisėjai neturi dviejų ekranų, būtinų siekiant efektyviai dirbti su el. byla** („<...> taip, mes pirmajam skaitmenizacijoje, bet realiai teisėjas nori popierinės bylos. Mes neturime prabangių ekranų, kad nevargintų akių. Realiai spausdinam dokumentus ir visa našta tenka teismui, o ne proceso dalyviams. Čia reikia tobulinti, kad sutaupytime popierių. Retas teisėjas turi du ekranus – vienas bylai, kitas procesiniam dokumentui“);
- **didelis darbo krūvis ir trūksta laiko tinkamai pasirengti bylos nagrinėjimui** („<...> didžiausios problemos – laikas ir kiekis. Jei nespėjama net susipažinti su byla, kad teisėjas skaito bylą posėdžio metu, tada paaiškėja, kad reikia naujų liudytojų ir tokiu būdu gaunasi dar du papildomi posėdžiai. Į bylas visiškai nespėjame įsigilinti dėl didelio jų kiekio“);
- **ikiteisminio tyrimo kokybės problema** („Vis pasitaiko ikiteisminio tyrimo kokybės klaidų ir jas tenka taisyti teisme“);
- **padėjėjo institutas turi didžiulės įtakos teismo sprendimo priėmimui, tačiau jis nepakankamai reglamentuotas** („Reikėtų pagalvoti, ar padėjėjas turėtų būti valstybės tarnautojas, mes rengiame sprendimus: ar mes tada turėtume priklausyti vykdomajai valdžiai? Padėjėjas turėtų deklaruoti privačius interesus ir dėl byloje dalyvaujančių asmenų“; „Reikia aiškiai apibrėžti padėjėjo funkcijas“; „<...> teisėjai kartais nesugeba atriboti padėjėjo nuo sekretorės funkcijų. Padėjėjas neturi pradėti dirbti sekretorės darbo“; „<...> padėjėjo krūvio paskirstymo taisyklių nėra. Jas būtina reglamentuoti ir unifikuoti visuose teismuose“);
- **reikia atnaujinti rekomendacijas dėl teismo sprendimų rašymo ir jos turi būti pritaikytos atskiriems procesams.**

K2.

- **Suimtojo konvojavimo į teismo posėdį atveju reikia ir nutarties, ir konvojavimo paraiškos. Perteklinės nutarties rengimas** („Manau, turėtų užtekti ir vien konvojavimo paraiškos. Nutartis perteklinė. Be to, įkalinimo įstaigoje esančius kaltinamuosius reikėtų

apsiklausinėti nuotoliniu būdu“; „<...> kuo mažiau formalių reikalavimų, tuo daugiau laiko lieka kokybei. Jei Kaune, tai nutarties nereikia, bet reikia, kai kitam mieste“).

- Perteklinis reikalavimas, kai pagreitinoto proceso atveju tą pačią dieną rengiami vienas paskui kitą vykstantys du teismo posėdžiai ir abiejuose nustatinėjama asmens tapatybė.
- Kai išsiunčiama nutartis institucijai dėl priverčiamųjų medicinos priemonių taikymo, realiai teismas turi sekti, ar ta institucija (vykdanti tas priemones) įvykdė pareigą. Tokios situacijos nulemia, kad byla patenka į ilgai nagrinėjamų bylų sąrašą.

K3.

Teisėjo vaidmuo labai svarbus. Labai skiriasi kokybė priklausomai nuo to, kas veda procesą. Tačiau svarbu įvertinti, koks teisėjų krūvis.

K4.

Baudžiamosios bylos pasižymi specifika, todėl negalima automatiškai perkelti vieno instrumento iš kitos teisenos.

K5.

Linijinis bylos nagrinėjimo modelis, kai teisėjas ima nagrinėti kitą bylą tik tada, kai užbaigia prieš tai sprestą, būtų didelė pažanga („<...> pozityviai vertinu EŽTT egzistuojančią tvarką – yra teisme gautų bylų eilė, t. y. teisėjas negauna naujos bylos, kol neišnagrinėja pirmos bylos. Mes verčiamės per galvą ir per dieną nagrinėjame tris bylas. Per tą skubėjimą kartais pamirštame net išspręsti civilinio ieškinio klausimą. Kauno apylinkės teisme teisėjai turi 30–40 aktyvių bylų. Optimalu būtų – 10 bylų“; „<...> pritariu linijiniam modeliui. Dabar dėl blaškymosi po kelias bylas ir didelio krūvio yra buvę ir taip, kad, pavyzdžiui, tik apeliacijoje paaiškėjo, kad nukentėjusioji nebuvo apklausta pirmoje instancijoje“; „Labai pritarčiau bylų eilės sudarymui“).

1.2.4. Interviu ir fokusuotų grupių apklausų rezultatų apibendrinimas

Apibendrinant, kokybinis tyrimas parodė, kad daugiausia problemų kyla nagrinėjant sudėtingas, didelės apimties baudžiamąsias bylas, ypač pirmosios instancijos teismuose. BPK numatytas teisinis reguliavimas buvo pritaikytas nesudėtingų baudžiamųjų bylų nagrinėjimui. Atitinkamai itin formalios, nelanksčios procedūrinės nuostatos ir jų laikymasis, nenumatant jokių išimčių, visais atvejais atima tam tikrą teisėjo laiko dalį, kuri galėtų būti skiriama susikonsultavimui į bylos esmę. Tačiau nesudėtingų bylų atveju tai iš esmės bylos trukmės neprailgina. Ir priešingai – didelės apimties bylų atveju šių nuostatų laikymasis ir lankstesnių baudžiamojo proceso formų, įrankių trūkumas sudėtingos baudžiamosios bylos procesą daro itin nepaslankų ir kliudo teismui koncentruotis į kryptingą teismo proceso vedimą.

Išskirtinos tokios pagrindinės problemos, veikiančios teismo proceso vedimo kokybę baudžiamosiose bylose:

1) proceso dalyvių užimtumas / neatvykimas į teismo posėdžius;
2) didelė baudžiamosios bylos apimtis;
3) teisėjo teismo posėdžio vedimo trūkumai: įgūdžių stoka; motyvacijos ir siekio organizuotai ir kryptingai vesti procesą nebuvimas;
4) nepakankamai kokybiškai paruošta ikiteisminio tyrimo medžiaga;
5) per plačiai suprantama „aktyvaus“ teisėjo paskirtis, lemianti, kad proceso veiksmai, kurie galėjo būti atlikti ankstesnėse proceso stadijose, perkeliama į teisiamąjį posėdį ir taip pailginamas bylos nagrinėjimas;
6) teismo proceso vedimo „apkrovimas“ laikui imliais veiksmais, kurie nėra visada būtini siekiant užtikrinti asmenų teises, tačiau tradiciškai atliekami kaip privaloma proceso dalis: visos bylos

medžiagos garsinimas (didelių bylų atveju gali užtrukti ir kelias dienas), viso kaltinamojo akto paskelbimas ir pan.;
7) teisėjų, gynėjų, prokurorų kaita procese;
8) ilga paskirtų ekspertizių vykdymo trukmė ir dėl to užtrunkantis bylos nagrinėjimas;
9) nepakankamai išplėtotas supaprastinto baudžiamojo proceso formų taikymas;
10) techninės-organizacinės kliūtys, lemiančios teismo posėdžių datų nukėlimą ir / ar ilgas pertraukas tarp teismo posėdžių, neleidžiančios koncentruotai nagrinėti paskirtą bylą (teisėjų darbo krūviai; bylų paskirstymo mechanizmai, kai vienu metu teisėjas dirba su itin dideliu kiekiu įvairaus sudėtingumo bylų ir negali kiekvienai iš jų pakankamai skirti laiko, o darbo laiką „padalija“ daugeliui bylų).

1.3. TEISMO PROCESO VEDIMO PROBLEMŲ IR JŲ PRIEŽASČIŲ ĮVERTINIMAS BEI KLASIFIKACIJA

1.3.1. Svarbiausios teismo proceso vedimo problemos ir jų priežastys

Apibendrinus atliktą teisės aktų analizę ir kokybinį tyrimą, darytinos tokios išvados:

Pirma, teismo proceso vedimo kokybė priklauso nuo teisėjo gebėjimo naudotis turimais teisinais, organizaciniais ir techniniais instrumentais, lemiančiais kokybišką ir greitą teismo procesą.

Antra, esamas baudžiamojo proceso teisinis reguliavimas yra labiau pritaikytas nesudėtingų / standartinių (kuriose dažniausiai dalyvauja vienas kaltinamasis, santykinai mažai baudžiamojo proceso dalyvių, nagrinėjamas vienas nusikalstamos veikos epizodas ir pan.) baudžiamųjų bylų nagrinėjimui. Pagrindinės problemos, lemiančios ilgesnę tokios nesudėtingos / standartinės baudžiamosios bylos nagrinėjimo trukmę, yra: proceso šalių užimtumas, neatvykimas į teismo posėdį; ekspertizės skyrimas; būtinybė skelbti kaltinamojo paiešką; teisėjų ar kitų proceso dalyvių kaita; proceso veiksmų ir šalių prašymų, kurie galėjo būti atlikti ir išspręsti ankstesnėje proceso stadijoje, dar iki bylos perdavimo į teismą posėdį, perkėlimas spręsti teismajame posėdyje, t. y. neišnaudojamos pasirengimo bylos nagrinėjimui galimybės ankstyvojoje stadijoje. Nesudėtingose / standartinėse bylose proceso vedimo kokybė gali būti pagerinta tiek stiprinant teisėjų gebėjimus kryptingai vesti procesą, deramai reaguoti į proceso dalyvių prašymus ir kylančias situacijas, tiek keičiant pernelyg formalizuotas BPK teisinio reguliavimo nuostatas (kaip antai baudžiamosios bylos dokumentų garsinimas (290 str.), asmenų parodymų garsinimas (276 str.), kaltinamojo akto paskelbimas (271 str.) ir kt.).

Trečia, sudėtingose didelės apimties baudžiamosiose bylose aukščiau paminėtos problemos tampa daug sunkiau sprendžiamos ir žymiai labiau ilgina teismo proceso trukmę. Tai sąlygoja šių bylų specifiškumą: daug kaltinamųjų asmenų vienoje byloje nulemia būtinybę derinti posėdžių laiką ir grafikus su keliais gynėjais, prokuroru, nukentėjusiais, jų atstovais ir kitais proceso dalyviais. Dėl itin didelės bylos apimties visos proceso stadijos užtrunka žymiai ilgiau. Dėl didelio teisėjų darbo krūvio bei kitų dalyvių užimtumo ir būtinumo suderinti visų asmenų galimybes dalyvauti posėdžiai dažnai atidedami, daromos ilgos teismo nagrinėjimo pertraukos. Atidėjus / sustabdžius teismą posėdį ilgesniam laikui, teisėjas, teismas kiekvieną kartą turi iš naujo rengtis tos pačios bylos nagrinėjimui, – taip nėra efektyviai užtikrinamos galimybės bylai skirti koncentruotą dėmesį ir vesti ją itin kryptingai. Daug kaltinamųjų byloje taip pat lemia ir proceso supaprastinimo priemonių taikymo negalimumą, pvz., nėra galimybės taikyti sutrumpintą įrodymų tyrimą (BPK 273 str.), nesutikus su juo kitiems kaltinamiesiems. Didelės apimties baudžiamosios bylos teismo proceso vedimo kokybė galėtų būti gerinama tik koordinuotai sudarant organizacines ir technines galimybes koncentruotai ir kryptingai tokios bylos nagrinėjimui. Taip pat dėmesį reikėtų skirti ir šios problemos priežasčių analizei: ar teismus pagrįstai pasiekia tokios didelės apimties baudžiamosios bylos, ar jos negalėjo būti skaidomos (žr. I1; I5; I7; FG2; FG3; FG4; FG6; FG8). Reikia stiprinti ir teisėjų gebėjimus kryptingai analizuoti tokių bylų medžiagą parengiamojoje stadijoje ir priimti

sprendimus dėl jos apimties. Tai ypač svarbu todėl, kad ilga sudėtingiausių baudžiamųjų bylų nagrinėjimo trukmė yra viena didžiausių ir labiausiai pasitikėjimą teismais mažinančių problemų.

Ketvirta, dalis veiksmų, lemiančių ilgesnę baudžiamųjų bylų trukmę, palyginti su kitų teisenų bylomis, yra susiję su baudžiamųjų bylų specifika ir teisinio reguliavimo nuostatomis, skirtomis asmenų konstitucinių teisių užtikrinimui, kurios teismui yra privalomos. Dalis šių nuostatų turėtų būti peržiūrėtos, įvertinus gerąją EŽTT, ESTT) ir kitų valstybių praktiką, ir pakeistos lankstesnėmis, užtikrinančiomis tiek konstitucinius proceso vedimo imperatyvus, tiek proceso efektyvinimo reikalavimus (pvz., plečiant baudžiamojo įsakymo priėmimo proceso taikymą, taip pat bylų procesą kaltinamajam nedalyvaujant, įvedant naujas taikinimo galimybes, įvertinant, ar visuose teisiamuosiuose posėdžiuose būtinas kaltinamojo dalyvavimas ir kt.).

Penkta, teisėjo vaidmens bylos nagrinėjimo stadijoje suvokimo problema. Teismas nėra „pasyvus“ bylos proceso stebėtojas. Teisingumo vykdymas nepriklauso nuo to, kokia medžiaga teismui yra pateikiama. Teismas, siekdamas objektyviai, išsamiai ištirti visas bylos aplinkybes ir nustatyti byloje tiesą, turi įgaliojimus pats atlikti proceso veiksmus arba pavesti atitinkamus veiksmus atlikti tam tikroms institucijoms. Kita vertus, tai neatleidžia prokurorų / ikiteisminio tyrimo institucijų nuo pareigos tinkamai paruošti baudžiamąją bylą. Praktikoje dažnai neteisingai suprantama „aktyvaus“ teismo paskirtis, todėl teismą pasiekia nekokybiškai paruoštos baudžiamosios bylos ir „planuojama“ visas bylos faktinės ir teisines problemas išspręsti bylą nagrinėjant teisme (pvz., teismas privalo pakeisti kaltinime nurodytos veikos esmines faktines aplinkybes ir / ar jos kvalifikavimą (BPK 256 str.).

Šešta, baudžiamojo proceso teisinio reguliavimo srityje esama nemažai smulkių formalių elementų, kurie nesudėtingos / standartinės bylos atveju užima gan nedaug laiko, todėl susidaro įspūdis, kad jie nėra tokie svarbūs, tačiau jų visuma atima nemažai teismo laiko, kuris galėtų būti panaudotas tikslingiau.

Septinta, įvertinus tai, kad iš esmės teismo proceso vedimo kokybė priklauso nuo teisėjo gebėjimų valdyti procesą, itin daug dėmesio turi būti skiriama tiek teisėjų atrankai, užtikrinimui, kad tai būtų prestižinė profesija ir taip į ją būtų pritraukiama daugiau gabiausių teisininkų, tiek nuolatiniam teisėjo įgūdžių vesti procesą tobulinimui ir keitimuisi gerosios praktikos pavyzdžiais.

Aštunta, išanalizavus kokybinio tyrimo medžiagą, išskirtinos tokios esminės teismo proceso vedimo probleminių aspektų kategorijos⁶⁴:

1) proceso dalyvių užimtumas / neatvykimas į teismo posėdžius;
2) didelė baudžiamosios bylos apimtis;
3) teisėjo teismo posėdžio vedimo trūkumai: įgūdžių stoka; motyvacijos ir siekio organizuotai ir kryptingai vesti procesą nebuvimas;
4) nepakankamai kokybiškai paruošta ikiteisminio tyrimo medžiaga;
5) per plačiai suprantama „aktyvaus“ teisėjo paskirtis, lemianti, kad proceso veiksmai, kurie galėjo būti atlikti ankstesnėse proceso stadijose, perkeliama į teisiamąjį posėdį ir taip pailginamas bylos nagrinėjimas;
6) teismo proceso vedimo „apkrovimas“ laikui imliais veiksmais, kurie nėra visada būtini asmenų teisių užtikrinimui, tačiau tradiciškai atliekami kaip privaloma proceso dalis: visos bylos medžiagos garsinimas (didelių bylų atveju gali užtrukti ir kelias dienas), viso kaltinamojo akto paskelbimas ir pan.;
7) teisėjų, gynėjų, prokurorų kaita procese;
8) ilga paskirtų ekspertizių vykdymo trukmė ir dėl to užtrunkantis bylos nagrinėjimas;
9) nepakankamai išplėtotas supaprastinto baudžiamojo proceso formų taikymas;

⁶⁴ Šios kategorijos gautos pasitelkus kokybinio tyrimo metodiką ir išskyrus pasikartojančius kodus kokybinio tyrimo respondentų pasisakymuose, juos suskirsčius į subkategorijas ir conceptualizavus abstraktesniame lygmenyje į pagrindines kategorijas.

10) techninės-organizacinės kliūtys, lemiančios teismo posėdžių datų nukėlimą ir / ar ilgas pertraukas tarp teismo posėdžių, neleidžiančios koncentruotai nagrinėti paskirtą bylą (teisėjų darbo krūviai; bylų paskirstymo mechanizmai, kai vienu metu teisėjas dirba su itin daug įvairaus sudėtingumo bylų ir negali kiekvienai iš jų pakankamai skirti laiko, o darbo laiką „padalija“ daugeliui bylų).

Išskirtų problemų priežastys glūdi teisinio reguliavimo, organizaciniame, techninio / finansinio aprūpinimo lygmenyse arba jų kombinacijoje, t. y. tam, kad problema būtų išspręsta, gali būti reikalingi bendri kompleksiniai sprendimai: tiek imantis priemonių organizacinėje / techninėje / finansinėje plotmėje, tiek tikslinant teisinį reguliavimą.

Detaliau apie tai žr. kitą problemų ir jų priežasčių klasifikavimo bei prioritetiškumo įvertinimo dalį.

1.3.2. Problemų ir jų priežasčių klasifikavimas ir jų prioritetiškumo įvertinimas

Ieškant tinkamų išvardytų problemų sprendimų būdų, pirmiausia reikėjo nustatyti, kokios esminės priežastys jas lemia. Pagal tai anksčiau nurodytos esminės teismo proceso vedimo problemos buvo suklasifikuotos į šias problemų grupes:

- 1) kurios iš esmės gali būti sprendžiamos organizacinio pobūdžio priemonėmis;
- 2) kurios iš esmės gali būti sprendžiamos tik tobulinant teisinį reguliavimą;
- 3) kurios iš esmės gali būti sprendžiamos techninėmis / finansinėmis priemonėmis.

1.3.2.1. Organizacinio pobūdžio teismo proceso vedimo problemos, jų priežastys ir sprendimo prioritetiškumas

Nr.	Problema	Priežastys	Prioritetiškumas (žemas, vidutinis, aukštas)
1.	Proceso dalyvių užimtumas / neatvykimas į teismo posėdžius	<p>Posėdžiai neįvyksta, nukeliami vėlesniam laikui, daromos ilgos pertraukos tarp posėdžių dėl sudėtingumo suderinti su dalyviais visiems tinkamą posėdžio datą ir laiką.</p> <p>Sudėtingas teisiamųjų posėdžių grafiko derinimas dėl gynėjų, advokatų užimtumo kitose bylose. LITEKO esantis gynėjų užimtumo patikrinimo įrankis yra gana neefektyvus. Dažnai vieno mėnesio BPK nustatytas terminas dėl teismo pertraukų (BPK 243 str.) yra neįgyvendinamas.</p> <p>Praktikoje posėdžiai dažnai atidedami dėl proceso dalyvio ligos. Ši klasikinė problema išryškėjo pandemijos metu, kai ligos pažymos išduodamos telefoninės konsultacijos pagrindu ir teismai jas priima, nekvestionuodami ligos sunkumo.</p> <p>Užtrunka valstybės garantuojamos teisinės pagalbos nustatyta tvarka gynėjo paskyrimas.</p> <p>Efektyvios teismo kontrolės trūkumas.</p>	Aukštas

2.	Per didelė bylos apimtis (daug kaltinamųjų; daugiatomė bylos medžiaga, didelės apimties procesiniai dokumentai; bylose pertekliniai duomenys (metaduomenys))	Objektyvios faktinės bylos aplinkybės. Tendencija formuoti didelės apimties ikiteisminio tyrimo medžiagas, sujungti ikiteisminius tyrimus. Menka teismo kontrolė dėl bylos apimties tikslingumo, nesinaudojimas bylos išskyrimo institutu. Bylos parengimo organizavimo trūkumai.	Aukštas
3.	Byla užsitęsia dėl nekryptingo teisėjo vadovavimo teismo procesui	Teisėjo vadovavimo teismo procesui įgūdžių stoka: netinkamas pasirengimas bylos nagrinėjimui, teismo proceso drausmės neužtikrinimas, vengimas imtis priemonių bylos koncentruotumui ir kryptingumui užtikrinti; motyvacijos ir siekio organizuotai vesti procesą nebuvimas. Dėl nepakankamo pasirengimo bylai ir organizuotumo nepagrįstai tenkinami gynėjų prašymai dėl papildomų įrodymų tyrimo veiksmų (apklausos, ekspertizių paskyrimas, dokumentų garsinimas ir pan.). Mokymų (praktinio pobūdžio, situacijų modeliavimo) trūkumas. Siekiant gerinti teisėjų kompetenciją vesti teismo procesą, būtini tiksliniai praktiniai mokymai, pvz., kaip atlikti apklausas, kaip bendrauti su proceso dalyviais, kaip ir kokiais atvejais nutraukti baigiamąsias kalbas, nepažeidžiant BPK 293 str. nuostatų. Trūksta apsikeitimo gerąja praktika su kolegomis iš kitų teismų.	Aukštas
4.	Nepakankama ikiteisminio tyrimo medžiagos kokybė	Objektyvi aplinkybė, iš esmės nepriklausanti nuo teismo. Viena iš priežasčių: visų esamų teismo priemonių, reaguojant į netinkamai paruoštą ikiteisminio tyrimo medžiagą, neišnaudojimas. Ši priežastis susijusi ir su kita aktyvaus teismo vaidmens suabsoliutinimo problema, augant praktikai, kad visas ikiteisminio tyrimo klaidas taiso teismas ir atlieka visus veiksmus, kurie turėjo būti, bet nebuvo atlikti ikiteisminio tyrimo stadijoje.	Aukštas
5.	Per plačiai suprantama „aktyvaus“ teisėjo paskirtis, lemianti, kad veiksmai, kurie galėjo būti atlikti ankstesnėse stadijose, persikelia į bylos nagrinėjimą teisme ir taip pailgina bylos nagrinėjimą	Itin apsunkintas bylos perdavimo ikiteisminiam tyrimui papildyti institutas. Prokurorų / ikiteisminio tyrimo pareigūnų kokybiško darbo stoka. Susiklostė praktika, kad visas klaidas galima ištaisyti bylos nagrinėjimo metu, o teismo nutartys dėl bylos perdavimo prokurorui dažnai yra naikinamos aukštesnės instancijos teismų. Netinkamai paruošiama byla nagrinėti ją iš esmės. Bylos parengimo nagrinėti teisme stadijoje neišsprendžiami visi klausimai.	Aukštas

		<p>Ankstyvojoje stadijoje nesprendžiama nekokybiškos ikiteisminio tyrimo medžiagos problema ir, šioms problemoms persikėlus į teisiamąjį teismo posėdį, teismo proceso vedimas apsunkinamas.</p> <p>Nepakankami teisėjo pasirengimo nagrinėti bylą įgūdžiai, organizuoto nagrinėjimo trūkumai, nesinaudojimas visais BPK numatytais teisiniais instrumentais ir tam tikrais atvejais netikslus BPK numatytas reguliavimas.</p> <p>Teisėjų patirties stoka vesti teismo procesą.</p>	
6.	Teisėjų, gynėjų, prokurorų kaita procese	Pasikeitus teisėjui, bylos procesas kartojamas iš naujo ir taip užsitęsia bylos nagrinėjimas.	Vidutinis
7.	Ilga paskirtų ekspertizių vykdymo trukmė ir dėl to užtrunkantis bylos nagrinėjimas	<p>Objektyvios priežastys.</p> <p>Dažniausiai priėmus sprendimą skirti ekspertizę yra skelbiama pertrauka ir ekspertams pateikiama visa baudžiamosios bylos medžiaga. Bylos nagrinėjimas stabdomas. Neišnaudojamos galimybės tęsti bylos nagrinėjimą atliekant iki ekspertizės akto gavimo proceso veiksmus.</p> <p>Teismo kontrolės priemonių nebuvimas: negalėjimas paveikti ekspertizių prioritetiškumo, ypač tada, kai ekspertizės yra nekompleksinio pobūdžio.</p> <p>Ekspertizių tikslingumo vertinimas.</p> <p>Finansinėse bylose teisėjams trūksta specialiųjų žinių, todėl itin dažnai skiriamos ekspertizės, jos daromos ir pakartotina. Tai lemia ir teisėjų specializacijos trūkumas, nagrinėjant bylas dėl ekonominių-finansinių ar nepilnamečių padarytų nusikalstamų veikų.</p>	Vidutinis
8.	Vieną metų teisėjui nagrinėjant daug bylų, nėra galimybės koncentruotis į kryptingą konkrečios bylos nagrinėjimą	<p>Pasirengimas sudėtingos bylos nagrinėjimui užtrunka daug laiko, ir jei posėdis atidedamas ilgam laikui, tuos pačius pasirengimo posėdžiui veiksmus teisėjas atlieka pakartotinai.</p> <p>Trūksta bendradarbiavimo tarp teismų, keičiantis gerąja praktika dėl teisiamųjų posėdžių derinimo, intensyvių teisiamųjų posėdžių grafiko sudarymo ir pan.</p> <p>Prioritetinių bylų institutas nepakankamai išplėtotas. Šiuo metu bylos pripažinimas „greičiau nagrinėtina“, „sudėtinga“ ar „prioritetinė“ - ne visada efektyviai įgyvendinami įrankiai. Nėra aiškių kriterijų, kokia byla turi būti pripažinta „greičiau nagrinėtina“, „sudėtinga“ ar „prioritetinė“. Neapibrėžta galimybė prioritetinę bylą turinčiam teisėjui neskirti kitų bylų tam tikru</p>	Vidutinis

		<p>laikotarpiu, nenumatyta, kaip teisme turi būti sprendžiami kitų teisėjų darbo krūvio klausimai, atskiriems teisėjams sumažinus darbo krūvį, t. y. jiems priskyrus nagrinėti „sudėtingas“, „greičiau nagrinėtinas“ ar „prioritetines“ baudžiamąsias bylas.</p> <p>Per didelis teisėjų darbo krūvis didžiuosiuose teismuose, dėl kurio negalima iškart pradėti dirbti su byla tik ją gavus. Taip pat skiriamas per trumpas laikas tarp teismo posėdžių (kai teisėjai „bėgioja tarp bylų“).</p> <p>Pirmosios instancijos teismų teisėjams greta pagrindinių teisingumo vykdymo funkcijų yra pavesta itin daug techninių smulkių pareigų, kurios neleidžia koncentruotis į bylos nagrinėjimą (užtikrinti technologijų veikimą ir pan.).</p>	
--	--	--	--

1.3.2.2. Teismo proceso vedimo teisinės problemos, jų priežastys ir sprendimo prioritetiškumas

Nr.	Problema	Priežastis	Prioritetiškumas (žemas, vidutinis, aukštas)
1.	Teismo proceso vedimo „apkrovimas“ laikui imliais veiksmais, kurie numatyta apimtimi nėra būtini asmenų teisių užtikrinimui	<p>BPK reikalavimai dėl baudžiamosios bylos dokumentų garsinimo, garso ir vaizdo įrašų, gautų taikant procesines prievartos priemones, perklausymo ir peržiūrėjimo posėdyje, nors proceso dalyviai yra susipažinę su visa bylos medžiaga.</p> <p>BPK nuostatos iš esmės skirtos standartinės bylos (vieno epizodo, vieno kaltinamojo) nagrinėjimui ir nepritaikytos sudėtingų bylų su daug kaltinamųjų nagrinėjimui: daugiatomių bylų atveju vien bylos dokumentų garsinimas gali vykti keletą dienų ar savaitių.</p> <p>Kaltinamojo akto paskelbimas. Kaltinamojo akto nuorašą kaltinamieji jau būna gavę bylą perduodant į teismą. Paprastai yra skelbiamas visas kaltinamasis aktas, kurio paskelbimui reikia nemažai laiko, nors pakaktų tik kaltinamojo prašymu paaiškinti kurį nors jam neaiškų kaltinamojo akto aspektą.</p> <p>Apeliacinių skundų paskelbimas, kai pažodžiui skaitomas visas pateiktas apeliacinis skundas.</p> <p>Pirmosios instancijos teismų teisėjams greta pagrindinių teisingumo vykdymo funkcijų yra</p>	Aukštas

		pavesta itin daug smulkių techninių pareigų, kurios neleidžia koncentruotis į bylos nagrinėjimą: pvz., kas tris mėnesius spręsti klausimą dėl nuosavybės apribojimo priemonių pratęsimo. Turint daug bylų vienu metu, reikia nuolat sekti, kada ir kurioje byloje reikia pratęsti terminus. Teisės aktai nenumato galimybės taikyti procesinės prievartos priemonių iki nuosprendžio priėmimo (ribojama iki trijų mėnesių).	
2.	Proceso dalyvių užimtumas / neatvykimas į teismo posėdžius	<p>Nėra įrankių, kurie leistų lanksčiau vertinti situacijas, kai konkretus pasirinktas gynėjas dėl didelio užimtumo kitose bylose kelis mėnesius neturi laisvos (-ų) dienos (-ų) / laiko posėdžiams.</p> <p>Daug kaltinamųjų ir pareiga užtikrinti, kad jie dalyvautų teisiame posėdyje. Nėra galimybės atsižvelgti į kaltinamųjų nenorą / atsisakymą dalyvauti visuose teisiamuosiuose posėdžiuose, numatant jam teisę dalyvauti tik tuose posėdžiuose, kuriuose nagrinėjami klausimai, susiję su juo.</p> <p>BPK 246 str. taikymas kelia problemų tada, kai kaltinamasis vengia atvykti į teismą. Institutas turėtų būti keičiamas, nustatant, kad nagrinėti bylą nedalyvaujant kaltinamajam galima ir tuo atveju, jei kaltinamasis vengia atvykti į teismą, yra tinkamai informuotas apie teismo posėdžio vietą ir laiką, t. y. atsisakant nuostatos, kad kaltinamasis yra už Lietuvos Respublikos teritorijos ribų.</p>	Aukštas
3.	Nepakankamai išplėtotas supaprastintų baudžiamojo proceso formų taikymas	<p>BPK nuostatos, ribojančios rašytinio proceso galimybę apeliacinės instancijos teisme.</p> <p>Per siauras baudžiamojo įsakymo priėmimo proceso taikymas, nenumatyta galimybė taikyti baudžiamuoju įsakymu terminuotą laisvės atėmimo bausmę, jos vykdymą atidedant.</p> <p>Sutrumpinto įrodymų tyrimo ribojimai.</p>	Vidutinis
4.	Reikalavimas sudėtingose ir didelės apimties bylose paskelbti teismo nuosprendį ne vėliau kaip per 45 dienas nuo pranešimo apie jo paskelbimo laiką ir vietą dienos – jo dažniausiai neįmanoma įgyvendinti	Siekiant nepraleisti terminų, teismo nuosprendžiai rašomi iš anksto ir taip pritrūksta laiko susikoncentravimui į bylos nagrinėjimą.	Žemas
5.	Nušalinimo klausimų sprendimo problema	Pareiškus nušalinimą, teismo posėdis atidedamas tol, kol bus išspręstas nušalinimo klausimas.	Žemas

		Neužkertamas kelias manipuliavimui nušalinimo institutu, nėra griežtai reaguojama į perteklinių nušalinimų reiškimą; nesudaryta galimybė efektyviau spręsti nušalinimo klausimus.	
6.	Problemos, susijusios su laiko neatitinkančiu teismo dokumentų, pranešimų įteikimo pobūdžiu (neišnaudojamos el. pašto galimybės, viskas siunčiama paprastu paštu, ypač sudėtinga dėl daugėjančių atvejų, kai asmenys yra išvykę ar reziduoja ne Lietuvos Respublikoje)	Laiko neatitinkančios teisinio reguliavimo nuostatos dėl dokumentų įteikimo paštu (pats brangiausias ir pats neefektyviausias būdas). Spręsti galima tik kartu taikant teises, organizacines ir technines priemones.	Vidutinis
7.	Ilga ikiteisminio tyrimo veiksmų apskundimo sistema	Prailgina viso baudžiamojo proceso trukmę. Šiuo metu nustatyta ilga pakopinė sistema galėtų būti supaprastinta, pvz., prokuroro veiksmus skundžiant tiesiai ikiteisminio tyrimo teisėjui.	Vidutinis

1.3.2.3. Techninės teismo proceso vedimo problemos, jų priežastys ir sprendimo prioritetiškumas

Nr.	Problema	Priežastis	Prioritetiškumas (žemas, vidutinis, aukštas)
1.	Problemos dėl darbo su el. bylos medžiaga, dokumentais: nepatogu dirbti neturint tinkamos įrangos, dviejų ekranų (todėl medžiaga vis dar spausdinama, dubliuojamas darbas)	Techninio aprūpinimo, finansavimo trūkumas.	Vidutinis
2.	Problemos, susijusios su informacinių ir elektroninių ryšių technologijomis ir jų funkcionalumu: pvz., ribotas IBPS funkcionalumas (nėra galimybės aukštesniam teismui per IBPS ikiteisminio tyrimo veiksmą ar skundo nagrinėjimą perduoti kitam teismui, tik popieriniu būdu). Ribotos galimybės kolegijos nariams matyti ikiteisminio tyrimo medžiagą ir kt. Advokatų / gynėjų užimtumo modulio trūkumai	Šiuolaikinių informacinių ir elektroninių ryšių technologijų ribotumas, nepakankamas pritaikymas proceso dalyvių reikmėms; dalyvių nenoras naudotis esamomis priemonėmis dėl jų nepatogumo arba dėl to, kad negalima pasitikėti jose esančia informacija (pvz., advokatų / gynėjų užimtumo modelis, nors jame advokato / gynėjo užimtumas nenurodytas, tačiau paskyrus datą, paaiškėja, kad jis yra užimtas kitoje byloje).	Vidutinis

3.	Problemos, susijusios su nepakankamais įgūdžiais išnaudoti visas technologijų galimybes vesti teismo posėdžius nuotoliniu būdu (pvz., posėdis atidėtas, nes teisėjas negalėjo užtikrinti, kad liudytojai negirdėtų kitų proceso dalyvių paaiškinimų); neišnaudotos „atskirų virtualių kambarių“ (angl. <i>break out rooms</i>) funkcijos, nepasiūlyta jungtis vėliau; nesinaudojama nuotolinio posėdžio galimybėmis nepilnamečių bylose, nors liudytojas būna išvykęs į užsienį	Teisėjų įgūdžių trūkumas, tikslinių, praktinio pobūdžio mokymų trūkumas.	Aukštas
4.	Problemos, susijusios su salių trūkumu (ypač regionų) teismuose, kai prireikia nagrinėti bylas su daugiau kaltinamųjų ar kitų dalyvių (problema būdinga ir kitų teisenų byloms)	Nepakankamos finansinės / techninės teismų sistemos galimybės.	Vidutinis
5.	Problemos, susijusios su techninės įrangos trūkumais kitose institucijose nuotolinių teismo posėdžių / apklausų organizavimo kontekste	Nepakankamos kitų institucijų (pvz., pataisos namų) finansinės / techninės galimybės.	Vidutinis
6.	Problemos, susijusios su laiko neatitinkančiu teismo dokumentų, pranešimų įteikimo pobūdžiu (neišnaudojamos el. pašto galimybės, viskas siunčiama paprastu paštu, ypač sudėtinga dėl daugėjančių atvejų, kai asmenys išvykę ar reziduoja ne Lietuvos Respublikoje)	Formalus teisinio reguliavimo nuostatų laikymasis, siunčiama paštu net tais atvejais, kai yra pažymos, kad sutinkama gauti dokumentus el. paštu.	Aukštas
7.	Problemos, susijusios su didėjančių vertimų poreikiu ir dėl to užsitęsiančiu bylos nagrinėjimu	Nėra galimybės naudotis automatinio vertimo programomis iš pagrindinių užsienio kalbų. Nenumatyta, kad byla gali būti perduodama teisėjui tik tada, kai jau yra atlikti reikiami vertimai.	Žemas

1.4. SUMMARY: ANALYSIS OF THE CURRENT SITUATION

1.4.1. Analysis of legislation regulating the conduct of judicial proceedings

Unlike criminal proceedings, the regulation of civil and administrative proceedings has been repeatedly reformed and supplemented with legal rules aimed at ensuring more expeditious and concentrated proceedings. Criminal proceedings have not yet undergone any fundamental reforms; therefore, the question arises as to whether the current regulation characterised by formalism and oral nature of proceedings, which is basically tailored for a single standard criminal case (single episode,

single defendant), reflects today's realities, and whether the problems arising from lengthy litigation can be resolved through regulatory changes and/or initiatives to promote judicial skills to conduct proceedings in a focused manner.

The analysis of the relevant legislation has identified the following key issues of the legal regulation concerning the length of criminal proceedings:

- the length of proceedings is determined by a particular form of criminal procedure, namely general criminal proceedings or specific criminal proceedings;
- the Code of Criminal Procedure (hereinafter - CCP) regulates time limits for performing separate procedural acts and for adopting decisions, while no general time limits for the hearing of cases exist;
- there is detailed regulation regarding the examination of evidence in accordance with the requirements of direct examination of evidence and oral nature of proceedings. The regulatory provisions on pronouncement of the indictment, reading out of documents in the case file, listening to audio recordings and viewing video recordings prolong proceedings in complex, voluminous cases, i.e. they limit the flexibility to react to multifaceted procedural situations and to conduct proceedings in a focused manner;
- simplified examination of evidence is an advanced instrument; however, legal regulation provides for limited possibilities of using simplified examination of evidence in cases with several defendants accused of committing one or more criminal offences;
- possibilities of using the written procedure in appellate courts are too narrow under the current legal regulation;
- only one of the specific forms of criminal proceedings – the penal order procedure – is essentially aimed at accelerating judicial proceedings. The use of the penal order procedure, however, is only possible under particularly formal conditions, and there is a need to review this regulation;
- the CCP does not clearly define the powers of the presiding trial judge and the scope thereof; it does not, and cannot, specify detailed conditions for employing various control tools available to the judge (e.g. in which cases and on what conditions closing statements made by a participant in the proceedings can be interrupted; what to do if the prosecutor reads the entire indictment verbatim even though it can be summarised according to the circumstances of the case; at which stage additional organisational and legal measures should be taken in the event of failure to agree on the time of a court hearing with the parties); therefore, the efficient conduct of proceedings mainly depends upon the judge's management, organisational and communication skills. Efficiency is also determined by the fact that the quality of the conduct of judicial proceedings in different cases may vary greatly depending on the preparation of a particular judge for the case and his/her ability to conduct proceedings in a focused manner, not as a result of the application of rules of criminal procedure. Accordingly, it is particularly important to identify problems encountered by participants in criminal proceedings, which may affect the quality of the conduct of criminal proceedings, and to develop practical training and best practice exchange models to improve trial management skills of judges.

1.4.2. Qualitative research. Summary of the results of interviews and focus groups

In summary, the qualitative research demonstrated that most problems arise in complex, large-scale criminal proceedings, especially at first instance. The legal regulation provided under the CCP was tailored for straightforward criminal cases.

Accordingly, extremely formalistic, inflexible procedural provisions and compliance therewith, without any exception, in all cases take up a certain part of judge's time, which could be spent on focusing on the substance of the case. However, it hardly affects the length of proceedings in straightforward cases. The same cannot be said of voluminous cases, where compliance with these provisions and lack of more flexible forms and tools of criminal procedure make complex criminal

proceedings particularly inflexible, thus preventing the court from conducting proceedings in a focused manner.

Based on the analysis of the material of the qualitative research, the following essential categories of issues relating to the conduct of judicial proceedings have been identified⁶⁵:

1) busy schedules/non-appearance of participants in the proceedings;
2) the volume of criminal cases;
3) shortcomings in the conduct of judicial proceedings by the judge: a lack of skills; a lack of motivation and commitment to conduct judicial proceedings in an organised and focused manner;
4) insufficient quality of pre-trial investigation files;
5) too broad understanding of the purpose of an “active” judge, with the consequence that procedural acts that could have been carried out at earlier stages in the proceedings are moved to a court hearing, thus prolonging the proceedings;
6) overburdening the conduct of judicial proceedings with time-consuming actions, which are not always necessary to safeguard the rights of individuals, but are routinely carried out as compulsory part of proceedings: reading out of the full case file (this could take up to several days in large cases), pronouncement of the entire indictment, etc.;
7) turnover of judges, defence lawyers and prosecutors in the proceedings;
8) long duration of expert examinations commissioned by the court, leading to delays in proceedings;
9) insufficient use of forms of simplified criminal proceedings;
10) technical-organisational obstacles resulting in the deferral of dates of court hearings and/or long breaks between court hearings, precluding the concentrated hearing of the assigned case (workloads of judges; mechanisms for the allocation of cases where a judge handles a very large number of cases with various degrees of complexity simultaneously and is not able to devote sufficient time to each of them, as the working time is divided among many cases).

1.4.3. Assessment and classification of problems relating to the conduct of judicial proceedings and their underlying causes

Main problems relating to the conduct of judicial proceedings and their underlying causes

The summarised results of the analysis of the relevant legislation and of the qualitative research allow the following conclusions to be drawn:

First, the quality of the conduct of judicial proceedings depends upon the judge’s ability to use available legal, organisational and technical instruments leading to high-quality and expeditious proceedings.

Second, the current legal regulation of criminal proceedings is more tailored for straightforward/standard criminal cases (usually involving a single defendant, a relatively small number of participants in the criminal proceedings, concerning a single criminal episode, etc.). The main problems underlying longer proceedings in such straightforward/standard criminal cases include: busy schedules or non-appearance of parties to the proceedings; the commission of an expert examination; the need to issue a search warrant for the defendant; the turnover of judges or other participants in the proceedings; situations where procedural acts and requests by the parties that could have been carried out or addressed at an earlier stage in the proceedings, before the case is referred for trial, are moved to a court hearing, meaning that insufficient use is made of possibilities of

⁶⁵ These categories have been obtained by means of a qualitative research methodology, involving identifying recurrent codes in replies of the qualitative research respondents, dividing them into subcategories and conceptualising them into the main categories at a more abstract level.

preparing for proceedings at an early stage. The quality of the conduct of proceedings in straightforward/standard cases can be improved both by strengthening judicial skills to conduct proceedings in a focused manner and to duly respond to requests by the parties to the proceedings and emerging situations, and by amending too formal regulatory provisions of the CCP (such as reading out of documents in the criminal case file (Art. 290), reading out of statements of the persons concerned (Art. 276), pronouncement of the indictment (Art. 271), etc.).

Third, the abovementioned issues are even more difficult to resolve in complex, voluminous criminal cases and thus significantly prolong the proceedings. This can be explained by the specific features of these cases: given a large number of accused persons in a single case, the timing and schedules of hearings need to be coordinated with several defence lawyers, the prosecutor, victims, their representatives and other participants in the proceedings. Proceedings in particularly voluminous cases take much more time at all stages. The heavy workload of judges and busy schedules of other participants, as well as the need to reconcile the possibilities of all persons to attend result in frequent adjournments of court hearings and long breaks in judicial proceedings. When a court hearing is adjourned or stayed for a longer time, the judge/court has to prepare for the hearing of the same case again and again, which does not allow concentrating attention on the case and conducting proceedings in a particularly focused manner. Moreover, a large number of accused persons make it impossible to use procedural simplifications, e.g. there is no possibility of recourse to simplified examination of evidence (Art. 273 of the CCP), if objected by the other accused. Improvements in the quality of the conduct of proceedings in voluminous criminal cases could only be made through the coordinated provision of organisational and technical possibilities for concentrated and focused proceedings in such cases. Attention should also be given to the analysis of the underlying causes of this problem: whether courts reasonably receive such voluminous criminal cases and whether they could have been split; there is also a need to strengthen judicial skills to examine such case files in a focused manner at the preparatory stage and to take decisions on their scope. This is particularly important as lengthy proceedings in the most complex criminal cases are one of the biggest issues significantly undermining public confidence in the judiciary.

Fourth, some factors contributing to the length of criminal proceedings, compared to other proceedings, are linked to the specific features of criminal cases and regulatory provisions designed to ensure the constitutional rights of individuals, which are binding on the court. Some of these provisions should be reviewed in line with the best practices of the European Court of Human Rights (hereafter – ECtHR), the Court of Justice of the European Union (hereafter – CJEU) and other countries, and replaced by more flexible provisions ensuring both constitutional imperatives regarding the conduct of proceedings and requirements to ensure greater efficiency in proceedings (e.g. increasing the use of the penal order procedure, as well as proceedings in absentia, introducing new possibilities of conciliation, assessing whether the presence of the defendant is required at all court hearings, etc.).

Fifth, there is an issue of understanding the role of the judge at the hearing stage. The court is not a “passive” observer of proceedings. The administration of justice does not depend on what material is submitted to the court. Seeking to carry out an objective and comprehensive examination of all the facts of the case and to establish the truth in the case, the court has the authority to carry out procedural acts on its own or to assign relevant acts to other institutions. On the other hand, this does not relieve prosecutors/pre-trial investigation institutions of their obligation to properly prepare criminal cases. In practice, the purpose of an “active” judge is often misunderstood, so the court receives criminal cases of inadequate quality, while all the factual and legal issues of the case are “planned” to be addressed during proceedings before the court (e.g. the court has to change the substantive facts of the offence set out in the indictment and/or its classification (Art. 256 of the CCP)).

Sixth, the legal regulation of criminal proceedings is characterised by a number of minor formal elements, which take relatively little time in straightforward/standard cases, creating the impression that these elements are not so important; however, as a whole, they take considerable judicial time, which could be used more appropriately.

Seventh, given that the quality of the conduct of judicial proceedings mainly depends upon the judge's skills to manage proceedings, particular attention should be given to the selection of judges and to ensuring that it is a prestigious profession capable of attracting more most talented lawyers, while also paying special attention to continuous development of judicial skills to conduct proceedings and to the exchange of best practices.

Eighth, the 10 essential categories of issues relating to the conduct of judicial proceedings have been identified (see 1.4.2 above).

The causes of the identified problems are related to regulatory, organisational, technical/financial provision issues or their combination, i.e. integrated solutions may be necessary to resolve the problem, both by taking measures at the organisational/technical/financial level and by revising the current legal regulation.

1.4.4. Classification and prioritisation of problems and their underlying causes

In order to find suitable solutions to the outlined problems, their underlying causes should first be determined. In view of this, the abovementioned fundamental problems relating to the conduct of judicial proceedings can be grouped as follows:

- 4) problems that can effectively be addressed by organisational measures;
- 5) problems that can effectively be addressed only through regulatory improvements;
- 6) problems that can effectively be addressed by technical/financial measures.

Organisational problems relating to the conduct of judicial proceedings, their underlying causes and priorities for addressing them

No	Problem	Causes	Priority (low, medium, high)
1.	Busy schedules/non-appearance of participants in the proceedings	<p>Hearings are not held or are postponed, and there are long breaks between hearings as it is difficult to agree on the date and time of a hearing suitable for all participants.</p> <p>Difficult coordination of the schedule of court hearings due to defence lawyers and advocates being busy with other cases. The LITEKO⁶⁶ tool for checking the availability of defence lawyers is rather inefficient. The one-month time limit set by the CCP for adjournments (Art. 243 of the CCP) is often not observed.</p> <p>In practice, hearings are often adjourned due to the illness of a participant in the proceedings. This classical problem became evident during the pandemic when medical certificates were issued after a telephone consultation and were accepted by courts without questioning the severity of the illness.</p> <p>It takes time to appoint a defence lawyer in accordance with the state-guaranteed legal aid procedure.</p> <p>Lack of efficient judicial control.</p>	High

⁶⁶ Information system of Lithuanian courts.

2.	Voluminous cases (high number of accused persons; voluminous case files, voluminous procedural documents; redundant data (metadata))	Objective factual circumstances of the case. There is a tendency to create voluminous pre-trial investigation files and to join pre-trial investigations. Inadequate judicial control in respect of the appropriateness of the volume of the case, non-use of the possibility of the case splitting. Shortcomings in the organisation of the preparation of the case.	High
3.	Delays in proceedings due to failure to conduct judicial proceedings in a focused manner	Lack of trial management skills on the part of the judge: inadequate preparation for the proceedings, failure to ensure trial discipline, avoidance of measures to ensure the concentration and focus of the proceedings; absence of motivation and commitment to conduct judicial proceedings in an organised manner. Due to inadequate preparation for the case and organisation, requests of defence lawyers for additional examination of evidence (interviews, commission of expert examinations, reading out of documents, etc.) are granted when not justified. Lack of training (practical, simulation). In order to improve the competence of judges in conducting judicial proceedings, targeted practical training is necessary, e.g. on how to conduct interviews, how to communicate with participants in the proceedings, and how and in which cases to interrupt closing statements without prejudice to the provisions of Art. 293 of the CCP. Lack of exchange of best practices with colleagues from other courts.	High
4.	Insufficient quality of pre-trial investigation files	An objective circumstance, in principle outside the control of the court. One of the reasons: failure to exhaust all available judicial remedies in response to inadequate pre-trial investigation files. This reason is also linked to another issue of treating the role of the active court in an absolute sense, with the growing practice of the court correcting all mistakes made in the pre-trial investigation and carrying out all actions that should have been carried out, but have not been done, at the stage of the pre-trial investigation.	High
5.	Too broad understanding of the purpose of an “active” judge, with the consequence that actions that could have been carried out at earlier stages are moved to a court hearing, thus prolonging the proceedings	The institution of referring a case to the pre-trial investigation to be supplemented is made extremely cumbersome. Lack of high-quality work by prosecutors/pre-trial investigation officers. It has become common practice that all mistakes can be corrected during the court hearing, and court orders to refer the case to a prosecutor are often overturned by higher courts. Inadequate preparation of the case for the hearing on the merits. Not all issues are resolved at the preparatory stage. The issue of the poor-quality material from the pre-trial investigation is not resolved at an early stage and the conduct of judicial proceedings is hampered when these problems are carried to the court hearing.	High

		<p>Inadequate preparation skills on the part of the judge, shortcomings in the organisation of proceedings, failure to use all legal instruments under the CCP, and, in certain cases, inaccurate regulation under the CCP.</p> <p>Lack of experience on the part of judges to conduct judicial proceedings.</p>	
6.	Turnover of judges, defence lawyers and prosecutors in the proceedings	The replacement of the judge leads to a restart of the trial, which prolongs the proceedings.	Medium
7.	Long duration of expert examinations commissioned by the court, leading to delays in proceedings	<p>Objective reasons.</p> <p>Usually, upon a decision to commission an expert examination, the hearing is adjourned and the entire criminal case file is given to the experts. The proceedings are stayed. Opportunities are missed to continue the proceedings by carrying out procedural acts pending the expert report.</p> <p>Absence of judicial controls: inability to influence the priority of expert examinations, especially when they are not complex.</p> <p>Assessment of the appropriateness of expert examinations.</p> <p>In financial cases, judges lack specialist knowledge, which results in expert examinations ordered quite frequently and also repeated. This is also due to the lack of specialisation of judges when handling cases concerning economic-financial or juvenile offences.</p>	Medium
8.	When a judge handles a large number of cases simultaneously, it is not possible to concentrate on the hearing of a particular case in a focused manner	<p>Preparations for a complex case take a lot of time, and if the hearing is adjourned for a long time, the judge has to repeat the same preparatory steps.</p> <p>There is a lack of cooperation between courts in exchanging best practices on coordination of court hearings, scheduling of intensive hearings, etc.</p> <p>The institution of priority cases is underdeveloped. At present, the designation of a case as “fast-track”, “complex” or “priority” is not always an efficient tool. There are no clear criteria for what case should be designated as “fast-track”, “complex” or “priority”. There is no possibility of refraining from assigning other cases to a judge with a priority case during a certain period of time, nor is there any provision as to how the court should deal with the workload of other judges, when individual judges have their workload reduced by assigning “complex”, “fast-track” or priority criminal cases to them.</p> <p>Excessive workload of judges in large courts, which prevents them from starting work on a case as soon as it is received. The time allocated between court hearings is also too short (with judges “running between cases”).</p> <p>In addition to the main functions of administering justice, judges in courts of first instance are given a very large number</p>	Medium

		of small technical tasks preventing them from concentrating on the case (such as ensuring the functioning of technologies, etc.).	
--	--	---	--

Legal problems relating to the conduct of judicial proceedings, their underlying causes and priorities for addressing them

No	Problem	Cause	Priority (low, medium, high)
1.	Overburdening the conduct of judicial proceedings with time-consuming actions which, to the extent intended, are not necessary to safeguard the rights of individuals	<p>The requirements of the CCP with regard to reading out of documents in the criminal case file, listening to audio recordings and viewing video recordings – obtained by means of restrictive measures – at a court hearing, even though participants in the proceedings are familiar with all the material in the case file.</p> <p>The provisions of the CCP are in principle tailored for a standard case (single episode, single defendant) and are not adapted to complex cases involving a large number of defendants: in voluminous cases, reading out of documents in the case file alone can take several days or weeks.</p> <p>Pronouncement of the indictment. The defendants would have already received a copy of the indictment when the case is brought to court. The indictment is usually pronounced in full, which takes a considerable amount of time, even though it would be sufficient to clarify, at the request of the defendant, any unclear aspect of the indictment.</p> <p>Pronouncement of appeals where the entire appeal is read verbatim.</p> <p>In addition to the main functions of administering justice, judges in courts of first instance are given a very large number of small technical tasks preventing them from concentrating on the case, such as deciding on the extension of restrictions of the right to property every three months. With a large number of cases at the same time, there is a need to keep track of when and in which case time limits need to be extended. Legislation does not provide for the possibility of applying restrictive measures until judgment is delivered (limited to three months).</p>	High
2.	Busy schedules/non-appearance of participants in the proceedings	There are no tools to allow more flexibility in situations where a particular defence lawyer of own choosing has no available day(s)/time for hearings for several months due to heavy workload in other cases.	High

		<p>A large number of defendants and a duty to ensure their presence at the hearing. It is not possible to take into account the unwillingness/refusal of defendants to attend all court hearings by allowing them to attend only those hearings at which matters concerning them are considered.</p> <p>The application of Art. 246 of the CCP is problematic when the accused person avoids appearing in court. The institution should be modified to provide that a case may be heard in the absence of the accused even if the accused avoids appearing in court and has been duly notified of the place and time of the hearing, i.e. by repealing the provision that the accused is outside the territory of the Republic of Lithuania.</p>	
3.	Insufficient use of simplified criminal proceedings	<p>The provisions of the CCP restricting the use of the written procedure in appellate courts.</p> <p>The application of the penal order procedure is too narrow, and there is no provision for the possibility of imposing a suspended sentence of imprisonment for a fixed term by means of a penal order.</p> <p>Restrictions on simplified examination of evidence.</p>	Medium
4.	The requirement to hand down a judgment in complex and voluminous cases no later than 45 days from the date of notification of the time and place of its pronouncement, which is usually impossible to implement	To avoid non-compliance with time limits, court judgments are written in advance, thus leaving little time to concentrate on the case.	Low
5.	The problem of resolving recusal issues	<p>In the event of a motion to withdraw, the court hearing is adjourned until the issue of recusal is resolved.</p> <p>The institution of recusal is not prevented from being manipulated, there is no strict response to excessive motions to recuse; there is no possibility of dealing with recusal issues more efficiently.</p>	Low
6.	Problems related to the outdated nature of service of court documents and notices (not making use of email possibilities, sending everything by post, which is particularly difficult due to an increasing number of	Out-of-date regulatory provisions on the service of documents by post (the most expensive and inefficient way). This can only be resolved through a combination of legal, organisational and technical measures.	Medium

	cases where persons are away or reside outside the Republic of Lithuania)		
7.	Lengthy system of appeals against pre-trial investigations.	This affects the length of the entire criminal proceedings. The current lengthy tiered system could be simplified, e.g. by appealing against the prosecutor directly to the pre-trial judge.	Medium

Technical problems relating to the conduct of judicial proceedings, their underlying causes and priorities for addressing them

No	Problem	Cause	Priority (low, medium, high)
1.	Problems relating to electronic case paperwork: inconvenience of working without proper equipment and two screens (resulting in all the material still being printed and duplication of work).	Inadequate technical provision, insufficient funding.	Medium
2.	Problems related to information systems and their functionality, e.g. limited functionality of IBPS (Integrated Information System of Criminal proceedings) (no possibility for a higher court to transfer an investigative measure or a complaint to another court via IBPS, only in hard copy form). Limited access to the material from the pre-trial investigation, etc. for panel members. Shortcomings in the module of schedules of advocates/defence lawyers.	Limitations of modern information systems, insufficient adaptation to the needs of participants in the proceedings; reluctance of participants to use existing tools because of their inconvenience or because information contained therein cannot be relied on (e.g. non-availability of an advocate/defence lawyer is not indicated in the module of schedules of advocates/defence lawyers, but, after setting a date for a hearing, it turns out that he/she is busy with another case).	Medium
3.	Problems related to inadequate skills to exploit all available technologies to hold remote court hearings (e.g. a hearing was adjourned as the judge could not ensure that witnesses would not hear explanations provided by other participants in the proceedings); not making use of such functions as break out rooms, not proposing to connect later; not making use of the possibility of remote hearings in cases involving minors, even though the witness is abroad.	Skills shortage on the part of judges, lack of targeted practical training.	High
4.	Problems related to the shortage of courtrooms in courts (especially in regional courts) when proceedings involve more defendants or other	Inadequate financial/technical capacities of the court system.	Medium

	participants (also relevant for other proceedings).		
5.	Problems related to the lack of technical equipment in other institutions in the context of organising remote court hearings/interviews.	Inadequate financial/technical capacities of other institutions (such as correction houses).	Medium
6.	Problems related to outdated nature of service of court documents and notices (not making use of email possibilities, sending everything by post, which is particularly difficult due to an increasing number of cases where persons are away or reside outside the Republic of Lithuania).	Formal compliance with regulatory provisions, documents are sent by post even when consent is given to be served by email.	High
7.	Problems related to the increasing need for translations, which causes delays in the proceedings	There is no possibility to use machine translation software for major foreign languages. There is no provision that a case can be assigned to a judge only after the necessary translations have been made.	Low

II. TEISMO PROCESO VEDIMO MONITORINGAS

2.1. ĮŽANGINIAI PASTEBĖJIMAI

Remiantis Teismo proceso vedimo studijos parengimo paslaugų techninės specifikacijos 6.2 punktu, kompleksiniam monitoringui buvo iškelti šie tikslai:

- įvertinti teismo proceso vedimą su 6.1 dalyje identifiкуotomis problemomis:
 - esamu metu (nagrinėjamos bylos), stebint teismo posėdžius;
 - baigto teismo proceso (išnagrinėtos bylos) vedimą pagal LITEKO informaciją;
- atlikti teismo proceso vedimo lyginamąją analizę tarp skirtingų instancijų teismų ir tarp skirtingų tipų bylų, įvertinti netolygumus (ilgą bylos nagrinėjimo trukmę ir kt.), jų atsiradimo priežastis.

Atsižvelgus į šiuos tikslus, tyrimo apimtį ir iš LITEKO sistemos gautos informacijos apimtį, kriterijai, kuriais vertinami ir lyginami monitoringo rezultatai, buvo nustatyti pagal veiksmų, darančių įtaką veiksmingam proceso vedimui, raišką ir jų pobūdį (objektyvūs / subjektyvūs / mišrūs) ir teisėjo reagavimo į šiuos veiksmus būdus bei aktyvumo laipsnį (ėmėsi teisinių / organizacinių priemonių veiksmingumui užtikrinti, aktyviai vedė procesą; nesiėmė priemonių; dėl objektyvių aplinkybių teisėjo poveikis nebuvo galimas).

Atitinkamai išskirti trys kriterijai:

- Kriterijus Nr. 1:**
Veiksmingam proceso vedimui įtaką darančių veiksmų raiška ir jų pobūdis;
- Kriterijus Nr. 2:**
Teisėjo proceso valdymo kokybė ir instrumentų, skirtų koncentruotumui užtikrinti, taikymas;
- Kriterijus Nr. 3:**
Teisėjo reagavimas į proceso dalyvių veiksmus / neveikimą, darančius įtaką bylos nagrinėjimo trukmei.

Detalus kriterijų ir indikatorių aprašymas pateikiamas lentelėje Nr. 1 žemiau:

Lentelė Nr. 1

Nr.	Kriterijus	Indikatoriai	Pastabos
1.	Veiksmingam proceso vedimui įtaką darančių veiksmų raiška ir jų pobūdis	Įtaką trukmei lėmė objektyvaus pobūdžio veiksniai	Teisėjas turi ribotas galimybes daryti poveikį. Pvz., didelė bylos apimtis, daug proceso dalyvių; nusikalstamos veikos sudėtingumas; kaltinamasis pasislėpė nuo teismo – būtinybė skelbti paiešką; teisėjų, prokurorų, gynėjų kaita procese ir kt.
		Įtaką trukmei lėmė subjektyvaus pobūdžio veiksniai	Teisėjo aktyvus proceso vedimas gali riboti šių veiksmų įtaką. Pvz., užsitęsios baigiamosios proceso dalyvių kalbos ir kt.
		Įtaką trukmei lėmė mišraus pobūdžio veiksniai	Teisėjas negali daryti įtakos šių veiksmų atsiradimui, tačiau aktyviu proceso vedimu gali mažinti jų neigiamą įtaką bylos trukmei. Pvz., byloje būtina paskirti ekspertizę. Tai objektyvus veiksnys. Tačiau teisėjas gali imtis aktyvių kontrolės veiksmų, kad ekspertizės atlikimas netaptų nepagrįstai ilgas, kad nebūtų skiriamos kelios iš eilės ekspertizės šalių prašymu, kai tai nėra būtina ir kt.
2.	Teisėjo proceso valdymo kokybė ir instrumentų, skirtų koncentruotumui užtikrinti, taikymas	Teisių išaiškinimo trukmė	Trukmė, aiškumas, koncentruotumas.
		Teisėjo pasirengimo bylai kokybė	Atlikti visi reikiami veiksmai iki posėdžio; jei reikia, pasirūpinta vertėju; teisėjas susipažinęs su byla, pateikia konkrečius, iš anksto apgalvotus ir esminius klausimus; neleidžia proceso dalyviams pernelyg išsiplėsti pasakojant šalutines detales.
		Reagavimas į kaltinamojo akto (atitinkamai kitų dokumentų kito tipo procesuose) skaitymą	Kaltinamojo akto garsinimo trukmė, ar imtasi priemonių koncentruotumui užtikrinti.
		Bylos medžiagos dokumentų pagarsinimo trukmė	Kiek truko bylos medžiagos garsinimas, ar imtasi priemonių koncentruotumui užtikrinti.
		Teisėjo aktyvumo laipsnis per proceso dalyvių apklausas	Teisėjo iniciatyvumas, iš anksto apgalvoti, parengti klausimai.
		Bendras proceso valdymas	Teisėjas aktyviai valdo situaciją ir teismo posėdžio tempą, tiriami tik tie įrodymai, kurie yra susiję su nusikalstama veika ir pan.
		Pertekliniai, nereikalingi, nepagrįstai ilginantys procesą teisėjo veiksmai	Pakartotinis detalus teisių aiškinimas ir kt.
3.	Teisėjo reagavimas į proceso dalyvių veiksmus / neveikimą, darančius įtaką bylos nagrinėjimo trukmei	Teisėjo veiksmai dėl galimo / įvykusio dalyvių neatvykimo į teismo posėdį	Kito posėdžio skyrimas anksčiausia galima data; išankstinis posėdžio datos suderinimas; ėmimasis priemonių užkirsti kelią galimam neatvykimui ateityje (grafiko sudarymas, atvesdinimas, kt. procesinės, organizacinės priemonės).
		Teisėjo veiksmai sprendžiant prašymus / nušalinimus	Ar sprendimas lėmė pertrauką, atidėjimą; ar prašymai išspręsti iš karto teismo posėdyje, ar buvo daroma pertrauka dėl prašymo išsprendimo; ar atsisakyta tenkinti perteklinius prašymus.

		Teisėjo veiksmai dėl baigiamųjų kalbų trukmės	Baigiamosios kalbos trukmė ir taikyti poveikio būdai (ar nutraukė dėl pasikartojimų, ar paaikškino, kodėl nutraukė, jei nutraukė baigiamąją kalbą ir kt.).
--	--	---	--

Prieš pradėdant vykdyti monitoringą buvo patvirtinti ir su Perkančiąja organizacija suderinti kriterijai, pagal kuriuos atrinktos analizuojamos bylos ir suformuotas jų sąrašas bei LITEKO duomenų kortelės, skirtos analizei atlikti.

Siekiant patvirtinti arba paneigti tyrimo rezultatus, gautus per interviu ir fokusuotų grupių apklausas, taip pat atlikti lyginamąją analizę, iš viso atliekant monitoringą buvo išanalizuotos 222 įvairių instancijų ir tipų bylos:

- ✓ 75 apylinkės teismų bylos;
- ✓ 64 apygardos teismų bylos;
- ✓ 31 Lietuvos apeliacinio teismo byla;
- ✓ 10 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo bylų;
- ✓ 32 apygardų administracinių teismų bylos;
- ✓ 10 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo bylų.

Iš jų: 166 baudžiamosios bylos, iš kurių 141 byla išanalizuota remiantis LITEKO duomenimis, o 25 bylos – stebint teismo posėdžius. Per monitoringą buvo parenkamos skirtingų instancijų teismų baudžiamosios bylos.

Taip pat išanalizuotos 56 kitų tipų (civilinės ir administracinės) bylos, iš kurių 51 išanalizuota remiantis LITEKO duomenimis (40 administracinių, 8 civilinės ir 3 administracinių nusižengimų bylos), o 5 bylos – stebint teismo posėdžius (2 civilinės, 1 administracinio nusižengimo ir 2 administracinės bylos).

Tyrimas atliktas vadovaujantis kokybinės lyginamosios analizės metodologija.

2.1. TEISMO POSĖDŽIŲ STEBĖJIMO REZULTATŲ ANALIZĖ

2.1.1. Bendroji informacija

Atliekant bylų monitoringą buvo stebėta iš viso 30 teismo posėdžių (detalų stebėtų bylų posėdžių sąrašą⁶⁷ žr. Priedą II).

25 baudžiamųjų bylų teismo posėdžiai buvo stebėti apylinkių teismuose (Vilniaus ir Kauno), apygardų teismuose (Vilniaus ir Kauno; stebėtos bylos, kurios nagrinėtos tiek pirmąją instanciją, tiek apeliacine instancija) ir Lietuvos apeliaciniame teisme. Taip pat buvo stebėti 5 kitų kategorijų bylų posėdžiai: 2 administracinių bylų teismo posėdžiai Vilniaus apygardos administraciniame teisme, 1 administracinio nusižengimo bylos posėdis Vilniaus miesto apylinkės teisme, 1 civilinės bylos posėdis Vilniaus miesto apylinkės teisme ir 1 civilinės bylos posėdis Vilniaus apygardos teisme.

15 baudžiamųjų bylų teismųjų posėdžių vyko proceso dalyviams dalyvaujant teismo posėdžių salėje. 10 posėdžių vyko nuotoliniu arba mišriu būdu ir tai iš dalies lėmė tam tikrų atskirų

⁶⁷ Posėdžių stebėjimo įrodymai: didžiojoje daugumoje posėdžių stebėjimo atvejų stebintųjų asmenų buvo paprašyta prisistatyti ir jų dalyvavimas pažymėtas teismo posėdžių protokoluose / garso / vaizdo įrašuose. Iš esmės to nebuvo reikalaujama tik 2022 m. birželio mėnesį stebėtuose Lietuvos apeliacinio teismo posėdžiuose, kuriuose teisėjai tik pranešdavo posėdžio dalyviams, kad viešame teismo posėdyje dalyvauja ir stebėtojai (dauguma teisėjų buvo dalyvavę fokusuotų grupių apklausose / interviu ir jau žinojo, kas yra stebėtojai ir koku tikslu atvyksta). Kadangi fotografuoti teismo posėdžiuose negalima, tai šiuos posėdžius stebėję asmenys papildomai pasidarė tvarkaraščių, esančių švieslentėse šalia posėdžio salių durų, nuotraukas bei turi susirašinėjimo su teismų atstovais dėl posėdžių stebėjimo įrodymus, kuriuos prireikus gali pateikti. Dalyvavimą gali patvirtinti teismo posėdžiams sekretoriavę asmenys.

procesinių veiksmų atlikimo trukmę (pvz., vienas iš stebėtų teismo posėdžių turėjo prasidėti 9.30 val. Prieš posėdį buvo rengtos techninės priemonės dėl nuotolinės transliacijos, todėl posėdis prasidėjo tik 9.57 val.; kitos bylos stebėjimo atveju visame teisme buvo sutrikęs interneto ryšys ir dėl to posėdžio pradžia vėlavo 10 min). Monitoringo metu buvo stebimi skirtingų teisminio nagrinėjimo stadijų posėdžiai, t. y. dalis stebimų posėdžių vyko nuo pat įžanginės stadijos iki kaltinamojo paskutinio žodžio, dalis – tik parengiamoji stadija ir teismo posėdis buvo atidėtas, kitais atvejais buvo stebimas tik jau ankstesniuose teisiamuosiuose posėdžiuose pradėtas įrodymų tyrimas ir / ar baigiamųjų kalbų stadija.

Buvo stebimi skirtingo sudėtingumo ir apimties baudžiamosiose bylose vykę teisiausieji posėdžiai, t. y. skyrėsi ne tik kaltinamųjų skaičius (nuo 1 iki 9), bet ir inkriminuojamos nusikalstamos veikos sunkumas (pvz., BK 140 str. 1 d., 147 str. 1 d., 182 str. 2 d., 183 str. 2 d., 258 str. 2 d., 259 str. 2 d., 260 str. 2 d., 264 str. 1 d., 302 str. 1 d., 129 str. 2 d. 3 pnk. ir kt.).

3 numatyti stebėti teisiausieji posėdžiai baudžiamosiose bylose, į kuriuos atvyko stebėtojai, neįvyko. Kadangi tai taip pat iliustruoja ilgesnės bylos trukmės problematiką, posėdžių neįvykimo priežastys įtrauktos į tyrimo analizę: vienas posėdis neįvyko dėl teisėjos ligos, kiti du posėdžiai – dėl kaltinamųjų negalėjimo dėl svarbių priežasčių dalyvauti posėdyje.

Administracinių bylų posėdžiai vyko nuotoliniu būdu, teisėjams ir stebėtojams esant teismo posėdžių salėje, o dalyviams jungiantis per nuotolį. Administracinių bylų posėdžiuose buvo stebimi pirmieji posėdžiai byloje, vyko bylos nagrinėjimas iš esmės.

Civilinėje byloje apylinkės teisme buvo stebimas antrasis byloje vykstantis posėdis (pirmajame buvo pripažintas būtinas pareiškėjo dalyvavimas), vyko bylos nagrinėjimas iš esmės ir nutarus, kad būtina gauti papildomų įrodymų, paskirtas kitas teismo posėdis. Apygardos teisme nagrinėjamos bylos posėdis buvo pirmasis, stebėta bylos nagrinėjimo iš esmės stadija ir baigiamosios kalbos.

Toliau taikant kriterijus, pagal kuriuos vertinami ir lyginami monitoringo rezultatai, pateikiami teismo posėdžių stebėjimo analizės rezultatai.

2.1.2. Teisėjo proceso valdymo kokybė ir instrumentų, skirtų koncentruotumui užtikrinti, taikymas

2.1.2.1. Teisių išaiškinimas

Absoliučioje daugumoje baudžiamųjų bylų posėdžių proceso dalyviams teisės buvo išaiškinamos koncentruotai, jas išvardijant ir pasiteiraujant, ar proceso dalyvis jas suprato. Reikalui esant, paaiškinamas ir procesinių teisių turinys bei jų realizavimo tvarka. Paprastai procesinių teisių išaiškinimas užtrukdavo apie 3–4 min. ir esminės įtakos posėdžio trukmei neturėjo. Teisės nebuvo aiškinamos tik tuose posėdžiuose, kurie buvo skirti baigiamosioms kalboms (vienoje iš stebėtų bylų vyko jau dešimtas teismo posėdis).

Civilinių bylų posėdžių atveju vienoje byloje teisėja detaliam paaiškino teises, nes nors pareiškėjui atstovavo advokatas, tačiau byloje dalyvaujantis suinteresuotas asmuo neturėjo atstovo. Kitoje byloje proceso dalyviams išaiškinta tik nušalinimo teisė, kitos teisės neaiškintos.

Administracinių bylų teismo posėdžiuose proceso dalyviams išaiškinta nušalinimo teisė, kitos teisės neaiškintos. Vienoje iš bylų buvo nurodyta, kad pareiškėjui atstovauja advokatas, atsakovui – teisininkas, šaukimuose teisės išdėstytos, todėl teisės neaiškinamos. Administracinio nusižengimo bylos posėdyje teisės koncentruotai išaiškintos, pasiteirauta, ar suprato.

2.1.2.2. Teisėjo pasirengimo bylai kokybė

Teisėjo pasirengimo bylai kokybė buvo vertinta stebint, ar atlikti visi reikiami veiksmai iki posėdžio; jei reikia, ar pasirūpinta vertėju; ar teisėjas gerai susipažinęs su byla, kaip teisėjas pristato bylą, ar koncentruotai pateikia esmę, ar užduodami konstruktyvūs klausimai, iš anksto apgalvoti ir esminiai klausimai; ar neleidžia proceso dalyviams pernelyg išsiplėsti pasakojant šalutines detales, ar

teisėjas gerai orientuojasi bylos medžiagoje ir neužtrunka ieškodamas reikiamos informacijos.

Visuose stebėtuose baudžiamųjų bylų posėdžiuose teisėjai buvo pasirengę bylos nagrinėjimui. Nepaisant to, kad atskirų teisėjų išankstinis susipažinimo su baudžiamosios bylos medžiaga lygmuo skyrėsi, tačiau akivaizdžių nepasirengimo atvejų nenustatyta. Pavyzdžiui, vienoje iš apeliacinė instancija nagrinėtų bylų teisėjų kolegijos pirmininkė bylos esmę pristatė labai koncentruotai, glaustai, taip pat tik su pagrindiniais argumentais pateikė kaltinamojo apeliacinio skundo esmę (užtruko apie 4 min.). Tačiau teisėja taip pat paklausė, ar kaltinamasis ir kiti proceso dalyviai sutinka su tuo, kaip teismas pristatė bylos esmę ir apeliacinio skundo motyvus. Visi sutiko. Toks koncentruotas bylos esmės išdėstymas puikiai parodė gerą teisėjos pasirengimą nagrinėti bylą. Kitoje pirmosios instancijos teisme nagrinėtoje byloje buvo sprendžiamas klausimas, kurio sprendimui galėjo būti geriau pasiruošta, t. y. posėdyje buvo iškeltas klausimas, ar advokato padėjėjas gali ginti kaltinamąjį, ar byloje yra tai patvirtinantys dokumentai ir jų buvo gana ilgokai ieškoma byloje.

Stebėtų civilinių bylų posėdžiuose teisėjos pasirengimo bylai kokybė atsiskleidė apylinkės teismo posėdyje. Teisėja buvo gerai pasirengusi, iš anksto pasiruošusi klausimus, kuriuos norėjo užduoti, buvo pripažinusi būtiną pareiškėjo dalyvavimą posėdyje. Kitoje stebėtoje byloje posėdis buvo ne pirmasis, visi įrodymai buvo jau išreikalauti ir ištirti ankstesniuose posėdžiuose. Tai buvo baigiamasis etapas – sakytos tik baigiamosios kalbos, todėl duomenų dėl pasirengimo bylos nagrinėjimui kokybės nesurinkta, išskyrus tai, kad teisėja, įvertinusi bylos esmę, buvo paskyrusi maksimalų laiką – 3 val. baigiamųjų kalbų sakymui.

Vieno stebėto administracinės bylos posėdžio atveju teismo pasirengimo bylos nagrinėjimui kokybės nebuvo galima nustatyti. Žodis iškart buvo suteiktas pareiškėjui ir šis pateikė daug įvairių prašymų dėl įrodymų išreikalavimo, daugumą kurių teisėjų kolegija tenkino ir paskyrė kito posėdžio datą. Kitu atveju stebėtas labai geras pasirengimas bylai nagrinėti, kuris iš esmės leido išnagrinėti bylą viename teismo posėdyje. Kolegijos pirmininkė bylos esmę pristatė labai koncentruotai, glaustai, skundo argumentų nepasakė, tik reikalavimus (užtruko apie 2 min.). Pareiškėjo atstovui paprašius prijungti papildomus dokumentus, prašymas buvo išspręstas iš karto neišeinant į pasitarimų kambarį, nes teisėjų kolegija buvo iš anksto susipažinusi su prašymu ir pasitarusi (užtruko 2 min.). Teisėja sustabdydavo dalyvius, jei jie nukrypėdavo nuo esmės, užduodama tikslinančius klausimus, grąžinančius prie bylos aplinkybių.

Administracinio nusižengimo byloje teisėjas uždavė labai konkrečius klausimus, – jie aiškiai atskleidė tinkamą teisėjo susipažinimą su byla.

2.1.2.3. Bylos medžiagos dokumentų pagarsinimo trukmė

Baudžiamosios bylos medžiaga buvo garsinama beveik visuose stebėtuose posėdžiuose, kuriuose vyko bylos nagrinėjimas iš esmės, išskyrus baigiamosios stadijos posėdžius. Visais šiais atvejais proceso dalyviams sutikus buvo tik išvardijami byloje esantys dokumentai. Tokio garsinimo trukmė labai skiriasi priklausomai nuo bylos dydžio ir varijavo nuo, atitinkamai, 10 min. (1 tomas) iki 38 min. (6 tomai). Vienoje byloje baudžiamosios bylos medžiagos garsinimas (tik išvardijant procesinius dokumentus) užtruko 40 proc. viso teismo posėdžio laiko.

Visais stebėtais atvejais išvardijant bylos dokumentus proceso dalyviai laikėsi itin pasyviai ir nerodė jokio aktyvaus susidomėjimo šia proceso veikla.

Civilinių bylų posėdžiuose bylos medžiagos dokumentų garsinimas nevyko.

Vienos administracinės bylos posėdyje bylos medžiaga nebuvo garsinama, iš karto suteiktas žodis pareiškėjui. Kitame stebėtame posėdyje bylos medžiaga taip pat nebuvo garsinama, paklausus, ar visi proceso dalyviai yra susipažinę ir ar nėra poreikio garsinti medžiagą. Visi sutiko, kad nebūtų garsinama medžiaga.

Administracinio nusižengimo bylos posėdyje bylos medžiagos garsinimas taip pat vyko bylos lapų išvardijimo forma.

2.1.2.4. Teisėjo veiksmai sprendžiant prašymus / nušalinimus (ar sprendimas lėmė pertrauką, atidėjimą; ar prašymai išspręsti iš karto teismo posėdyje, ar buvo daroma pertrauka dėl prašymo išsprendimo)

Stebėtuose baudžiamųjų bylų posėdžiuose nušalinimų nebuvo pareikšta. Visi pareikšti prašymai buvo išsprendžiami iš karto teismo posėdžių salėje. Tik vienu atveju, kaltinamajam pareiškus prašymą leisti išvykti (jam buvo taikoma kardomoji priemonė – rašytinis pasižadėjimas neišvykti), teismas tokio prašymo nagrinėjimą atidėjo iki tos pačios dienos darbo pabaigos.

Kaltinamajam pareiškus prašymą turėti gynėją bylą nagrinėjant pirmosios instancijos teisme, teismai visais atvejais be išimties tokius prašymus tenkino, o bylos nagrinėjimą atidėdavo. Nuteistajam pareiškus norą dalyvauti bylos nagrinėjime apeliacine teisme, teismas taip pat tenkino tokį prašymą ir bylos nagrinėjimą atidėjo (nepaisant to, kad toks prašymas buvo nuteistojo gynėjo pareikštas netinkamai: išsiųstas e. paštu teisėjo padėjėjai, kuri tuo metu atostogavo).

Vienoje iš stebėtų administracinių bylų posėdžių buvo pareikšta nemažai prašymų dėl papildomų įrodymų išreikalavimo, prašymai buvo išspręsti tame pačiame posėdyje, tačiau dėl būtinumo gauti informaciją buvo daroma pertrauka ir iš anksto suderinta kito posėdžio data.

Stebėtuose civilinių bylų posėdžiuose šalių prašymų, kurie būtų lėmė bylos pertrauką, nenustatyta. Tačiau vienos civilinės bylos nagrinėjime buvo padaryta pertrauka ir paskirtas naujas teismo posėdis, nes teisėja savo iniciatyva pareikalavo šalių pateikti papildomų įrodymų.

2.1.2.5. Teisėjo aktyvumo laipsnis proceso dalyvių apklausose

Stebėtų baudžiamųjų bylų teismo posėdžiuose teisėjai buvo susipažinę su bylos medžiaga. Tai buvo matyti iš to, kad teisėjai neleisdavo proceso dalyviams pernelyg išsiplėsti, duodant parodymus apie nusikalstamos veikos aplinkybes, pateikdavo konkrečius, iš anksto apgalvotus ir esminius klausimus. Paminėtinas pavyzdys apie itin aukštą teisėjo aktyvumo laipsnį per liudytojo apklausą. Kadangi teisėjas pastebėjo prieštaravimus tarp liudytojo duotų parodymų per teisminį nagrinėjimą ir ikiteisminį tyrimą, papildomai liudytojui uždavė daugiau nei 20 patikslinančių klausimų ir pagarsino per ikiteisminį tyrimą duotus parodymus.

Paminėtini ir kiti teigiami teisėjų aktyvumo pavyzdžiai. Pavyzdžiui, vienos iš bylų posėdyje kaltinamasis pareiškė, kad dėl narkotinių medžiagų platinimo epizodo (buvo inkriminuojamas tiek narkotinių medžiagų laikymas, tiek ir platinimas) neprisipažįsta (per ikiteisminį tyrimą prisipažino dėl visų nusikalstamos veikos epizodų), todėl teisėja pati pasiūlė pagarsinti ikiteisminiame tyrime kaltinamojo duotus parodymus. Kitoje byloje teisėjas savo iniciatyva nusprendė kreiptis į Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybą dėl gynėjo skyrimo, taip siekdamas išvengti bylos nagrinėjimo atidėjimo kitame posėdyje. Dar viename teismo posėdyje, kuriame buvo peržiūrimi tik vaizdo įrašai, teisėjas, siekdamas proceso operatyvumo, informavo, kad vaizdo įrašų apžiūros protokole yra nurodyta, kad vaizdo įrašai Nr. 5–6 nėra susiję su nusikalstama veika ir pasiteiravo kaltinamojo, ar jis vis tiek nori juos peržiūrėti. Kaltinamasis juos peržiūrėti pageidavo. Teisėjas tokį prašymą tenkino.

Nors daugumoje atvejų vyravo dalykiškas ir etiškas teisėjo bendravimas su proceso dalyviais, tačiau dvejuose stebėtuose posėdžiuose teisėjo elgesys buvo itin griežtas. Pvz., viename iš minėtų posėdžių teisėjui pateikus klausimą ir išgirdus liudytojo atsakymą, teisėjas replikavo: „Pagaliau sugebėjome viską išsiaiškinti.“

Teisėjo pasirengimo bylai kokybė ir jo aktyvumo laipsnis proceso dalyvių apklausose buvo itin ryškus stebint baudžiamųjų bylų nagrinėjimą pirmosios instancijos teisme (t. y. kai buvo atliekamas įrodymų tyrimas). Be to, konstatuotina, kad bylų nagrinėjimas apeliacinės instancijos teismuose taip pat buvo iš anksto pasiruoštas ir koncentruotas. Paprastai bylas nagrinėjant apeliacine tvarka, buvo garsinama tik pirmosios instancijos teismo nuosprendžio rezoliucinė dalis, teismas pateikdavo esminius apeliacinio skundo argumentus ir reikalavimus. Tai pabaigęs, teismas pasiteiraudavo proceso dalyvių, ar reikia dar kažką pagarsinti iš bylos medžiagos, ar reikia įrodymų tyrimo. Jei nebūdavo tokių prašymų, buvo pereinama prie baigiamųjų kalbų. Pastebėtina, kad toks

aktyvumas buvo būdingas tik teismo posėdžiui pirmininkaujančiam teisėjui. O kiti apeliacinės instancijos teismo kolegijos nariai, paprastai, buvo pasyvūs stebėtojai.

Civilinės bylos posėdyje pirmosios instancijos teisme teisėja itin aktyviai uždavinėjo klausimus pareiškėjui, buvo iš anksto pasiruošusi klausimus (buvo pripažintas būtinas pareiškėjo dalyvavimas). Tai padėjo išsiaiškinti bylai svarbias aplinkybes.

Aktyvios apklausos stebėtų administracinių bylų ir administracinio nusižengimo bylos posėdžiuose nebuvo vykdomos.

2.1.2.6. Kito posėdžio datos skyrimas (suderinimas)

Daugumoje apylinkės ir apygardos teismuose stebėtų baudžiamųjų bylų posėdžių kito teismo posėdžio datos derinimas nebuvo problemiškas: data būdavo suderinama teismui pasiūlius 1–2 tinkančias datas arba iš anksto jau buvo sudaryti bylos nagrinėjimo grafikai. Viena pirmosios instancijos teismo byla buvo pripažintina kaip greičiau nagrinėtina ir sudarytas išsamus teisiųjų posėdžių grafikas. Tik vienu atveju kito posėdžio datos derinimas dėl advokato užimtumo buvo sudėtingas – buvo pasiūlytos 6–8 datų alternatyvos. Atsižvelgęs į dar neapklaustų liudytojų skaičių, teisėjas iš karto numatė du posėdžius ir informavo proceso dalyvius, kokius veiksmus kuriame posėdyje planuoja atlikti.

Lietuvos apeliaciniame teisme stebėtose baudžiamose bylose kito posėdžio datos suderinimas užtrukdavo ilgiau tiek dėl teisėjų, tiek dėl posėdžio dalyvių užimtumo. Kito posėdžio datos parinkimą veikė ir vasaros atostogų laikotarpis, posėdžiai būdavo skiriami ne anksčiau nei rugsėjo mėn. Stebint buvo užfiksuota atvejų, kai teisėjai itin proaktyviai valdė procesą. Pvz., vienoje iš stebėtų bylų kolegijos pirmininkė aktyviai valdė procesą ir efektyviai planavo posėdžių grafiką: gynėjai pateikė daug datų, kai jie turi dalyvauti prioritetinių bylų nagrinėjime apygardų teismuose, tačiau posėdžio pirmininkė derino „langus“, kada pavyktų visiems susirinkti (dažniausiai ryte nuo 8.10 iki 9.00, t. y. iki kitų bylų). Ji klausė gynėjų, kiek jiems reikės laiko baigiamosioms kalboms, kad būtų galima suplanuoti ir susiderinti visus posėdžius. Paskutinis posėdis buvo paskirtas kaip „atsarginis“, jeigu nepakaktų trijų posėdžių. Dėl nedalyvavusio gynėjo kolegijos pirmininkė informavo proceso dalyvius, kad su juo suderins atskirai paskirtus posėdžius ir, jei jie dubliuosius su kitomis bylomis, kuriose jis dalyvauja, tada derins su teismais, jog posėdžius atidėtų tam, kad ši byla būtų greičiau užbaigta.

Apibendrinant, tam tikrais atvejais baudžiamosiose bylose būsimų posėdžių datų derinimas, nors ir nežymiai, tačiau ilgino teisiųjų posėdžių trukmę, pvz., vienoje iš stebėtų apeliacinės instancijos teisme nagrinėtų bylų iš bendros 28 min. posėdžio trukmės (jis neįvyko, nes buvo gautas gynėjo prašymas atidėti bylos nagrinėjimą) 19 min. truko posėdžių grafiko derinimas, kuriame dalyvavo visa teisėjų kolegija, o faktiškai grafiką dėlėjo posėdžių sekretorė, prisijungusi prie informacinės sistemos ir matanti visų teisėjų užimtumą. Šis atvejis parodė, kad brangus teisėjų darbo laikas, kuris turėtų būti naudojamas išimtinai su teisingumo vykdymu susijusių klausimų sprendimui, kartais gali būti neadekvačiai naudojamas tokiam organizaciniam – techniniam darbui, kaip tolimesnių posėdžių datų derinimas. Todėl svarstytinios organizacinės priemonės, kurios leistų efektyviau naudoti teisėjų laiką, jiems tik suderinant su proceso dalyviais bylos nagrinėjimo planą (pvz., kiek preliminariai reikėtų posėdžių, kokios trukmės ir per kokį laikotarpį jie turi būti išdėstyti), o techninį grafiko suderinimą galėtų atlikti posėdžio sekretorius su proceso dalyviais po posėdžio. Taip pat spręstina dėl patogesnių technologinių įrankių, palengvinančių teisiųjų posėdžių grafikų derinimą, įdiegimo poreikio.

Civilinės bylos teismo posėdyje, kuriame kilo poreikis paskirti kito posėdžio datą, proceso dalyviams tiko pirmoji teisėjo pasiūlyta data.

Stebėtame administracinės bylos posėdyje kilus posėdžio datos nustatymo poreikiui, dalyvaujančiai šaliai – pareiškėjui – tiko pirmoji teisėjų pasiūlyta data, ji buvo suderinta taip, kad būtų skirta pakankamai laiko išreikalauti trūkstamus įrodymus.

Administracinio nusižengimo bylos posėdyje kito posėdžio datos derinimo neprireikė.

2.1.2.7. Teisėjo / teismo veiksmai, kurie buvo pertekliniai, nereikalingi, nepagrįstai ilgino procesą

Stebint teisiųjų posėdžius akivaizdžiai perteklinių veiksmų nenustatyta. Paminėtinos tam tikros situacijos, kurios lėmė ilgesnį proceso trukmę, ir kurių buvo galima išvengti:

- kai vyksta jau ne pirmas teisiųjų posėdis, galimai nėra tikslinga pakartotinai kaltinamajam aiškinti jo procesinių teisių (apie jas jis jau ne kartą būna informuotas ankstesniuose posėdžiuose);
- tais atvejais, kai iš anksto yra gaunamas akivaizdžiai pagrįstas ir tenkintinas proceso dalyvių prašymas atidėti teismo posėdį (pvz., dėl to, kad ieškomas gynėjas), jis galėtų būti išnagrinėjamas ir teismo posėdis atidedamas rašytinio proceso tvarka;
- pagal BPK 271 straipsnio 1 dalį, jeigu kaltinamasis aktas yra didelis, jo turinį prokuroras gali išdėstyti sutrumpintai, nurodymas kaltinimo esmę. Todėl garsinant kaltinamąjį aktą sutrumpintai, netikslinga visa apimtimi perskaityti nusikalstamos (-ų) veikos (-ų) aprašymą (pvz., byloje, kurioje 9 kaltinamieji buvo kaltinami BK 22 str. 1 d., 182 str. 1 d., 182 str. 1 d., 198-1 str. 1 d., 214 str. 1 d., 215 str. 1 d. numatytų nusikalstamų veikų padarymu, kaltinamojo akto garsinimas, apsiribojant tik nusikalstamų veikų aprašymo perskaitymu ir BK straipsnių išvardinimu, truko 3 teisiuosius posėdžius) (taip pat žr. 1.3.3.);
- bylą nagrinėjant apeliacinės instancijos teisme, apeliacinio skundo ir pirmosios instancijos teismo nuosprendžio turinys yra žinomi tiek kaltinimui, tiek ir gynybai, todėl nėra tikslinga teismui šiuos dokumentus skaityti pažodžiui.

Civilinės bylos teismo posėdyje teisėja nurodė pateikti papildomus įrodymus, dėl kurių nebuvo ginčo, o į posėdį atvykęs suinteresuotas asmuo žodžiu patvirtino, kad visas pinigų sumas yra gavęs. Tačiau ginčo pobūdis leido suprasti, kad teisėja bando užkirsti kelią galimam piktnaudžiavimui.

Administracinių bylų ir administracinio nusižengimo bylos posėdžiuose perteklinių veiksmų nenustatyta.

Bendras pastebėjimas dėl teismo nustatytos leidimų tvarkos asmenims, norintiems stebėti teismo posėdį: teismuose, kuriuose buvo stebimi teismo posėdžiai, pagal atitinkamuose teismuose patvirtintas tvarkas asmenys, norintys stebėti teismo nuotolinius / mišrius teismo posėdžius, privalo apie tai informuoti prieš dvi dienas, rašyti prašymą, nurodyti bylos numerį, savo asmens duomenis (vardą, pavardę, gimimo datą).

Šios taisyklės teismuose įdiegtos vadovaujantis Teisėjų tarybos 2018 m. gegužės 25 d. nutarimu Nr. 13P-46-(7.1.2) patvirtintu Techninių priemonių naudojimo teismo sprendimo skelbimo metu tvarkos aprašu (2021 m. gruodžio 20 d. nutarimo Nr. 13P-162-(7.1.2.) redakcija) (toliau - Aprašas), kurio 4 punkte nustatyta, kad „asmuo, pageidaujantis nuotoliniu būdu stebėti viešą teismo posėdį, kuris vyks naudojant vaizdo konferencijų ir (ar) telekonferencijų technologijas ir kurio nėra galimybės stebėti tiesiogiai teismo posėdžių salėje ar kitoje bylos nagrinėjimo vietoje, pateikia prašymą stebėti nuotolinį posėdį bylą nagrinėjančiam teismui ne vėliau kaip likus 3 darbo dienoms iki teismo posėdžio datos<...>“.

Pagal to paties Aprašo 7, 8, 9, 10 punktus asmeniui atvykus į teismą stebėti nuotolinį posėdį:

- asmuo turi pateikti popierinės formos prašymą;
- prašymas užregistruojamas nustatyta tvarka ir nedelsiant pateikiamas bylą nagrinėjančiam teisėjui (teisėjų kolegijai), kuris priima sprendimą dėl galimybės stebėti viešą teismo posėdį vienu iš teismui prieinamų nuotolinių būdų;
- teismo posėdžių sekretorius apie teisėjo sprendimą dėl prašymo stebėti nuotolinį posėdį informuoja šį prašymą pateikusį asmenį iki teismo posėdžio pradžios;
- prieš teismo posėdžio pradžią pagal prašyme stebėti nuotolinį posėdį nurodytus duomenis sutikrinama, ar stebėti viešą teismo posėdį atvyko ar prisijungė šį prašymą pateikęs asmuo ir nėra įstatymuose nustatytų kliūčių leisti asmeniui stebėti viešą teismo posėdį.

Pavyzdžiui, stebėjimo metu susidurta su situacija, kai apygardos administraciniame teisme norint „gyvai“ stebėti viešus teismo posėdžius reikėjo užpildyti atskirus blankus kiekvienai bylai, nurodant visus savo kontaktinius duomenis. Taip pat vienoje byloje buvo paprašyta stebėtojų

identifikuoti save prisistatant bei parodant savo asmens tapatybės korteles kompiuterio ekrane, ir tai matė bylos dalyviai, prisijungę nuotoliu. Dėl techninio kompiuterių pajungimo tam, kad stebėtojai viską matytų ekrane ir patys būtų matomi (nors stebėtojai sutiko tik klausytis), bylos nagrinėjimo pradžia užtruko daugiau nei 20 min.

Atsižvelgiant į tai, kad iš stebėtų 30 teismo posėdžių 14 posėdžių vyko „mišria“ forma, galima teigti, jog leidimų asmenims, norintiems stebėti teismo posėdį, suteikimo tvarka yra aktualus klausimas.

Tokių priemonių kaip asmens, norinčio stebėti teismo posėdį, prievolė apie tai pranešti iš anksto, jo asmens tapatybės nustatymas, pasitelkimas gali būti suprantamas kaip siekis užtikrinti teismo proceso viešumo principą atsižvelgiant į esamas technines galimybes (kad būtų iš anksto pasiruošama techniškai), tačiau vis dėlto kyla klausimas, ar tokie saugikliai neturėtų būti taikomi tik tam tikrą laiką (pereinamuoju laikotarpiu) ir / arba karantino laikotarpiu. Tokio laikotarpio trukmė turėtų būti aiškiai apibrėžta ir negalėtų tęstis neribotai. Priešingu atveju kyla abejonių, ar tokios priemonės yra proporcingos, ir ar jos nesukuria prielaidų riboti proceso viešumo principą.

2.1.2.8. Gerosios praktikos pavyzdžiai dėl bendro vadovavimo procesui ir probleminiai aspektai

Baigiamųjų kalbų trukmės laiko ir trukmės derinimas.

Vienoje iš stebėtų baudžiamųjų bylų teismo proceso trukmei (jau buvo įvykę maždaug 10 posėdžių) įtakos turėjo tai, kad buvo keli nuteistieji, jų gynėjų dalyvavimas buvo privalomas, bent vienam nedalyvaujant teko spręsti bylos atidėjimą. Kita vertus, kolegijos pirmininkės aktyvumas ir daugumos proceso dalyvių nusiteikimas užbaigti bylos nagrinėjimą padėjo valdyti procesą ir siekti koncentruoto bylos nagrinėjimo. Pažymėtina geroji procesinio bendradarbiavimo praktika, kai iš anksto buvo derinama baigiamųjų kalbų trukmė. Trejuose Lietuvos apeliaciniame teisme stebėtuose posėdžiuose teisėjai pasiūlė iš anksto pasiruošti baigiamosioms byloms kitam posėdžiui, taip pat paragino pasiruošti koncentruotai, kad būtų spėta pasakyti baigiamąsias kalbas per vieną posėdį, su tuo gynėjai aiškiai sutiko, nes nepavyko suderinti dar vieno tolimesnio posėdžio datos.

Posėdžių grafiko sudarymas.

Kitas gerosios praktikos pavyzdys – kai tariantis visiems proceso dalyviams sudėliojamas tolimesnių posėdžių grafikas ir skiriamas „atsarginis“ paskutinis posėdis, jei nepavyktų per kelis numatytus posėdžius pabaigti bylos nagrinėjimo. **Probleminis aspektas.** Tačiau taip pat pastebėtina, kad nors iš anksto sudėliojamas tolimesnių posėdžių grafikas yra tinkama priemonė veiksmingam bylos nagrinėjimui užtikrinti, tačiau techninis-organizacinis tolimesnių posėdžių derinimas stebėtais atvejais užėmė gana daug teisėjų kolegijos laiko, kurį buvo galima panaudoti tikslingiau tiesiogiai su teisingumo vykdymu susijusiai veiklai. Pvz., viename iš stebėtų Lietuvos apeliacinio teismo posėdžių grafiko susiderinimas truko 19 min., kitame – 35 min. (teismo posėdžių sekretorė pasiūlė daugiau nei 11 datų, kurios vis netiko tai vienam, tai kitam bylos dalyviui, ir pradėjus ieškoti galimų datų nuo 2022 m. liepos mėn. iki 2022 m. lapkričio mėn. pabaigos, nepavyko rasti visiems tinkamos datos, be kita ko, dar ir todėl, kad viena iš gynėjų buvo itin užimta kitoje baudžiamojoje byloje, kuri buvo pripažinta prioritetine).

Proaktyvus vadovavimas procesui.

Daugumoje stebėtų posėdžių teisėjai aktyviai valdė situaciją ir teismo posėdžio tempą, buvo tiriami tik tie įrodymai, kurie susiję su byla. Pvz., vienoje iš stebėtų baudžiamųjų bylų kolegijos pirmininkė po teisių išaiškinimo, bylos esmės pagarsinimo, paklausimo dėl papildomų prašymų ir įrodymo tyrimo poreikio vis pasitikslindavo, ar kaltinamasis suprato. Kaltinamajam atsakant į klausimą dėl papildomo įrodymų tyrimo poreikio, pradėjus dėstyti jo apeliacinio skundo dalyką, ji mandagiai jį nutraukė ir patikslino, kad tuo momentu sprendžiama tik dėl prašymų dėl įrodymų tyrimo, taip pat mandagiai paaiškino, kad dėl savo apeliacinio skundo esmės kaltinamasis galės dar pasisakyti ir bus išklausytas. Tai puikus gerosios praktikos pavyzdys.

Stebėtame administracinės bylos posėdyje per 1 val. buvo išnagrinėta byla iš esmės, išsamiai išdėstant bylos aplinkybes, taikytino teisinio reguliavimo niuansus. Tai pavyko dėl dalyvių

pasirengimo ir kolegijos pirmininkės pademonstruoto efektyvaus proceso valdymo. Kolegijos pirmininkė aktyviai valdė procesą ir teismo posėdžio tempą:

- teisių išaiškinimo, dokumentų garsinimo klausimais atsižvelgė į dalyvių profesionalų atstovavimą ir, atsiklaususi nuomonės, šiuos etapus maksimaliai sutrumpino;
- sustabdydavo dalyvius, jei jie nukrypdydavo nuo esmės, užduodama tikslinančius klausimus, grąžinančius prie bylos aplinkybių. Kolegija irgi buvo tinkamai pasiruošusi – su pareiškėjo atstovo prašymu buvo susipažinusi iš anksto ir pasitarusi dėl jo tenkinimo ir dokumentų prijungimo, todėl išsprendė labai operatyviai.

Koncentruotas bylos esmės pristatymas.

Vienoje iš stebėtų baudžiamosios bylos posėdžių teisėja itin centruotai ir suprantamai pristatė bylos esmę ir paklausė proceso dalyvių: „Ar teisingai pristaciau esmę?“ Taip pat ji klausė, ar reikia atlikti įrodymų tyrimą. Proceso dalyviai pasisakė, kad nereikia.

2.1.3. Teisėjo reagavimas į proceso dalyvių veiksmus / neveikimą, darančius įtaką bylos nagrinėjimo trukmei

2.1.3.1. Teisėjo veiksmai dėl galimo / įvykusio dalyvių neatvykimo į teismo posėdį

Baudžiamųjų bylų posėdžiuose pastebėta, kad dar ikiteisminio tyrimo stadijoje, jeigu kaltinamasis prisipažįsta padaręs nusikalstamą veiką, prokurorai iš anksto numato galimybę baudžiamąją bylą nagrinėti sutrumpinto įrodymų tyrimo tvarka. Tokiais atvejais į teismą į posėdį liudytojai nėra kviečiami ir yra apsiribojama tik kaltinamojo kvietimu. Nors ir ne visais, tačiau dauguma atvejų tokia procesinė strategija pasiteisino.

Be pateisinamos priežasties neatvykus liudytojams, teismai buvo aktyvūs ir taikė procesinę prievartos priemonę – jų atvesdinimą. Kaltinamieji, negalėję dalyvauti teisiuosiuose posėdžiuose dėl pateisinamų priežasčių, iš anksto informuodavo teismą ir numatyti posėdžiai buvo atšaukiami. Neatvykus gynėjui dėl ligos, bylos nagrinėjimas buvo atidedamas.

Stebint teismųjų posėdžius užfiksuota, kad dėl proceso dalyvių neatvykimo buvo atidėtas ne vienas posėdis. Gynėjai paprastai iš anksto pateikdavo prašymus atidėti posėdį dėl jų užimtumo kitose baudžiamosiose bylose. Tokie prašymai visais atvejais buvo tenkinami. Kadangi į dalį posėdžių proceso dalyviai neatvyko be pateisinamos priežasties, teismai tokiais atvejais buvo aktyvūs ir priimdavo sprendimus į kitą posėdį proceso dalyvius atvesdinti. Pastebėtina, kad didesnės apimties bylose, neatvykus keliems liudytojams, teismai stengdavosi tos dienos posėdyje apklausti atvykusius liudytojus.

Viename iš Lietuvos apeliaciniame teisme stebėtų posėdžių byla buvo tęsiama po to, kai buvo paskirta ekspertizė ir jau gautas ekspertizės aktas. Visi dalyviai su ekspertizės aktu buvo susipažinę, tačiau buvo gautas nuteistosios, kuri yra ir apeliantė, prašymas atidėti posėdį dėl jos atostogų, kurių metu ji negalės prisijungti net nuotoliniu būdu, tačiau pageidauja posėdyje dalyvauti. Jos advokatas ir prokuroras prašymą palaikė, nes apeliantė turėjo teisę dalyvauti posėdyje. Teisėjų kolegija šį prašymą išsprendė posėdyje, padariusi 10 min. pertrauką, ir nutarė prašymo netenkinti ir bylos nagrinėjimą tęsti, nes nedalyvavimas nebuvo pateisinamas, o apeliantei nuspręsta suteikti galimybę pasisakyti dėl ekspertizės akto kitame posėdyje. Tokio procesinio sprendimo priėmimą iš dalies, matyt, lėmė ir tai, kad, remdamasi gautu ekspertizės aktu, teisėjų kolegija informavo, kad teismas svarstys kaltinimo keitimo klausimą ir todėl yra būtina pertrauka procese. Kartu iškart suderinta kito posėdžio data.

Civilinių bylų posėdžiuose ir administracinio nusižengimo bylos posėdyje nesusidurta su proceso dalyvių neatvykimo problema.

Į vieną iš nagrinėtų administracinių bylų neatvyko nei atsakovas, nei trečiojo suinteresuoto asmens atstovas, tačiau pagal administracinės teisenos teisinį reguliavimą tai nekliudė teismui nagrinėti bylą ir ji buvo nagrinėjama iš esmės.

Stebėjimas taip pat parodė, kad teismo posėdžių trukmę lemia ir techniniai nesklandumai

proceso dalyvių pusėje per nuotolinius / mišrius posėdžius (pvz., vienoje iš stebėtų bylų teismo posėdžio pradžia vėlavo 15 min., nes buvo negirdimas mikrofono neįsijungiantis proceso dalyvis; kitame posėdyje - vieno iš proceso dalyvių, dalyvaujančių nuotoliniu būdu, ryšys vis nutrūkdavo ir teismui reikėdavo laukti, kol jis iš naujo prisijungs, ir pakartoti tai, ko dėl trukdžių dalyvis neišgirdavo. Vis dėlto esminės įtakos proceso vedimo kokybei tai neturėjo).

2.1.3.2. Teisėjo veiksmai sprendžiant prašymus / nušalinimus

Per stebėtus teisiamuosius posėdžius nušalinimų nebuvo pareikšta. Taip pat nebuvo pareikšta akivaizdžiai nepagrįstų prašymų, kuriais būtų siekiama vilkinti teisminį bylos nagrinėjimą. Paprastai visi pareikšti prašymai buvo išsprendžiami iš karto teismo posėdžių salėje.

Civilinių bylų posėdžiuose prašymų dėl nušalinimo pareikšta nebuvo. Apygardos teisme stebėtoje byloje ieškovo ir atsakovo atstovams paprašius prijungti prie bylos baigiamųjų kalbų tekstus, šie prašymai buvo išspręsti iš karto neišeinant į pasitarimų kambarį.

Administracinių bylų posėdžiuose prašymų dėl nušalinimo pareikšta nebuvo. Abejose bylose pareiškėjai pateikė prašymų dėl įrodymų: vienoje prašė išreikalauti naujų įrodymų (tenkinus prašymą byloje padaryta pertrauka), kitoje – prijungti prie bylos papildomus dokumentus. Prašymai buvo operatyviai išspręsti tame pačiame posėdyje.

Administracinio nusižengimo bylos posėdyje nebuvo pareikšta jokių prašymų.

2.1.3.3. Teisėjo reagavimas į kaltinamojo akto skaitymą

Stebėtuose teismo posėdžiuose, kuriuose buvo garsinamas kaltinamasis aktas, prokuroras apsiribojo tik nusikalstamos veikos aprašymo perskaitymu ir inkriminuojamų BK straipsnių išvardijimu. Nusikalstamos veikos aprašymas nebuvo trumpinamas, o detalai perskaitomas visas jo turinys. Teisėjai tokiam kaltinamojo akto garsinimui pastabų neturėjo. Kaltinamojo akto garsinimo trukmė priklausė nuo kaltinamųjų ir inkriminuojamų BK straipsnių skaičiaus ir truko nuo 3 min. iki 3 teismo posėdžių (pvz., byloje, kurioje 9 kaltinamieji buvo kaltinami BK 22 str. 1 d., 182 str. 1 d., 182 str. 1 d., 198-1 str. 1 d., 214 str. 1 d., 215 str. 1 d. numatytų nusikalstamų veikų padarymu).

2.1.3.4. Teisėjo veiksmai dėl baigiamųjų kalbų trukmės

Stebėtuose baudžiamųjų bylų posėdžiuose, kuriuose buvo sakomos baigiamosios kalbos (ir kaltinamojo, nuteistojo paskutinis žodis), jų trukmė svyravo nuo 1 iki 40 min. Pirmosios instancijos teismo posėdžiuose per baigiamąsias kalbas prokuroras paprastai atkartodavo esminius kaltinamojo akto aspektus, o gynėjo kalba, priklausomai nuo kaltinamojo (ne)prisipažinimo įvykdžius inkriminuojamą nusikalstamą veiką, trukdavo ilgiau. Vienoje byloje gynėjos baigiamoji kalba truko nuo 13.52 iki 14.17 val., o baigiamosios kalbos turinys buvo akivaizdžiai perteklinis. Gynėja baigiamąją kalbą buvo parengusi raštu. Apeliacinės instancijos teismo posėdžiuose kai kurios baigiamosios kalbos buvo lakoniškesnės ir trumpesnės, atkartojant apeliacinio skundo ir atsiliepimo į apeliacinį skundą argumentus, kitos – ilgesnės, tačiau pagrįstos ir iš anksto paruoštos. Kaip jau minėta, pažangia praktika laikytinas stebėtas proaktyvus teisėjų elgesys, kai būdavo iš anksto susitariama su gynėjais, kad kitam posėdžiui pasirengtų sakyti baigiamąsias kalbas koncentruotai.

Viename iš stebėtų civilinės bylos teismo posėdžių baigiamųjų kalbų dalis užsitęsė beveik tris valandas (įprasto sudėtingumo byloje), vienas iš advokatų nevengė pasikartojimų, tačiau nebuvo imtasi jokių aktyvių veiksmų posėdžio koncentruotumui užtikrinti. Šioje byloje stebėta tokia baigiamųjų kalbų trukmė: ieškovo advokatas – 1 val. 11 min. (nuo 9.08 iki 10.19), atsakovo advokatas – 1 val. 20 min. (nuo 10.19 iki 11.39). Replikos truko po 10 min. Šis posėdis buvo ne pirmasis, visi įrodymai jau buvo išreikalauti ir ištirti ankstesniuose posėdžiuose. Tai buvo baigiamasis etapas – tik baigiamosios kalbos, tačiau užtruko beveik 3 val. Atsižvelgiant į tai, kad tai yra civilinė byla, posėdis ne pirmas, šalys atstovaujamos profesionalių teisininkų – advokatų, tokiu atveju teisėjui būtų galimybė vadovaujantis proceso koncentruotumo ir operatyvumo principais posėdžio laiką

valdyti efektyviau, nustatant baigiamųjų kalbų laiko gaires ir primenant atstovams, kad jie turi kalbėti koncentruotai, išimtinai apie ginčo esmę ir nekartoti tų pačių faktų, argumentų po keletą kartų, priešingu atveju teisėja nutrauks pasisakymą, kuris kartojasi. Šioje byloje, sprendžiant pagal pasikartojimų skaičių ir trukmę baigiamosiose kalbose, galima numanyti, kad suvaldžius šį aspektą posėdžio trukmė būtų buvusi dvigubai trumpesnė.

Siūlytina išvadose ir rekomendacijose atkreipti dėmesį į tai, kad **teisėjai turėtų aktyviau naudoti jiems suteikiamus procesinius instrumentus proceso efektyvumui, koncentruotumui užtikrinti, taip pat ir baigiamųjų kalbų atžvilgiu.** CPK 255 str. 1 d. nustatyta, kad teismas **paprastai** neriboja proceso dalyvių kalbų trukmės. To paties straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad teismo posėdžio pirmininkas ar kiti bylą nagrinėjantys teisėjai turi teisę įspėti ir nutraukti kalbėtoją, kai jo kalba nesusijusi su nagrinėjamos bylos esme. Sistemiškai aiškinant šias nuostatas, darytina išvada, kad bylą nagrinėjantis teisėjas, atsižvelgdamas į ginčo sudėtingumą, įrodymų kiekį, vadovaudamasis proceso principais, pagrįstai ir teisėtai gali nurodyti tam tikras baigiamųjų kalbų trukmės gaires, priminti šalims, jog baigiamosios kalbos turi būti apie bylos esmę, vengiant pasikartojimų, o jei nesilaikoma šių reikalavimų, teisėjas turi teisę įspėti ir nutraukti kalbėtoją. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad dėl replikų kodekse yra įtvirtintas imperatyvus reikalavimas kalbėti trumpai (254 str.), todėl replikų stadijoje teisėjas privalo būti aktyvus ir sekti, kad šalys laikytųsi šio reikalavimo.

Stebėtoje civilinėje byloje pradedant baigiamąsias kalbas teisėja nenurodė jokių laiko gairių, nepriminė, kad atstovai kalbėtų apie ginčo esmę, vengtų faktų, argumentų kartojimo. Per baigiamąsias kalbas (jos truko daugiau nei po 1 val.) teisėja nė karto nesustabdė, nepasakė pastabos, kai atstovai net kelis kartus (vienas iš jų ne mažiau kaip keturis kartus pakartojo keletą epizodų) kartojosi, kalbėjo apie kitą savo bylą. Atėjus replikų laikui, kai iki suplanuoto teismo posėdžio pabaigos maksimalaus laiko (12.00 val.) liko 20 min., teisėja pranešė, kad replikoms liko 20 min., todėl vadovaujantis lygiateisiškumo principu abiejų šalių atstovams replikoms duodama po 10 min. Šis laikas buvo tiksliai apribotas, o ieškovo ir atsakovo atstovus teisėja nutraukė jų laikui pasibaigus.

Vienoje iš stebėtų administracinių bylų baigiamosios kalbos buvo konstruktyvios ir trumpos, fiksuota tokia jų trukmė: advokatas – 11 min., pareiškėjas – 5 min., atsakovo atstovas – 7 min., replikos – 4 min.

Stebėtame administracinio nusižengimo bylos posėdyje baigiamoji kalba truko porą minučių.

2.1.3.5. Kiti veiksniai, kurie darė įtaką proceso koncentruotumui ir kokybei

Būtinumas skirti ekspertizę ir su tuo susiję probleminiai aspektai

Ilgesnę proceso trukmę gali lemti ne tik ekspertizės skyrimo būtinumas, bet ir prieštaringos ekspertizės išvados. Viename iš Lietuvos apeliaciniame teisme stebėtų baudžiamosios bylos posėdžių buvo daroma pertrauka, nes, pradėjus nagrinėti bylą (kurioje buvo tęsiamas bylos nagrinėjimas ir ankstesniame posėdyje buvo pripažinta, kad būtina kviesti kartu atvykti auditorių ir ekspertę, kurių išvados viena kitai prieštarauja), atvyko visos šalys ir auditorius, tačiau ekspertė du kartus neatvyko į teismo posėdį ir šiam posėdžiui, advokatui ir teismui iš vakaro atsiuntė informaciją, kad vykstant posėdžiui atostogaus. Teisėjai pasiklausė atvykusių proceso dalyvių, ar galima nagrinėti bylą nedalyvaujant ekspertei. Visų dalyvių nuomone, būtinas abiejų ekspertų dalyvavimas kartu, kad būtų galima išspręsti kilusius prieštaravimus. Todėl procese vėl teko padaryti pertrauką, o dėl dalyvių užimtumo posėdis buvo paskirtas beveik už keturių mėn.

Per stebėtų civilinių ir administracinių bylų posėdžius ekspertizės skyrimo klausimas nebuvo iškilęs.

Vertėjo poreikis

Vertėjo poreikis buvo kilęs dviejuose stebėtuose baudžiamųjų bylų teismo posėdžiuose. Vienu atveju vertėjo dalyvavimas įtakos proceso trukmei neturėjo, t. y. vertėjas sėdėjo prie kaltinamųjų ir jiems iš karto vertė. Kitu atveju, priešingai, vertimas apsunkino liudytojo apklausos atlikimą, kadangi ne visada laiku buvo verčiama, t. y. vienu metu buvo duodami parodymai ir iš karto

verčiama neužbaigus išdėstytos minties (teisėja dėl to keletą kartų teikė pastabas tiek liudytojui, tiek vertėjai).

Stebėtuose civilinių bylų ir administracinių bylų bei administracinio nusižengimo bylos posėdžiuose vertėjo poreikio nekilo.

Būtinybė skelbti paiešką

Stebėtuose posėdžiuose būtinybė skelbti paiešką nebuvo iškilusi.

Teisėjų, gynėjų, prokurorų kaita procese

Per stebėtus teismo posėdžius teisėjų, gynėjų, prokurorų kaitos klausimų neiškilo. Viename iš Lietuvos apeliaciniame teisme stebėtų baudžiamųjų bylų posėdžių teisėjai posėdžio dalyvius informavo, kad po ankstesnio posėdžio vienas iš gynėjų nutraukė sutartį su Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnyba (toliau – VGTPT) ir todėl nuteistajai buvo paskirtas naujas gynėjas. Todėl šiame teismo posėdyje naujai paskirtai gynėjai teismas pakartotinai paskelbė teismo sudėtį, kad būtų galima reikšti prašymus dėl nušalinimo. Prašymų pareikšta nebuvo ir šiuo atveju bylos nagrinėjimo trukmei buvo padaryta tik itin menka įtaka.

Procesinės kliūtys sparčiam įrodymų tyrimui

Paminėtinos kelios situacijos, kuriose susiklostė aplinkybės, turėjusios įtakos baudžiamosios bylos nagrinėjimo trukmei:

- visą baudžiamąjį proceso trukmę prailgino nekokybiška ikiteisminiame tyrime atlikta kaltinamojo apklausa (dalyje dėl narkotinių medžiagų prekybos). Kaltinamajam buvo inkriminuojamas tiek narkotinių medžiagų laikymas, tiek jų platinimas, tačiau aplinkybės dėl narkotinių medžiagų platinimo per ikiteisminį tyrimą išsamiau nebuvo tiriamos. Nors ikiteisminiame tyrime kaltinamasis prisipažino dėl visų nusikalstamos veikos epizodų, tačiau per teisminį nagrinėjimą pakeitė parodymus, t. y. pareiškė, kad jau neprisipažįsta dėl prekybos narkotinėmis medžiagomis (dėl narkotinių medžiagų laikymo kaltės neneigė) ir pareiškė, kad per ikiteisminį tyrimą jis prisipažino dėl ikiteisminio tyrimo pareigūno daromo spaudimo. Atsižvelgiant į tai, daugiausia laiko prireikė kaltinamo asmens parodymų, duotų ikiteisminiame tyrime, pagarsinimui ir bandymui išsiaiškinti, kodėl jis pakeitė parodymus. Posėdį teko atidėti ir į kitą posėdį iškviesti ikiteisminio tyrimo pareigūną, atlikusį apklausą;

- nekokybiškai (neišsamiai) atlikto ikiteisminio tyrimo įtaką ilgesniam baudžiamosios bylos nagrinėjimui teisme iliustruoja ir kitas stebėtas teismasis posėdis. Buvo planuojama bylą nagrinėti sutrumpinto įrodymų tyrimo tvarka (net nebuvo kviečiami liudytojai; buvo kviečiamas tik kaltinamasis), tačiau kaltinamajam pareiškus, kad jis dėl inkriminuojamos nusikalstamos veikos neprisipažįsta, ir iškėlus abejotiną narkotikų atsiradimo pas jį versiją, buvo nuspręsta daryti pertrauką ir kviesti du liudytojus (kaltinamojo draugą ir jo draugę). Daugiausia laiko prireikė kaltinamojo apklausai, kuri per ikiteisminį tyrimą buvo atlikta labai paviršutiniškai ir lakoniškai;

- kitoje byloje proceso trukmę nepagrįstai prailgino vaizdo įrašų, kurie nebuvo susiję su nusikalstama veika, peržiūra. Šioje byloje ilgesnę proceso trukmę taip pat lėmė perteklinė gynėjos baigiamoji kalba;

- vienoje iš bylų, nagrinėtų apeliacinės instancijos teisme, apeliaciniu skundu nuteistasis prašė žodinio bylos nagrinėjimo, tačiau į teismo posėdį jis net neatvyko, o gynėja įrodymų tyrimo neprašė. Manytina, kad bylą buvo galima išnagrinėti ir rašytinio proceso tvarka. Pastebėtina, kad pirmosios instancijos teisme ši byla buvo nagrinėjama sutrumpinto įrodymų tyrimo tvarka (BPK 273 str.);

- netinkamai gynėjui pateikus jo nuteisto ginamojo prašymą dalyvauti bylos nagrinėjime apeliacine tvarka, bylos nagrinėjimas buvo atidėtas, siekiant užtikrinti tokią nuteistojo teisę;

- pagal BPK 302 straipsnio 4 dalį nuosprendis turi būti paskelbtas ne vėliau kaip per 14 dienų nuo pranešimo apie jo paskelbimo laiką ir vietą dienos, o jei byla sudėtinga ir didelės apimties, per teismo nustatytą įmanomai trumpiausią laiką, bet ne vėliau kaip per 45 dienas. Tačiau teismai kartais yra priversti pažeisti nurodytus terminus dėl tam tikrų objektyvių priežasčių. Stebėtame apeliacinės

instancijos teisiama jame posėdyje buvo priimtas sprendimas paskelbti nuosprendį vėliau kaip po 45 dienų dėl iš anksto suplanuotų teisėjų kolegijos narių atostogų vasaros metu.

Stebėtuose civilinių ir administracinių bylų teismo posėdžiuose papildomų procesinių kliūčių neiškilo.

2.2. BYLŲ ANALIZĖ REMIANTIS LITEKO DUOMENIMIS

2.2.1. Bendroji informacija

Toliau taikant kriterijus, pagal kuriuos vertinami ir lyginami monitoringo rezultatai, pateikiama bylų analizė, atlikta remiantis LITEKO duomenimis. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad tiek dėl ribotos kiekybinės tyrimo apimties, tiek dėl ribotos informacijos, užfiksuotos apskaitos kortelėse⁶⁸, ši analizė skirta tik papildomai patikrinti kai kurias prielaidas, padarytas stebint fokusuotas grupes, interviu ir posėdžius, taip pat pateikti iliustracinius pavyzdžius, o jos rezultatai vertintini viso tyrimo rezultatų kontekste.

2.2.2. Baudžiamosios bylos

Baudžiamosios bylos (I instancija) apskaitos kortelės⁶⁹

Atrankos kriterijus: Pagreitinamas procesas (BPK XXXI SKYRIUS ANTRASIS SKIRSNIS)					
Eil. nr.	Išnagrinėjimo terminai (dienos)	Kaltinamųjų skaičius	Įvykiai procese: teisiųjų posėdžių skaičius ⁷⁰ ; bylos nagrinėjimo atidėjimo skaičius; paskelbtų pertraukų trukmė ir kt.	Bylos tomų skaičius	Bylos kategorija
1.	1	1	Išnagrinėta tą pačią dieną, gavus prokuroro pareiškimą dėl pagreitinamo proceso	1	BK 178 str. 1 d.
2.	8	1	1 teisiama jasis posėdis	1	BK 281-1 str. 1 d.
3.	9	1	1 teisiama jasis posėdis	1	BK 281-1 str. 1 d.
4.	10	1	1 teisiama jasis posėdis	1	BK 281-1 str. 1 d.
5.	11	1	1 teisiama jasis posėdis; atidėtas nuosprendžio (nutarties) priėmimas,	1	BK 180 str. 1 d., 22 str. 1 d.

⁶⁸ Apskaitos kortelė vadinama susisteminta LITEKO informacija apie konkrečią bylą, kurią suformavo ir analizei pateikė Nacionalinė teismų administracija.

⁶⁹ Vilniaus miesto apylinkės teismas b/b Nr. 1-1463-827/2019; Vilniaus miesto apylinkės teismas b/b Nr. 1-2076-270/2020; Kauno apylinkės teismas Kauno rūmai b/b Nr. 1-1215-240/2019; Vilniaus miesto apylinkės teismas b/b Nr. 1-1143-506/2020; Vilniaus miesto apylinkės teismas b/b Nr. 1-2166-1100/2019; Vilniaus miesto apylinkės teismas b/b Nr. 1-2057-1100/2021; Kauno apylinkės teismas Kauno rūmai b/b Nr. 1-3113-1049/2019; Kauno apylinkės teismas Kauno rūmai b/b Nr. 1-3430-1049/2021; Kauno apylinkės teismas Kauno rūmai b/b Nr. 1-2843-1049/2020; Kauno apylinkės teismas Kauno rūmai b/b Nr. 1-1079-1091/2019; Vilniaus miesto apylinkės teismas b/b Nr. 1-2641-1122/2021; Kauno apylinkės teismas Kauno rūmai b/b Nr. 1-3020-1108/2020; Vilniaus miesto apylinkės teismas b/b Nr. 1-2717-1128/2021; Vilniaus miesto apylinkės teismas b/b Nr. 1-933-990/2020; Kauno apylinkės teismas Kauno rūmai b/b Nr. 1-3105-288/2021.

⁷⁰ Apskaitos kortelėje įvardyti kaip „Teisiamieji posėdžiai“. Neįskaitomi su žyma – „Nagrinėjimas atidėtas“.

			paskelbimas		
6.	12	1	1 teisiamasis posėdis	1	BK 281-1 str. 1 d.
7.	14	1	1 teisiamasis posėdis	1	BK 281-1 str. 1 d.
8.	14	1	1 teisiamasis posėdis	1	BK 281 str. 7 d.
9	15	1	1 teisiamasis posėdis	2	BK 281-1 str. 1 d.
10.	17	1	2 teisiamieji posėdžiai; atidėtas nuosprendžio (nutarties) paskelbimas	1	BK 140 str. 2 d.
11.	18	1	1 teisiamasis posėdis; atidėtas nuosprendžio (nutarties) paskelbimas	1	BK 22 str. 1 d., 178 str. 4 d.
12.	25	1	1 teisiamasis posėdis	1	BK 281 str. 7 d.
13.	28	1	1 teisiamasis posėdis; atidėtas nuosprendžio (nutarties) paskelbimas	1	BK 281-1 str. 1 d.
14.	29	1	1 teisiamasis posėdis; atidėtas nuosprendžio (nutarties) paskelbimas	3	BK 284 str., 312 str. 2 d.
15.	32	1	2 teisiamieji posėdžiai; atidėtas nuosprendžio (nutarties) paskelbimas	1	BK 281-1 str. 1 d.

Per tyrimą išanalizuota 15 pirmosios instancijos baudžiamųjų bylų apskaitos kortelių pagal atrankos kriterijų – *pagreitinintas procesas (BPK XXXI skyrius antrasis skirsnis)*. Atsitiktinės atrankos būdu pasirinktos analizuoti 2019–2021 m. 7 Kauno apylinkės teismo Kauno rūmų ir 8 Vilniaus m. apylinkės teismo apskaitos kortelės.

Pagal apskaitos kortelių duomenis vidutiniškai bylos pagreitinto proceso tvarka buvo išnagrinėtos per 14 dienų. Trumpiausias bylos nagrinėjimo terminas – 1 d. (išnagrinėta tą pačią dieną, gavus prokuroro pareiškimą dėl pagreitinto proceso), ilgiausias – 32 d.

Visos bylos vyko vieno kaltinamojo atžvilgiu. Tik trijose bylose nusikalstamos veikos buvo kvalifikuojamos pagal du BK straipsnius, kitais atvejais vyrauja veikos kvalifikavimas pagal vieną BK straipsnį. Pagreitinto proceso tvarka bylos išnagrinėjamos per vieną ar du teisiamuosius posėdžius. Šešiose apskaitos kortelėse buvo pažymėtas įvykis „atidėtas nuosprendžio (nutarties) paskelbimas“. Dauguma atvejų – bylos medžiaga buvo 1 tomo apimties, dviem atvejais – atitinkamai 2 ir 3 tomų.

Apibendrinant teigtina, kad proceso įvykis – „atidėtas nuosprendžio (nutarties) paskelbimas“ – nežymiai nulėmė ilgesnius bylos nagrinėjimo pagreitinto proceso tvarka terminus.

Baudžiamosios bylos (I instancija) apskaitos kortelės⁷¹

Atrankos kriterijus: BPK 273, 291 str. Sutrumpintas įrodymų tyrimas

⁷¹ Kauno apylinkės teismas Kauno rūmai b/b Nr. 1-38-408/2020; 1-13-923/2021; 1-260-720/2020; 1-2482-573/2021; 1-438-408/2020; 1-973-573/2019; Vilniaus apylinkės teismas b/b Nr. 1-7-295/2019; 1-12-1011/2021; 1-1-1078/2020; 1-265-1058/2019; 1-318-1033/2019; 1-1159-992/2020; 1-364-893/2021; 1-3050-818/2020; 1-410-1058/2021; 1-596-992/2021; 1-2279-1078/2019.

Eil. nr.	Išnagrinėjimo terminai (dienos)	Kaltinamųjų skaičius	Įvykiai procese: teisiųjų posėdžių skaičius ⁷² ; bylos nagrinėjimo atidėjimo skaičius; paskelbtų pertraukų trukmė ir kt.	Bylos tomų skaičius	Bylos kategorija
1.	38	1	3 teisiemieji posėdžiai; atidėtas nuosprendžio (nutarties) paskelbimas	Duomenys apskaitos kortelėje nepateikti	BK 281-1 str. 1 d.
2.	57	1	1 teisiამasis posėdis; atidėtas nuosprendžio (nutarties) paskelbimas	10	BK 300 str. 1 d.
3.	65	1	1 teisiამasis posėdis; atidėtas nuosprendžio (nutarties) paskelbimas	2	BK 259 str. 1 d.; 178 str. 1 d.
4.	70	1	1 teisiამasis posėdis; atidėtas nuosprendžio (nutarties) paskelbimas; 1 posėdis dėl prievartos priemonių taikymo (atvesdinimo, nuobaudos ir pan.)	Duomenys apskaitos kortelėje nepateikti	BK 178 str. 1 d.
5.	72	1	Du kartus nagrinėjimas atidėtas; 1 teisiამasis posėdis	2	BK 281-1 str. 1 d.
6.	81	1	1 teisiამasis posėdis; atidėtas nuosprendžio (nutarties) paskelbimas	Duomenys apskaitos kortelėje nepateikti	BK 178 str. 2 d. (išskirta byla)
7.	89	1	Pasikeitė teisėjas / kolegijos sudėtis; panaikintas teisėjo priskyrimas – po teisėjo (pranešėjo) paskyrimo; vieną kartą nagrinėjimas atidėtas; 1 teisiამasis posėdis	7	BK 22 str. 1 d.; 178 str. 1 d.; 178 str. 2 d.; 178 str. 4 d.
8.	100	1	Du kartus nagrinėjimas atidėtas; 1 teisiამasis posėdis	2	BK 178 str. 2 d.
9.	109	1	Vieną kartą nagrinėjimas atidėtas; 2 teisiამieji posėdžiai	2	BK 182 str. 1 d.; 300 str. 1 d.; 302 str. 2 d.
10.	127	1	Du kartus nagrinėjimas atidėtas; 1 teisiამasis posėdis	2	BK 178 str. 2 d.
11.	168	1	1 teisiამasis posėdis; atidėtas nuosprendžio (nutarties) paskelbimas; (perduota teisiამajam posėdžiui 12.11 –	Duomenys apskaitos kortelėje nepateikti	BK 140 str. 2 d.

⁷² Apskaitos kortelėje įvardyti kaip „Teisiამieji posėdžiai“. Neįskaitomi su žyma – „Nagrinėjimas atidėtas“.

			teisiamasis posėdis 04.12)		
12.	169	2	1 teisiamasis posėdis; atidėtas nuosprendžio (nutarties) paskelbimas; (perduota teisiamajam posėdžiui 01.22 – teisiamasis posėdis 05.27)	2	BK 178 str. 2 d.; 178 str. 4 d.
13.	183	1	Penkis kartus nagrinėjimas atidėtas; 1 posėdis dėl prievartos priemonių taikymo (atvesdinimo, nuobaudos ir pan.); 1 teisiamasis posėdis	1	BK 281-1 str. 1 d.
14.	335	1	(perduotas teisiamajam posėdžiui 12.01, teisiamasis posėdis – 08.27. Tuo laikotarpiu vieną kartą išsiųsti šaukimai; vieną kartą išsiųsti pranešimai; vieną kartą išsiųsti nuorašai); 1 teisiamasis posėdis; atidėtas nuosprendžio (nutarties) paskelbimas	2	BK 178 str. 2 d.; 236 str. 1 d.
15.	696	1	Du kartus nagrinėjimas atidėtas; grįžo iš apeliacinės instancijos; 9 teisiamieji posėdžiai; 1 posėdis dėl kreipimosi išduoti Europos arešto orderį	Duomenys apskaitos kortelėje nepateikti	BK 264 str. 1 d.; 259 str. 2 d.; 260 str. 1 d.
16.	984	1 (byla kitų kaltinamųjų atžvilgiu išskirta)	Po teisėjo (pranešėjo) paskyrimo panaikintas teisėjo paskyrimas, pasikeitė teisėjas / kolegijos sudėtis; vieną kartą nagrinėjimas atidėtas; 2 teisiamieji posėdžiai; atidėtas nuosprendžio (nutarties) paskelbimas	Duomenys apskaitos kortelėje nepateikti	BK 284 str. 1 d.; 138 str. 2 d.; 8 p.; 284 str. 1 d.; 253 str. 1 d.
17.	1110	1	Tris kartus nagrinėjimas atidėtas; 2 posėdžiai dėl prievartos priemonių taikymo (atvesdinimo, nuobaudos ir pan.); 1 posėdis dėl kreipimosi išduoti Europos arešto orderį; 2 teisiamieji posėdžiai; atidėtas nuosprendžio (nutarties) priėmimas, paskelbimas	Duomenys apskaitos kortelėje nepateikti	BK 302 str. 1 d.; 182 str. 1 d.

Išanalizuota 17 pirmosios instancijos baudžiamųjų bylų apskaitos kortelių pagal atrankos kriterijų – *sutrumpintas įrodymų tyrimas (BPK 273, 291 str.)*. Atsitiktinės atrankos būdu pasirinktos analizuoti 2019–2021 m. 6 Kauno apylinkės teismo Kauno rūmų ir 11 Vilniaus m. apylinkės teismo baudžiamųjų bylų apskaitos kortelių.

Pagal apskaitos kortelių duomenis vidutiniškai bylos, kuriose buvo atliekamas sutrumpintas įrodymų tyrimas, buvo išnagrinėtos per 262 dienas. Trumpiausias bylos nagrinėjimo terminas – 38 d., ilgiausiais – 1110 d. Tik viena baudžiamoji byla vyko dviejų kaltinamųjų atžvilgiu, visos kitos – vieno kaltinamojo.

11 baudžiamųjų bylų, kuriose buvo atliekamas sutrumpintas įrodymų tyrimas, buvo išnagrinėtos per vieną teisiąjamąjį posėdį, 3 baudžiamosios bylos – per du teisiąmuosius posėdžius, 1 baudžiamoji byla – per devynis teisiąmuosius posėdžius. 10 baudžiamųjų bylų buvo priimti sprendimai atidėti bylos nagrinėjimą nuo vieno iki penkių kartų. 2 baudžiamosiose bylose įvyko po vieną posėdį dėl prievartos priemonių taikymo (atvesdinimo, nuobaudos ir pan.), 1 baudžiamojoje byloje – du posėdžiai. 2 baudžiamosiose bylose įvyko po vieną posėdį dėl kreipimosi išduoti Europos arešto orderį. Taip pat 2 baudžiamosiose bylose po teisėjo (pranešėjo) paskyrimo buvo panaikintas teisėjo paskyrimas, pasikeitė teisėjas / kolegijos sudėtis. 10 bylų apskaitos kortelių pažymėtas proceso įvykis – „atidėtas nuosprendžio (nutarties) priėmimas, paskelbimas“. 1 baudžiamosios bylos apskaitos kortelėje pažymėtas įvykis – „grįžo iš apeliacinės instancijos“.

3 baudžiamosiose bylose atkreiptinas dėmesys į terminą nuo perdavimo teisiąmajam posėdžiui iki pirmo teisiąmojo posėdžio. 2 bylose toks terminas buvo apytiksliai 4 mėn., 1 byloje – apytiksliai 9 mėn. Tuo laikotarpiu buvo užfiksuoti tokie proceso įvykiai kaip „išsiųsti šaukimai“, „išsiųsti nuorašai“.

Bylų, kuriose buvo atliekamas sutrumpintas įrodymų tyrimas, medžiagos apimtis svyruoja nuo 1 iki 10 tomų (septyniais atvejais tokie duomenys apskaitos kortelėse nebuvo pateikti). 11 baudžiamųjų bylų veikos buvo kvalifikuojamos pagal vieną BK straipsnį, 6 bylose – atitinkamai pagal du, tris ir keturis BK straipsnius.

Apibendrinant pasakytina, kad pagal pasikartojimo dažnį nurodomi proceso įvykiai, nulėmę bylų, kuriose buvo atliekamas sutrumpintas įrodymų tyrimas, nagrinėjimo terminus:

- „bylos nagrinėjimo atidėjimas“;
- „atidėtas nuosprendžio (nutarties) priėmimas, paskelbimas“;
- „teismo posėdžiai dėl prievartos priemonių taikymo (atvesdinimo, nuobaudos ir pan.)“;
- „teismo posėdžiai dėl kreipimosi išduoti Europos arešto orderį“;
- „teisėjo (pranešėjo) paskyrimo panaikinimas; teisėjo paskyrimas; pasikeitė teisėjas / kolegijos sudėtis“.

Tam tikrais atvejais bylų nagrinėjimo trukmę lėmė ir kelių nusikalstamų veikų nagrinėjimas, didesnė nei 2 tomų bylos medžiagos apimtis, kelių mėnesių terminai nuo perdavimo teisiąmajam posėdžiui iki pirmo teisiąmojo posėdžio.

Baudžiamosios bylos (I instancija) apskaitos kortelės⁷³

Atrankos kriterijus: BK 140 str. 2 d.					
Eil. nr.	Išnagrinėjimo terminai (dienos)	Kaltinamųjų skaičius	Įvykiai procese: teisiąmųjų posėdžių skaičius ⁷⁴ ; bylos nagrinėjimo atidėjimo skaičius; paskelbtų pertraukų trukmė ir kt.	Bylos tomų skaičius	Bylos kategorija
1.	44	1	1 teisiąmasis posėdis, atidėtas	Duomenys	BK 140

⁷³ Vilniaus miesto apylinkės teismas b/b Nr. 1-184-827/2021; Vilniaus miesto apylinkės teismas b/b Nr. 1-2355-1155/2021; Vilniaus miesto apylinkės teismas b/b Nr. 1-1054-817/2019; Kauno apylinkės teismas Kauno rūmai b/b Nr. 1-2392-1091/2021; Vilniaus miesto apylinkės teismas b/b Nr. 1-2251-270/2019; Kauno apylinkės teismas Kauno rūmai b/b Nr. 1-84-408/2021; Kauno apylinkės teismas Kauno rūmai b/b Nr. 1-335-993/2019; Kauno apylinkės teismas Kauno rūmai b/b Nr. 1-524-288/2019; Vilniaus miesto apylinkės teismas b/b Nr. 1-543-990/2019; Kauno apylinkės teismas Kauno rūmai b/b Nr. 1-505-1049/2021.

⁷⁴ Apskaitos kortelėje įvardinti kaip „Teisiąmieji posėdžiai“. Neįskaityti su žyma – „Nagrinėjimas atidėtas“.

			nuosprendžio (nutarties) priėmimas, paskelbimas	apskaitos kortelėje nepateikti	str. 2 d.
2.	56	1	2 teisiamieji posėdžiai; pertrauka tarp posėdžių iki 1 mėn.; atidėtas nuosprendžio (nutarties) paskelbimas	Duomenys apskaitos kortelėje nepateikti	BK 140 str. 2 d.
3.	100	1	Atiduota teisėjui 07.15 – pirmas teisiamasis posėdis 09.17. Išnagrinėta per vieną teisiamąjį posėdį	2	BK 140 str. 2 d.
4.	118	1	Du kartus nagrinėjimas atidėtas; 2 teisiamieji posėdžiai įvyko; pasikeitė teisėjas / kolegijos sudėtis; panaikintas teisėjo paskyrimas	1	BK 140 str. 2 d.
5.	141	1	2 posėdžiai dėl prievartos priemonių taikymo (atvesdinimo, nuobaudos ir pan.); du kartus nagrinėjimas atidėtas; 2 teisiamieji posėdžiai įvyko; du kartus atidėti nuosprendžio (nutarties) paskelbimai	3	BK 140 str. 2 d.
6.	217	1	Keturis kartus nagrinėjimas atidėtas; 3 posėdžiai dėl prievartos priemonių taikymo (atvesdinimo, nuobaudos ir pan.); 1 teisiamasis posėdis neįvyko; 6 paskelbtos pertraukos iki 1 mėn.; tris kartus skirtas teisėjas (pranešėjas); 6 teisiamieji posėdžiai įvyko	3	BK 138 str. 1 d.; 140 str. 2 d. 286 str.
7.	159	1	Įvyko 4 teisiamieji posėdžiai; pertraukos tarp posėdžių iki 1 mėn.	1	140 str. 2 d.; 145 str. 1 d.
8.	238	1	Byla atiduota teisėjui liepos 15 d. (vasaros metu); 2 teisiamieji posėdžiai įvyko; 2 teisiamieji posėdžiai neįvyko; pertraukos tarp posėdžių nuo 1 iki beveik 2 mėn.; atidėtas nuosprendžio (nutarties) priėmimas, paskelbimas	Duomenys apskaitos kortelėje nepateikti	BK 140 str. 2 d.
9.	300	1	Šešis kartus nagrinėjimas atidėtas; 3 teisiamieji posėdžiai įvyko; pirmas įvykęs po atidėjimo posėdis	3	BK 140 str. 1 d., 140 str. 2 d.,

			07.17 – paskelbta pertrauka, kitas posėdis 09.25		180 str. 1 d.
10.	387	1	2 teisiamieji posėdžiai neįvyko; vieną kartą nagrinėjimas atidėtas; išsiųsta į ekspertizę 08.20 – grįžo iš ekspertizės 11.16; įvyko 1 teisiamasis posėdis	5	140 str. 2 d.

Išanalizuota 10 pirmosios instancijos baudžiamųjų bylų apskaitos kortelių pagal atrankos kriterijų – BK 140 str. 2 d. Atsitiktinės atrankos būdu buvo pasirinktos analizuoti 2019–2021 m. 5 Kauno apylinkės teismo Kauno rūmų ir 5 Vilniaus m. apylinkės teismo baudžiamųjų bylų apskaitos kortelės.

Pagal apskaitos kortelių duomenis vidutiniškai bylos buvo išnagrinėtos per 176 dienas. Trumpiausias bylos nagrinėjimo terminas – 44 d., ilgiausiais – 387 d. Visos baudžiamosios bylos vyko vieno kaltinamojo atžvilgiu.

Baudžiamos bylos pagal atrankos kriterijų – BK 140 str. 2 d., dauguma atvejų (7 atvejais) buvo išnagrinėtos per vieną ar du teisiamuosius posėdžius. 3 bylose prireikė atitinkamai trijų, keturių ir šešių teisiamųjų posėdžių. 5 baudžiamosiose bylose buvo priimti sprendimai atidėti bylos nagrinėjimą nuo vieno iki šešių kartų. 1 bylos apskaitos kortelėje nurodytas 1 neįvykęs teisiamasis posėdis, kitose dvejose kortelėse – po 2 neįvykusius posėdžius. 2 baudžiamosiose bylose atitinkamai įvyko 2 ir 3 posėdžiai dėl prievartos priemonių taikymo (atvesdinimo, nuobaudos ir pan.). 1 baudžiamosios bylos apskaitos kortelėje užfiksuotas įvykis – „pasikeitė teisėjas / kolegijos sudėtis“; dar vienos bylos kortelėje buvo nurodyti trys kartai dėl teisėjo (pranešėjo) skyrimo. 4 bylų apskaitos kortelėse pažymėti proceso įvykiai – „atidėtas nuosprendžio (nutarties) priėmimas, paskelbimas“. 1 baudžiamosios bylos apskaitos kortelėje pažymėti įvykiai – „išsiųsta į ekspertizę“ ir „grįžo iš ekspertizės“ (apytikslė trukmė 3 mėn.).

Atkreiptinas dėmesys į trijų bylų apskaitos kortelėse užfiksuotus terminus tarp proceso įvykių: 1) nuo atidavimo teisėjui iki įvykusio pirmo teisiamojo posėdžio – atiduota teisėjui liepos 15 d. – pirmas teisiamasis posėdis rugsėjo 17 d.; 2) pirmas po nagrinėjimo atidėjimo posėdis įvyko liepos 17 d. – paskelbta pertrauka, kitas posėdis – rugsėjo 25 d.; 3) atiduota teisėjui liepos 15 d. – 2 teisiamieji posėdžiai įvyko, 2 teisiamieji posėdžiai neįvyko, pertraukos tarp posėdžių nuo 1 iki beveik 2 mėn.

Bylų, pagal atrankos kriterijų BK 140 str. 2 d., medžiagos apimtis svyruoja nuo 1 iki 5 tomų (trimis atvejais tokie duomenys apskaitos kortelėse nebuvo pateikti). 7 baudžiamosiose bylose veikos buvo kvalifikuojamos tik pagal BK 140 str. 2 d., kitose 3 bylose dar papildomai kvalifikuojamos pagal vieną ar du BK straipsnius.

Apibendrintina, kad pagal pasikartojimo dažnį nurodomi proceso įvykiai, nulėmę bylų pagal atrankos kriterijų BK 140 str. 2 d. nagrinėjimo terminus:

- „bylos nagrinėjimo atidėjimas“;
- „atidėtas nuosprendžio (nutarties) priėmimas, paskelbimas“;
- „teismo posėdis neįvyko“;
- „teismo posėdžiai dėl prievartos priemonių taikymo (atvesdinimo, nuobaudos ir pan.)“;
- „teisėjo (pranešėjo) paskyrimo panaikinimas; teisėjo paskyrimas; pasikeitė teisėjas / kolegijos sudėtis“;
- „išsiųsta į ekspertizę“, „grįžo iš ekspertizės“.

Tam tikrais atvejais bylų nagrinėjimo trukmę lėmė ir kelių nusikalstamų veikų nagrinėjimas, didesnė nei 2 tomų bylos medžiagos apimtis, bylos atidavimas teisėjui vasaros metu.

Baudžiamosios bylos (I instancija) apskaitos kortelės⁷⁵

Atrankos kriterijus: BK 178 str. 2 d.					
Eil. nr.	Išnagrinėjimo terminai (dienos)	Kaltinamųjų skaičius	Įvykiai procese: teisiųjų posėdžių skaičius⁷⁶; bylos nagrinėjimo atidėjimo skaičius; paskelbtų pertraukų trukmė ir kt.	Bylos tomų skaičius	Bylos kategorija
1.	25	2	Išnagrinėta per vieną teisiamąjį posėdį	3	BK 178 str. 2 d.
2.	43	1	Išnagrinėta per vieną teisiamąjį posėdį; atidėtas nuosprendžio (nutarties) priėmimas, paskelbimas	Duomenys apskaitos kortelėje nepateikti	BK 178 str. 2 d.
3.	73	1	1 posėdis dėl prievartos priemonių taikymo (atvesdinimo, nuobaudos ir pan.); išnagrinėta per 1 teisiamąjį posėdį; atidėtas nuosprendžio (nutarties) priėmimas, paskelbimas	3	BK 178 str. 2 d.
4.	81	2	Vieną kartą nagrinėjimas atidėtas; 1 posėdis dėl prievartos priemonių taikymo (atvesdinimo, nuobaudos ir pan.); išnagrinėta per 1 teisiamąjį posėdį; atidėtas nuosprendžio (nutarties) priėmimas, paskelbimas	2	BK 178 str. 1 d.; 178 str. 2 d.
5.	116	1	Atiduotas teisėjui 06.09 – pirmas teisiamas posėdis 09.13; 1 posėdis dėl gynėjo paskyrimo; išnagrinėta per 1 teisiamąjį posėdį; nuosprendžio (nutarties) priėmimas, paskelbimas atidėtas	2	BK 178 str. 2 d.
6.	152	1	Tris kartus nagrinėjimas atidėtas; 2 teisiamieji posėdžiai įvyko; 2 posėdžiai dėl gynėjo paskyrimo	2	BK 178 str. 2 d.
7.	152	2	Du kartus nagrinėjimas atidėtas; pasikeitė teisėjas / kolegijos sudėtis;	4	BK 178 str. 4 d.; 178 str.

⁷⁵ Kauno apylinkės teismas Kauno rūmai b/b Nr. 1-2173-1049/2021; Nr. 1-181-311/2019; Nr. 1-1245-720/2019; Nr. 1-733-668/2021; Nr. 1-176-888/2019; Vilniaus miesto apylinkės teismas b/b Nr. 1-1851-1131/2021; Nr. 1-2603-1100/2019; Nr. N1-84-1122/2021; Nr. 1-1685-1058/2021; Nr. N1-457-908/2019.

⁷⁶ Apskaitos kortelėje įvardyti kaip „Teisiamieji posėdžiai“. Neįskaitomi su žyma – „Nagrinėjimas atidėtas“.

			panaikintas teisėjo priskyrimas; įvyko 4 teisiameji posėdžiai; pertraukos tarp posėdžių iki 3 sav.		2 d.
8.	159	1	Vieną kartą nagrinėjimas atidėtas; 4 teisiameji posėdžiai; pertraukos tarp posėdžių nuo 2 sav. iki 1 mėn.	10	BK 22 str. 1 d.; 178 str. 2 d.; 178 str. 4 d.; 178 str. 1 d.
9.	184	2	Tris kartus nagrinėjimas atidėtas; grįžo iš apeliacinės instancijos; 1 posėdis dėl klaidos ištaisymo procesiniame dokumente	3	BK 22 str. 1 d.; 178 str. 2 d.; 187 str. 1 d.
10.	406	1	Du kartus nagrinėjimas atidėtas; 1 teisiamejis posėdis neįvyko; 1 posėdis dėl gynėjo paskyrimo; tarp vieno posėdžio nuo 06.18 iki kito posėdžio 08.26 pertrauka, toliau teisiamejis posėdis 09.03; du kartus atidėtas nuosprendžio (nutarties) priėmimas, paskelbimas	Duomenys apskaitos kortelėje nepateikti	BK 178 str. 2 d.

Išanalizuota 10 pirmosios instancijos baudžiamųjų bylų apskaitos kortelių pagal atrankos kriterijų – BK 178 str. 2 d. Atsitiktinės atrankos būdu buvo pasirinktos analizuoti 2019–2021 m. 5 Kauno apylinkės teismo Kauno rūmų ir 5 Vilniaus m. apylinkės teismo baudžiamųjų bylų apskaitos kortelės.

Pagal apskaitos kortelių duomenis vidutiniškai bylos buvo išnagrinėtos per 139 dienas. Trumpiausias bylos nagrinėjimo terminas – 25 d., ilgiausias – 406 d. 6 baudžiamosios bylos vyko vieno kaltinamojo atžvilgiu, 4 bylos – dviejų kaltinamųjų.

Baudžiamųjų bylų pagal atrankos kriterijų – BK 178 str. 2 d. – išnagrinėjimui prireikė nuo 1 iki 4 teisiamejų posėdžių. 6 baudžiamosiose bylose buvo priimti sprendimai atidėti bylos nagrinėjimą atitinkamai po vieną, du, tris kartus. 1 bylos apskaitos kortelėje nurodytas 1 neįvykęs teisiamejis posėdis. 2 baudžiamosiose bylose įvyko po 1 posėdį dėl prievartos priemonių taikymo (atvesdinimo, nuobaudos ir pan.). 1 baudžiamosios bylos apskaitos kortelėje užfiksuotas įvykis – „pasikeitė teisėjas / kolegijos sudėtis“. 5 bylų apskaitos kortelėse pažymėtas proceso įvykis – „atidėtas nuosprendžio (nutarties) priėmimas, paskelbimas“, tarp kurių vienoje byloje toks įvykis pažymėtas du kartus. 2 baudžiamosiose bylose įvyko po 1 posėdį dėl gynėjo paskyrimo, 1 byloje – 2 tokie posėdžiai. 1 baudžiamosios bylos apskaitos kortelėje nurodytas proceso įvykis – „posėdis dėl klaidos ištaisymo procesiniame dokumente“.

Atkreiptinas dėmesys į 2 bylų apskaitos kortelėse užfiksuotus terminus tarp proceso įvykių: 1) atiduota byla teisėjui birželio 9 d. – pirmas teisiamejis posėdis rugsėjo 13 d.; tarp teisiamejų posėdžių paskelbta pertrauka nuo birželio 18 d. iki rugpjūčio 26 d.

Bylų, pagal atrankos kriterijų BK 178 str. 2 d., medžiagos apimtis svyruoja nuo 2 iki 10 tomų (dviem atvejais tokie duomenys apskaitos kortelėse nebuvo pateikti). 6 baudžiamosiose bylose veikos

buvo kvalifikuojamos tik pagal BK 178 str. 2 d., kitose 4 bylose dar papildomai kvalifikuojamos pagal vieną, du ar tris BK straipsnius.

Apibendrinant teigtina, kad pagal pasikartojimo dažnį nurodomi proceso įvykiai, nulėmę bylų pagal atrankos kriterijų BK 178 str. 2 d. nagrinėjimo terminus:

- „bylos nagrinėjimo atidėjimas“;
- „atidėtas nuosprendžio (nutarties) priėmimas, paskelbimas“;
- „teismo posėdis dėl gynėjo paskyrimo“;
- „teismo posėdžiai dėl prievartos priemonių taikymo (atvesdinimo, nuobaudos ir pan.)“;
- „teisėjo (pranešėjo) paskyrimo panaikinimas; teisėjo paskyrimas; pasikeitė teisėjas / kolegijos sudėtis“;
- „teisiamasis posėdis neįvyko“;
- „posėdis dėl klaidos ištaisymo procesiniame dokumente“.

Tam tikrais atvejais bylų nagrinėjimo trukmę lėmė ir kelių nusikalstamų veikų nagrinėjimas, didesnė nei 2 tomų bylos medžiagos apimtis, bylos atidavimas (nagrinėjimas) vasaros metu.

Baudžiamosios bylos (I instancija) apskaitos kortelės⁷⁷

Atrankos kriterijus: pagal BK 129 str. 2 d.					
Eil. Nr.	Išnagrinėjimo terminai (dienos)	Kaltinamųjų skaičius	Įvykiai procese: teisiamųjų posėdžių skaičius ⁷⁸ ; bylos nagrinėjimo atidėjimo skaičius; paskelbtų pertraukų trukmė ir kt.	Bylos tomų skaičius	Bylos kategorija
1.	124	1	2 teisiamieji posėdžiai; pertrauka tarp teisiamųjų posėdžių – 2 mėn.	1	BK 129 str. 2 d. 3 pnk.
2.	145	1	4 teisiamieji posėdžiai; pertraukos – iki 1 mėn.; vieną kartą nagrinėjimas atidėtas – gauta papildoma medžiaga – daiktiniai įrodymai. Po atidėjimo teisiamasis posėdis įvyko po 1 mėn. 11 d.	2	BK 129 str. 2 d. 3 pnk.
3.	163	1	6 teisiamieji posėdžiai; pertraukos – nuo 1 iki 3 sav.	2	BK 129 str. 2 d. 3 pnk.
4.	174	2	5 teisiamieji posėdžiai; pertraukos: viena pertrauka 2 mėn., kitos – iki 2 sav.	6	BK 129 str. 2 d. 6 pnk. ir 8 pnk.
5.	188	1	5 teisiamieji posėdžiai; 2 paskirti teismo posėdžiai neįvyko. Tarp pirmo ir įvykusio antro teisiamojo posėdžio beveik 3 mėn.	4	BK 129 str. 2 d. 3, 6 pnk.; 187 str. 1 d.,

⁷⁷ Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus b/b Nr. 1-94-908/2021; Nr. 1-84-468/2021; Nr. 1-42-935/2019; Nr. 1-64-626/2019; Nr. 1-222-908/2020; Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyrius b/b Nr. 1-268-954/2021; Nr. 1-196-245/2021; Nr. 1-146-966/2021; Nr. 1-87-348/2019; Nr. 1-244-658/2019.

⁷⁸ Apskaitos kortelėje įvardyti kaip „Teisiamieji posėdžiai“. Neįskaitomi su žyma – „Nagrinėjimas atidėtas“.

			pertrauka, nes du paskirti teismo posėdžiai neįvyko		284 str.
6.	191	1	6 teisiamieji posėdžiai; 3 kartus bylos nagrinėjimas atidėtas (nuo 07.22 iki 09.15; nuo 09.15 iki 10.14; nuo 10.14 iki 10.18). Pertraukų trukmė nuo 2 sav. iki 1 mėn.	2	BK 129 str. 2 d. 3 pnk.
7.	215	1	8 teisiamieji posėdžiai; 1 paskirtas teisiamasis posėdis atidėtas (nuo 09.13 iki 10.18). Pertraukų trukmė nuo 1 sav. iki 1 mėn.	3	BK 129 str. 2 d. 5, 8 pnk.
8.	219	1	6 teisiamieji posėdžiai; pasikeitė teisėjas / kolegijos sudėtis – posėdis paskirtas po 1 mėn. Pertraukų trukmė nuo 1 sav. iki 1 mėn.	3	BK 129 str. 2 d. 3, 6 pnk.
9.	334	1	8 teisiamieji posėdžiai; byloje buvo atliekama ekspertizė; pasikeitė teisėjas / kolegijos sudėtis. Pertraukų trukmė iki 1 mėn.	7	BK 129 str. 2 d. 8 pnk.
10.	346	1	11 teisiamųjų posėdžių. Vieną kartą bylos nagrinėjimas atidėtas nuo 06.13 iki 08.13. Pasikeitė teisėjas / kolegijos sudėtis (po bylos atidavimo teisėjui). Pertraukos iki 1 mėn., tačiau viena pertrauka truko ilgiau kaip 1 mėn.	6	BK 129 str. 2 d. 2, 5 pnk.

Išanalizuota dešimt pirmosios instancijos baudžiamųjų bylų apskaitos kortelių pagal atrankos kriterijų – BK 129 str. 2 d. Atsitiktinės atrankos būdu buvo pasirinktos analizuoti 2019 – 2021 m. penkios Kauno apygardos teismo ir penkios Vilniaus apygardos teismo baudžiamųjų bylų apskaitos kortelės.

Pagal apskaitos kortelių duomenis vidutiniškai bylos buvo išnagrinėtos per 210 dienų. Trumpiausias bylos nagrinėjimo terminas – 124 dienos, ilgiausiais – 346 dienos. Devynios baudžiamosios bylos vyko vieno kaltinamojo atžvilgiu, viena byla – dviejų kaltinamųjų.

Baudžiamųjų bylų pagal atrankos kriterijų – BK 129 str. 2 d. išnagrinėjimui prireikė nuo dviejų iki vienuolikos teisiamųjų posėdžių. Trijose baudžiamosiose bylose buvo priimti sprendimai atidėti bylos nagrinėjimą atitinkamai po 1 kartą, dar vienoje byloje – 3 kartus. Vienos bylos apskaitos kortelėje nurodyti du neįvykę teisiamieji posėdžiai. Trijose baudžiamųjų bylų apskaitos kortelėse užfiksuotas įvykis – „pasikeitė teisėjas/ kolegijos sudėtis“. Visų bylų (10) apskaitos kortelėse pažymėtas proceso įvykis – „atidėtas nuosprendžio (nutarties) priėmimas, paskelbimas“. Vienoje byloje buvo atliekama ekspertizė.

Atkreiptinas dėmesys į apskaitos kortelėse nurodytas pertraukas tarp teisiamųjų posėdžių, kurios tam tikrais atvejais truko ilgiau nei 1 mėn.

Bylų, pagal atrankos kriterijų BK 129 str. 2 d., medžiagos apimtis svyruoja nuo vieno iki septynių tomų. Devyniose baudžiamosiose bylose veikos buvo kvalifikuojamos tik pagal BK 129 str. 2 d. atitinkamą punktą ar punktus, tik vienoje byloje papildomai kvalifikuojama pagal vieną BK straipsnį.

Apibendrinant, pagal pasikartojimo dažnį nurodomi proceso įvykiai, nulėmę bylų pagal atrankos kriterijų - BK 129 str. 2 d., nagrinėjimo terminus:

- „atidėtas nuosprendžio (nutarties) priėmimas, paskelbimas“;
- „bylos nagrinėjimo atidėjimas“;
- „teisėjo (pranešėjo) paskyrimo panaikinimas; teisėjo paskyrimas; pasikeitė teisėjas/kolegijos sudėtis“;
- „teisiamasis posėdis neįvyko“;
- „atlikta ekspertizė“.

Tam tikrais atvejais bylų nagrinėjimo trukmę lemia didesnis reikalingų bylai išnagrinėti teisiųjų posėdžių skaičius; ilgesnės nei 1 mėn. pertraukos tarp teisiųjų posėdžių dėl neįvykusių ar atidėtų teisiųjų posėdžių.

**Baudžiamosios bylos (I instancija) apskaitos kortelės
Vilniaus apygardos teismas; Kauno apygardos teismas**

Atrankos kriterijus: pagal BK 199 str. 3 d.					
Eil. nr.	Išnagrinėjimo terminai (dienos)	Kaltinamųjų skaičius	Įvykiai procese: teisiųjų posėdžių skaičius⁷⁹; bylos nagrinėjimo atidėjimo skaičius; paskelbtų pertraukų trukmė ir kt.	Bylos tomų skaičius	Bylos kategorija
1.	20	1	1 teisiamasis posėdis. Pagal BPK 422 str.: kaltinamojo prašymas surengti bylos nagrinėjimą teisme	Duomenys apskaitos kortelėje nepateikti	BK 199 str. 3 d.
2.	83	1	2 teisiemieji posėdžiai; pertrauka – iki 1 mėn.	2	BK 259 str. 1 d.; 199 str. 3 d.
3.	106	2	4 teisiemieji posėdžiai; pertraukos – nuo 1 sav. iki 1 mėn.	3	BK 199 str. 3 d.; 199-2 str. 2 d.
4.	118	1	4 teisiemieji posėdžiai; vieną kartą teisminis nagrinėjimas atidėtas nuo 11.08 iki 11.28; pertraukos iki 3 sav.	7	BK 199 str. 3 d.; 259 str. 1, 2 d.
5.	129	1	2 teisiemieji posėdžiai; pertraukos iki 1 mėn.	2	BK 199 str. 3 d.; 259 str. 2 d.
6.	133	1	4 teisiemieji posėdžiai; vieną kartą bylos nagrinėjimas atidėtas nuo 10.17 iki 11.27. Pertraukos iki 1 mėn.	2	BK 199 str. 3 d.; 260 str. 3 d.
7.	215	1	5 teisiemieji posėdžiai; Pertraukų trukmė nuo 3 sav.	2	BK 253 str. 2 d.;

⁷⁹ Apskaitos kortelėje įvardinti kaip „Teisiemieji posėdžiai“. Neįskaitomi su žyma – „Nagrinėjimas atidėtas“.

			iki 1 mėn.		199 str. 3 d.
8.	204	3	6 teisiamieji posėdžiai; Pertraukų trukmė iki 3 sav.	2	BK 199 str. 3 d.; 199-2 str. 2 d.
9.	501	5	Įvyko 13 teisiamųjų posėdžių; 6 suplanuoti posėdžiai neįvyko. Pertraukos iki 1 mėn. Papildoma informacija: kaltinamasis aktas 41 lapas.	10	BK 199 str. 3 d.; 199 str.- 2 str. 2 d.; 253 str. 1 d.
10.	751	5	Įvyko 38 teisiamieji posėdžiai. Vieną kartą bylos nagrinėjimas atidėtas nuo 07.13 iki 09.07. Pasikeitė teisėjas / kolegijos sudėtis (po bylos atidavimo teisėjui). Pertraukos nuo 1 kelių dienų iki 1 mėn. Nagrinėjimas pripažintas užsitęsęs ar galintis užsitęsti. Apskundimas apeliacinei instancijai – grįžo iš apeliacinės instancijos.	Duomenys apskaitos kortelėje nepateikti	BK 199 str. 3 d.; 260 str. 1 d.

Išanalizuota dešimt pirmosios instancijos baudžiamųjų bylų apskaitos kortelių pagal atrankos kriterijų – BK 199 str. 3 d. Atsitiktinės atrankos būdu buvo pasirinktos analizuoti 2019 – 2021 m. penkios Kauno apygardos teismo ir penkios Vilniaus apygardos teismo baudžiamųjų bylų apskaitos kortelės.

Pagal apskaitos kortelių duomenis vidutiniškai bylos buvo išnagrinėtos per 226 dienas. Trumpiausias bylos nagrinėjimo terminas – 20 dienų, ilgiausias – 751 diena (nagrinėjimas pripažintas užsitęsęs ar galintis užsitęsti). Šešios baudžiamosios bylos vyko 1 kaltinamojo atžvilgiu, viena byla – dviejų, viena byla – trijų, dvi bylos – penkių.

Baudžiamųjų bylų pagal atrankos kriterijų – BK 199 str. 3 d. išnagrinėjimui prireikė nuo vieno iki trisdešimt aštuonių teisiamųjų posėdžių. Trijose bylose buvo priimti sprendimai atidėti bylos nagrinėjimą po 1 kartą. Vienos bylos apskaitos kortelėje nurodyti šeši neįvykę teisiamieji posėdžiai. Vienos baudžiamosios bylos apskaitos kortelėje nurodytas įvykis – „pasikeitė teisėjas/ kolegijos sudėtis“. Visų bylų (10) apskaitos kortelėse pažymėtas proceso įvykis – „atidėtas nuosprendžio (nutarties) priėmimas, paskelbimas“. Vienos bylos kortelėje nurodytas proceso įvykis – „grįžo iš apeliacinės instancijos“.

Atkreiptinas dėmesys į vienos bylos apskaitos kortelėje nurodytą bylos nagrinėjimo atidėjimo terminą: nuo liepos 13 d. iki rugsėjo 7 d.

Bylų, pagal atrankos kriterijų BK 199 str. 3 d., medžiagos apimtis svyruoja nuo dviejų iki dešimties tomų (tokie duomenys vienoje apskaitos kortelėje nebuvo pateikti). Tik vienoje baudžiamosios bylos veika buvo kvalifikuojama tik pagal BK 199 str. 3 d., kitose bylose veikos papildomai kvalifikuojamos pagal vieną ar du BK straipsnius.

Apibendrinant, pagal pasikartojimo dažnį nurodomi proceso įvykiai, lėmę bylų pagal atrankos kriterijų - BK 199 str. 3 d., nagrinėjimo terminus:

- „atidėtas nuosprendžio (nutarties) priėmimas, paskelbimas“
- „bylos nagrinėjimo atidėjimas“;

- „teisėjo (pranešėjo) paskyrimo panaikinimas; teisėjo paskyrimas; pasikeitė teisėjas/kolegijos sudėtis“;
- „teisiamasis posėdis neįvyko“;
- „grįžo iš apeliacinės instancijos“.

Tam tikrais atvejais bylų nagrinėjimo trukmę lemia didesnis reikalingų bylų išnagrinėti teisiųjų posėdžių skaičius; kaltinamųjų skaičius – nuo 2 iki 5; ilgesni nei 1 mėn. bylos nagrinėjimo atidėjimo terminai vasaros metu; kelių nusikalstamų veikų nagrinėjimas.

APELIACINĖ INSTANCIJA

Žodinė apeliacija ⁸⁰				
Eil. Nr. (Apygardos teismas (AT); Lietuvos apeliacinis teismas (LapT))	Trukmė (dienos)	Proceso dalyvių skaičius (kaltinamasis: kalt.; nukentėjusys: nukent.; liudytojas: liud.; civilinis ieškovas/ atsakovas: civ. iešk./atsak.)	Posėdžių skaičius (iš jų atidėta (daryta pertrauka); trukmė tarp posėdžių)	Terminas nuo apeliacinio skundo gavimo (pirmosios instancijos teisme) iki pirmojo teismo posėdžio (mėn.)
1 (AT)	49	3 kalt. 5 liud. (nukent., civ. iešk.)	1	1,5
2 (AT)	183	1 kalt.; 2 liud. (nukent., civ. iešk.)	3 (2 atidėti; trukmė tarp posėdžių apie 2 mėn.)	1,5
3 (AT)	84	5 kalt.; 12 liud. (nukent., civ. iešk.)	1	1,5
4 (AT)	89	1 kalt; 1 liud. (nukent., civ. iešk.)	1	3
5 (AT)	51	1 kalt; 4 liud. (nukent., civ. iešk.)	1	1,5
6 (AT)	282	2 kalt; 2 liud. (nukent., civ. iešk.)	3 (1 atidėtas; 2 nuosprendžio paskelbimai – keitėsi nuosprendį turėjęs skelbti teisėjas (dėl to ir trukmė ilga)	3,5

⁸⁰ Kauno apygardos teismo baudžiamosios bylos: Nr. 1A-476-594/2021; Nr. 1A-646-926/2021; Nr. 1A-653-966/2021; Nr. 1A-424-594/2019; Nr. 1A-525-919/2019; Nr. 1A-569-397/2019; Nr. 1A-785-397/2019 Nr. 1A-535-317/2021; Nr. 1A-474-594/2021; Nr. 1A-452-954/2021; Nr. 1A-33-478/2021; Nr. 1A-417-238/2019; Nr. 1A-53-485/2019; Nr. 1A-373-478/2019. 35. Vilniaus apygardos teismo baudžiamosios bylos: Nr. 1A-649-843/2021; Nr. 1A-645-851/2021; Nr. 1A-662-806/2021; Nr. 1A-541-365/2019; Nr. 1A-273-898/2019; Nr. 1A-347-468/2019; Nr. 1A-602-932/2019; Nr. 1A-637-891/2021; Nr. 1A-592-1035/2021; Nr. 1A-469-806/2021; Nr. 1A-232-365/2021; Nr. 1A-86-654/2019; Nr. 1A-89-898/2019; Nr. 1A-119-851/2021. Lietuvos apeliacinio teismo baudžiamosios bylos: Nr. 1A-377-579/2021; Nr. 1A-328-307/2020; Nr. 1A-291-870/2020; Nr. 1A-215-387/2020; Nr. 1A-101-387/2020; Nr. 1A-126-1076/2020; Nr. 1A-416-307/2019; Nr. 1A-288-396/2019; Nr. 1A-203-495/2019; Nr. 1A-234-396/2019; Nr. 1A-205-518/2019; Nr. 1A-177-1076/2019; Nr. 1A-52-449/2019; Nr. 1A-510-453/2018; Nr. 1A-285-202/2018; Nr. 1A-338-307/2018; Nr. 1A-228-387/2018; Nr. 1A-64-518/2018; Nr. 1A-427-202/2018; Nr. 1A-73-197/2018; Nr. 1A-291-518/2018.

7 (AT)	74	2 kalt; 22 liud. (nukent., civ. iešk.)	1	2,5 (keitėsi teismo sudėtis)
8 (AT)	217	2 kalt; 3 liud. (nukent., civ. iešk.)	5 (3 atidėti, 1 neįvyko)	1
9 (AT)	150	2 kalt.; 18 liud. (nukent., civ. iešk.)	3 (2 atidėti; trukmė tarp posėdžių apie 1,5 mėn.)	1,5
10 (AT)	148	1 kalt.; 1 liud. (nukent., civ. iešk.)	2 (1 atidėtas; trukmė tarp posėdž ių apie 2,5 mėn.)	1,5
11 (AT)	72	1 kalt.; 5 liud. (nukent., civ. iešk.)	1	2
12 (AT)	59	1 kalt.; 3 liud. (nukent., civ. iešk.)	2 (1 atidėtas; trukmė tarp posėdž ių apie 0,5 mėn.)	1
13 (AT)	154	2 kalt.; 19 liud. (nukent., civ. iešk.)	3 (2 atidėti; trukmė tarp posėdžių apie 1,5 mėn.)	1,5
14 (AT)	142	2 kalt.; 1 liud. (nukent., civ. iešk.)	3 (2 atidėti; trukmė tarp posėdžių apie 1,5 mėn.)	3
15 (AT)	40	1 kalt.; 1 liud. (nukent., civ. iešk.)	1	1,5
16 (AT)	61	1 kalt.; 3 liud. (nukent., civ. iešk.)	1	1,5
17 (AT)	141	1 kalt.; 9 liud. (nukent., civ. iešk.)	3 (2 atidėti; trukmė tarp posėdžių apie 1 mėn.)	3
18 (AT)	160	2 kalt.; 8 liud. (nukent., civ. iešk.)	4 (3 atidėti; trukmė tarp posėdžių apie 1 mėn.)	1,5
19 (AT)	55	Nėra duomenų	2 (1 atidėtas; trukmė tarp posėdžių apie 1 mėn.)	1
20 (AT)	62	1 kalt.; 16 liud. (nukent., civ. iešk.)	1	2
21 (AT)	78	1 kalt.; 8 liud. (nukent., civ. iešk.)	3 (2 atidėti; trukmė tarp posėdžių apie 1 mėn.)	1
22 (AT)	112	1 kalt.; 5 liud. (nukent., civ. iešk.)	4 (byla išnagrinėta per 1 posėdį, 3 posėdžiai susiję su nuosprendžio paskelbimu – keitėsi teismo sudėtis)	1
23 (AT)	41	Nėra duomenų	2 (1 atidėtas; trukmė tarp posėdžių apie 6 d.)	1

24 (AT)	71	3 kalt.; 4 liud. (nukent., civ. iešk.)	1	1
25 (AT)	64	1 kalt.; 1 liud. (nukent., civ. iešk.)	1	2
26 (AT)	92	1 kalt.; 4 liud. (nukent., civ. iešk.)	1	2,5
27 (AT)	45	1 kalt.; 2 liud. (nukent., civ. iešk.)	2 (1 atidėtas; trukmė tarp posėdžių apie 1 mėn.)	1,5
28 (AT)	62	1 kalt.; 6 liud. (nukent., civ. iešk.)	4 (3 atidėti; trukmė tarp posėdžių apie 1 mėn.)	1
29 (AT)	64	1 kalt.; 9 liud. (nukent., civ. iešk.)	1	2
30 (LapT)	41	2 kalt.; 2 liud. (nukent., civ. iešk.)	1	1,5
31 (LapT)	44	1 kalt.; 5 liud. (nukent., civ. iešk.)	1	1,5
32 (LapT)	44	1; kalt. 10 liud. (nukent., civ. Iešk.)	1	2
33 (LapT)	52	1 kalt.; 2 liud. (nukent., civ. Iešk.)	1	2,5
34 (LapT)	57	3 kalt.; 7 liud. (nukent., civ. Iešk.)	1	2
35 (LapT)	83	1 kalt; 3 liud. (nukent., civ. Iešk.)	1	2
36 (LapT)	113	1 kalt.; 7 liud. (nukent., civ. iešk.)	3 (2 posėdžiuose padarytos pertraukos; trukmė tarp posėdžių apie 1 mėn.)	1,5
37 (LapT)	116	2 kalt.; 42 liud. (nukent., civ. iešk.)	4 (3 posėdžiuose padarytos pertraukos; trukmė tarp posėdžių iki 1 mėn.)	2,5
38 (LapT)	117	2 kalt; 10 liud. (nukent., civ. iešk.)	1	3
39 (LapT)	146	1 kalt; 19 liud. (nukent., civ. iešk.)	2 (1 neįvyko; buvo keičiama teismo sudėtis)	2
40 (LapT)	186	1 kalt.; 3 liud. (nukent., civ. iešk.)	2 (1 pertrauka; trukmė tarp posėdžių apie 1 mėn.)	4
41 (LapT)	50	1 kalt; 2 liud. (nukent., civ. iešk.)	1	1
42 (LapT)	50	1 kalt; 2 liud. (nukent., civ. iešk.)	1	1
43 (LapT)	61	1	2 (1 posėdis	1,5

			atidėtas; trukmė tarp posėdžių iki 1 mėn.)	
44 (LapT)	70	1 kalt.	1	1,5 mėn.
45 (LapT)	93	5 kalt; 1 liud. (nukent., civ. iešk.)	1	2
46 (LapT)	139	2 kalt.; 1 liud. (nukent., civ. iešk.)	1	3
47 (LapT)	184	3 kalt; duomenų liud. (nukent., civ. iešk.) nesimato	4 (3 posėdžiuose pertraukos; trukmė tarp posėdžių apie 1,5 mėn.)	2
48 (LapT)	257	1 kalt; 3 liud. (nukent., civ. iešk.)	3 (2 posėdžiuose pertraukos; trukmė tarp posėdžių apie 1,5 mėn.)	4
49 (LapT)	393	2 kalt.; 2 liud. (nukent., civ. iešk.)	6 (5 posėdžiuose pertraukos; trukmė tarp posėdžių apie 2 mėn.)	2,5
Rašytinė apeliacija⁸¹				
50 (LapT)	37	Neaktualus kriterijus	1	1,5
51 (LapT)	118	Neaktualus kriterijus	1	3,5
52 (AT)	69	Neaktualus kriterijus	1	1,5
53 (AT)	33	Neaktualus kriterijus	Nėra duomenų	Nėra duomenų
54 (AT)	34	Neaktualus kriterijus	Nėra duomenų	Nėra duomenų
55 (AT)	35	Neaktualus kriterijus	1	0,5
56 (AT)	36	Neaktualus kriterijus	Nėra duomenų	Nėra duomenų
57 (AT)	30	Neaktualus kriterijus	Nėra duomenų	Nėra duomenų
58 (AT)	62	Neaktualus kriterijus	Nėra duomenų	Nėra duomenų
59 (AT)	125	Neaktualus kriterijus	2 (1 atidėtas; trukmė tarp posėdžių apie 1 mėn.)	2,5
60 (AT)	76	Neaktualus kriterijus	Nėra duomenų	Nėra duomenų

⁸¹ Kauno apygardos teismo baudžiamosios bylos: Nr. 1A-667-478/2021; Nr. 1A-552-634/2021; Nr. 1A-661-634/2021; Nr. 1A-482-813/2020; Nr. 1A-522-926/2020. 30. Vilniaus apygardos teismo baudžiamosios bylos: Nr. 1A-673-935/2021; Nr. 1A-632-1035/2021; Nr. 1A-600-935/2021; Nr. 1A-258-891/2020; Nr. 1A-250-929/2020. Lietuvos apeliacinio teismo baudžiamosios bylos: Nr. 1A-313-487/2021; Nr. 1A-243-487/2019.

Aukščiau pateiktų duomenų analizė

Vidutiniškai bylos nagrinėjimas apeliacinės instancijos teisme truko 83 dienas (rašytine forma – 60 d.; žodine forma – 106 d.). Tyrimas parodė, kad rašytine forma bylos nagrinėjimo trukmė yra 44 proc. greitesnė nei bylą nagrinėjant žodinio proceso tvarka. Apeliacinės instancijos teisme baudžiamąją bylą nagrinėjant žodine forma, jos nagrinėjimas neženkiai yra trumpesnis apygardų teismuose (100 dienų) nei Lietuvos apeliaciniame teisme (114 dienų).

Apeliacinės instancijos teisme bylos yra išnagrinėjamos paprastai per 1 (rašytine forma) – 2 (žodine forma) teismo posėdžius.

Skirtingai nuo bylų nagrinėjimo pirmosios instancijos teisme, bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme nebūtinai priklauso nuo joje dalyvaujančių proceso dalyvių skaičiaus. Galima net teigti, kad per tyrimą nustatyta, jog proceso dalyvių skaičius proceso trukmei tiesioginės įtakos neturi. Pavyzdžiui, bylos nagrinėjimas apeliacinės instancijos teisme, kurioje dalyvavo 2 kaltinamieji ir 2 nukentėjusieji, truko 393 dienų, o bylos, kurioje buvo 24 proceso dalyviai, nagrinėjimas užtruko vos 74 dienas.

Bylose, nagrinėjamos žodinio proceso tvarka, pirmasis teismo posėdis vidutiniškai įvyksta per 1,7 mėn. nuo apeliacinio skundo gavimo pirmosios instancijos teisme. BPK 319 straipsnio 1 dalis numato, kad, pasibaigus apeliacinio skundo padavimo terminui, teismas per tris dienas išsiunčia bylą su gautais skundais ir atsiliepimais į juos apeliacinės instancijos teismui. BPK 321 straipsnio 1 dalis numato, kad pirmosios instancijos teismas negali skirti bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme anksčiau negu po vieno mėnesio nuo bylos su gautais skundais bei atsiliepimais į juos išsiuntimo apeliacinės instancijos teismui dienos. Šio straipsnio 2 dalyje numatyta, kad tais atvejais, kai byla yra ypač sudėtinga ar kitais išimtiniais atvejais Lietuvos apeliacinio teismo pirmininkas, apygardos teismo pirmininkas ar Baudžiamųjų bylų skyriaus pirmininkas gali paskirti bylą nagrinėti kitą dieną negu nurodė pirmosios instancijos teismas, bet ne vėliau kaip po vieno mėnesio. Taigi, atsižvelgiant į nurodytą teisinį reguliavimą, minėtas 1,7 mėnesio terminas vertintinas kaip itin trumpas.

KASACINĖ INSTANCIJA⁸²

Eil. Nr.	Forma (rašytinė (R) / žodinė (Ž))	Trukmė (dienos)	Posėdžių skaičius	Perduota nagrinėti pirmajame teismo posėdyje (mėn.)	Išspręstas kasacinio skundo priėmimo klausimas (mėn.)
1.	R	117	1	3	1,5
2.	R	100	1	2,5	2
3.	R	87	1	4	0,5
4.	R	160	1	4,5	2
5.	R	96	1	0,5	2,5
6.	Ž	282	4 (3 iš jų neįvyko)	5,5	0,5
7.	Ž	113	1	3	1
8.	Ž	133	2 (1 iš jų atidėtas)	2,5	2
9.	Ž	187	3 (2 iš jų	4	0,5

⁸² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamosios bylos: Nr. 2K-101-976/2019; Nr. 2K-118-489/2019; Nr. 2K-33-1073/2021; Nr. 2K-60-495/2021; Nr. 2K-48-495/2021; Nr. 2K-16-693/2019; Nr. 2K-177-788/2019; Nr. 2K-76-495/2021; Nr. 2K-90-788/2021; Nr. 2K-115-489/2021.

			neįvyko)		
10.	Ž	273	3 (1 neįvyko, 1 atidėtas)	4,5	1

Aukščiau pateiktų duomenų analizė

Vidutiniškai bylos nagrinėjimas kasacinės instancijos teisme vyko 154,8 dienas (rašytine forma – 112 d.; žodine forma – 197,6 d.). Tyrimas parodė, kad rašytine forma bylos nagrinėjimo trukmė yra 43 proc. greitesnė nei bylą nagrinėjant žodinio proceso tvarka, t. y. panašiai kaip ir apeliacinės instancijos atveju (40 proc.).

Vidutiniškai byla kasacinės instancijos teisme yra išnagrinėjama per 1,8 teismo posėdžio (rašytine forma – 1 teismo posėdis; žodine forma – 2,6 teismo posėdžiai). Paprastai byla nėra išnagrinėjama per vieną teismo posėdį dėl teismo posėdžių neįvykimo (t. y. proceso dalyviai į teismo posėdį net nesusirenka. Tikėtina priežastis: proceso dalyvių iš anksto pateiktas prašymas, kad jie numatytame teismo posėdyje dalyvauti negalės) ir tik vienu atveju teismo posėdis buvo atidėtas. Tokia tendencija visiškai skiriasi nuo apeliacinės instancijos, kurioje vyrauja teismo posėdžių atidėjimas.

Vidutiniškai byla perduodama nagrinėti teismo posėdyje per 3,4 mėn. (rašytine forma – 2,9 mėn.; žodine forma – 3,9 mėn.).

Kasacinio skundo priėmimo klausimas vidutiniškai yra išsprendžiamas per 1 mėn.

2.2.3. Civilinės bylos⁸³

Žodinis procesas (I instancija)					
Eil. Nr.	(Apylinkės teismas (ApylT); Apygardos teismas (AT))	Trukmė (dienos)	Įvykiai, aplinkybės, galėję turėti įtakos trukmei	Posėdžių skaičius (iš jų atidėta (daryta pertrauka); trukmė tarp posėdžių)	Terminas nuo ieškinio gavimo I instancijos teisme ar apeliacinio skundo gavimo apeliacinės instancijos teisme iki pirmojo teismo posėdžio (mėn.)
1.	ApylT	303	Du kartus atidėtas bylos nagrinėjimas, du kartus atidėtas sprendimo paskelbimas	4 (trukmė tarp posėdžių – 1–2 mėn.)	6
2.	ApylT	178	2 parengiamieji posėdžiai	3 (trukmė tarp posėdžių 2 sav. – 2 mėn.)	3
3.	AT	303	Keitėsi teismo sudėtis. Atidėtas bylos nagrinėjimas	4 (trukmė tarp posėdžių 2 mėn.)	5,5
4.	AT	169	Atidėtas bylos nagrinėjimas	2 (trukmė tarp posėdžių 2 mėn.)	5
5.	AT	245		1	1,5
Rašytinis procesas (apeliacinė instancija)					

⁸³ Civilinės bylos: Nr. e2-1651-868/2021; e2-679-1107/2021; e2-1458-643/2021; e2-2013-910/2021; e2S-3105-430/2021; e2A-2341-565/2021; e2-744-343/2021; e2A-1595-254/2021

6.	AT (rašytinis)	113	nenustatyta	1	3
7.	AT (rašytinis)	128	nenustatyta	1	3,5
8.	AT (atskirasis skundas)	56	nenustatyta	1	1

Aukščiau pateiktų duomenų analizė

Vidutiniškai civilinės bylos nagrinėjimas pirmosios instancijos teisme truko 240 dienų, apeliacinės instancijos teisme (rašytine forma) – 99 dienas.

Pirmosios instancijos teisme bylos paprastai yra išnagrinėjamos per 3 posėdžius (žodine forma), apeliacinės instancijos teisme – per 1 posėdį (rašytine forma).

Iš bylų nagrinėjimo trukmę veikiančių pirmosios instancijos teisme priežasčių paminėtinos šios aplinkybės:

- teismo sudėties pasikeitimas;
- bylos nagrinėjimo atidėjimas (atidėjimo priežastys bylų apskaitos kortelėse nefiksuotos);
- du parengiamieji posėdžiai;
- du kartus atidėtas sprendimo paskelbimas.

Vidutiniškai byla perduodama nagrinėti teismo posėdyje pirmosios instancijos teisme per 4,2 mėn. (žodine forma), apeliacinės instancijos teisme – per 3,1 mėn. (rašytine forma).

Visose bylose teismo sprendimo paskelbimas atidėtas.

2.2.4. Administracinės bylos

Žodinis procesas (I instancija) ⁸⁴					
Eil. nr.	Vilniaus apygardos administracinis teismas (VAAT); Regionų apygardos administracinis teismas (RAAT)	Trukmė (dienos)	Įvykiai, aplinkybės, galėję turėti įtakos trukmei	Posėdžių skaičius (iš jų atidėta (daryta pertrauka); trukmė tarp posėdžių)	Terminas nuo pareiškimo / skundo gavimo I instancijos teisme iki pirmojo teismo posėdžio (mėn.)
1.	RAAT	112	Nenustatyta	1	2,5
2.	RAAT (e. byla dėl teismo įsakymo)	16	Nenustatyta	1	3 d.
3.	VAAT (e. byla)	155	Keitėsi teismo sudėtis. Atidėtas nagrinėjimas	2 (trukmė tarp posėdžių 1 mėn.)	4

⁸⁴ Administracinės bylos Nr. I3-7088-414/2021; eLI-13123-289/2021; eI-478-189/2019; eI3-8507-780/2021; eI2-6630-583/2021; I1-4482-463/2021; I2-1019-764/2021; eI-670-426/2019; eI2-956-331/2021; eI3-1083-484/2021; I3-4065-484/2021; I-4615-983/2019; I1-3425-81/2021; eI-3688-535/2019; eI3-5319-342/2021; I-4561-983/2019; I-5684-535/2019; I1-9018-780/2021; I-13168-09/2021; I1-9434-423/2021; eI2-5307-609/2021; eI3-4383-816/2021; eI3-3476-331/2021; I-5343-463/2019; I3-3777-331/2021; I3-4815-535/2021; eI-4243-87/2019; eI3-3026-289/2021; eI3-4250-535/2021; I1-3912-596/2021.

4.	RAAT	92	Nenustatyta	1	2
5.	RAAT	138	Nenustatyta	1	1,5
6.	VAAT	84	Nenustatyta	1	2,5
7.	VAAT	110	Nenustatyta	1	3
8.	VAAT (e. byla)	220	Daug liudytojų. Ilgas pasirengimo laikas – nuo pasiruošimo bylos nagrinėjimui pabaigos iki posėdžio praėjo 4 mėn.	1	7
9.	VAAT (e. byla)	102	Nenustatyta	1	2
10.	VAAT (e. byla)	132	Atidėtas nagrinėjimas	2 (trukmė tarp posėdžių 1,5 mėn.)	2
11.	VAAT	162	Vasaros laikotarpis. Pasiruošimas bylos nagrinėjimui truko 3 mėn.	1	4,5
12.	VAAT	135	Nenustatyta	1	3
13.	VAAT	138	Nenustatyta	1	4
14.	VAAT (e. byla)	155	Atidėtas nagrinėjimas	2 (trukmė tarp posėdžių 1,5 mėn.)	4,5
15.	RAAT (e. byla)	82	Nenustatyta	1	2
16.	VAAT	94	Nenustatyta	1	3
17.	VAAT	43	Nenustatyta	1	1
18.	RAAT	92	Nenustatyta	1	2
19.	RAAT	12	Skundas grąžintas	1	0,5
20.	RAAT	90	Nenustatyta	1	2
21.	RAAT (e. byla)	106	Nenustatyta	1	3
22.	VAAT (e. byla)	116	Nenustatyta	1	3
23.	VAAT (e. byla)	100	Nenustatyta	1	5,5
24.	VAAT	38	Nenustatyta	1	1
25.	VAAT	158	Keitėsi teismo sudėtis	2 (trukmė tarp posėdžių 1 mėn.)	5
26.	VAAT	93	Nenustatyta	1	2

27.	VAAT (e. byla)	105	Nenustatyta	1	2,5
28.	RAAT (e. byla)	121	Daug trečiųjų suinteresuotų asmenų. Keitėsi teismo sudėtis pasirengimo nagrinėjimui laikotarpiu. Viešas skelbimas apie posėdį	1	4
29.	VAAT (e. byla)	90	Nenustatyta	1	3
30.	VAAT	186	Vasaros laikotarpis. Pasiruošimas bylos nagrinėjimui truko 3 mėn.	1	5
Rašytinis procesas (apeliacinė instancija)⁸⁵					
Eil. nr.	Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas (LVAT)	Trukmė (dienos)	Įvykiai, aplinkybės, galėję turėti įtakos trukmei	Posėdžių skaičius (iš jų atidėta (daryta pertrauka); trukmė tarp posėdžių)	Terminas nuo apeliacinio skundo gavimo apeliacinės instancijos teisme iki pirmojo teismo posėdžio (mėn.)
1.	LVAT	8	Nenustatyta	1	0,5
2.	LVAT	71	Nenustatyta	1	2,5
3.	LVAT	11	Nenustatyta	1	0,5
4.	LVAT	17	Sprendimo paskelbimas atidėtas du kartus	1	0,5
5.	LVAT	45		1	1
6.	LVAT (e-byla)	84	Nenustatyta	1	2
7.	LVAT (e-byla)	191	Vasaros laikotarpis. Nuo paskyrimo teisėjui iki posėdžio paskyrimo – 5 mėn.	1	6
8.	LVAT (e-byla)	116	Vasaros laikotarpis. Pasirengimas 2 mėn. Daug trečiųjų suinteresuotų asmenų	1	3
9.	LVAT (atskirasis skundas)	62	nenustatyta	1	2
10.	LVAT (termino atnaujinimas)	161	nenustatyta	1	5

Aukščiau pateiktų duomenų analizė

Vidutiniškai administracinės bylos nagrinėjimas pirmosios instancijos teisme (žodine forma) truko 109 dienas, apeliacinės instancijos teisme (rašytine forma) – 76,6 dienas.

⁸⁵ Administracinės bylos Nr. A-4386-575/2021; A-3735-520/2021; A-4344-442/2021; A-4322-602/2021; A-123-520/2021; eA-3921-556/2021; eA-3436-815/2021; eA-3379-525/2021; AS-619-261/2021; TA-1497-968/2021

Ir pirmosios instancijos, ir apeliacinės instancijos teisme bylos paprastai yra išnagrinėjamos per 1 posėdį. Tais atvejais, kai pirmosios instancijos teisme byla buvo išnagrinėta (žodine forma) per 2 posėdžius, pertrauka tarp posėdžių buvo 1,5–2 mėn.

Žymaus nagrinėjimo trukmės skirtumo tarp įprastų ir elektroninių bylų neužfiksuota. Vidutiniškai byla perduodama nagrinėti teismo posėdyje pirmosios instancijos teisme per 4,2 mėn. (žodine forma), apeliacinės instancijos teisme – per 2,3 mėn. (rašytine forma).

Paminėtinos šios aplinkybės, veikiančios bylų nagrinėjimo trukmę **pirmosios instancijos teisme**:

- teismo sudėties pasikeitimas;
- didelis proceso dalyvių skaičius;
- bylos nagrinėjimo atidėjimas (atidėjimo priežastys bylų apskaitos kortelėse nefiksuotos);
- du kartus atidėtas sprendimo paskelbimas;
- vasaros laikotarpiu iki 3–4 mėn. trunkantis bylos parengimo nagrinėjimui laikas nuo perdavimo teisėjui.

Paminėtinos šios galimos bylų nagrinėjimo trukmę **apeliacinės instancijos teisme** veikiančios aplinkybės:

- didelis proceso dalyvių skaičius;
- bylos nagrinėjimo atidėjimas (atidėjimo priežastys bylų apskaitos kortelėse nefiksuotos);
- du kartus atidėtas sprendimo paskelbimas;
- vasaros laikotarpiu iki 2–5 mėn. trunkantis bylos parengimo nagrinėjimui laikas nuo perdavimo teisėjui.

Visose bylose teismo sprendimo paskelbimas atidėtas.

2.2.5. Administracinių nusižengimų bylos

Žodinis procesas (I instancija)⁸⁶					
Eil. Nr.	Apylinkės teismas	Trukmė (dienos)	Įvykiai, aplinkybės, galėję turėti įtakos trukmei	Posėdžių skaičius (iš jų atidėta (daryta pertrauka); trukmė tarp posėdžių)	Terminas nuo ATN protokolo gavimo I instancijos teisme iki pirmojo teismo posėdžio (mėn.)
1.	Vilniaus regiono apylinkės teismo Trakų rūmai	86	Du kartus atidėtas nagrinėjimas	3 (trukmė tarp posėdžių – 1 mėn.)	0,5
2.	Marijampolės apylinkės teismo Marijampolės rūmai	43	Atidėtas nagrinėjimas	2 (trukmė tarp posėdžių – 1 mėn.)	0,5
3.	Tauragės apylinkės teismo Šilalės rūmai	176	Ekspertizė (truko 4 mėn.)	2	0,5

Aukščiau pateiktų duomenų analizė

Vidutiniškai administracinio nusižengimo bylos nagrinėjimas pirmosios instancijos teisme vyko 101,7 d. Bylos buvo išnagrinėtos per 2–3 posėdžius. Pertraukos tarp posėdžių – 1 mėn.

Tarp bylų trukmei galimai įtaką darančių aplinkybių paminėtinos šios:

⁸⁶ Administracinių nusižengimų bylos: Nr. A15.-80-1124/2021; A17.-11-610/2021; A17.-141-999/2021.

- bylos nagrinėjimo atidėjimas (atidėjimo priežastys bylų apskaitos kortelėse nefiksuotos) ir
- ekspertizė (truko 4 mėn.).

Vidutiniškai byla perduodama nagrinėti teismo posėdyje per 0,5 mėn. nuo administracinio nusižengimo protokolo gavimo teisme.

Tarp analizuotų pagal bylos LITEKO korteles bylų žymiai ilgesne trukme išsiskyrusios bylos (nuo kitų dviejų bylų trukmės skyrėsi du tris kartus) trukmę lėmė ekspertizė, kuri truko 4 mėn., t. y. daugiau nei 2/3 visos bylos trukmės (visa trukmė – 5,8 mėn.).

2.3. TEISMO PROCESO VEDIMO MONITORINGO IR LYGINAMOSIOS ANALIZĖS REZULTATAI

2.3.1. Bendroji informacija

Siekiant patvirtinti arba paneigti tyrimo rezultatus, gautus per interviu ir fokusuotų grupių apklausas, taip pat atlikti palyginamąją analizę, iš viso per monitoringą buvo išanalizuotos 222 įvairių instancijų ir tipų bylos.

Nustatytos tokios analizuotų bylų proporcijos pagal skirtingų bylų tipus: iš viso išanalizuotos 166 baudžiamosios bylos, iš kurių 141 byla išanalizuota remiantis LITEKO duomenimis, o 25 bylos – stebint teismo posėdžius. Monitoringui buvo parenkamos skirtingų instancijų teismų baudžiamosios bylos. Taip pat išanalizuotos 56 kitų tipų (civilinės ir administracinės) bylos, iš kurių 51 išanalizuota remiantis LITEKO duomenimis (40 administracinių, 8 civilinės ir 3 administracinių nusižengimų bylos), o 5 bylos – stebint teismo posėdžius (2 civilinės, 1 administracinio nusižengimo ir 2 administracinės bylos).

Atsižvelgiant į tai, kad daugiausia dėmesio bylų per monitoringą turėjo būti ir buvo skiriamas baudžiamosioms byloms, taip pat į esminius skirtingų tipų bylų proceso teisinio reguliavimo skirtumus, kitų tipų bylų monitoringo rezultatai pasitelkti tik tiek, kiek rezultatų lyginimas tarpusavyje laikytinas teisiškai ir metodiškai korektišku, siekiant išryškinti civilinių ir administracinių bylų procesų vedimo panašumus ir skirtumus, palyginti su baudžiamųjų bylų proceso vedimu ir vertinant per teisėjo vadovavimo teismo procesui įtakos bylų nagrinėjimo trukmei prizmę.

Kompleksinio monitoringo, susidedančio iš bylų posėdžių stebėjimo ir bylų analizės, vertinant pagal LITEKO duomenis, rezultatai iš esmės patvirtino dalies tyrimo pirmoje dalyje nustatytų teismo proceso vedimo problemų realumą ir leido giliau paanalizuoti jų priežastis per praktinius problematiką iliustruojančius pavyzdžius. Toliau pateikiama detalesnė analizė pagal išskirtus palyginamuosius kriterijus.

2.3.2. Dėl veiksmingam proceso vedimui įtaką darančių veiksnių raiškos ir jų pobūdžio

Atliekant monitoringą nustatyta, kad veiksmingą proceso vedimą baudžiamosiose bylose labiausiai veikė objektyvus faktorius, susijęs su bylos sudėtingumu, t. y. kelių nusikalstamų veikų nagrinėjimas, būtinumas apklausti daug proceso dalyvių, didelė bylos apimtis ir pan. (tai ypač aktualu pirmosios instancijos teismuose). Pirmosios instancijos teismuose pagal pasikartojimo dažnumą reikšmingos įtakos taip pat turėjo pasikeitęs teisėjas / teisėjų kolegijos sudėtis. Apeliacinės instancijos teismuose tais atvejais, kai nevyko įrodymų tyrimas, paveikesni buvo mišraus pobūdžio veiksniai: proceso dalyvių neatvykimas į teismo posėdį ir teisėjo reakcija į tai. Kasacinės instancijos teisme daugiau įtakos turėjo teismo posėdžio neįvykimas, o apeliacinėje instancijoje vyravo teismo posėdžių atidėjimas.

Veiksmingam proceso vedimui civilinėse bylose daugiausia įtakos darė objektyvus pobūdžio aplinkybė – teismo sudėties pasikeitimas ir subjektyvus pobūdžio aplinkybės – dviejų parengiamųjų posėdžių skyrimas ir po keletą kartų atidėtas sprendimo paskelbimas.

Veiksmingą proceso vedimą administracinėse bylose tiek pirmojoje, tiek apeliacinėje instancijose pagal raškos dažnumą labiausiai lėmė objektyvaus pobūdžio aplinkybės (didelis proceso dalyvių skaičius) ir subjektyvaus pobūdžio aplinkybės (du kartus atidėtas sprendimo paskelbimas; vasaros laikotarpis iki 3–5 mėn. trunkantis bylos parengimo nagrinėjimui laikas nuo perdavimo teisėjui). Pirmosios instancijos teismuose išskirta ir papildoma objektyvaus pobūdžio aplinkybė – teisėjų kaita byloje.

Nei administracinių, nei civilinių bylų teismo posėdžiuose neiškilo proceso dalyvių neatvykimo problema. Pvz., vienoje iš nagrinėtų administracinių bylų neatvyko nei atsakovas, nei trečiojo suinteresuoto asmens atstovas (apie posėdį jiems buvo pranešta), tačiau pagal administracinių bylų teisenos teisinį reguliavimą tai nesukliudė teismui nagrinėti bylą ir byla buvo nagrinėjama iš esmės.

Administracinių nusižengimų bylų trukmę labiausiai veikė objektyvi aplinkybė – ekspertizės paskyrimas.

2.3.3. Dėl teisėjo proceso valdymo kokybės ir instrumentų, skirtų koncentruotumui užtikrinti, taikymo

Teisių išaiškinimo apimtis išsamiausia baudžiamosiose bylose. Civilinių ir administracinių bylų atveju buvo apsiribota teisės į nušalinimą išaiškinimu. Tačiau ir baudžiamųjų bylų teismo posėdžiuose teisių išaiškinimas vyko koncentruota forma ir nedarė didesnės įtakos bylos nagrinėjimo trukmei.

Kadangi, skirtingai nuo civilinių bylų, baudžiamosiose bylose retai kada rengiami parengiamieji posėdžiai, baudžiamųjų bylų nagrinėjimą itin lemia **teisėjo pasirengimas bylai**. Pvz., koncentruotas bylos esmės išdėstymas per posėdį (ir koncentruotas apeliacinio skundo pagrindinių argumentų pristatymas) vienu iš stebėtų atvejų puikiai parodė itin gerą teisėjo pasirengimą nagrinėti bylą. Tačiau pastebėta, kad teisėjo pasirengimo bylai kokybė lėmė veiksmingą bylos teismo posėdžio vedimą visų tipų bylų teismo posėdžiuose. Vienoje iš stebėtų administracinių bylų gan sudėtingu teisiniu reguliavimu pasižyminti byla buvo išnagrinėta per vieną teismo posėdį iš esmės dėl gerai pasirengusios teisėjų kolegijos ir teismo proceso, kurį itin proaktyviai vedė kolegijos pirmininkė.

Bylos medžiagos garsinimo trukmė reikšmingiausiai bylos nagrinėjimo trukmę lėmė baudžiamųjų bylų teismo posėdžiuose. Civilinėse ir administracinėse bylose bylos medžiagos garsinimas nebuvo vykdomas. Stebint posėdžius nustatytas itin menkas proceso dalyvių susidomėjimas šia proceso dalimi, nors priklausomai nuo bylos apimties ji gali užimti itin daug laiko.

Daugumoje stebėtų posėdžių, ypač pirmosios instancijos, daugiausia laiko prirėikė **proceso dalyvių apklausoms** (tiek baudžiamosiose bylose, tiek stebėtoje civilinėje byloje). Paprastai tai lėmė arba parodymų keitimas (tada iškildavo būtinybė garsinti per ikiteisminį tyrimą duotus parodymus) arba paviršutiniškai, nesiaiškinant visų įrodočių aplinkybių atlikta apklausa per ikiteisminį tyrimą. Be to, vienoje byloje pastebėtas ir gynėjų nepasiruošimas apklausai, nes buvo pateikiami pasikartojantys, menamieji klausimai, kurie teismo buvo atmesti. Teisėjo pasirengimo bylai kokybė ir jo aktyvumo laipsnis buvo itin ryškus per įrodymų tyrimą, proceso dalyvių apklausas stebint baudžiamųjų bylų nagrinėjimą pirmosios instancijos teisme (t. y. kai buvo atliekamas įrodymų tyrimas). Paprastai bylas nagrinėjant apeliacine tvarka, buvo garsinama tik pirmosios instancijos teismo nuosprendžio rezoliucinė dalis, teismas pristatydavo esminius apeliacinio skundo argumentus ir reikalavimus. Tai pabaigęs, teismas pasiteiraudavo proceso dalyvių, ar reikia dar kažką pagarsinti iš bylos medžiagos, ar reikia įrodymų tyrimo. Įrodymų tyrimo apeliacinės instancijos teisme reikėjo ne visais atvejais, tačiau buvo atvejų, kai šalys teikė tokius prašymus ir tada tai lėmė ir bylos nagrinėjimo trukmę. Šiuo atveju labai svarbus faktorius buvo teisėjo pasirengimo bylai kokybė ir prašymų, kurie buvo pertekliniai, atmetimas.

Stebėtoje civilinėje byloje teisėja taip pat buvo itin aktyvi užduodama klausimus pareiškėjui ir tirdama įrodymus. Taigi šis veiksnys svarbus ne tik baudžiamosiose bylose. Administracinėse bylose aktyvesni buvo pareiškėjai, kurie teikė daug prašymų dėl reikalingų įrodymų ir jų tyrimo.

Kito posėdžio datos skyrinio (suderinio) problema aktualesnė buvo baudžiamosiose

bylose, stebėtose civilinėse ir administracinėse bylose dėl to problemų visai nekilo. Baudžiamosiose bylose apylinkės ir apygardos teismuose stebėtų baudžiamųjų bylų posėdžių kito teismo posėdžio datos derinimas nebuvo problemiškas ir jo data buvo suderinama, teismui pasiūlius 1–2 tinkančias datas. Tačiau apeliacinės instancijos teisme stebėti keli atvejai, kai kito posėdžio data tiek dėl teisėjų kolegijos, tiek dėl gynėjų užimtumo buvo suderinta tik pasiūlius daugybę galimų datų, užtrukus apie 30 min. laiko ir tik suderinus posėdį, įvyksiantį po kelių mėnesių. Tiesa, tam neabejotinos įtakos turėjo ir vasaros atostogų laikotarpis.

Atliekant stebėjimą buvo išskirti tokie gerosios praktikos pavyzdžiai: a) baigiamųjų kalbų trukmės laiko ir trukmės derinimas, b) posėdžių grafiko sudarymas ir c) koncentruotas bylos esmės pristatymas, – jie stebėti tik baudžiamosiose bylose. O proaktyvus vadovavimas teismo posėdžiui kaip geroji praktika buvo stebėtas visų tipų bylų teismo posėdžiuose.

2.3.4. Dėl teisėjo reagavimo į proceso dalyvių veiksmus / neveikimą, lemiančius bylos nagrinėjimo trukmę

Dalyvių neatvykimas / negalėjimas atvykti į posėdį buvo problemiškesnis būtent baudžiamosiose bylose. Nei civilinėse, nei administracinėse stebėtose bylose ši problema nebuvo tokia aktuali. Atitinkamai, labai svarbu, kad teisėjai aktyviai valdytų procesą ir imtųsi visų galimų priemonių, kad tokių atvejų arba būtų mažiau, arba būtų veiksmingai valdomi proceso dalyvių neatvykimo padariniai.

Teisėjai visų tipų bylose operatyviai sprendavo gautus **prašymus** iš karto teismo posėdžių salėje arba padarydami trumpą pertrauką ir išeidami pasitarti. Akivaizdžiai nepagrįstų prašymų, kuriais būtų siekiama vilkinti teisminį bylos nagrinėjimą, nebuvo nustatyta.

Baudžiamosiose bylose įtakos proceso trukmei turėjo **kaltinamojo akto skaitymas**. Stebėtose bylose teisėjai neišsakė pastabų dėl to, kad buvo detalai skaitomas kaltinamasis aktas. Kaltinamojo akto garsinimo trukmė priklausė nuo kaltinamųjų ir inkriminuojamų BK straipsnių skaičiaus, truko nuo 3 min. iki 3 teismo posėdžių (pvz., byloje, kurioje 9 kaltinamieji buvo kaltinami BK 22 str. 1 d., 182 str. 1 d., 182 str. 1 d., 198-1 str. 1 d., 214 str. 1 d., 215 str. 1 d. numatytų nusikalstamų veikų padarymu). Taigi akivaizdu, kad didelės apimties byloje tai yra rimtas trukmę lemiantis veiksnys.

Baigiamųjų kalbų trukmė reikšmingai paveikė stebėtų bylų teismo nagrinėjimo trukmę tiek baudžiamosiose, tiek civilinėse bylose. Teisėjai iš esmės jokių aktyvių veiksmų dėl užsitęsusių kalbų, dėl pasikartojimų nesiėmė nei baudžiamųjų, nei civilinės bylos atveju. Atitinkamai pažangia praktika laikytinas Lietuvos apeliaciniame teisme stebėtas proaktyvus teisėjų elgesys, kai iš anksto susitariama su gynėjais, kad kitam posėdžiui jie pasirengtų sakyti baigiamąsias kalbas ir tai darytų koncentruotai.

2.3.5. Kompleksinio monitoringo rezultatų santykis su pirmojoje šio tyrimo dalyje gautomis išvadomis ir naujai atskleisti papildomi probleminiai aspektai

Atlikus kompleksinį monitoringą gauti tokie rezultatai dėl pirmosios šio tyrimo dalies išvadų dėl probleminių aspektų, lemiančių veiksmingą teismo proceso vedimą, patvirtinimo:

1) Proceso dalyvių užimtumas / neatvykimas į teismo posėdžius

Aktualu baudžiamosiose bylose. Proceso dalyvių užimtumas ir jų neatvykimas į teisiamuosius posėdžius neabejotinai ilgina bendrą bylos nagrinėjimo trukmę, ypač tai aktualu baudžiamosiose bylose (dėl griežtesnio teisinio reguliavimo, suteikiančio daugiau teisių proceso dalyviams; administracinėse ir civilinėse bylose tinkamo pranešimo apie bylą atvejais neatvykusių šalių dalyvavimas nėra būtinas). Stebint posėdžius nustatyta, kad dėl proceso dalyvių neatvykimo, atidėjus teismo posėdį ar padarius jo pertrauką, tolimesni teismo veiksmai priklausydavo nuo neatvykusio

proceso dalyvio procesinio statuso ir neatvykimo priežasčių. Didesnės apimties bylose, neatvykus keliems liudytojams, teismai stengdavosi tos dienos posėdyje apklausti atvykusius liudytojus.

Paprastai, gynėjai prašymus atidėti teismo posėdį dėl jų užimtumo kitose baudžiamosiose bylose pateikdavo iš anksto. Tokius prašymus teismai visais stebėtais atvejais tenkino.

Remiantis baudžiamųjų bylų apskaitos kortelėse esančiais duomenimis pastebėta, kad Lietuvos Aukščiausiąjame Teisme neretai pasitaikantis proceso įvykis – „neįvykęs teismo posėdis“. Tikėtina, kad bent dalis tokių posėdžių neįvyko dėl to, kad proceso dalyviai iš anksto pateikė prašymus, kad jie numatytame teismo posėdyje dalyvauti negalės. Tokia tendencija visiškai skiriasi nuo pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų, kuriuose vyrauja proceso įvykis – „bylos nagrinėjimo atidėjimas“.

Teisiamųjų posėdžių stebėjimas parodė, kad į teismo posėdį proceso dalyviams neatvykus be pateisinamos priežasties, teismai buvo gana aktyvūs ir priimdavo sprendimus į kitą teismo posėdį proceso dalyvius atvesdinti.

Pastebėta, kad dar ikiteisminio tyrimo stadijoje, jeigu kaltinamasis prisipažįsta įvykdęs nusikalstamą veiką, prokurorai iš anksto numato galimybę baudžiamąją bylą nagrinėti sutrumpinto įrodymų tyrimo tvarka. Tokiais atvejais į teismo posėdį liudytojai nėra kviečiami ir yra apsiribojama tik kaltinamojo kvietimu. Esant mažesniai teismo posėdyje dalyvaujančių proceso dalyvių skaičiui, natūralu, kad sumažėja rizika, kad kažkas į teismo posėdį neatvyks ir teks jį atidėti arba daryti jo pertrauką. Daugumoje stebėtų teismo posėdžių tokia procesinė strategija pasiteisino.

Per interviu ir fokusuotų grupių apklausas buvo itin akcentuojama, kad teismo posėdžių atidėjimą ar pertraukas neretai lemia nepagrįsti ir ne laiku pateikiami prašymai bei nušalinimai. Priešingai, stebėtuose teismo posėdžiuose ši problema nebuvo identifikuota. Visi pareikšti prašymai buvo išsprendžiami iš karto teisiamajame posėdyje. Tik vienu stebėtu atveju kaltinamojo prašymo nagrinėjimas buvo atidėtas iki tos pačios dienos darbo pabaigos.

Papildomai pažymėtina, kad tais atvejais, kai iš anksto yra gaunamas akivaizdžiai pagrįstas ir tenkintinas proceso dalyvių prašymas atidėti teismo posėdį (pvz., dėl to, kad ieškomas gynėjas), manytina, kad jis galėtų būti išnagrinėjamas ir teismo posėdis atidedamas rašytinio proceso tvarka. Tai prisidėtų ne tik prie proceso dalyvių ir teismo laiko taupymo, bet ir bent iš dalies spręstų egzistuojančią teismo posėdžių salių užimtumo problemą.

2) Didelė bylos apimtis

Tai itin aktualu baudžiamosiose bylose. Didelę bylos apimtį baudžiamosiose bylose gali lemti: didelis inkriminuojamų nusikalstamų veikų skaičius, kelių kaltinamųjų byloje buvimas, didelis kiekis įrodymų, įrodymų buvimas skirtingose valstybėse ir pan. Stebėtuose teismo posėdžiuose neigiamas didelės bylos apimties poveikis proceso trukmei nebuvo itin akivaizdus. Remiantis bylų apskaitos kortelėse esančių duomenų analize konstatuotina, kad nurodyta bylos apimtis tomis (2 ir daugiau) tik tam tikrais atvejais lėmė ilgesnę bylos nagrinėjimo trukmę. Pažymėtina, kad bylos apimtis tomis yra reikšminga proceso trukmei tik kartu su kitomis aplinkybėmis – kaltinamųjų skaičiumi, keliomis nusikalstamomis veikomis, teisėjų kaita ir pan.

Analizuojant apeliacinės instancijos teismų bylos apskaitos kortelėse esančius duomenis pastebėta tendencija, kuri skyrėsi nuo pirmosios instancijos bylų, t. y. baudžiamosios bylos nagrinėjimo trukmė apeliacinės instancijos teisme nebūtinai priklauso nuo joje dalyvaujančių proceso dalyvių skaičiaus. Atliekant tyrimą nustatyta, kad proceso dalyvių skaičius proceso trukmei tiesioginės įtakos neturėjo. Pavyzdžiui, bylos nagrinėjimas apeliacinės instancijos teisme, kurioje dalyvavo 2 kaltinamieji ir 2 nukentėjusieji, truko 393 dienas, o bylos, kurioje buvo 24 proceso dalyviai, nagrinėjimas užtruko vos 74 dienas.

Didelė baudžiamosios bylos apimtis yra tiesiogiai susijusi ir su didesne kaltinamojo akto apimtimi. Per bylų monitoringą nustatyta, kad kaltinamojo akto garsinimo trukmė visais atvejais priklausė nuo kaltinamų asmenų bei inkriminuojamų BK straipsnių skaičiaus ir truko nuo 3 min. iki 3 teismo posėdžių.

3) Teisėjo teismo posėdžio vedimo trūkumai: įgūdžių stoka, motyvacijos ir siekio organizuotai ir kryptingai vesti procesą nebuvimas

Tai aktualu visų tipų bylose. Tačiau, nepaisant interviu ir fokusuotų grupių apklausose pasitaikiusių kritiškų pastabų dėl teisėjo teismo posėdžio vedimo trūkumų, stebėtuose visų tipų teismo posėdžiuose akivaizdžių teisėjų įgūdžių stokos, motyvacijos ir siekio organizuotai ir kryptingai vesti procesą atvejų nebuvimo neužfiksuota. Atskirų teisėjų išankstinis susipažinimo su baudžiamosios bylos medžiaga lygmuo skyrėsi, tačiau akivaizdžių nepasirengimo atvejų nenustatyta. Paprastai, teisėjai buvo susipažinę su bylos medžiaga, teismo posėdžiai buvo vedami organizuotai ir kryptingai, pakankamai aktyviai valdė proceso dalyvių apklausas ir kitus atliekamus proceso veiksmus.

Dauguma atvejų vyravo dalykiškas ir etiškas teisėjo bendravimas su proceso dalyviais, tik dvejuose stebėtuose teismo posėdžiuose teisėjai akivaizdžiai buvo nepakantūs liudytojams, kurie pernelyg lėtai ir neaiškiai teikė parodymus.

Kokybiškas teisėjo pasirengimas bylai ir pakankamas jo aktyvumas per proceso dalyvių apklausas nustatytas ne tik stebint baudžiamųjų bylų nagrinėjimą pirmosios instancijos teisme (t. y. kai buvo atliekamas įrodymų tyrimas), bet ir bylų nagrinėjimą apeliacinės instancijos teismuose. Paprastai bylas nagrinėjant apeliacine tvarka buvo garsinama tik pirmosios instancijos teismo nuosprendžio rezoliucinė dalis, teismas pristatydavo esminius apeliacinio skundo argumentus ir reikalavimus. Tai pabaigęs teismas pasiteiraudavo proceso dalyvių, ar reikia dar kažką pagarsinti iš bylos medžiagos, ar reikia įrodymų tyrimo. Nesant tokių prašymų buvo pereinama prie baigiamųjų kalbų. Be to, pastebėtina, kad toks aktyvumas buvo būdingas tik teismo posėdžiui pirmininkaujančiam teisėjui. O kiti apeliacinės instancijos teismo kolegijos nariai paprastai buvo pasyvūs stebėtojai.

Kokybiškas teisėjo pasirengimas bylai, nulemiantis jos nagrinėjimo trukmę, buvo aiškiai matyti ir administracinėse bylose.

4) Nepakankamai kokybiškai paruošta ikiteisminio tyrimo medžiaga ir per plačiai suprantama „aktyvaus“ teisėjo paskirtis, lemianti, kad proceso veiksmai, kurie galėjo būti atlikti ankstesnėse proceso stadijose, perkeliami į teismą ir taip pailginamas bylos nagrinėjimas

Per bylų monitoringą buvo patvirtinti interviu ir fokusuotų grupių apklausose gauti rezultatai, kad baudžiamosios bylos nagrinėjimo teisme trukmę gali lemti ne tik šioje, bet ir ankstesnėje, ikiteisminio tyrimo, stadijoje nekokybiškai atlikti veiksmai. Dvejuose stebėtose baudžiamosiose bylose ilgesnę teismo nagrinėjimo trukmę akivaizdžiai lėmė nekokybiškai atliktas ikiteisminis tyrimas arba atskiri jo veiksmai: neišsami per ikiteisminį tyrimą atlikta kaltinamojo apklausa; ištirtos ne visos nusikalstamos veikos aplinkybės.

5) Teismo proceso vedimo „apkrovimas“ laikui imliais veiksmais, kurie nėra visada būtini asmenų teisių užtikrinimui, tačiau tradiciškai atliekami kaip privaloma proceso dalis: visos bylos medžiagos garsinimas (didelių bylų atveju gali užtrukti ir kelias dienas), viso kaltinamojo akto paskelbimas ir pan.

Interviu ir fokusuotų grupių apklausose buvo gauti rezultatai, kad baudžiamosios bylos nagrinėjimo teisme trukmę neretais atvejais ilgina visos bylos medžiagos garsinimas ir / ar viso kaltinamojo akto paskelbimas. Paprastai, tokiais atvejais buvo nurodomos bylos, kuriose dalyvavo du ar daugiau kaltinamųjų ir / ar buvo inkriminuojama keletas nusikalstamų veikų.

Teisiamųjų posėdžių stebėjimo rezultatai šį rezultatą patvirtino iš dalies. Dalyje teismo posėdžių kaltinamieji aktai buvo paskelbti sutrumpintai: prokuroras apsiribojo tik detaliu nusikalstamos veikos aprašymo perskaitymu ir inkriminuojamų BK straipsnių išvardijimu. Kaltinamojo akto paskelbimas truko nuo 3 min. iki 3 teismo posėdžių.

Baudžiamosios bylos medžiagos garsinimas apsiribojo tik dokumentų išvardijimu. Trukmė – nuo 10 iki 38 min. Atitinkamai ilgesnė išvardijimo trukmė siejama su bylos tomų skaičiumi (6 tomiai).

Stebint sutrumpinto įrodymų tyrimo atvejus (BPK 291 str.), bylos medžiagos dokumentai

buvo tik išvardijami (pvz., 2 tomų bylos dokumentai – trukmė apie 10 min.).

Bylas nagrinėjant apeliacine tvarka buvo garsinama tik pirmosios instancijos teismo nuosprendžio rezoliucinė dalis. Viena stebėtame apeliacinės instancijos teismo posėdyje teismas apeliacinį skundą skaitė vos ne pažodžiui. O kitoje byloje buvo pateikti tik esminiai apeliacinio skundo argumentai ir reikalavimai.

Teisiamųjų posėdžių stebėsenos rezultatai rodo, kad ir sutrumpintas kaltinamojo akto paskelbimas, bylos medžiagos dokumentų išvardijimas laikytini formaliais, santykinai laikui imliais proceso veiksmais. Atitinkamai tokių veiksmų atlikimo trukmė ilgėja bylose, kuriose dalyvauja keli kaltinamieji ir / ar inkriminuojamos kelios nusikalstamos veikos.

6) Teisėjų, gynėjų, prokurorų kaita procese

Per interviu ir fokusuotų grupių apklausas buvo gauti rezultatai, kad baudžiamosios bylos nagrinėjimo teisme trukmę lemia teisėjų, gynėjų, prokurorų kaita procese.

Stebėtų visų tipų bylų teismo posėdžiuose teisėjų, gynėjų, prokurorų kaitos klausimas nebuvo iškilęs. Baudžiamųjų bylų apskaitos kortelėse esančių duomenų analizė parodė, kad pirmosios instancijos teismuose teisėjų kaita nėra dažna. Iš viso 8 baudžiamųjų bylų apskaitos kortelėse fiksuotas proceso įvykis – „pasikeitė teisėjas / kolegijos sudėtis“; vienoje iš šių bylų buvo nurodyti trys kartai dėl teisėjo (pranešėjo) skyrimo. Tik 2 baudžiamųjų bylų apskaitos kortelėse fiksuotas proceso įvykis – posėdis dėl gynėjo paskyrimo; 1 iš jų – įvyko 2 tokie posėdžiai.

Remiantis pirmosios instancijos baudžiamųjų bylų apskaitos kortelėse esančių duomenų – fiksuojamų proceso įvykių – analize, galima teigti, kad proceso įvykiai – „teisėjo (pranešėjo) pasikeitimas“ ir „posėdis dėl gynėjo paskyrimo“ turi įtakos bylos nagrinėjimo trukmei, tačiau jie nėra dažniausi visų išanalizuotų bylų duomenų kontekste.

Apeliacinės instancijos baudžiamųjų bylų apskaitos kortelėse proceso įvykis – „pasikeitė teisėjas / kolegijos sudėtis“ fiksuotas 4 bylose, kasacinės instancijos – 1 byloje. Baudžiamųjų bylų, kuriose keitėsi teismo sudėtis, nagrinėjimas užtruko nuo 74 iki 187 dienų, ir tik vienoje byloje – 282 dienas. Taigi, negalima kategoriškai teigti, kad teismo sudėties pasikeitimas žymiai lėmė ilgesnę baudžiamojo proceso trukmę.

7) Ilga paskirtų ekspertizių vykdymo trukmė ir dėl to stojantis bylos nagrinėjimas

Ilga paskirtų ekspertizių vykdymo trukmė ir dėl to stojantis bylos nagrinėjimas – problema, identifikuota per interviu ir fokusuotų grupių apklausas. Stebėtuose teismo posėdžiuose ekspertizės skyrimo klausimas nebuvo iškilęs. Išanalizavus 72 pirmosios instancijos baudžiamųjų bylų kortelių, tik 2 bylose nurodytas proceso įvykis – „išsiųsta į ekspertizę“. Apytikslė ekspertizės atlikimo trukmė – 3 mėn. Apeliacinės instancijos teismų bylų apskaitos kortelėse vos 1 byloje (Lietuvos apeliacinio teismo) nurodytas proceso įvykis – „išsiųsta į ekspertizę“ (ekspertizės atlikimas užtruko 2,5 mėn.). Kasacinės instancijos teismo bylų apskaitos kortelėse tokių proceso įvykių nenustatyta.

Remiantis pirmosios instancijos baudžiamųjų bylų apskaitos kortelėse esančių duomenų – fiksuojamų proceso įvykių – analize, galima teigti, kad proceso įvykis „išsiųsta į ekspertizę“ turi įtakos bylos nagrinėjimo trukmei, tačiau jis nėra dažniausias visų išanalizuotų bylų duomenų kontekste.

8) Nepakankamai išplėtotas supaprastinto baudžiamojo proceso formų taikymas

Per interviu ir fokusuotų grupių apklausas buvo gauti rezultatai, kad nepakankamai išplėtotas supaprastinto baudžiamojo proceso formų taikymas.

Išanalizavus 15 pirmosios instancijos baudžiamųjų bylų apskaitos kortelių pagal atrankos kriterijų *pagreitinotas procesas (BPK XXXI skyrius antrasis skirsnis)*, nustatyta, kad šios bylos vidutiniškai buvo išnagrinėtos per 14 dienų. Nežymiai bylos nagrinėjimo pagreitinoto proceso tvarka trukmę lėmė proceso įvykis – „atidėtas nuosprendžio (nutarties) paskelbimas“ ir daugiau nei viena inkriminuota nusikalstama veika.

Išanalizavus 17 pirmosios instancijos baudžiamųjų bylų apskaitos kortelių pagal atrankos kriterijų *sutrumpintas įrodymų tyrimas (BPK 273, 291 str.)*, nustatyta, kad šios bylos vidutiniškai

buvo išnagrinėtos per 262 dienas. Šiose bylose pagal proceso įvykių kiekybinį eiliškumą pirmauja proceso įvykis – „bylos nagrinėjimo atidėjimas“, po to kiti įvykiai: „atidėtas nuosprendžio (nutarties) priėmimas paskelbimas“; „teismo posėdžiai dėl prievartos priemonių taikymo (atvesdinimo, nuobaudos ir pan.)“; „teismo posėdžiai dėl kreipimosi išduoti Europos arešto orderį“; „teisėjo (pranešėjo) paskyrimo panaikinimas; teisėjo paskyrimas; pasikeitė teisėjas / kolegijos sudėtis“; „grįžo iš apeliacinės instancijos“. Tam tikrais atvejais bylų nagrinėjimo trukmę lėmė ir kelių nusikalstamų veikų nagrinėjimas, didesnė nei 2 tomų bylos medžiagos apimtis, kelių mėnesių terminai nuo perdavimo teisiamajam posėdžiui iki pirmo teisiamojo posėdžio.

9) Techninės-organizacinės kliūtys, lemiančios teismo posėdžių datų nukėlimus ir / ar ilgas pertraukas tarp teismo posėdžių, neleidžiančios koncentruotai nagrinėti paskirtą bylą (teisėjų darbo krūviai; bylų paskirstymo mechanizmai, kai vienu metu teisėjas dirba su itin dideliu kiekiu įvairaus sudėtingumo bylų ir negali kiekvienai iš jų skirti pakankamai laiko, o darbo laiką „padalija“ daugeliui bylų)

Teismo posėdžių datų nukėlimai ir / ar ilgos pertraukos tarp teismo posėdžių, neleidžiančios koncentruotai nagrinėti paskirtą bylą (teisėjų darbo krūviai; bylų paskirstymo mechanizmai, kai vienu metu teisėjas dirba su itin dideliu kiekiu įvairaus sudėtingumo bylų ir negali kiekvienai iš jų skirti pakankamai laiko, o darbo laiką „padalija“ daugeliui bylų) – techninės-organizacinės kliūtys, identifikuotos per interviu ir fokusuotų grupių apklausas.

Stebint teisiamųjų posėdžius ir analizuojant baudžiamųjų bylų apskaitos kortelėse esančius duomenis identifikuoti šie techniniai-organizaciniai kriterijai, lemiantys proceso trukmę:

- teisiamojo posėdžio vedimo forma – teismo posėdžio salėje; nuotoliniu būdu; mišriu būdu. Pavieniais atvejais proceso trukmė pailgėja dėl techninių priemonių parengimo nuotoliniam ar mišriam teisiamajam posėdžiui;
- kitų teisiamųjų posėdžių datų derinimas – iš anksto sudarytas teisiamųjų posėdžių grafikas arba „kitos datos“ derinimas posėdžio pabaigoje. Bylos nagrinėjimas esant sudarytiems teisiamųjų posėdžių grafikams yra sklandesnis. Derinant „kito posėdžio datą“ vykusio posėdžio pabaigoje nustatyti pavieniai problemiški atvejai;
- 9 mėn. terminai nuo atidavimo bylos teisėjui vasaros metu iki įvykusio pirmojo posėdžio (6 pirmosios instancijos bylos).

Vertinant faktus, kad, siekiant patvirtinti tam tikras pirmoje tyrimo dalyje padarytas išvadas, duomenų stebėtuose posėdžiuose ir pagal LITEKO duomenis nesurinkta, reikia atsižvelgti į tai, kad buvo analizuotas ribotas bylų skaičius (222 bylos), taigi natūralu, kad per monitoringą nesusidurta su visomis įmanomomis faktinėmis situacijomis, kurios detaliau aptartos fokusuotose grupėse ir interviu.

Apibendrintina, kad bylų monitoringas patvirtino 1 tyrimo dalies išvadas, kad vienos esminių problemų, lemiančių veiksmingą bylų nagrinėjimą, yra susijusios su proceso dalyvių užimtumu, sudėtingumu suderinant posėdžių datas / jų neatvykimu į teismo posėdžius ir didele bylos apimtimi.

Proceso vedimo skirtingų instancijų teismuose palyginimas (kiek tai įmanoma dėl itin skirtingų procesų, vertinant tik per teisėjo proceso vedimo kokybės prizmę) parodė, kad, nepaisant skirtingo teisinio reguliavimo, taikomo skirtingų tipų procesams, visų tipų bylose vienas svarbiausių veiksnių yra teisėjo gebėjimas veiksmingai vadovauti procesui ir jį valdyti, taip pat jo pasirengimas bylos nagrinėjimui.

Papildomi pastebėjimai, paaiškėję per monitoringą

Itin neadekvačiai naudojami svarbiausi teismų resursai derinant tolimesnių posėdžių datas. Ypač tai buvo stebima baudžiamųjų bylų posėdžiuose Lietuvos apeliaciniame teisme, kai kito teismo posėdžio datą, dalyvaujant keliems kaltinamiesiems ir keliems gynėjams, trijų teisėjų kolegija keletu atveju derino apie pusvalandį. Teisėjams turėtų būti pavestas tik išimtinai su teisingumo vykdymu susijusių klausimų sprendimas, o organizacinių-techninių klausimų sprendimui reikėtų ieškoti kitokių būdų.

2.4. MONITORINGO REZULTATŲ APIBENDRINIMAS

Siekiant patvirtinti arba paneigti tyrimo rezultatus, gautus per interviu ir fokusuotų grupių apklausas, taip pat atlikti lyginamąją analizę, iš viso atliekant monitoringą buvo išanalizuotos 222 įvairių instancijų ir tipų bylos.

Nustatytos tokios analizuotų bylų proporcijos pagal skirtingų bylų tipus: iš viso išanalizuotos 166 baudžiamosios bylos, iš kurių 141 byla išanalizuota remiantis LITEKO duomenimis, o 25 bylos – stebint teismo posėdžius. Monitoringui buvo parenkamos skirtingų instancijų teismų baudžiamosios bylos. Taip pat išanalizuotos 56 kitų tipų (civilinės ir administracinės) bylos, iš kurių 51 išanalizuota remiantis LITEKO duomenimis (40 administracinių, 8 civilinės ir 3 administracinių nusižengimų bylos), o 5 bylos – stebint teismo posėdžius (2 civilinės, 1 administracinio nusižengimo ir 2 administracinės bylos).

Atsižvelgus į tyrimo tikslus, tyrimo apimtį ir iš LITEKO sistemos gautos informacijos apimtį, išskirti tokie kriterijai, kuriais vertinami ir lyginami monitoringo rezultatai:

- **Kriterijus Nr. 1:**
Veiksmingam proceso vedimui įtaką darančių veiksnių raiška ir jų pobūdis;
- **Kriterijus Nr. 2:**
Teisėjo proceso valdymo kokybė ir instrumentų, skirtų koncentruotumui užtikrinti, taikymas;
- **Kriterijus Nr. 3:**
Teisėjo reagavimas į proceso dalyvių veiksmus / neveikimą, darančius įtaką bylos nagrinėjimo trukmei.

Taikant kriterijų Nr. 1 dėl veiksmingam proceso vedimui įtaką darančių veiksnių raiškos ir jų pobūdžio atliekant monitoringą nustatyta, kad veiksmingą proceso vedimą baudžiamosiose bylose labiausiai veikė objektyvaus pobūdžio veiksniai: bylos sudėtingumas: kelių nusikalstamų veikų nagrinėjimas ir būtinumas apklausti daug proceso dalyvių, didelė bylos apimtis ir pan. (tai ypač aktualu pirmosios instancijos teismuose). Pirmosios instancijos teismuose pagal pasikartojimo dažnumą reikšmingos įtakos taip pat turėjo pasikeitęs teisėjas/teisėjų kolegijos sudėtis. Apeliacinės instancijos teismuose tais atvejais, kai nevyko įrodymų tyrimas, paveikesni buvo mišraus pobūdžio veiksniai: proceso dalyvių neatvykimas į teismo posėdį ir teisėjo reakcija į tai. Kasacinės instancijos teisme daugiau įtakos turėjo teismo posėdžio neįvykimas, o apeliacinėje instancijoje vyravo teismo posėdžių atidėjimas.

Veiksmingam proceso vedimui civilinėse bylose daugiausia įtakos darė objektyvaus pobūdžio aplinkybė – teismo sudėties pasikeitimas ir subjektyvaus pobūdžio aplinkybės – dviejų parengiamųjų posėdžių skyrimas bei po keletą kartų atidėtas sprendimo paskelbimas.

Veiksmingą proceso vedimą administracinėse bylose tiek pirmojoje, tiek apeliacinėje instancijose pagal raiškos dažnumą labiausiai lėmė objektyvaus pobūdžio aplinkybės (didelis proceso dalyvių skaičius) ir subjektyvaus pobūdžio aplinkybės (du kartus atidėtas sprendimo paskelbimas; vasaros laikotarpis iki 3–5 mėn. trunkantis bylos parengimo nagrinėjimui laikas nuo perdavimo teisėjui). Pirmosios instancijos teismuose išskirta ir papildoma objektyvaus pobūdžio aplinkybė – teisėjų kaita byloje.

Skirtingai nuo baudžiamųjų bylų, stebėtuose administracinių ir civilinių bylų teismo posėdžiuose neiškilo proceso dalyvių neatvykimo problema.

Taikant kriterijų Nr. 2 dėl teisėjo proceso valdymo kokybės ir instrumentų, skirtų koncentruotumui užtikrinti, taikymo atliekant monitoringą nustatyta, kad **teisių išaiškinimo apimtis** išsamiausia baudžiamosiose bylose. Civilinių ir administracinių bylų atveju buvo apsiribota teisės į nušalinimą išaiškinimu. Tačiau ir baudžiamųjų bylų teismo posėdžiuose teisių išaiškinimas vyko koncentruota forma ir nedarė didesnės įtakos bylos nagrinėjimo trukmei.

Teisėjo pasirengimo bylai kokybė lėmė veiksmingą teismo posėdžio vedimą visų tipų bylų

teismo posėdžiuose.

Bylos medžiagos garsinimo trukmė reikšmingiausiai bylos nagrinėjimo trukmę lėmė baudžiamųjų bylų teismo posėdžiuose. Stebint posėdžius nustatytas itin menkas proceso dalyvių susidomėjimas šia proceso dalimi.

Daugumoje stebėtų posėdžių, ypač pirmosios instancijos, daugiausia laiko skirta **proceso dalyvių apklausoms** (tiek baudžiamosiose bylose, tiek vienoje stebėtoje civilinėje byloje). Paprastai tai lėmė arba parodymų keitimas (tada iškildavo būtinybė garsinti ikiteisminio tyrimo metu duotus parodymus) arba paviršutiniškai, nesiaiškinant visų įrodinėtų aplinkybių atlikta apklausa per ikiteisminį tyrimą. Teisėjo pasirengimo bylai kokybė ir jo aktyvumo laipsnis buvo itin ryškus per įrodymų tyrimą, proceso dalyvių apklausas stebint baudžiamųjų bylų nagrinėjimą pirmosios instancijos teisme (t. y. kai buvo atliekamas įrodymų tyrimas). Paprastai bylas nagrinėjant apeliacine tvarka, buvo garsinama tik pirmosios instancijos teismo nuosprendžio rezoliucinė dalis, teismas pristatydavo esminius apeliacinio skundo argumentus ir reikalavimus. Tai pabaigęs, teismas pasiteiraudavo proceso dalyvių, ar reikia dar kažką pagarsinti iš bylos medžiagos, ar reikia įrodymų tyrimo. Įrodymų tyrimo apeliacinės instancijos teisme reikėjo ne visais atvejais, tačiau buvo atvejų, kai šalys teikė tokius prašymus ir tada tai lėmė ir bylos nagrinėjimo trukmę. Šiuo atveju labai svarbus faktorius buvo teisėjo pasirengimo bylai kokybė ir prašymų, kurie buvo pertekliniai, atmetimas.

Kito posėdžio datos skyrimo (suderinimo) problema aktualesnė buvo baudžiamosiose bylose, stebėtose civilinėse ir administracinėse bylose dėl to problemų visai nekilo.

Atliekant stebėjimą išskirti tokie gerosios praktikos pavyzdžiai: a) baigiamųjų kalbų trukmės laiko ir trukmės derinimas, b) posėdžių grafiko sudarymas bei c) koncentruotas bylos esmės pristatymas, – jie stebėti tik baudžiamosiose bylose. O proaktyvus vadovavimas teismo posėdžiui kaip geroji praktika buvo stebėtas visų tipų bylų teismo posėdžiuose.

Taikant kriterijų Nr. 3 dėl teisėjo reagavimo į proceso dalyvių veiksmus / neveikimą, lemiančius bylos nagrinėjimo trukmę nustatyta, kad dalyvių neatvykimas / negalėjimas atvykti į posėdį buvo problemiškesnis būtent baudžiamosiose bylose. Nei civilinėse, nei administracinėse stebėtose bylose ši problema nebuvo tokia aktuali.

Teisėjai visų tipų bylose operatyviai sprendavo gautus **prašymus** iš karto teismo posėdžių salėje arba padarydami trumpą pertrauką ir išeidami pasitarti. Akivaizdžiai nepagrįstų prašymų, kuriais būtų siekiama vilkinti teisminį bylos nagrinėjimą, nebuvo nustatyta.

Baudžiamosiose bylose įtakos proceso trukmei turėjo **kaltinamojo akto skaitymas**. Stebėtose bylose teisėjai neišsakė pastabų dėl to, kad buvo detalai skaitomas kaltinamasis aktas. Kaltinamojo akto garsinimo trukmė priklausė nuo kaltinamųjų ir inkriminuojamų BK straipsnių skaičiaus ir truko nuo 3 min. **iki 3 teismo posėdžių**. Taigi akivaizdu, kad didelės apimties byloje tai yra rimtas trukmę lemiantis veiksnys.

Baigiamųjų kalbų trukmė reikšmingai paveikė stebėtų bylų teismo nagrinėjimo trukmę tiek baudžiamosiose, tiek vienoje iš civilinių bylų. Teisėjai iš esmės jokių aktyvių veiksmų dėl užsitęsusių kalbų, dėl pasikartojimų nesiėmė nei baudžiamųjų, nei civilinės bylos atveju. Atitinkamai pažangia praktika laikytinas Lietuvos apeliaciniame teisme stebėtas proaktyvus teisėjų elgesys, kai iš anksto susitariama su gynėjais, kad kitam posėdžiui jie pasirengtų sakyti baigiamąsias kalbas ir tai darytų koncentruotai.

Apibendrinant, teismo proceso vedimo monitoringas patvirtino 1 tyrimo dalies išvadas, kad esminės problemos, lemiančios veiksmingą teismo proceso vedimą, yra susijusios su proceso dalyvių užimtumu, sudėtingumu suderinant posėdžių datas / jų neatvykimu į teismo posėdžius ir didele bylos apimtimi.

Taip pat atliekant monitoringą buvo patvirtinti per interviu ir fokusuotų grupių apklausas gauti rezultatai, kad baudžiamosios bylos nagrinėjimo teisme trukmę gali lemti ne tik šioje, bet ir ankstesnėje, ikiteisminio tyrimo, stadijoje nekokybiškai atlikti veiksmai. Dvejuose stebėtose baudžiamosiose bylose ilgesnę teismo nagrinėjimo trukmę akivaizdžiai lėmė nekokybiškai atliktas ikiteisminis tyrimas arba atskiri jo veiksmai: neišsami per ikiteisminį tyrimą atlikta kaltinamojo apklausa; ištirtos ne visos nusikalstamos veikos aplinkybės.

Interviu ir fokusuotų grupių apklausose buvo gauti rezultatai, kad baudžiamosios bylos nagrinėjimo teisme trukmę neretais atvejais ilgina visos bylos medžiagos garsinimas ir / ar viso kaltinamojo akto paskelbimas. Paprastai, tokiais atvejais buvo nurodomos bylos, kuriose dalyvavo du ar daugiau kaltinamųjų ir / ar buvo inkriminuojama keletas nusikalstamų veikų. Tačiau teisiamųjų posėdžių stebėjimo rezultatai šį rezultatą patvirtino iš dalies. Dalyje teismo posėdžių kaltinamieji aktai buvo paskelbti sutrumpintai: prokuroras apsiribojo tik detaliu nusikalstamos veikos aprašymo perskaitymu ir inkriminuojamų BK straipsnių išvardijimu. Kaltinamojo akto paskelbimas truko nuo 3 min. iki 3 teismo posėdžių. Teisiamųjų posėdžių stebėsenos rezultatai rodo, kad kaltinamojo akto paskelbimas, bylos medžiagos dokumentų išvardijimas laikytini formaliais, santykinai laikui imliais proceso veiksmiais. Atitinkamai tokių veiksmų atlikimo trukmė ilgėja bylose, kuriose dalyvauja keli kaltinamieji ir / ar inkriminuojamos kelios nusikalstamos veikos.

Proceso vedimo skirtingų instancijų teismuose palyginimas (kiek tai įmanoma dėl itin skirtingų procesų, vertinant tik per teisėjo proceso vedimo kokybės prizmę) parodė, kad, nepaisant skirtingo teisinio reguliavimo, taikomo skirtingų tipų procesams, visų tipų bylose vienas svarbiausių veiksmų yra teisėjo gebėjimas veiksmingai vadovauti procesui ir jį valdyti, taip pat jo pasirengimas bylos nagrinėjimui.

Papildomi pastebėjimai, paaiškėję per monitoringą

Itin neadekvačiai naudojami svarbiausi teismų resursai derinant tolimesnių posėdžių datas. Ypač tai buvo stebima baudžiamųjų bylų posėdžiuose Lietuvos apeliaciniame teisme, kai kito teismo posėdžio data, dalyvaujant keliems kaltinamiesiems ir keliems gynėjams, trijų teisėjų kolegija keletu atveju derino apie pusvalandį. Teisėjams turėtų būti pavestas tik išimtinai su teisingumo vykdymu susijusių klausimų sprendimas, o organizacinių – techninių klausimų sprendimui reikėtų ieškoti kitokių būdų.

2.5. SUMMARY OF THE FINDINGS OF MONITORING OF THE CONDUCT OF JUDICIAL PROCEEDINGS

A total of 222 cases of different instances and types were analysed during the monitoring exercise in order to confirm or negate the results of the interviews and focus groups, as well as to carry out a comparative analysis.

The breakdown by type of the cases analysed is as follows: a total of 166 criminal cases were analysed, of which 141 cases were analysed on the basis of LITEKO data, and 25 cases – by observing court hearings. The monitoring exercise covered criminal cases heard by courts of different instances. Furthermore, 56 cases of other types (civil and administrative) were analysed, of which 51 cases were analysed on the basis of LITEKO data (40 administrative, 8 civil and 3 administrative offence cases), and 5 cases – by observing court hearings (2 civil, 1 administrative offence and 2 administrative cases).

Taking into account the objectives and scope of the study and the amount of available information from the LITEKO system, the following criteria have been identified for assessing and comparing the monitoring results:

- **Criterion No 1:**
The occurrence and nature of factors affecting the efficient conduct of proceedings;
- **Criterion No 2:**
The quality of the management of proceedings by the judge and the use of instruments to ensure the concentration of proceedings;
- **Criterion No 3:**
The judge's response to the actions/omissions by participants in the proceedings affecting the length of proceedings.

According to criterion No 1 regarding the occurrence and nature of factors affecting the efficient conduct of proceedings, it was found during the monitoring exercise that the efficient

conduct of proceedings in criminal cases was mainly affected by objective factors, such as the complexity of a case, the investigation of several criminal offences, the necessity to interview a lot of participants in the proceedings and the volume of a case (particularly relevant in courts of first instance). In courts of first instance, the replacement of the judge and/or change within the judicial panel also had a significant impact, given the frequency of recurrence. In appellate courts, in cases where no examination of evidence was involved, mixed factors, such as non-appearance of participants in the proceedings and the judge's response to this, had a greater effect. Other factors having a greater impact on the conduct of proceedings include court hearings being postponed (in the appellate court) or not being held (in the court of cassation).

The efficient conduct of proceedings in civil cases was mainly affected by an objective circumstance, namely a change in the composition of the court, and by subjective circumstances, namely two preparatory hearings being ordered and the delivery of a judgment being postponed several times. Furthermore, the efficient conduct of proceedings in administrative cases both at first instance and on appeal was mainly affected, in terms of frequency of occurrence, by objective circumstances (large number of participants in the proceedings) and by subjective circumstances (postponed delivery of a judgment on two occasions; 3 to 5 months of case preparation from the time of its assignment to the judge in the summer period). In courts of first instance, an additional objective circumstance is also identified, namely the turnover of judges in the case.

Unlike in criminal cases, neither administrative nor civil hearings have faced the problem of non-appearance of participants in the proceedings.

According to criterion No 2 regarding the quality of the management of proceedings by the judge and the use of instruments to ensure the concentration of proceedings, the monitoring revealed that **the scope of the explanation of rights** is most comprehensive in criminal cases. In civil and administrative cases, the explanation of rights was limited to the right to file the request for removal. It should be noted, however, that the explanation of rights in criminal hearings was also provided in a concentrated form and thus did not have any major effect on the length of the proceedings.

The quality of the judge's preparation for the case affected the efficient conduct of proceedings in all types of court hearings.

The duration of the reading out of the case file had the greatest impact on the length of the proceedings in criminal hearings. The observation of hearings revealed a very low level of interest of participants in this part of the proceedings.

In most of the hearings observed, especially at first instance, the most time-consuming part was **interviews of participants in the proceedings** (both in the criminal cases and in the civil case observed). This was usually the result of either a change of testimony (making it necessary to read out the statements made during the pre-trial investigation) or a superficial interview carried out during the pre-trial investigation without clarifying all the circumstances to be proved. The quality of the judge's preparation for the case and the degree of the judge's activity during the examination of evidence and interviews of participants in the proceedings was particularly pronounced when observing proceedings in criminal cases at first instance (i.e. when the examination of evidence was carried out). Generally, in appeal proceedings, only the operative part of the judgment of the court of first instance would be read out, and the court would present the main arguments and claims of the appeal. At the end of this, the court would ask the participants in the proceedings whether there was anything else to be read out from the case file or whether an examination of evidence was needed. An examination of evidence was not required in all cases in the appellate court; however, there were cases where the parties had made such requests, which subsequently affected the length of the proceedings. In this case, a very important factor was the quality of the judge's preparation for the case and the rejection of excessive requests.

The problem of scheduling/agreeing on the date of the next hearing was more acute in criminal cases, while it did not cause any problems in the civil and administrative cases observed.

During the observation, such examples of good practice as (a) agreeing on the duration of closing statements, (b) scheduling of hearings, and (c) concentrated presentation of the substance of

the case, were observed only in criminal cases. In the meantime, proactive management of court hearings as good practice was observed in all types of hearings.

According to criterion No 3 regarding the judge's response to the actions/omissions by participants in the proceedings affecting the length of proceedings, it was found that non-appearance/inability to appear was a more significant problem namely in criminal cases. This problem was not so relevant in the civil or administrative cases observed.

Judges in all types of cases would swiftly deal with the requests they received, either immediately in the courtroom or by making a short break and retiring to confer. There were no manifestly unfounded requests to delay the judicial proceedings. In criminal cases, the length of proceedings was affected by **the reading of the indictment**. In the cases observed, judges did not comment on the detailed reading of the indictment. The duration of the reading out of the indictment depended on the number of defendants and the number of articles of the Criminal Code charged, ranging from three minutes **up to three hearings**. It is therefore obvious that it is a serious factor affecting the length of proceedings in voluminous cases.

The duration of closing statements had a considerable effect on the length of proceedings in both the criminal and one of the civil cases observed. Judges basically did not take any active steps with regard to prolonged statements or repetitions, either in the criminal cases or in the civil case. Accordingly, the proactive behaviour of judges observed at the Lithuanian Court of Appeal in agreeing in advance with defence lawyers to prepare their closing statements for the next hearing and to do so in a concentrated manner is considered good practice. In summary, the monitoring of the conduct of judicial proceedings confirmed the conclusions of Part 1 of the study that some of the essential problems affecting the efficiency of proceedings are related to busy schedules of participants in the proceedings, difficulty to agree on the dates of hearings and/or non-appearance and voluminous cases.

The case monitoring exercise also confirmed the results of the interviews and focus groups that the length of criminal proceedings can also be affected by inadequate actions at an earlier stage - the pre-trial investigation. In two of the criminal cases observed, longer proceedings were clearly caused by the poor quality of the pre-trial investigation or its individual actions, such as incomplete interview of the defendant during the pre-trial investigation, and incomplete investigation of the elements of the criminal offence.

The results of the interviews and focus groups demonstrated that criminal proceedings are often prolonged by the reading out of the full case file and/or the pronouncement of the entire indictment. Usually, such cases involved two or more defendants and/or multiple criminal offences. However, the results of the observation of court hearings confirmed this finding only in part. In some court hearings, indictments were summarised, with the prosecutors limiting themselves to reading the description of the criminal offence in detail and listing the articles of the Criminal Code charged. The pronouncement of the indictment ranged from three minutes to three hearings. The results of the monitoring of court hearings show that the pronouncement of the indictment and the listing of documents in the case file are to be regarded as formal and relatively time-consuming procedural acts. Accordingly, the duration of such acts is prolonged in cases involving several defendants and/or multiple criminal offences. The comparison of the conduct of proceedings in courts of different instances (to the extent possible in the context of very different proceedings, when looking solely through the prism of the quality of the judge's conduct of the proceedings) showed that, despite differences in the legal regulation applicable to different types of proceedings, one of the key factors in all types of cases is the judge's ability to conduct and manage the proceedings efficiently, as well as the judge's preparation for the proceedings.

Additional observations that became evident during the monitoring exercise:

The use of the main court resources related to the workload of judges was notably ineffective in some cases when coordinating the dates of next hearings. This was particularly noted in criminal hearings at the Lithuanian Court of Appeal, where on a few occasions a three-judge panel, in the presence of several defendants and several defence lawyers, took about half an hour to agree on the

date of the next hearing. Judges should handle matters exclusively related to the administration of justice, while other solutions should be found to deal with organisational and technical issues.

III. UŽSIENIO ŠALIŲ GEROSIOS PRAKTIKOS IR TARPTAUTINIŲ TEISMŲ SPRENDIMŲ ANALIZĖ

3.1. ĮŽANGINIAI PASTEBĖJIMAI

Remiantis Teismo proceso vedimo studijos parengimo paslaugų techninės specifikacijos 6.3 punktu, užsienio šalių gerosios praktikos ir tarptautinių teismų analizei buvo iškelti šie tikslai:

- atlikti ne mažiau kaip penkių užsienio šalių gerosios praktikos analizę teismo proceso vedimo srityje, siekiant įvertinti teismo proceso vedimo eigą baudžiamosiose bylose, sukaupę patirtį, praktinius teismo proceso vedimo įrankius, įvertinti užsienio šalių teismo proceso vedimo vystymą ir tobulinimą per paskutiniuosius penkerius metus;
- trys iš penkių šalių turi būti Norvegija, Suomija ir Kanada, dvi šalys buvo suderintos su Perkančiąja organizacija – Estija ir Nyderlandai;
- atliekant analizę turi būti apsilankyta bent vienos užsienio šalies trijuose teismo posėdžiuose;
- išnagrinėti Europos Sąjungos Teisingumo Teismo, Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką, susijusią su teismo proceso vedimu baudžiamosiose bylose;
- užsienio šalių praktikos ir tarptautinių teismų analizės rezultatai turi būti išsamiai aprašyti organizaciniais, teisiniais, techniniais aspektais, pateikti konkretūs pavyzdžiai, turi būti identifikuotos Lietuvos teismų sistemai aktualios sritys ir praktika, taip pat įvertintos jos pritaikymo galimybės;
- turi būti parengtas sąrašas rekomendacijų, kurios galėtų būti taikomos Lietuvos teismų sistemoje, identifikuoti aktualūs ir galimi pritaikyti sprendiniai bei praktiniai įrankiai.

Užsienio šalių gerosios praktikos ir tarptautinių teismų analizė buvo atlikta remiantis šiais teoriniais ir empiriniais metodais:

- dokumentų analize, t. y. tiriant viešuose šaltiniuose skelbiamus teisės aktus, reguliuojančius teismų veiklą, teismo procesą baudžiamosiose bylose, taip pat bylų teismuose administravimo taisykles;
- statistinių duomenų, skelbiamų Europos Komisijos Teisingumo Suvestinėje, taip pat atskirų valstybių teismų veiklos ataskaitose, analize;
- rašytinėmis ekspertų apklausomis (klasimynas pridedamas, žr. 3 priedą);
- vykdant teismo posėdžių stebėjimą; iš viso stebėti penki teismo posėdžiai baudžiamosiose bylose: keturi iš jų „gyvai“ ir vienas peržiūrint vaizdo įrašą. Trys tiesioginiai teismo posėdžiai stebėti Estijoje, Parnu regiono apylinkės teismo Haapsalu teismo rūmuose (2022 m. liepos 21 d. stebėta visa vieno teisėjo darbo diena) ir vienas teismo posėdis stebėtas Nyderlanduose, Amsterdamo miesto apylinkės teisme (2021 m. lapkričio 8 d.). Vaizdo peržiūra stebėtas Kanados Aukščiausiojo Teismo 2022 m. gegužės 18 d. teismo posėdis⁸⁷ (posėdžių stebėjimo apibendrinimai pridėti 4 priede, o jų stebėjimo rezultatai inkorporuoti į konkrečios valstybės gerosios praktikos analizę, papildant jais kitus jau surinktus duomenis);
- interviu su Parnu regiono apylinkės teismo Haapsalu teismo rūmų posėdžių sekretore ir dvejomis Estijos teisėjomis, nagrinėjančiomis baudžiamąsias bylas – Aukščiausiojo Teismo teisėja Heili Sepp ir Parnu regiono apylinkės teismo Haapsalu teismo rūmų teisėja Piia Jaaksoo; interviu rezultatai inkorporuoti į Estijos gerosios praktikos analizės dalį;
- tiriant vykdomų ir jau atliktų teismo proceso vedimo reformų parengiamuosius dokumentus bei pasitelkiant akademinės doktrinos įžvalgas.

⁸⁷ Nuo 2009 m. vasario 10 d. Kanados Aukščiausiojo Teismo posėdžių vaizdo įrašus galima peržiūrėti Kanados Aukščiausiojo Teismo interneto svetainėje adresu <https://www.scc-csc.ca/case-dossier/info/webcasts-webdiffusions-eng.aspx?ya=2022&mo=5&submit=Search>

3.2. TEISMO PROCESO VEDIMAS BAUDŽIAMOSIOSE BYLOSE: GEROSIOS PRAKTIKOS ANALIZĖ

3.2.1. Teismo proceso vedimas baudžiamosiose bylose Estijoje: gerosios praktikos analizė

Estijos Respublikos teismo proceso baudžiamosiose bylose analizė buvo atliekama remiantis:

- viešai skelbiama informacija: teisės aktais (Estijos teismų įstatymu, Baudžiamuoju kodeksu, Baudžiamojo proceso kodeksu), Europos Komisijos Teisingumo Suvestine, Estijos teismų veiklos statistika;
- interviu su Parnu regiono apylinkės teismo Haapsalu teismo rūmų posėdžių sekretore ir dvejomis teisėjomis, nagrinėjančiomis baudžiamąsias bylas – Aukščiausiojo Teismo teisėja Heili Sepp ir Parnu regiono apylinkės teismo Haapsalu teismo rūmų teisėja Piia Jaaksoo;
- Parnu regiono apylinkės teismo Haapsalu teismo posėdžių stebėsenos, kurią 2022 m. liepos 21 d. vykdė dvi tyrėjų grupės atstovės, rezultatai (stebėti trys teismo posėdžiai).

3.2.1.1. Bendroji informacija

2005 m. vasario 22 d. buvo priimti Estijos Respublikos teismų įstatymo (toliau – Įstatymas) ir atitinkamų procesinių teisės aktų pakeitimai, įsigalioję nuo 2006 m. sausio 1 d. Įgyvendinant šiuos pakeitimus buvo sujungti iki tol veikę du miesto teismai ir 14 apylinkių teismų į keturis apylinkės teismus su keliais teismų rūmais. Šia reforma buvo siekiama subalansuoti apylinkių teismų darbo krūvius, sudaryti sąlygas greitesniam bylų nagrinėjimui, pagerinti teismų darbo kokybę ir padidinti teismų prieinamumą.

Teismų rūmuose yra nagrinėjamos civilinės ir baudžiamosios bylos, kurias nagrinėja skirtingi teisėjai. Kitokios bylų specializacijos nėra nustatyta.

Šiuo metu Estijos Respublikos teismų sistemą sudaro:

- 1) pirmosios instancijos teismai – apylinkės teismai (Harju, Tartu, Parnu, Viru), nagrinėjantys civilines ir baudžiamąsias bylas pirmąją instanciją, ir administraciniai teismai (Talino ir Tartu);
- 2) apeliacinės instancijos teismai – apygardų teismai (Talino ir Tartu), nagrinėjantys civilines, baudžiamąsias ir administracines bylas apeliacine tvarka;
- 3) Kasacinis teismas – Estijos Aukščiausiasis Teismas.

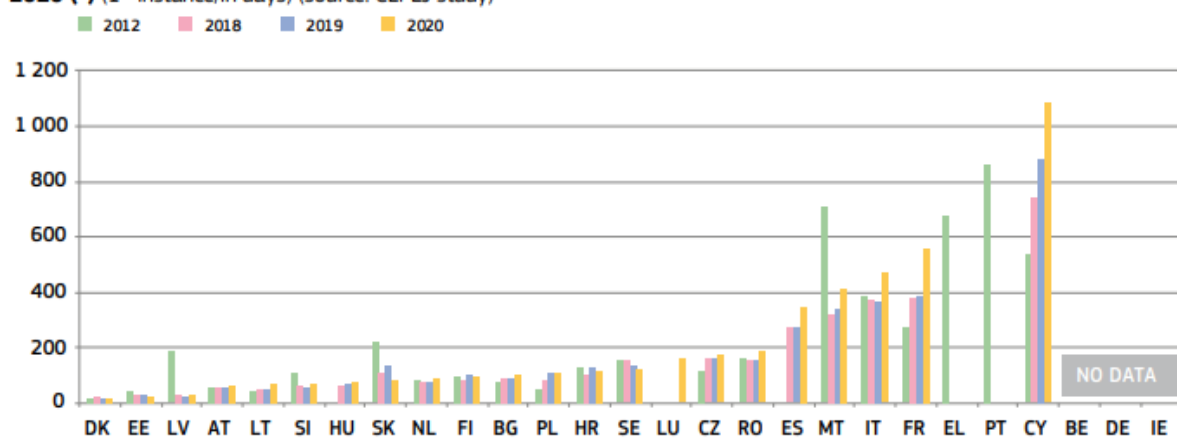
Šiuo metu Estijoje iš viso dirba 236 teisėjai.

Baudžiamąjį procesą reguliuoja Estijos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (toliau – ir Estijos Respublikos BPK; BPK). Per interviu teisėjos nurodė, kad nėra poįstatyminių teisės aktų, metodikų, gairių ar kitų dokumentų, kurie reguliuotų su proceso vedimu susijusius klausimus, tačiau svarbią vietą aiškinant ir taikant proceso teisės normas užima Aukščiausiojo Teismo formuojama praktika.

Remiantis Europos Komisijos Teisingumo suvestinės 2022 (angl. *Justice Scoreboard*) duomenimis⁸⁸, Estijos teismai pagal administracinių, civilinių ir komercinių bylų nagrinėjimo greitį yra vieni pirmaujančių Europoje.

⁸⁸ https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/eu_justice_scoreboard_2022.pdf

Figure 6 Estimated time needed to resolve civil, commercial, administrative and other cases in 2012, 2018 – 2020 (*) (1st instance/in days) (source: CEPEJ study)

(*) Under the CEPEJ methodology, this category includes all civil and commercial litigious and non-litigious cases, non-litigious land and business registry cases, other registry cases, other non-litigious cases, administrative law cases and other non-criminal cases. Methodology changes in **SK**. Pending cases include all instances in **CZ** and, until 2016, in **SK**. **LV**: the sharp decrease is due to court system reform, error checks and data clean-ups of the information system.

3.2.1.2. Teismo proceso vedimo vystymas ir tobulinimas per pastaruosius penkerius metus

2011 metais Estijos Respublikos BPK buvo padaryti kompleksiniai pakeitimai:

- detaliau reglamentuotos kriminalinės žvalgybos panaudojimo priemonės, įrodymų surinkimas ir saugojimas, liudytojų apsauga;
- įtvirtinta įtariamojo, kaltinamojo elektroninės stebėsenos galimybė kaip alternatyva suėmimui, detaliau reglamentuotas atvesdinimas (139 str.);
- įtvirtintas specialisto – liudytojo, t. y. fizinio asmens, kuris turi specialiųjų žinių, tačiau nėra ekspertų sąrašuose, institutas (109¹ str.);
- reglamentuota atskira įprastinio teismo baudžiamojo proceso stadija – parengiamasis posėdis (257¹ str.);
- numatyta speciali proceso organizavimui užtikrinti skirta teismo posėdžio forma nagrinėjant baudžiamąją bylą – bylos tvarkomasis posėdis (angl. *Case management hearing*), kai reikia operatyviai išspręsti procesinius klausimus ir nėra galimybės to padaryti teismo posėdyje nagrinėjant bylą (276¹ str.);
- įtvirtinta pareiga teikti teismui dokumentus elektronine forma advokatams, notarams, antstoliams, patikėtiniams nemokumo bylose, valstybės ir savivaldybės institucijoms (160² str. 3 d.);
- įvesta galimybė nutraukti baudžiamąjį procesą pasibaigus protingam laikui užbaigti bylos nagrinėjimą (205² str.).

Per paskutiniuosius penkerius metus žymių pakeitimų baudžiamajame procese nebuvo. Galima paminėti atskirus pakeitimus, daugiausia susijusius su technologijų naudojimu teisme, pvz.:

- nuo 2019-01-01 įsigaliojo pakeitimas, patikslinantis ankstesnį reguliavimą dėl posėdžių įrašinėjimo, kad visuose teismo posėdžiuose daromas garso įrašas, taip pat gali būti daromas vaizdo įrašas (156 str.);
- nuo 2020-05-07 įsigaliojo pakeitimai, reglamentuojantys nuotolinių apklausų vykdymo tvarką (69 str.);
- 2021-07-15 įsigaliojo papildymas, nustatantis pirštų antspaudų biometrinių duomenų bazės (ABIS), statusą ir joje saugomų duomenų apimtį (109² str.).

Taip pat paminėtinas pakeitimas, susijęs su proceso efektyvumo užtikrinimu, t. y. papildytas atvejais, kai baudžiamoji byla įprasto proceso tvarka gali būti nagrinėjama nedalyvaujant kaltinamajam, – kai kaltinamasis gavo šaukimą, bandymai išsiaiškinti jo buvimo vietą buvo

nesėkmingi, kai yra pakankamas pagrindas manyti, kad jis vengia atvykti į teismą, todėl dedamos protingos pastangos jį surasti (269 str. 2 d. 2 p., įsigaliojo 2019-12-30).

3.2.1.3. Teismo proceso vedimas baudžiamosiose bylose: eiga, patirtis ir praktiniai įrankiai

Baudžiamojo proceso formos teisme

a) Bendrasis procesas

Pagal bendrąsias baudžiamojo proceso taisykles vedamas procesas (toliau – bendrasis baudžiamasis procesas) Estijoje iš esmės yra analogiškas Lietuvos bendrajam baudžiamojo proceso konstituciniam modeliui. Taip pat paminėtini keli skirtingi nei Lietuvos Respublikos BPK, Estijos Respublikos BPK nurodyti, svarbūs teismo proceso efektyvumo požiūriu, aspektai:

- bylos proceso nepertraukiamumas (angl. *integrity*). Pagal BPK 268¹ straipsnį pirmosios instancijos teisme, planuojant gautos baudžiamosios bylos nagrinėjimą pagal bendrąsias proceso taisykles, turi būti laikomasi principo, kad pradėjus procesą teisme, byla turi būti išnagrinėta be trukdžių ir pertraukimų dėl kitų bylų nagrinėjimo. Paraleliai teismas gali pradėti nagrinėti kitas bylas, jei dėl to nebus sutrikdytas jau suplanuotas pradėtos bylos nagrinėjimo grafikas;
- teismo nuosprendžio apimtis. Teismo skelbiamame nuosprendyje iš karto po bylos išnagrinėjimo turi būti įžanginė dalis (BPK 311 str.) ir operatyvinė (rezoliucinė) dalis (BPK 313, 314 str.), kurioje išdėstoma kaltinimo esmė, sankcija, papildomų priemonių skyrimas ar atšaukimas, sprendimas dėl civilinio ieškinio ir pan. Visas nuosprendis su motyvais rašomas tuo atveju, jei proceso dalyviai per ištatymo nustatytą terminą pareiškia ketinimą skųsti nuosprendį apeliacine tvarka (BPK 315 str. 8 d.);
- bylos nutraukimas pasibaigus protingam terminui išnagrinėti bylą. BPK 274² straipsnyje numatyta galimybė teismui nutraukti baudžiamąją bylą, kaltinamojo sutikimu, nustačius, kad bylos procesas negali būti užbaigtas per protingą terminą ir negali būti užtikrinama kaltinamojo teisė į bylos išnagrinėjimą per protingą terminą.

b) Supaprastintos proceso rūšys

Estijos Respublikos BPK, be baudžiamosios bylos nagrinėjimo pagal bendrąsias proceso taisykles proceso, kuris yra iš esmės analogiškas pirmosios instancijos teisme kaip ir Lietuvoje, yra numatytos ir praktikoje plačiai taikomos skirtingos supaprastintos baudžiamųjų bylų nagrinėjimo pirmosios instancijos teisme formos (BPK 9 skyrius):

- **Sutrumpintas procesas** (angl. *Abridged procedure*). Jis vykdomas remiantis surinkta ikiteisminio tyrimo medžiaga teisme neapklausiant liudytojų, specialistų, ekspertų (233 str.). Tokio proceso pagrindas – prokuroro ir kaltinamojo prašymas. Sutrumpintas procesas negalimas, jei dėl padarytos nusikalstamos veikos gresia įkalinimas iki gyvos galvos arba bent vienas iš kaltinamųjų (jei byloje yra keli kaltinamieji) nesutinka su sutrumpintu procesu. Teisiamajame posėdyje prokuroras trumpai pristato kaltinimo esmę, faktines bylos aplinkybes, siūlomą bausmę. Tada teisėjas paklausia kaltinamojo, ar jis supranta pateiktus jam kaltinimus, taip pat paklausia gynėjo nuomonės dėl pateiktų ginamajam kaltinimų pagrįstumo. Be to, suteikiamas žodis nukentėjusiajam ir civiliniam ieškovui. Jų neatvykimas į teisiamąjį posėdį neužkerta kelio bylos nagrinėjimui (236 str.). Išnagrinėjus bylą sutrumpinto proceso tvarka, bausmė yra mažinama trečdaliu (238 str. 2 d.).
- **Sutarimo (derybų) procesas** (angl. *Plea agreement procedure*). Ši supaprastinta baudžiamojo proceso rūšis inicijuojama prokuroro teikimu, sutarus su kaltinamuoju (239 str. 1 d.). Netaikoma tam tikrų BPK išvardytų veikų atveju (pvz., itin sunkaus nusikaltimo padarymo atveju); kai nesutinka kaltinamasis, nukentėjusysis arba civilinis ieškovas (239 str. 2 d.). Nukentėjusiojo ir (ar) civilinio ieškovo sutikimas kaip sąlyga sutarimui sudaryti įvestas tik 2015 m., iki tol tokio reikalavimo nebuvo. Tačiau 239 str. 2¹ d., kuri įsigaliojo 2019 m.,

papildomai nurodyta, kad nukentėjusiojo sutikimo, kuris nurodytas 239 str. 2 d. 4 p., nereikia tais atvejais, kai nukentėjusysis ir valstybė, savivaldos institucija ar kitas viešojo administravimo subjektas ir prokuroras yra pateikęs civilinį ieškinį jų vardu. Sutarimas sudaromas po prokuroro derybų su kaltinamuoju ir jo gynėju (244 str.). Prokurorai, siūlydami (parinkdami) bausmę, vadovaujasi teismų praktika.

Teismas, gavęs teikimą dėl sutarimo, patikrina veikos kvalifikavimą, parinktos bausmės pagrįstumą, posėdyje išsiaiškina, ar kaltinamasis sutarimą sudarė laisva valia. Patvirtinęs sutarimą, teismas priima apkaltinamąjį nuosprendį.

- **Sumarinis procesas** (angl. *Summary procedure*). Byla gali būti nagrinėjama sumarinio proceso tvarka tais atvejais, kai padarytas nusikaltimas, kurio sankcijoje numatyta bausmė – piniginė bauda (251 str.). Pagal pateiktą teismui medžiagą yra priimamas baudžiamasis įsakymas. Tokių bylų yra išnagrinėjama palyginus nedaug – iki 10 proc.), dažniausiai tai bylos dėl neblaivių asmenų vairavimo. Dažniau yra taikomos aukščiau minėtos supaprastinto proceso rūšys.
- **Pagreitintas procesas** (angl. *Fast-track procedure*) taikomas tais atvejais, kai padaromas antro laipsnio nusikaltimas (maksimali bausmė – iki penkerių metų laisvės atėmimas), nusikaltimo aplinkybės yra aiškos (dažniausiai tada, kai asmuo užklumpamas darantis nusikaltimą ar tuoj po jo), greitai surenkami visi reikalingi bylos įrodymai (256¹ str.). Teikimas teismui dėl pagreito proceso yra surašomas per 48 val. nuo asmens sulaikymo.

Teismo proceso vedimas baudžiamosiose bylose: patirtis ir praktiniai įrankiai

a) Teisiniai aspektai

a.1. Supaprastintų procesų įvairovė ir plačios jų taikymo galimybės

Kaip minėta, Estijos BPK įtvirtinta supaprastintų procesų rūšių įvairovė leidžia pasirinkti efektyviausią būdą išspręsti konkrečią bylą pagal jos sudėtingumą, nusikalstamų veikų sunkumą, kaltinamojo asmenybę, faktines bylos aplinkybes ir kitus kriterijus.

Tuo atveju, kai yra surenkama pakankamai įrodymų dėl veikos padarymo, bylos faktinės aplinkybės yra aiškos, kaltinamasis sutinka, ir nėra poreikio taikyti papildomas baudžiamojo poveikio priemones, įprastai byla nagrinėjama sutrumpinto proceso tvarka (angl. *Abridged procedure*).

Per interviu teisėjos minėjo, kad tai yra labai efektyvus supaprastintas procesas. Tokia tvarka išnagrinėjama apie 30–40 procentų visų baudžiamųjų bylų. Kaltinamasis yra motyvuotas sutikti su šiuo procesu, nes sumažėja jo išlaidos, bausmė sumažinama trečdaliu.

Taip pat apie 30–40 procentų visų baudžiamųjų bylų išnagrinėjama taikant sutarimo (derybų) procedūrą (angl. *Plea agreement procedure*). Iš esmės jos taikymo pagrindai yra panašūs kaip ir sutrumpinto proceso atveju, tačiau taikymo situacijos skiriasi pagal įrodymų pakankamumą byloje, poreikį taikyti papildomas baudžiamojo poveikio priemones kaltinamajam, alternatyvias sankcijas ir pan.

Svarbu paminėti, kad derantis dėl sutarimo nėra reikalaujama, kad kaltinamasis pripažintų kaltę. Teisėjų manymu, tai yra svarbus motyvacinis veiksnys kaltinamajam sutikti su tokia procedūra, nes psichologiškai žmogus jaučiasi saugiau neįvardijęs tiesiogiai, kad yra kaltas. Be to, tokia procedūra padeda išvengti viešumo, nes nevyksta įprastas visuomenės dėmesį prikaustantis teismo procesas. Kaip ir sutrumpinto proceso atvejais, tai mažina kaltinamojo išlaidas.

Kaip minėta, ir viena, ir kita proceso tvarka taikoma apie 30–40 proc. atvejų. Teisėjų teigimu, jų proporcijos priklauso nuo regiono, nusikaltimų dinamikos, prokurorų patirties ir požiūrio (kai kurie prokurorai labiau „mėgsta“ sutarimo (derybų) procedūrą, kiti – sutrumpinto proceso tvarką).

Kaip matyti iš 2020 m. teismų veiklos statistikos⁸⁹ (žr. lentelę žemiau), baudžiamosios bylos, nagrinėjamos bendrojo proceso tvarka, sudaro tik apie 10 procentų visų baudžiamųjų bylų. Taigi BPK numatyti ir praktikoje plačiai taikomi supaprastinti procesai leidžia efektyviai spręsti nesudėtingas, kokybiškai ikiteisminio tyrimo stadijoje parengtas bylas ir teismui koncentruoti savo pagrindinius pajėgumus išspręsti 10 procentų sudėtingesnių bylų, nagrinėjamų bendrojo proceso tvarka.

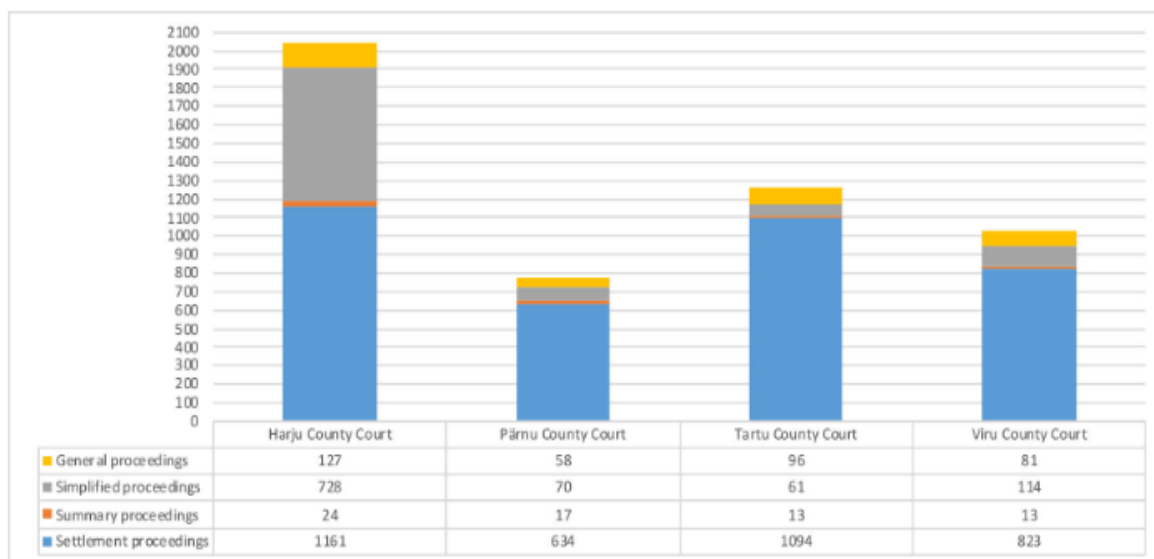

Figure 10. Volume of matters of general proceedings resolved in county courts in 2020

a.2. Pasirengimas baudžiamosios bylos nagrinėjimui

Visose bendrojo proceso tvarka nagrinėjamose baudžiamosiose bylose yra privalomas parengiamasis posėdis (BPK 257¹ str.), kuriame yra išsprendžiami kardomosios priemonės taikymo / pakeitimo klausimai (nepaisant to, kad BPK nėra numatyta, per kiek laiko turi būti paskiriamas posėdis gautoje byloje, jei nusprendžiama bylą nagrinėti bendrojo proceso tvarka, nedelsiant skiriamas parengiamasis posėdis, kad nebūtų praleisti kardomųjų priemonių, ypač suėmimo, terminai), suderinama, kiek liudytojų, specialistų, ekspertų bus apklausama, kiek prokurorui ir gynėjui reikės laiko apklausoms, sudaromas bylos nagrinėjimo posėdžių grafikas.

Taip pat BPK 276¹ straipsnyje numatyta proceso organizavimui užtikrinti skirta teismo posėdžio forma, jau pradėjus nagrinėti baudžiamąją bylą, – bylos tvarkomasis posėdis (angl. *Case management hearing*), kai reikia operatyviai išspręsti procesinius klausimus ir nėra galimybės to padaryti teismo posėdyje nagrinėjant bylą.

a.3. Proceso dalyvių drausminimas siekiant užkirsti kelią proceso vilkinimui

Jei proceso dalyvis, gavęs šaukimą, be pateisinamos priežasties neatvyksta į teismo posėdį, jam gali būti skiriama bauda, sulaikymas arba atvesdinimas (BPK 138 str.).

Jeigu gynėjas nėra susipažinęs su byla, teismas gali daryti pertrauką iki dešimties dienų, nurodyti gynėjui atlyginti bylos išlaidas, patirtas dėl posėdžio atidėjimo ir pranešti advokatų asociacijos valdybai apie tokį advokato elgesį (BPK 273 str. 4 d.).

Teisėjų teigimu, šie proceso dalyvių drausminimo instrumentai yra taikomi gana dažnai.

a.4. Kaltinamojo dalyvavimas teisme

⁸⁹ <https://aastaraamat.riigikohus.ee/en/summary-of-the-procedural-statistics-of-the-county-administrative-and-circuit-courts-in-2020-about-resolved-matters-incl-paperless-procedure-and-the-average-workload-of-a-judge/>

Bendrojo proceso atveju kaltinamojo dalyvavimas teismo posėdyje yra būtinas, tačiau BPK 269 str. 2 d. 2 p. yra numatyta galimybė nagrinėti bylą nedalyvaujant kaltinamajam, kai kaltinamasis gavo šaukimą, bandymai išsiaiškinti jo buvimo vietą buvo nesėkmingi, kai yra pakankamas pagrindas manyti, kad jis vengia atvykti į teismą, buvo dedamos protingos pastangos jį surasti.

a.5. Bylų nagrinėjimo terminai

BPK nėra įtvirtintas prioritетinių bylų institutas, tačiau numatyta galimybė (BPK 274¹ str.) proceso dalyviams kreiptis į teismą, reikalaujant imtis priemonių pagreitinti procesą tais atvejais, kai bylos procesas tęsiasi daugiau nei devynis mėnesius ir per tą laiką teismas be pateisinamos priežasties neatlieka jokių procesinių veiksmų, įskaitant tai, kad per protingą terminą nepaskiria teismo posėdžio bylai nagrinėti.

Taip pat, kaip jau minėta, yra numatytas pagrindas nutraukti bylos nagrinėjimą tais atvejais, kai byla negali būti išnagrinėta per protingą terminą ir negalima užtikrinti kaltinamojo teisės į teismą per protingą terminą (BPK 274² str.).

a.6. Nuosprendžio apimtis

Teismo skelbiamame nuosprendyje iš karto po bylos išnagrinėjimo turi būti įžanginė dalis (BPK 311 str.), operatyvinė (rezoliucinė) dalis (BPK 313, 314 str.), kurioje išdėstoma kaltinimo esmė, bausmė, papildomų priemonių skyrimas ar atšaukimas, sprendimas dėl civilinio ieškinio ir pan. Visas nuosprendis su motyvais rašomas tuo atveju, jei proceso dalyviai per įstatymo nustatytą terminą pareiškia ketinimą skųsti nuosprendį apeliacine tvarka (BPK 315 str. 8 d.).

a.7. Ribota apeliacija ir rašytinis procesas apeliacinėje instancijoje

Estijos baudžiamajame procese yra numatyta ribota apeliacija. Pagal BPK 318 straipsnį apeliacinis skundas negali būti paduotas (su kai kuriomis įstatyme numatytomis išimtimis, pvz., kai prokuroras gina viešąjį interesą; kai buvo pažeista derybų dėl sutarimo procedūra) sutrumpinto, pagreitinto, sumarinio, sutarimo (derybų) proceso tvarka išnagrinėtose bylose.

Pagal BPK 331 str. 1¹ d. bylos apeliacine tvarka apygardų teismuose įprastai nagrinėjamos rašytinio proceso tvarka.

Teisėjų teigimu, toks reguliavimas taip pat sudaro galimybę baudžiamąsias bylas teismuose nagrinėti efektyviau, nes, viena vertus, dažniausiai apeliacine tvarka peržiūrimos tik sudėtingos įrodinėjimo, veikų kvalifikavimo, teisės taikymo aspektais bylos, kurios išnagrinėtos pirmoje instancijoje įprasto proceso tvarka, taigi susikoncentruojama į sudėtingų bylų peržiūrą, kita vertus, apeliacinėje instancijoje tokios bylos išnagrinėjamos operatyviai rašytinio proceso tvarka, nekviečiant šalių.

Paskelbtos oficialios teismų veiklos statistikos duomenimis, 2020 metais 74,6 % baudžiamųjų bylų apeliacinėje instancijoje apygardų teismuose buvo išnagrinėtos rašytinio proceso tvarka.

b) Organizaciniai aspektai

b.1. BPK numatytų procesinių instrumentų taikymas

Teisėjai gana lanksčiai taiko BPK numatytus instrumentus proceso efektyvumui užtikrinti, pvz., stebėtoje pirmosios instancijos byloje, kaltinamajam antrą kartą neatvykus į posėdį dėl piktnaudžiavimo alkoholiu, teisėja pavedė teismo sekretorei susisiekti telefonu su kaltinamuoju ir išsiaiškinti, ar jis ketina atvykti. Išsiaiškinus, kad jis neatvyks, nes yra neblaivus, ir jam prisipažinus, kad sunku išlikti blaiviam, teisėja pritaikė BPK 139 str. 5 d. dalyje numatytą galimybę skirti išankstinį atvedinimą į teismo posėdį, prieš 24 val. patalpinant kaltinamąjį į areštinę, kad jis būtų pajėgus dalyvauti kitame posėdyje blaivus.

Supaprastintuose procesuose teisėjai įprastai, iš karto išnagrinėję bylą, išsina į pasitarimų kambarį, priima nuosprendį (nutartį) ir paskelbia. Tai padeda operatyviai užbaigti bylą, neatidedant procesinių dokumentų surašymo vėlesniam laikui, kai bylos aplinkybės prisimirsta kitų bylų sraute ir tenka kartais iš naujo gilintis į bylos aplinkybes.

Pakartotinė ekspertizė teisme skiriama itin retais atvejais, todėl ekspertizės atlikimo, kaip ilgos proceso trukmės priežasties, teisėjai neišskiria.

Teisėjai gana aktyviai taiko praktiką, kad kartojantis proceso dalyvių neatvykimui į teismo posėdį dėl ligos, yra užklausiama gydymo įstaigų apie ligos pobūdį, eigą, galimybes dalyvauti procese.

b.2. Žmogiškųjų išteklių valdymas

Po apylinkių teismų sujungimo ištekliai tarp teismo rūmų paskirstomi tolygiau, siekiant suvienodinti darbo krūvius ir užtikrinti bylų nagrinėjimo operatyvumą, pvz., priskiriant vienus rūmų teisėjų padėjėjus dirbti su kitų rūmų teisėjais. Toks praktinis sprendimas, kalbintų teisėjų nuomone, yra labai efektyvus, kadangi į mažesniuose miesteliuose esančius teismo rūmus yra sudėtinga pritraukti profesionalių teisininkų dirbti padėjėjais. Parnu regiono apylinkės teismo Haapsalu teismo rūmų teisėja kaip tik šiuo metu ir dirba su teisėjo padėjėja iš Parnu teismo rūmų. Teisėjų padėjėjams nereikia niekur važiuoti, jie gyvena ir dirba didesniame mieste, tačiau nuotoliniu būdu padeda kituose rūmuose dirbančiam teisėjui. Tai nesudaro jokių papildomų rūpesčių, kadangi visa bylų medžiaga yra informacinėje sistemoje, diskutuotinus klausimus ir užduotis teisėjai su padėjėjais aptaria elektroninio ryšio priemonėmis.

Padidinti teisėjų produktyvumą jiems koncentruojantis į sudėtingų bylų nagrinėjimą Estijoje padeda ir teismo tarnautojų (angl. *Judicial Clerk*) institutas (Teismų įstatymo 125¹ str.), kuris suteikia galimybę įstatyme numatytus specialius reikalavimus atitinkantiems tarnautojams atlikti tam tikrus procesinius veiksmus ir priimti procesinius sprendimus įstatymo nustatytais atvejais.

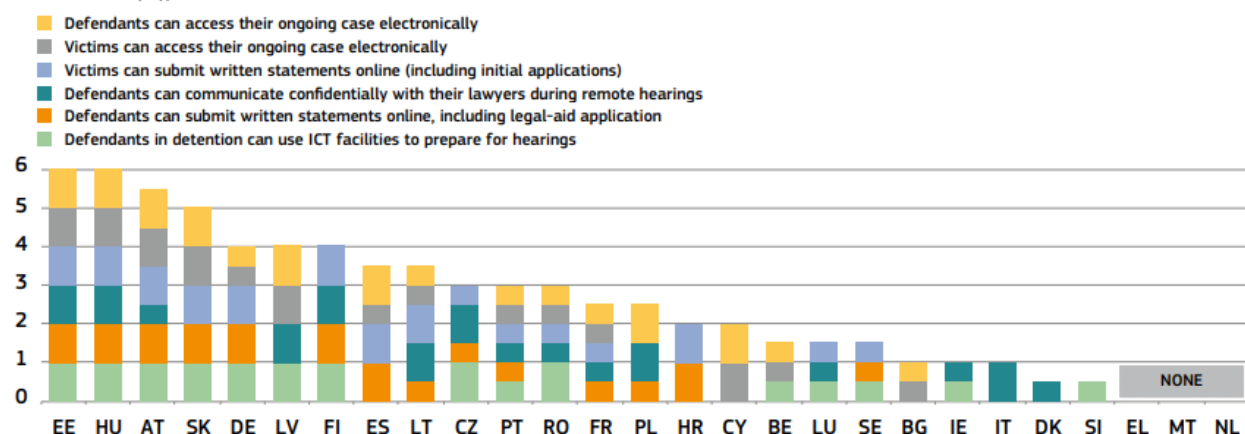
b.3. Mokymai

Per interviu Aukščiausiojo Teismo teisėja pabrėžė, kad proceso kokybės ir efektyvumo vienas iš garantų yra visų baudžiamojo proceso dalyvių (pradedant nuo ikiteisminio tyrimo subjektų) profesionalumas ir gebėjimas protingai aiškinti ir taikyti proceso normas, vadovaujantis žmogaus teisių standartais. Todėl ypatingas dėmesys teisėjų mokymuose skiriamas dalijimosi patirtimi formoms ir praktiniams užsiėmimams apie tai, kaip vesti procesą ir spręsti įvairias procesines situacijas. Tokiuose patyriminiuose mokymuose, kurie yra labai populiari tarp Estijos teisėjų, yra imituojamas teismo procesas, juos kartu veda patyrę teisėjai, advokatai ir prokurorai. Tokie mokymai ne tik padeda tiksliai atkartoti procesines situacijas, bet ir didina procesinį bendradarbiavimą tarp visų proceso veikėjų.

c) Techniniai aspektai

Technologijų naudojimas Estijos teismuose yra labai paplitęs, taip pat ir nagrinėjant baudžiamąsias bylas. Europos Komisijos Teisingumo Suvestinės 2021 m. duomenimis, Estija yra daugiausia technologinių sprendimų naudojanti baudžiamajame procese ES valstybė narė (žr. lentelę žemiau).

Figure 47 Digital solutions to conduct and follow court proceedings in criminal cases, 2021(*) (source: European Commission (82))

(*) Maximum possible: 6 points. For each criterion, one point was given if the possibility exists in all criminal cases. 0.5 point was awarded when the possibility does not exist in all cases.

Supaprastintuose procesuose dalyviai dažnai jungiasi į posėdį ryšio priemonėmis. Bendrojo proceso atveju pirmosios instancijos teisme nuotoliu gali būti apklausiami liudytojai, tačiau kaltinamasis, prokuroras ir gynėjas paprastai turi atvykti į teismą. Atsižvelgiant į tai, kad didžioji dalis baudžiamųjų bylų pirmosios instancijos teismuose nagrinėjama supaprastinto proceso tvarka, nuotolinių / mišrių posėdžių santykis bendrame bylų skaičiuje yra žymus.

Lietuvos teismų sistemai aktualios sritys ir gerosios praktikos galimybės: pritaikymo kontekstas

Remiantis pateikta Estijos baudžiamojo proceso reguliavimo ir praktinio taikymo analize, atsižvelgiant į jų taikymo apimties galimybes Lietuvoje pagal galiojančią konstitucinę doktriną, atkreiptinas dėmesys į šias gerąsias praktikas ir rekomenduotina svarstyti dėl jų įgyvendinimo siekiant efektyviau nagrinėti baudžiamąsias bylas:

1) Supaprastintų procesų taikymo apimties didinimas, plečiant dabar Lietuvos baudžiamajame procese taikomus pagreintą procesą, baudžiamojo įsakymo priėmimo procesą, sutrumpinto įrodymų tyrimo tvarką pagal gerąją Estijos taikymo praktiką sutrumpintuose, pagreintuose ir sumariniuose procesuose. Taip pat svarstytinas tam tikros sutarimo (derybų) procedūros formos įtvirtinimas.

2) Privalomas parengiamasis posėdis bendrojo proceso tvarka nagrinėjamose bylose ir prievolė iš karto derinti visos bylos nagrinėjimo grafiką.

3) Ribota apeliacija (plečiant supaprastintų procesų taikymą).

4) Rašytinis procesas apeliacinės instancijos teisme.

5) Teisėjų skatinimas dažniau naudoti turimus proceso įrankius, užtikrinant bylos nagrinėjimo operatyvumą (neatvykusių į posėdį dalyvių drausminimas, perteklinių veiksmų procese vengimas (kaltinamojo akto skaitymas, visos bylos medžiagos garsinimas ir pan.);

6) Nuosprendžių apimties optimizavimas, neatsisakant motyvuoto nuosprendžio surašymo bylose (remiantis Lietuvos Respublikos konstitucine doktrina), bet koncentruojant nuosprendį į esmines bylos aplinkybes, veiką ir kaltinimą pagrindžiančius įrodymus, bausmės parinkimą.

7) Lankstus teisėjų padėjėjų darbo organizavimas, priskiriant juos skirtingiems teismų rūmams ir sudarant sąlygas dirbti nuotoliu.

8) Praktiniai patyriminiai proceso vedimo mokymai (teismo proceso ar atskirų jo stadijų imitavimas) kartu su advokatais ir prokurorais.

3.2.2. Teismo proceso vedimas baudžiamosiose bylose Kanadoje: gerosios praktikos analizė

Kanados teismo proceso baudžiamosiose bylose analizė buvo atliekama remiantis:

- teisės aktais (Kanados baudžiamuoju kodeksu⁹⁰ (Kanada neturi atskiro Baudžiamojo proceso kodekso, todėl Baudžiamasis kodeksas (toliau – BK) reguliuoja ir baudžiamąjį procesą), Kanados teisių ir laisvių chartija (angl. *Canadian Charter of Rights and Freedoms*⁹¹);
- atskirų teismų baudžiamojo proceso ir / ar baudžiamųjų bylų valdymo (angl. *case management*) taisyklėmis⁹²;
- Kanados Aukščiausio Teismo posėdžio baudžiamojoje byloje vaizdo įrašo stebėjimo rezultatais (stebėtas 2022 m. gegužės 19 d. teismo posėdis baudžiamojoje byloje *Syed Adeel Safdar v. Her Majesty the Queen*⁹³);
- Kanados teismų metiniais pranešimais, statistiniais duomenimis apie teismo proceso trukmę ir kitus proceso veiksmingumui skirtus veiksnius⁹⁴; Teisingumo ministerijos informacija⁹⁵;
- šiuo metu vykdomos baudžiamojo proceso reformos parengiamąja medžiaga⁹⁶;
- akademine doktrina, skirta baudžiamojo proceso reformai įvertinti⁹⁷.

3.2.2.1. Bendroji informacija

Pagal 1982 m. Konstitucinį aktą (jis pakeitė 1867 m. Didžiosios Britanijos Šiaurės Amerikos aktą) Kanada – federacinė parlamentinė konstitucinė monarchija. Formalus valstybės vadovas – Didžiosios Britanijos karalius (karalienė), kuriam atstovauja generalgubernatorius.

Kanada yra federacija, kurią sudaro dešimt provincijų ir trys teritorijos⁹⁸. Pagal 1982 m. Konstitucinį aktą baudžiamoji teisė ir baudžiamojo proceso teisė priskirtos federalinei kompetencijai. Tačiau detalesnius organizacinius ir techninius teismo proceso vedimo aspektus priskirta reguliuoti provincijoms ir teritorijoms.

3.2.2.2. Teismų sistema

Federaliniu lygiu veikia Kanados Aukščiausiasis Teismas, Federalinis apeliacinis teismas, Federalinis teismas ir Kanados mokesčių teismas. 1875 m. Federalinė vyriausybė pasinaudojo Konstitucinio akto 101 straipsniu, suteikiančiu jam teisę steigti teismus, siekiant geresnio teisingumo vykdymo Kanadoje, ir įsteigė Kanados Aukščiausiąjį Teismą bei Iždo teismą (angl. *Exchequer court*), kuris vėliau buvo pervadintas Kanados federaliniu teismu ir jo kompetencijai priskirtas skundų prieš Federalinę vyriausybę nagrinėjimas. Federalinio teismo ir Mokesčių teismo sprendimai gali būti skundžiami Federaliniam apeliaciniam teismui.

Kanados Aukščiausiasis Teismas įsteigtas 1875 m. Pirminė jo funkcija buvo tapti galutinės instancijos teismu. Tačiau dėl istorinių aplinkybių tuo metu didelė dalis gyventojų buvo ne Kanados

⁹⁰ <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/C-46/>

⁹¹ <https://www.justice.gc.ca/eng/csj-sjc/rfc-dlc/ccrf-cedl/>

⁹² Pvz., Ontario teismo Baudžiamojo proceso taisyklės, <https://www.ontariocourts.ca/ocj/criminal-rules/criminal-rules/>

⁹³ <https://www.scc-csc.ca/case-dossier/info/webcastview-webdiffusionvue-eng.aspx?cas=39629&id=2022/2022-05-18--39629&date=2022-05-18#>

⁹⁴ <https://www150.statcan.gc.ca/n1/pub/85-002-x/202001/article/00004-eng.htm>

⁹⁵ <https://www.justice.gc.ca/eng/rp-pr/csj-sjc/ilp-pji/pb-rpc/pb2-rpc2.html>; <https://www.justice.gc.ca/eng/rp-pr/jr/press/>

⁹⁶ <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/f-7/>

⁹⁷ [https://www.canlii.org/en/commentary/doc/2022CanLIIDocs1109?zoupio-debug#!fragment/\(hash:\(chunk:\(anchorText:"\),notesQuery:",scrollChunk:!n,searchQuery:",searchSortBy:RELEVANCE,tab:search\)\)](https://www.canlii.org/en/commentary/doc/2022CanLIIDocs1109?zoupio-debug#!fragment/(hash:(chunk:(anchorText:)

⁹⁸ Teritorijos – tai retai apgyvendinti šiauriniai regionai, turintys mažiau teisių nei provincijos: Jukonas, Nanavutas ir Šiaurės Vakarų teritorijos.

piliečiai, o Didžiosios Britanijos pavaldiniai, todėl dėl Aukščiausiojo Teismo sprendimų buvo galima paduoti skundą Teisminiam Komitetui Vestminsteryje (Anglija). Tikruoju galutinės instancijos teismu Aukščiausiasis Teismas tapo tik 1949 m.

Provincijų lygiu Kanadoje veikia trijų lygių sistema: Provincijų teismai, Provincijų aukštieji teismai ir Provincijų apeliaciniai teismai⁹⁹. Pagal Konstitucinio akto 92 straipsnį būtent provincijoms suteikta kompetencija steigti ir administruoti provincijų teismus. Tačiau vienas iš esminių Kanados teismų sistemos bruožų yra tai, kad teismų sistema iš esmės yra integruota, t. y. skirtumai tarp federalinio ir provincijų lygmens iš esmės egzistuoja tik dėl to, kas skiria teisėjus ir kas moka jiems atlyginimą.

Provincijų teismai veikia kaip pirmosios instancijos teismai ir nagrinėja jiems priskirtas baudžiamąsias, civilines ir šeimos bylas.

Provincijų aukštieji teismai (angl. *superior courts*) pagal Konstitucinio akto 96 straipsnį yra išskirtinis Kanados teismų sistemos bruožas. Jų steigimas, veiklos organizavimas, procedūrinės taisyklės yra reguliuojami provincijos teisės aktais, tačiau teisėjus skiria ir atlyginimus jiems moka federalinė vyriausybė. Šie teismai įvairiose provincijose vadinami skirtingai, pvz., Aukščiausiasis Teismas (Britų Kolumbijos provincijoje), Aukštasis Teisingumo Teismas (Ontario provincijoje).

Šie provincijų aukštieji teismai nagrinėja sudėtingesnes baudžiamąsias ir civilines bylas. Daugelio baudžiamųjų bylų atveju (išvardytų BK 536 ir 469 str.) jie veikia kaip pirmosios instancijos teismai. Kartais jie veikia kaip apeliacinės instancijos teismai provincijų teismų atžvilgiu ir kaip apeliacinė instancija dėl tam tikrų administracinių tribunolų sprendimų. Aukštųjų teismų sprendimai gali būti skundžiami Provincijos Apeliaciniam teismui.

Provincijos apeliacinio teismo sprendimai saisto tos provincijos žemesnės instancijos teismus, išskyrus atvejus, kai juos pakeičia Kanados Aukščiausiasis Teismas. Tačiau kitos provincijos teismams jie neprivalomi (gali būti pasitelkti tik kaip antrinis teisės aiškinimo šaltinis). Prokuratūra turi teisę paduoti skundą dėl išteisinamojo nuosprendžio, tačiau tik dėl teisės klausimų, o kaltinamasis turi teisę apeliuoti tiek dėl teisės, tiek dėl fakto klausimų. Apeliacinės instancijos teismas taip pat turi teisę paskirti konkrečią bausmę, tačiau praktikoje tai daroma retai, dažniausiai byla perduodama nagrinėti iš naujo pirmosios instancijos teismui.

Greta federalinių ir provincijos teismų, reikšmingų baudžiamojo proceso vedimo tyrimo kontekste, dar veikia ir administraciniai tribunolai bei specialios paskirties teismai (kariniai teismai ir kt.). Dėl šio tyrimo apimties jie tiriami nebus, detalesnė Kanados teismų schema pateikta Kanados teisingumo ministerijos svetainėje¹⁰⁰).

Kanada – vienintelė iš tirtų šalių, kurioje vyrauja anglosaksų teisės tradicija, skirtingai nuo tirtų kontinentinės Europos šalių ir Lietuvos, kurios grįstos kontinentinės teisės tradicija¹⁰¹.

Dėl itin didelės teisinio reguliavimo įvairovės provincijų lygmenyse toliau lyginamojoje analizėje koncentruojamasi ties federaliniu teisiniu reguliavimu bei įdomiais pavyzdžiais ir įžvalgomis, kurios aktualios šio tyrimo kontekste, tačiau nesiekama pateikti teismo proceso vedimo kiekvienoje atskiroje provincijoje ir / ar teritorijoje analizės.

3.2.2.3. Teismo proceso vedimo vystymas ir tobulinimas per pastaruosius penkerius metus

Pastaraisiais metais Kanados baudžiamojo proceso veiksmingumo reforma tapo pagrindiniu nacionalinių teisinių diskusijų objektu. Buvo pastebėta, kad, nepaisant sumažėjusio nusikalstamumo lygio ir mažėjančio bendro baigtų teisminių bylų skaičiaus nacionaliniu mastu, baudžiamųjų bylų išnagrinėjimo terminai nuosekliai ilgėjo¹⁰². 2017 m. Kanadoje buvo pradėta baudžiamojo teisingumo reforma, siekiant reaguoti į pailgėjusius baudžiamųjų bylų išnagrinėjimo terminus.

⁹⁹ Išimtis yra Nunavuto provincija, kurioje veikia specifinis vieno lygio teismo modelis.

¹⁰⁰ <https://www.justice.gc.ca/eng/csj-sjc/just/07.html>

¹⁰¹ <https://www.dsscrimlaw.com/2021/06/15/differences-between-the-canadian-and-american-criminal-justice-systems/>

¹⁰² Miladinović, Zoran. 2019b. "Adult criminal and youth court statistics in Canada, 2017/2018." Daily. Statistics Canada Catalogue no. 85-002-X. Cituota iš <https://www150.statcan.gc.ca/n1/pub/85-002-x/2020001/article/00004-eng.htm#r5>

Vienas iš stimulų šiai reformai tapo Kanados Aukščiausiojo Teismo sprendimas *R. v. Jordan* byloje¹⁰³, kuriuo buvo nustatyti maksimalūs baudžiamųjų bylų išnagrinėjimo terminai (vadinamosios terminų „lubos“): įprasta tvarka nagrinėjamoms byloms: 30 mėn., o sumarine tvarka nagrinėjamoms – 18 mėn. Nustačius, kad šios ribos viršytos, šalys įgijo teisę paduoti prašymą dėl Kanados teisių ir laisvių chartijos 11b straipsnyje įtvirtintos teisės į baudžiamosios bylos išnagrinėjimą per protingą terminą pažeidimo ir prašyti nutraukti baudžiamąją bylą. 2017 m. Kvebeko Teisingumo ministerijos tyrime buvo nurodyta, kad tais atvejais, kai bylai išnagrinėti reikia daugiau nei vienos dienos, daugumoje regionų skiriamos labai tolimos teismo posėdžių datos ir prognozuojama, kad šioje provincijoje apie 50 000 baudžiamųjų bylų per metus viršys *Jordan* byloje nustatytus terminus¹⁰⁴.

Kanados teisingumo ministerija trejus metus vykdė įvairių suinteresuotų grupių apklausas, siekdama nustatyti baudžiamojo teisingumo sistemos reformos gaires. Respondentai išskyrė tokias problemas: ilgas laiko tarpas iki teismo posėdžio; ilgas bylos nagrinėjimo laikotarpis; sistemos apkrovimas smulkiais nusikaltimais¹⁰⁵.

Panašiu metu Kanados parlamento Teisinių ir konstitucinių reikalų departamentui buvo pavesta ištirti, kaip Parlamentas ir Vyriausybė gali prisidėti prie kovos su per ilgą baudžiamųjų bylų nagrinėjimo trukme. Šis departamentas pateikė 50 rekomendacijų ir baigiamoje tyrimo ataskaitoje *Delaying Justice is Denying Justice: an Urgent Need to Address Lengthy Court Delays in Canada (2017)*¹⁰⁶ identifikavo tokius esminius faktorius, veikiančius baudžiamųjų bylų nagrinėjimo trukmę:

- efektyvaus bylų valdymo (angl. *case management*) trūkumas;
- teisėjų trūkumas;
- prokurorų trūkumas;
- teismo posėdžių salių trūkumas;
- didėjantis baudžiamųjų bylų sudėtingumas.

Šiuo metu reforma dar nėra užbaigta ir laukia teisės aktų leidėjo apsisprendimo. Rekomendacijose numatyti pasiūlymai, be kita ko, įtvirtinti tokius prioritetinius pokyčius:

- pagreitinti teisėjų paskyrimus;
- tobulinti bylų valdymą ir baudžiamųjų bylų srautų valdymą (Komitetas pabrėžė, kad teisėjai turi tobulinti bylų valdymo gebėjimus – aiškių galutinių terminų nurodymą ir kovą su pertekliniais posėdžių atidėjimais tiek naudodami jau turimus įrankius, tiek atlikus reikiamus BK pakeitimus, skirtus posėdžių vedimo įgūdžiams gerinti. Komiteto nuomone, nepakankamai veiksmingas baudžiamųjų bylų valdymas yra viena iš pagrindinių bylų užsitęsimo priežasčių);
- Komiteto nuomone, teisėjai atlieka per daug veiksmų, nesusijusių su tiesioginiu bylos nagrinėjimu teismo posėdyje, todėl šiuos veiksmus galėtų atlikti kiti teismo tarnautojai (angl. *judicial officer*). Rekomenduota pakeisti BK, aiškiai įvardijant procedūrinius veiksmus, kuriuos galėtų atlikti ne teisėjas, o kiti teismo tarnautojai;
- efektyvesnių technologijų diegimas. Komiteto nuomone, daugelis teismo procedūrų atliekamos neefektyviai ir turėtų būti keičiamos valdomomis technologijų pagrindu. Pvz., dauguma tokių procedūrų kaip teismo posėdžio datų paskyrimas ir paskyrimas iš naujo yra atliekamos asmeniškai dalyvaujant teisėjui, tačiau galėtų būti atliekamos pasitelkus modernius technologinius sprendimus. Atitinkamai Teisingumo ministerijai rekomenduota imtis lyderystės sukuriant kompiuterines programas, kuriomis naudojantis būtų efektyviau parinktos bylų posėdžių datos ir leistų pateikti įrodymus elektroniskai;

¹⁰³ <https://www.canlii.org/en/ca/scc/doc/2016/2016scc27/2016scc27.html>

¹⁰⁴ Žr. interviu su Kvebeko teismo pirmininku <https://www.thelawyersdaily.ca/articles/37127>

¹⁰⁵ Department of Justice Canada. 2019a. “Transforming the criminal justice system.”

¹⁰⁶ https://sencanada.ca/content/sen/committee/421/LCJC/reports/Court_Delays_Final_Report_e.pdf

- atskiras dėmesys skirtinas ir prioritetiniam teismo posėdžių paskyrimo (angl. *scheduling*) modernizavimo klausimui. Komitetas nurodė, kad reikia prisiimti lyderystę ir surinkti efektyvaus bylų skyrimo nagrinėjimo gerąją praktiką, taip pat produktyvaus ir optimalaus teismų resursų, teismo posėdžių salių naudojimo, įskaitant tokių iniciatyvų kaip „šešėlinis teismas“, vasaros laikotarpio teismo, prailgintų teismo darbo valandų (kad būtų patogiau dalyviams atvykti po darbo laiko) įgyvendinimą.

Siekiant spręsti šias problemas, 2019 m., be kita ko, jau buvo priimtas teisės aktas, keičiantis BK ir kitus įstatymus (angl. *An Act to amend the Criminal Code, the Youth Criminal Justice Act and other Acts and to make consequential amendments to other Acts (S.C. 2019, c. 25)*)¹⁰⁷. Tačiau dauguma šio akto nuostatų buvo skirtos prisiekusiųjų vaidmens teismo posėdyje pokyčiams ir jis esminių proceso vedimo pokyčių nenumatė.

Siekiant proceso operatyvumo, taip pat buvo priimti BK pakeitimai, numatantys, kad, išskyrus BK numatytas išimtis, kai kaltinamasis privalo atvykti į teismą, jis tai gali daryti asmeniškai arba garso / vaizdo konferencijos būdu, jei dėl to iš anksto suderinta su teismu ir teisėjui toks būdas tinka (BK 502 str. 1 d.). Tokia pati taisyklė nustatyta ir dėl liudytojų bei taikos teisėjų dalyvavimo. 2019 m. BK pakeitimais taip pat nustatyta, kad proceso dalyviai turi teisę teikti įvairias deklaracijas teismui telekomunikacijų priemonėmis.

Galima išskirti ir kitus pokyčius, paveikusių teismo proceso vedimo vystymą ir tobulinimą Kanadoje per pastaruosius penkerius metus: 2019 m. buvo susiaurintas sąrašas atvejų, kai gynyba turėjo teisę reikalauti preliminaros teismo tyrimo procedūros (angl. *Procedure on Preliminary Inquiry*), per kurią teisėjas sprendavo, ar prokuroras yra surinkęs pakankamai duomenų, kad byla būtų galima perduoti nagrinėti teisiama jame posėdyje. Greta to buvo numatyta, kad prokuroras ir kaltinamasis gali susitarti dėl preliminaraus tyrimo apimties ir išskirti tik tam tikrus aspektus, dėl kurių turi pasisakyti teisėjas. Tai numatantis susitarimas pateikiamas teismui.

Taip pat BK (526 str.) 2019 m. buvo aiškiai įtvirtintas įpareigojimas teisėjui imtis priemonių, kad byla būtų išnagrinėta per įmanomai trumpiausią laiką: „<...> teismas turi teisę duoti nurodymus dėl bet kurios baudžiamosios procedūros paspartinimo“.

2021 m. Kanados parlamentas pritarė Komiteto dėl teismų veikimo, reaguojant į COVID-19 pandemiją, pasiūlymams plačiau įteisinti kaltinamųjų vaizdo apklausas ir pasitelkti technologijas prisiekusiųjų pavardžių traukimui.

Kanados Aukščiausiasis Teismas 2022 m. sausį pakeitė savo taisykles, nustatančias, kaip paprasčiau pateikti apeliacinį skundą. Šiose taisyklėse Kanados Aukščiausiojo Teismo teisėjai taip pat išdėstė savo lūkesčius šalims dėl teikiamų dokumentų apimties ir dėl žodinių pasisakymų trukmės¹⁰⁸.

3.2.2.4. Teismo proceso vedimas baudžiamosiose bylose: eiga, patirtis ir praktiniai įrankiai

Baudžiamojo proceso formos teisme

Kaip minėta, Kanados baudžiamoji teisė ir baudžiamasis procesas iš esmės yra kodifikuoti viename pagrindiniame federaliniame teisės akte – BK.¹⁰⁹ Greta BK tam tikrų nusikaltimų teismo nagrinėjimo ypatumai gali būti nustatyti specialiuose teisės aktuose (pvz., Narkotikų kontrolės įstatyme). Detalesnes teismo proceso baudžiamosiose bylose vedimo taisykles taip pat nustato patys teismai, jose pateikdami savo interpretaciją dėl tam tikrų abstrakčių baudžiamojo proceso normų (pvz., žr. *Criminal rules of the Ontario Court of Justice (procedure order of Ontario)*¹¹⁰).

BK visus nusikaltimus skirsto į tris grupes:

- 1) summarinė tvarka teisme nagrinėtini nusikaltimai (angl. *summary conviction offenses*);

¹⁰⁷ https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/annualstatutes/2019_25/

¹⁰⁸ 2021 m. Kanados Aukščiausiojo Teismo metinis pranešimas. <https://www.scc-csc.ca/review-revue/2021/index-eng.html>

¹⁰⁹ <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/c-46/page-125.html#h-132663>

¹¹⁰ <https://www.ontariocourts.ca/ocj/criminal-rules/criminal-rules/>

- 2) bendrąją tvarką teisme nagrinėtini nusikaltimai (angl. *indictable offenses*) ir;
- 3) mišri nusikaltimų kategorija; dėl tokių nusikaltimų prokurorai turi teisę pasirinkti, ar jie rinksis sumarinę procedūrą, ar perdavimą teismui nagrinėti bendrąją tvarką.

a) Bendrasis (įprastas) procesas

Bendrąją tvarką teisme nagrinėti nusikaltimai skirstomi į tris rūšis:

- 1) nusikaltimai, kuriuos nagrinėja teisėjas teismo posėdyje nedalyvaujant prisiekusiesiems (jie įvardyti BK 553 str.);
- 2) nusikaltimai, kurių atveju kaltinamasis renkasi, ar jo bylą nagrinės provincijos teismo teisėjas (vienasmeniškai), ar provincijos aukštojo teismo teisėjas, ar provincijos aukštojo teismo teisėjas kartu su prisiekusiaisiais (jie įvardyti BK 536 str.);
- 3) sunkūs nusikaltimai, kuriuos nagrinėja provincijos aukštieji teismai (angl. *superior court*) kartu su prisiekusiaisiais (jie įvardyti BK 469 str.). Dažniausiai tai – nužudymai, nes kiti šiame straipsnyje nurodyti nusikaltimai reti (pvz., piratavimas, valstybės išdavystė).

BK 553 str. ir 536 str. nurodyti nusikaltimai, kai kaltinamasis bylai nagrinėti pasirenka provincijos teismą, iškart perduodami teisminiam nagrinėjimui, preliminarus teismo tyrimas¹¹¹ (angl. *preliminary inquiry*) neorganizuojamas. Apeliacija gali būti paduodama Provincijos apeliaciniam teismui, o jo sprendimas skundžiamas Kanados Aukščiausiam Teismui.

Sunkiausių bendrąją tvarką teisme nagrinėtinų nusikaltimų atveju pirmiausia yra skiriamas preliminarus tyrimo posėdis. Jo metu teisėjas nustato, ar prokuratūra yra surinkusi pakankamai įrodymų, leidžiančių pagrįstai manyti, kad nuosprendžio priėmimas būtų galimas. Jei taip, byla perduodama nagrinėti Provincijos aukštajam teismui. Dėl pastarojo teismo sprendimų galima paduoti apeliacinį skundą Apeliaciniam Teismui, o šio teismo sprendimą apskųsti Kanados Aukščiausiam Teismui.

b) Supaprastinto proceso rūšys

Kanados BK nesama išskirtų specifinių teisenos formų, kuriomis tiesiogiai būtų siekiama proceso efektyvumo ar spartumo. Tačiau supaprastintų procesų tyrimo kontekste svarbus yra jau minėtas bylų skirstymas į sumarinę ir bendrąją tvarką nagrinėtinąs bylas bei derybų (sutarimo) (angl. *plea bargaining*) procedūra prokuratūroje.

Sumarinę tvarką nagrinėjami nusikaltimai, kurių atžvilgiu maksimali galima bausmė yra ne didesnė nei 5 000 JAV dolerių bauda arba ne ilgesnis nei dvejų metų laisvės atėmimas (arba abu) (BK 787 str. 1 d.). Sumarinę tvarką nusikaltimus nagrinėja provincijų teismai (be prisiekusiujų). Apeliacine tvarka šias bylas toliau nagrinėja Aukštieji provincijų teismai, dėl kurių sprendimų dar galima paduoti apeliaciją Provincijų apeliaciniam teismams, o dėl šių sprendimų galima kreiptis į Kanados Aukščiausiąjį Teismą.

Kai byla nagrinėjama sumarinio proceso tvarka, kaltinamasis yra kviečiamas atvykti į viešą teismo posėdį, kuriame jis turi teisėjui nurodyti, ar jis prisipažįsta kaltas ar ne. Tačiau asmeninis dalyvavimas nėra privalomas, vietoje savęs jis gali atsiųsti savo gynėją, tačiau teismas turi teisę pareikalauti, kad kaltinamasis atvyktų ir pats asmeniškai, ir atidėti teismo posėdį.

Jei kaltinamasis pareiškia, kad jis nekaltas, byla perduodama teisminiam nagrinėjimui teismo posėdyje (angl. *trial*) (BK 801 str. 3 d.). Jei kaltinamasis nurodo, kad jis kaltas, – teisėjas iškart pereina į nuosprendžio priėmimo ir bausmės paskyrimo stadiją.

Derybų (sutarimo) (angl. *plea bargaining*) procedūra. Kaip nurodo Kanados teisingumo ministerija, daugumoje baudžiamųjų bylų nuosprendžiai yra priimami kaltinamajam prisipažinus¹¹². O kaltės pripažinimas dažniausiai seka po derybų (sutarimo) procedūros, vykstančios prokuratūroje.

¹¹¹ Parengiamojo posėdžio tikslas: teisėjui susipažinti su byloje surinktais įrodymais ir nuspręsti, ar jų pakanka, kad byla būtų perduota į teisiamąjį posėdį.

¹¹² <https://www.justice.gc.ca/eng/rp-pr/csj-sjc/ilp-pji/pb-rpc/pb2-rpc2.html>

Be šios derybų praktikos teisingumo vykdymas tiesiog sustotų. Kanadoje prokuroras privalo inicijuoti prisipažinimo kaltu procesą¹¹³.

Jei byla vis dėlto perduodama į teisiamąjį posėdį nagrinėjimui įprasta tvarka, prokuroras turi pareigą susiaurinti kaltinimo apimtį iki tokios, kur labiausiai tikėtinas kaltinamojo nuosprendžio priėmimas¹¹⁴. Tačiau teismas privalo patikrinti, ar kaltinamojo prisipažinimas kaip derybų pagrindas buvo išsakytas laisva valia ir savanoriškai, be jokio pašalinio poveikio¹¹⁵. Taip pat jis turi pripažinti ir esminius faktinius nusikaltimo padarymo elementus. Teisėjas turi teisę tai tikrinti teismo posėdyje, tačiau neprivalo. Kilus abejonių, teisėjas gali leisti kaltinamajam atšaukti savo prisipažinimą arba išsakyti naują¹¹⁶.

Teisėjas viešo teismo posėdžio metu privalo būti informuotas, kad prokuratūra pateikia kaltinimus, suformuluotus po derybų. Sudėtingesniais atvejais šalys gali iš anksto sužinoti preliminarą teisėjo nuomonę dėl siūlomos bausmės, dėl kurios sutarta po derybų, prašydamos paskirti parengiamąją konferenciją (angl. *pre-trial conference*). Šio neformalaus susitikimo teisėjo kabinete metu šalys gali pasitarti dėl visų klausimų, kurie gali paspartinti bylos nagrinėjimą¹¹⁷. Susitikimo metu teisėjas gali išreikšti savo nuomonę dėl siūlomos bausmės: bausmė per sunki; per lengva; patenka į tinkamas ribas.

Teismo proceso baudžiamosiose bylose vedimas: patirtis ir praktiniai įrankiai

a) Teisiniai aspektai

Akcentuotina, kad Kanados, kaip ir JAV bei Anglijos, teismo proceso baudžiamosiose bylose vedimas yra grįstas rungimosi modeliu (angl. *adversarial*), o ne inkviziciniu (tiriamuoju) modeliu (angl. *inquisitorial*), būdingu kontinentinės Europos valstybėms, įskaitant Lietuvą. Todėl lyginamosios analizės kontekste ir ieškant galimų sprendinių Lietuvai didžiausias veiksnys, į kurį reikia atkreipti dėmesį, yra tai, kad Kanados baudžiamojo proceso taisyklės buvo sukurtos taip, kad leistų veikti šiai rungimosi modeliu grįstai sistemai, pagal kurią baudžiamasis procesas suprantamas kaip ginčas tarp valstybės, atstovaujamos prokuratūros, ir kaltinamojo (teisiamojo), o teisėjui skirtas pasyvus arbitro, kuris yra nešališkas ir užtikrina, kad būtų laikomasi proceso taisyklių, vaidmuo. Šioje sistemoje kaltinamasis neprivalo teikti teismui jokių paaiškinimų, tačiau turi daug teisių prokuratūros pakviestų liudytojų kryžminėje apklausoje (angl. *cross-examination*). Pasyvaus teisėjo statuso įtvirtinimas baudžiamajame procese yra išskirtinė rungimosi proceso savybė, kuri labiausiai skiria Kanados modelį nuo kontinentinio. Dėl itin skirtingos procesų esmės Kanados teisinio teismo proceso reguliavimo taisyklių pritaikymas Lietuvos, kontinentinės valstybės, kontekstui, ypač kalbant apie teisėjo vadovavimo teismo procesui aspektus, vargu ar būtų galimas. Todėl detaliau rungimosi modelio veikimas ir teisinis reguliavimas dėl teismo proceso baudžiamosiose bylose vedimo nebus nagrinėjamas, dėmesys bus skiriamas organizaciniais ir techniniais aspektams.

Tačiau tyrimo kontekste svarbu paminėti, kad Kanados Teisių ir laisvių chartija nustato, kad kaltinamasis turi teisę į teismą per protingą trukmę. Chartija neidentifikuoja, kaip konkrečiai „protinga trukmė“ turėtų būti skaičiuojama, tačiau šis klausimas 2016 m. buvo išaiškintas minėtame viename žymiausių pastarojo dešimtmečio Kanados Aukščiausiojo Teismo sprendimų baudžiamajame byloje *R. v. Jordan*¹¹⁸. Teismas šioje byloje išaiškino, kad maksimali trukmė bylose, nagrinėjamosiose teismo posėdžiuose, yra 30 mėn., o sumarinio proceso tvarka – 18 mėn.

¹¹³ *Federal Prosecution Service Deskbook*, Endnote "Proceedings at Trial and on Appeal", Chapter 20, p. V-20-1 to V-20-11, p. V-20-5.

¹¹⁴ *Federal Prosecution Service Deskbook*, Endnote "Proceedings at Trial and on Appeal", Chapter 20, p. V-20-1 to V-20-11, p. V-20-8.

¹¹⁵ *Lamoureux v. Regina*, Decision of the Quebec Court of Appeal, [1984] Criminal Reports, Third Series, volume 40, p. 369–375, p. 373.

¹¹⁶ Ontario Apeliacinio teismo sprendimas byloje *Regina v. S.K.*, [1995], <https://www.justice.gc.ca/eng/rp-pr/csj-sjc/ilp-pji/pb-rpc/pb2-rpc2.html>

¹¹⁷ BK 625 str. 1 d.

¹¹⁸ 2016 m. liepos 8 d. Kanados Aukščiausiojo Teismo byla *R. v. Jordan*, [2016] 1 S.C.R. 631, <https://scc-csc.lexum.com/scc-csc/scc-csc/en/item/16057/index.do>

b) Organizaciniai aspektai

Kanados teisė numato, kad teismo valdymas ir bylų paskirstymas patenka į teismo pirmininko atsakomybės sritį.

Vienas iš organizacinių sprendimų, skirtų bylų nagrinėjimo efektyvumui didinti, yra bylų valdančio teisėjo (angl. *case management judge*) institutas. BK 551 str. 1 d. 1 p. numato, kad prokuroro, kaltinamojo prašymu arba paties teismo iniciatyva, siekdamas užtikrinti tinkamą teisingumo vykdymą, teismo pirmininkas gali paskirti bylą valdantį teisėją. Kai būna paskirtas, šis teisėjas turi tokias pačias galias, kaip ir bylą teismo posėdyje nagrinėsiantis teisėjas šiose srityse, kuriose reikia užtikrinti veiksmingą procesą:

- padėti šalims identifikuoti, kuriuos liudytojus kviesti į apklausą teismo posėdyje, įvertinus liudytojų poreikius;
- skatinant šalims pasiekti taikius susitarimus;
- skatinti šalis priimti sprendimus, kurie padėtų bylą išnagrinėti greičiau;
- sudaryti tvarkaraščius ir pateikti šalims galutinius terminus, iki kurių pabaigos jos turi atlikti tam tikrus veiksmus;
- atlikti visus parengiamuosius veiksmus, kuriuos būtina atlikti iki teisiamąjo posėdžio pradžios;
- gali nuspręsti dėl tam tikrų įrodymų leistinumų;
- gali nuspręsti dėl bylų atskyrimo, kai byloje yra keli kaltinamieji.

Bylą valdantis teisėjas gali nuspręsti surengti parengiamąjį posėdį šioms funkcijoms atlikti. Jo sprendimai saisto šalis iki pat bylos išnagrinėjimo pabaigos.

Pabrėžtina ir tam tikrų Kanados teismų praktika (kaip jau minėta, bendros tvarkos, galiojančios visos Kanados lygiu, organizacine prasme nėra, šiuos klausimus kiekviena provincija gali reguliuoti savaip) dėl bylų skyrimo į teismo posėdžius. Parengiamąjoje stadijoje yra įprasta paprašyti gynybos ir prokuratūros užpildyti specialias formas, kuriose jos atskirai nurodo teismui, pvz., kiek liudytojų, ekspertų planuoja kviesti, ir kiek posėdžių dienų, jų paskaičiavimu, jiems reikės įrodymams teikti, apklausoms ir baigiamosioms kalboms. Įvertinęs abi formas, bylai vadovaujantis teisėjas nustato, kiek teismo posėdžių dienų reikės ir iš karto pasiskiria, pvz., šešias iš eilės savaites teisėjo bylų grafike artimiausiu galimu metu (grafike užimtu metu teisėjui kiti teisiamieji posėdžiai nėra skiriami, tačiau jis gali nagrinėti kitas smulkias bylas ar spręsti kitus proceso klausimus, pvz., suminio proceso tvarka, kuriose kaltinamasis prisipažįsta).

c) Techniniai aspektai

Atkreiptinas dėmesys į vis labiau plėtojamą Kanados teismų praktiką leisti kaltinamajam dalyvauti teismo posėdyje vaizdo konferencijos būdu (BK 650 str. 1 d.) (jei prokuroras ir kaltinamasis sutinka) visuose teismo posėdžiuose, išskyrus tuos, kuriuose apklausiami liudytojai.

Taip pat naujausiais reformų pasiūlymais yra siūloma plėsti galimybę vaizdo konferencijos būdu apklausti ir liudytojus.

Siekiant užtikrinti visų asmenų, dalyvaujančių baudžiamajame procese teises ir interesus, atskiri teismai yra parengę itin detalias vizualiai patrauklias instrukcijas dėl to, kaip dalyvauti baudžiamosios bylos nagrinėjime *on-line* būdu¹¹⁹.

¹¹⁹ Žr., pvz., Ontario provincijos gaires: <https://www.ontariocourts.ca/ocj/files/Zoom-User-Guide-2020.pdf> ir <https://www.ontariocourts.ca/ocj/covid-19/remote-hearing-guides/guidelines-re-remote-hearings-in-the-ontario-court-of-justice/>

Remiantis pateikta Kanados baudžiamojo proceso reguliavimo ir praktinio taikymo analize, atsižvelgiant į jų taikymo apimties galimybes, Lietuvoje pagal galiojančią konstitucinę doktriną, atkreiptinas dėmesys į šias gerąsias praktikas ir rekomenduotina svarstyti dėl jų įgyvendinimo siekiant efektyviau nagrinėti baudžiamąsias bylas:

- 1) Svarstytinas tam tikros sutarimo (derybų) procedūros formos įtvirtinimas; vis dėlto, atsižvelgiant į Lietuvos kontekstą, priimtinesnis modelis turėtų būti susijęs su didesnėmis teismo kontrolės galiomis ir vertėtų pradėti nuo pilotinio projekto tam tikrose bylų kategorijose, siekiant išsiaiškinti privalumus ir trūkumus nacionalinių teisinių tradicijų kontekste.
- 2) Svarstyтина iš naujo įvertinti teisėjo atliekamus procedūrinius veiksmus, kurie tiesiogiai nesusiję su teisingumo vykdymu baudžiamojoje byloje, ir aiškiai įtvirtinti, kad šiuos veiksmus (pvz., posėdžio grafiko sudarymą, kito posėdžio datos skyrimą ir pan.) gali / turi atlikti kiti teismo darbuotojai.
- 3) Stiprinti parengiamąją stadiją; parengti metodinę medžiagą teismams, kurioje būtų detalai nurodoma, kada tikslinga organizuoti parengiamąjį posėdį ir kokius veiksmus gali / turi atlikti posėdį vedantis asmuo, kad tai prisidėtų prie efektyvesnio teisiamojo posėdžio vedimo (Kanadoje tai reglamentuota BK, tačiau Lietuvos kontekste, tikėtina, pakaktų metodinių gairių); svarstyтина parengti išsamų vadovą apie tai, kaip vadovauti baudžiamosios bylos parengimui teismo posėdžiui (žr., pvz., detalų bylą valdančio teisėjo vadovą, parengtą Britų Kolumbijos apygardos teismams¹²⁰).
- 4) Parengti gerąją praktiką paremtas gaires teismams dėl efektyvaus bylų valdymo (žr., pvz., Teisingumo ministerijos parengtas gaires¹²¹).
- 5) Svarstyтина įvertinti kai kurių Kanados teismų praktikos galimą pritaikymą Lietuvoje sudėtingesnėse baudžiamosiose bylose, kai iš karto yra nustatomas tam tikras reikiamų posėdžių skaičius ir sudaromas tikslus ir nuoseklus posėdžių grafikas, kurio metu teisėjas posėdžiauja tik šioje byloje (panaši praktika yra ir Norvegijoje). Parengiamojoje stadijoje svarstyтина perimti praktiką prašyti gynybos ir prokuratūros įvardyti (užpildant parengtas formas, kaip Kanadoje, ar kitaip) teismui, pvz., kiek liudytojų, ekspertų planuoja kviešti ir kiek posėdžių dienų, jų paskaičiavimu, reikės įrodymams teikti, apklausoms ir baigiamosioms kalboms. Įvertinęs abi formas, bylai vadovaujantis teisėjas galėtų nustatyti, kiek teismo posėdžių dienų reikės ir iškart paskirti, pvz., šešias iš eilės savaites teisėjo bylų grafike artimiausiu galimu metu (Lietuvoje jau yra prioritetinių bylų ir grafiko sudarymo institutai, taigi reikėtų tik detaliau įvertinti šio modelio taikymo apimtį Lietuvos teisėjų krūvių ir kitų organizacinių funkcijų kontekste).

3.2.3. Teismo proceso vedimas baudžiamosiose bylose Norvegijos Karalystėje: gerosios praktikos analizė

Norvegijos Karalystės (Norvegijos) proceso analizė atlikta remiantis:

- viešai skelbiama informacija: teisės aktais (Norvegijos teismų įstatymu Baudžiamuoju kodeksu, Baudžiamojo proceso įstatymu), Norvegijos teismų veiklos statistika, Europos veiksmingo teisingumo komisijos (CEPEJ) vertinimais;
- dviejų Norvegijos ekspertų rašytine apklausa.

3.2.3.1. Bendroji informacija

¹²⁰ Judicial Case Manager's Manual. Provincial Court of British Columbia, <https://report.nat.gov.tw/ReportFront/PageSystem/reportFileDownload/C10102820/001>

¹²¹ <https://www.justice.gc.ca/eng/rp-pr/csj-sjc/esc-cde/pdf/eff.pdf>

Teismų sistema

Šiuo metu Norvegijos teismų sistemą sudaro:

- 23 pirmosios instancijos apylinkių teismai (norv. *tingrettene*), nagrinėjantys civilines ir baudžiamąsias bylas;
- 6 apeliaciniai teismai (norv. *lagmannsrettene*);
- Aukščiausiasis Teismas (norv. *Høyesterett*).

Taip pat veikia sutaikinimo tarybos (angl. *conciliation boards*; norv. *forliksrådene*), kurios gali priimti sprendimus dėl paprastų nesudėtingų ginčų. Be to, Norvegijoje veikia specializuoti teismai: Žemės konsolidacijos teismai, darbo teismai, Finnmark žemės tribunolas ir nacionalinis draudimo teismas. Norvegijoje nėra administracinių teismų ir Konstitucinio Teismo. Teisėjų korpusą sudaro apie 800 asmenų.

Išskirtina keletas Norvegijos teismų sistemos ir teismo proceso bruožų, aktualių vertinant teismo proceso vedimą Lietuvoje:

- Nagrinėjant daugelį baudžiamųjų bylų dalyvauja tarėjai (du tarėjai ir vienas profesionalus teisėjas). Kai kurias nesudėtingas bylas nagrinėja vienas profesionalus teisėjas. Tarėjai dalyvauja tik teisiamuosiuose posėdžiuose, o ne parengiamajame bylos etape.

- Teismo posėdžiams vadovaujantys teisėjai paprastai taip pat atlieka parengiamąjį darbą toje pačioje byloje (išskyrus prašymus dėl globos, kurie dažniausiai atliekami rotacijos principu).

- Nėra ikiteisminio tyrimo teisėjų sistemos.

- Teismas (teisėjas) turi prižiūrėti bylą / vadovauti posėdžiui. Teisėjas pradeda kaltinamojo apklausą; gali prašyti gauti papildomus įrodymus, kurie yra nepateikiami, arba nurodyti prokurorui / gynybai, pvz., iškviesti tam tikrą liudytoją, kuris nėra įtrauktas į liudytojų sąrašą.

- Tarp teisėjų, nagrinėjančių baudžiamąsias bylas, specializacijos nėra.

- Norvegijoje jau nebėra prisiekusiųjų teismų. Prieš kelerius metus jie buvo panaikinti. Prisiekusieji dalyvavo tik apeliaciniuose teismuose.

- Pagrindiniai teismo posėdžiai vyksta kaip nuoseklūs posėdžiai be pertraukų.

- Kaltinamasis visada turi teisę į gynėją. Daugeliu atvejų kaltinamiesiems suteikiama nemokama teisinė pagalba. Vyriausybė nesuteikia gynėjo nesunkiose bylose. Teisę į viešąją gynybą reglamentuoja įstatymas.

- Prokuratūros tarnyba nėra visiškai atskirta nuo policijos. Ji yra integruota į policiją, tačiau yra ir aukštesnis, atskiras prokuratūros lygis (norv. *Statsadvokaten*). Ji taip pat atsakinga už sunkesnes ir sudėtingesnes bylas.

- Mediacija per Norvegijos mediacijos tarnybą (norv. *Konfliktrådet*) tam tikrais atvejais gali būti naudojama kaip alternatyva teismams arba papildoma priemonė šalia teismų.

Teisinis reguliavimas / gairės

Pagrindinis baudžiamojo proceso teisės šaltinis yra 1981 m. Baudžiamojo proceso įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) (norv. *Straffeprosessloven*) (toliau – ir BPI). Kai kurios baudžiamojo proceso sritys yra reguliuojamos Teismų įstatyme (norv. *Domstolloven*), Teisėjų elgesio etikos nuostatuose ir kituose teisės aktuose dėl specifinių bylų kategorijų. Taip pat daug teismų yra parengę savo valdymo nuostatus (gaires / rekomendacijas) teisėjams, nagrinėjantiems sudėtingas baudžiamąsias bylas. Teismo administraciniais padėjėjams taip pat yra parengtos jų veiklos gairės / instrukcijos, pvz., kaip užregistruoti bylą, kaip suplanuoti bylos nagrinėjimą ir t. t. Šalyje nėra bendrų visiems teismams tokio pobūdžio veiklos gairių / instrukcijų, todėl daug teismų naudojami kitų teismų parengtomis gairėmis / instrukcijomis.

3.2.3.2. Teismo proceso vedimo vystymas ir tobulinimas per pastaruosius penkerius metus

Nuo 1981 m. Norvegija įgyvendino keletą reformų, susijusių su teismo proceso vedimo vystymu ir tobulinimu. Pastaraisiais metais Norvegijos teismai buvo geografiškai reorganizuoti, siekiant sumažinti apylinkių teismų skaičių ir padidinti jų veiklos efektyvumą. BPI buvo keičiamas ir pildomas beveik kasmet. Tačiau esminių pokyčių nebuvo daug. Paminėtini šie pokyčiai:

1) 2014 m. buvo įkurtas komitetas visam BPI peržiūrėti. 2016 m. komitetas pateikė BPI pakeitimų pasiūlymą (NOU 2016 : 24). Po viešo pakeitimo pasiūlymo svarstymo pateikti komentarai vis dar yra vertinami. Manoma, kad Vyriausybė per tam tikrą laiką pateiks Parlamentui pasiūlymą dėl naujo įstatymo. Kai kurie pasiūlymai buvo svarstomi šiemet (Prop 146L 2020–2021¹²²). Pagrindinis naujojo akto (pasiūlymų) akcentas – baudžiamojo proceso veiksmingumas. Daugiau dėmesio yra skiriama ikiteisminio tyrimo veiksmingumui, ypač sudėtingose baudžiamosiose bylose. Numatyti tam tikri pakeitimai ir dėl bylos teismo nagrinėjimo: a) išsamesnis įrodymų sąrašas (įskaitant liudytojų sąrašą) – su paaiškinimu dėl aktualumo; b) įvadinis dokumentas, paaiškinantis bylos faktus. Iki šiol teisėjams tik prieš posėdį teisme buvo pateikiamas „grynas“ kaltinamasis aktas (kai kuriose šalyse tokia įžanga raštu prieš posėdį yra įprasta).

2) 2018 m. panaikinta prisiekusiųjų teismų sistema.

3) 2019 m. pakeistos apskundimo nuostatos – apeliacinių skundų ribojimas / „filtravimas“. Tai siek tiek padidino teismų veiklos efektyvumą.

4) Teismų reformos komisija pasiūlė daug teismų sujungti, ypač mažus teismus, kuriuose dirba 2–3 teisėjai. Buvo manoma, kad tokių teismų veikla yra mažiau efektyvesnė nei didesnių teismų. Tačiau, apklausto eksperto nuomone, nėra konkrečių tyrimų, patvirtinančių, kad didesnių teismų veikla būtų efektyvesnė nei mažesnių.

3.2.3.3. Teismo proceso vedimas baudžiamosiose bylose: eiga, patirtis ir praktiniai įrankiai

Baudžiamojo proceso formos teisme

Baudžiamajame procese yra dvi pagrindinės formos – bendroji (įprastinė) ir supaprastinta.

a) Bendrasis (įprastas) procesas

Bendroji (įprastinė) procedūra vyksta tuo atveju, jei byloje kaltė yra nepripažįstama arba byla yra sudėtinga net ir esant kaltės pripažinimui) (pagrindinis teismo procesas – norv. *hovedforhandling*).

b) Supaprastintas procesas

1) Supaprastintas procesas yra taikomas tais atvejais, kai yra besąlygiškas kaltės pripažinimas (pagrįstas ir kitais įrodymais), kaltinamojo sutikimas su šiuo procesu, išskyrus atvejus, kai už nusikalstamą veiką gresia daugiau nei 10 metų laisvės atėmimas (BPI 248 str.). Tokiu atveju byla nagrinėjama vienasmeniškai, o ne kaip įprastai trijų asmenų (vieno teisėjo ir dviejų tarėjų) kolegijoje. Prokurorai teismo posėdyje nedalyvauja. Visi tyrimo dokumentai yra pateikiami teisėjui. Sudėtingos bylos atveju, net ir esant kaltės pripažinimui, teisėjas gali nuspręsti, kad ši supaprastinta procedūra yra netinkama. Tada bylą nagrinėja trijų asmenų: vieno teisėjo ir dviejų tarėjų, kolegija, dalyvauja prokuratūros atstovas, kuris pateikia bylos medžiagą teisėjams. Jokie tyrimo dokumentai iki bylos nagrinėjimo teismui yra nepateikiami.

2) BPI 281 str. įtvirtintas supaprastintas procesas, kai kaltinamojo dalyvavimas teisme nėra privalomas. Toks supaprastintas procesas įmanomas tais atvejais, kai dėl nusikalstamos veikos prokuroras siūlo mažesnę nei vienerių metų laisvės atėmimo bausmę ir asmuo sutinka, kad jo byla būtų nagrinėjama jam nedalyvaujant, arba jis nedalyvauja nepateikęs teisėtos priežasties, arba jis dinga po to, kai jam buvo pateiktas kaltinimas.

¹²² <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/prop.-146-l-20202021/id2842936/>

3) Buvo svarstyta paspartintos nagrinėjimo tvarkos taikymo užsienio piliečiams, kurie yra sulaikyti, galimybė. Argumentas – geriau kuo greičiau surengti pagrindinį tų asmenų bylos svarstymo posėdį, nei laikyti juos sulaikytus, remiantis pasišalinimo rizikos kriterijumi. Tačiau iki šiol ši reforma nebuvo įgyvendinta.

Reikšminga patirtis norint užtikrinti baudžiamojo proceso efektyvumą teisme

a) Teisiniai aspektai

a.1. Bylų nagrinėjimo terminai

Parlamentas nustatė tam tikrus bylų (civilinių ir baudžiamųjų) išnagrinėjimo terminus, kurių teismai turėtų laikytis. Paprastoms baudžiamosios bylos taikomas 30 dienų terminas (nuo bylos užregistravimo dienos) ir sudėtingesnėms byloms (su pagrindiniu posėdžiu) – 90 dienų. Pagrindinis posėdis turi būti paskirtas per dvi savaites nuo bylos užregistravimo. Jeigu kaltinamasis buvo jaunesnis nei 18 metų arba kaltinamasis yra suimtas, pagrindinis posėdis surengiamas per šešias savaites nuo bylos pateikimo pirmosios instancijos teismui (BPĮ 275 str.) arba per aštuonias savaites nuo apeliacinio skundo priėmimo apeliaciniame teisme. Jei nesilaikoma nurodyto termino, priežastis turi būti nurodyta teismo registre. Paprastai Norvegijos teismai laikosi nustatytų terminų.

a.2. Parengiamieji posėdžiai

Nėra bendros praktikos dėl parengiamųjų posėdžių, jie nėra privalomi. Tai gali keistis pagal naujus teisės aktų pakeitimo pasiūlymus. Tokie susitikimai dažnai rengiami dėl sudėtingų atvejų. Paprastai, bylos parengimas paliekamas prokurorui ir gynėjui, prižiūrint teismui. Tačiau teisėjas gali paprašyti tyrimo dokumentų, nors tai nėra įprasta. Kitais atvejais komunikacija vyksta telefonu, e. paštu. Prokuroras / gynyba visada turi pasiūlyti pagrindinio posėdžio laiką ir, prieš teismui paskiriant posėdį, pateikti kaltinamąjį aktą kartu su dokumentu – liudytojų sąrašu. Tai suteikia teismui galimybę įvertinti reikiamą laiką ir jį pakoreguoti. Kaip minėta (šio tyrimo 2.3.2 skyriaus 1 punkte), netrukus įsigalios kai kurie pakeitimai, skirti efektyvumui gerinti.

a.3. Supaprastintas procesas – visais su kaltės pripažinimu susijusiais atvejais tai yra veiksmingas būdas pagreitinti procesą. Tačiau kaltinamajam tai nėra privaloma.

a.4. Gynyba ir teisėjo galimybė atmesti pasirinktą gynėją

Visuose pagrindiniuose posėdžiuose (norv. *Hovedforhandling*) yra gynėjas, skiriamas valstybės lėšomis. Jis skiriamas nuo įtarimo / kaltinimo pateikimo momento. BPĮ papildoma atskiras nemokamos teisinės pagalbos įstatymas. Kaltinamasis turi teisę pasirinkti advokatą, tačiau teisėjas gali atmesti kaltinamojo pasirinkimą, kuriam advokatui jis teikia pirmenybę, jei toks pasirinkimas užvilkins procesą. Daug populiarių teisininkų turi griežtai sudėliotą tvarkaraštį ir tai gali prailginti procesą. Jei kaltinamasis nėra pasirinkęs gynėjo, teismas pasirinks vieną ir paskirs. Kai kuriais atvejais taikomos išimtys (vairavimas išgėrus). Jokių papildomų nuostatų dėl apeliacijų nėra. Asmuo visada gali atvykti su savo gynėju, apmokamu jo lėšomis.

a.5. Galimybė svarstyti apeliaciją be posėdžio

Remiantis BPĮ 322 straipsniu yra numatyta galimybė nuspręsti dėl apylinkės teismo sprendimo apeliacijos be apeliacinio teismo posėdžio tais atvejais, kai apeliacinis teismas vienbalsiai ir aiškiai nustato, kad:

- a) nuosprendis turi būti panaikintas;
- b) kaltinamasis turi būti išteisintas, nes buvo kaltinamas už veiką, kuri nėra baudžiama arba išnyko pagrindas taikyti baudžiamąją atsakomybę; arba
- c) nuosprendis, kaip prašoma apeliacijoje, turi būti pakeistas kaltinamojo naudai ir įrodymai šiuo klausimu nėra problema.

Apeliacinis teismas taip pat gali panaikinti nuosprendį, jei teismas vienbalsiai ir aiškiai nustato, kad nuosprendis pablogintų kaltinamo asmens padėtį, kadangi neteisingai buvo pritaikytos teisės aktų nuostatos, apibrėžiančios baudą ar kitą sankciją, arba tokiam vertinimui pritrūko esmingai svarbios informacijos. Jei apeliacija pateikiama dėl įrodymų vertinimo, susijusio su kaltės klausimu ir baudžiamasis persekiojimas nutraukiamas, teismas turi paskelbti išteisinamąjį nuosprendį be apeliacinio posėdžio.

a.6. Skundų filtravimas

Remiantis BPĮ 323 straipsniu skundas Aukščiausiam Teismui negali būti svarstomas be šio teismo Apeliacijų komiteto pritarimo. Toks pritarimas duodamas tik tais atvejais, kai skundas yra susijęs su klausimų svarba, išeinančia už esamos bylos ribų, arba tada, kai byla turi būti nagrinėjama Aukščiausiam Teismui dėl kitų ypač svarbių priežasčių. Klausimas sprendžiamas teismo sprendimu. Pritarimas gali būti ir tik dėl bylos dalies. Sprendimas atsisakyti nagrinėti skundą turi būti priimtas vienbalsiai. Jis gali būti pakeistas kaltinamo asmens naudai tik jei yra tam tikros specifinės priežastys.

b) Organizaciniai aspektai

b.1. Bylų valdymas

Norvegijoje teisėjai veda tik vieną bylą / posėdį (pagrindinį bylos nagrinėjimą) (iki galo), ir tik ją pabaigę imasi kitos. Nuosprendis gali būti surašytas ir prasidėjus kitai bylai, tačiau tai nepatartina. Nuosprendžio rašymas turėtų būti baigtas iki kito posėdžio pradžios. Siekiant rašymo kokybės, teisėjui patartina neturėti per daug svarstomų bylų. Tokioje situacijoje susikonzentruoti ties kiekviena byla turėtų būti sunkiau. Tai nereglamentuojama jokiais nuostatomis. Kalbant apie parengiamąjį darbą, vienu metu gali būti nagrinėjamos kelios bylos.

Baudžiamųjų bylų valdymo Norvegijos teismuose kartinis akmuo yra pagrindinis posėdis. Šis posėdis pagal įstatymą ir tradiciją numatytas tuo laiku, kai tik byla pasiekia teismą. Per pagrindinį posėdį teismui pateikiami visi įrodymai ir argumentai. Sprendimas turi būti priimtas iš karto po pagrindinio posėdžio, nors sudėtingose bylose skiriama šiek tiek papildomo laiko.

Svarbiausias dalykas yra pagrindinio posėdžio planavimas ir eiga. Kai numatytas pagrindinis posėdis, visos suinteresuotosios šalys žino, kad, pasibaigus klausymui, „traukinys išvažiuoja iš stoties“. Ir šiuo metu teisėjas (-ai) žino, kad sprendimas turi būti paskelbtas nedelsiant.

c) Techniniai aspektai

Pandemijos metu buvo praktikuojami nuotoliniai posėdžiai naudojant vaizdo ryšį. Daugelis teisėjų mano, kad tai naudinga. Tačiau apklausto eksperto nuomone, tai nėra optimalu. Tačiau daug teisėjų tai vertino kaip teigiamą baudžiamojo proceso darbo priemonę. Tai iš tiesų lanksti ir laiką taupanti priemonė. Ji sumažina kelionės išlaidas ir sutaupo laiko. Teisės aktai buvo priimti, kad atitiktų pandemijos situaciją, tačiau buvo pakoreguoti ir įprastesnėms situacijoms. Kai kurie teisėjai taip pat dirba iš namų.

Lietuvos teismų sistemos aktualios sritys ir gerosios praktikos galimybės: pritaikymo kontekstas

Remiantis pateikta Norvegijos baudžiamojo proceso reguliavimo ir praktinio taikymo analize, atsižvelgiant į jų taikymo apimties galimybes, Lietuvoje pagal galiojančią konstitucinę doktriną, atkreiptinas dėmesys į šias gerąsias praktikas ir rekomenduotina svarstyti dėl jų įgyvendinimo siekiant efektyviau nagrinėti baudžiamąsias bylas:

- 1) Dėl efektyvesnio liudytojų apklausų organizavimo: Norvegijoje yra nedaug bylų, kuriose nesilaikoma nagrinėjimo terminų. Daug bylų išnagrinėjamos anksčiau suplanuoto laiko. Taip dažnai nutinka, sumažinus apklausiamų liudytojų skaičių. Prokurorai dažnai įtraukia į sąrašą per daug liudytojų, kuriuos reikia apklausti ir / arba suplanuoja per daug dienų bylos nagrinėjimui.

Neretai gynėjas ar prokuroras užduoda gausybę ir ne itin tinkamų klausimų apklausiamiems proceso dalyviams. Svarstyta stiprinti teisėjų gebėjimus dėl didesnės liudytojų skaičiaus ir jų pasisakymų aktualumo kontrolės (įskaitant, išankstinį aiškinimąsi, ar nesama perteklinių liudytojų bei perteklinių klausimų liudytojams uždavimo ribojimą).

- 2) Iš techninės pusės gerąją praktiką laikytina tai, kad Norvegijoje kai kurie ne tokie svarbūs liudytojai byloje gali būti išklausyti pasitelkus vaizdo įrangą arba telefonu. Tokia galimybė yra įtvirtinta atitinkamuose teismo procesą reguliuojančiuose teisės aktuose;
- 3) Lietuvos proceso vedimo tobulinimo kontekste svarstyta stiprinti bylų skyrimo teisėjui nagrinėti teismo posėdžiuose tvarką, ir įvertinti galimybes, kiek tai įmanoma Lietuvos aktualijų bei teismų krūvių kontekste, perimti gerąją Norvegijos praktiką, pagal kurią teisėjas, nagrinėjantis vieną bylą, prieš imdamasis kitos bylos, turi išnagrinėti ją iki pabaigos. Taip būtų užtikrinta galimybė teisėjui susikonsultuoti ties vienos bylos nagrinėjimu, nesiblaškyti tarp kelių procesų.
- 4) Daugiau dėmesio skirti būtent sudėtingų baudžiamųjų bylų nagrinėjimo kokybės didinimui (į tai nukreipta naujausia Norvegijos reforma, įtraukiant ir ikiteisminio tyrimo kokybės sudėtingose bylose stiprinimą).

3.2.4. Teismo proceso vedimas baudžiamosiose bylose Nyderlandų Karalystėje: gerosios praktikos analizė

Nyderlandų Karalystės teismo proceso baudžiamosiose bylose analizė buvo atliekama remiantis:

- viešai skelbiama informacija: teisės aktais (Nyderlandų baudžiamojo proceso kodeksu, Europos Komisijos Teisingumo Suvestine, Nyderlandų Teisėjų tarybos ir Teisingumo ministerijos informacija dėl vykdomų baudžiamojo proceso reformų, Nyderlandų teismų veiklos statistiniais duomenimis;
- teismo posėdžio baudžiamojoje byloje Amsterdamo miesto apylinkės teisme stebėjimo rezultatais ir jų aptarimu su Nyderlandų teismo atstovais;
- akademine doktrina, skirta Nyderlandų baudžiamojo proceso analizei.

3.2.4.1. Bendroji informacija

Teismų sistema

Šiuo metu Nyderlandų teismų sistemą sudaro:

- vienuolika apylinkių teismų, nagrinėjančių civilines bylas iki 25 000 eurų ir nedideles baudžiamųjų nusižengimų bylas pirmąją instanciją;
- keturi apeliacinės instancijos teismai;
- Nyderlandų Aukščiausiasis Teismas;
- taip pat veikia ir administraciniai teismai (ol. *Centrale Raad van Beroep* ir *College van beroep voor het bedrijfsleven*).

Apylinkių teismai gali būti suskirstyti į skyrius (ne daugiau penkių: kiekvienas turi civilinį, administracinį ir baudžiamąjį skyrių, taip pat apylinkės poskyrius (angl. *sub-district sector*), taip pat gali veikti atskiras šeimos ar nepilnamečių reikalų skyrius.

Teisinis baudžiamojo proceso reguliavimas

Visus svarbiausius teismo proceso vedimo klausimus reguliuoja Nyderlandų Baudžiamojo proceso kodeksas (ol. *Wetboek van Strafvordering*)¹²³. Baudžiamasis procesas vyksta pagal

¹²³ <https://wetten.overheid.nl/BWBR0001903/2022-07-01>. Žr. vertimą anglų kalba (tačiau be naujausių pakeitimų) čia: https://www.ejtn.eu/PageFiles/6533/2014%20seminars/Omsenien/WetboekvanStrafvordering_ENG_PV.pdf

inkvizicinio proceso taisyklės, t. y. teisėjas yra aktyvus baudžiamajame procese. Baudžiamojo proceso kodeksas buvo priimtas 1936 m. ir šiuo metu yra vykdoma jo išdėstymo nauja redakcija reforma¹²⁴.

Apeliacinės instancijos teismai nagrinėja apeliacinius skundus dėl apylinkių teismų nuosprendžių (tiek fakto, tiek teisės klausimais).

Kasacine instancija bylas nagrinėja Nyderlandų Aukščiausiasis Teismas. Prie Aukščiausiojo Teismo veikia generalinio advokato biuras. Pagrindinė jo narių užduotis – teikti Aukščiausiajam Teismui nepriklausomus patarimus, vadinamus patariamosiomis nuomonėmis, dėl to, kaip priimti sprendimą byloje¹²⁵.

Pagal esamą reguliavimą apylinkės baudžiamųjų bylų poskyrio teisėjas vienasmeniškai nagrinėja smulkius nusikaltimus. Dažniausiai tai yra atvejai, kai policija ar prokuratūra taiko susitarimo (derybų) (angl. *plea bargaining*) procedūrą. Jei kaltinamasis atsisako priimti tokį pasiūlymą, byla perduodama apylinkės teismo baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjui. Apylinkės teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjai nagrinėja visas baudžiamąsias bylas, kurios nepatenka į apylinkės poskyrio teisėjo kompetenciją. Šias bylas gali nagrinėti vienas teisėjas arba trijų teisėjų kolegijos. Trijų teisėjų kolegijos nagrinėja sudėtingesnes bylas ir visas bylas, kuriose prokuratūra reikalauja skirti ilgesnę nei vienerių metų laisvės atėmimo bausmę. Jei bylą nagrinėjo vienas teisėjas, tai paprastai žodinį nuosprendį jis priima ir paskelbia iš karto po teismo posėdžio (taip buvo ir stebėtoje Amsterdamo pirmosios instancijos teismo byloje, kurioje teisėja paskelbė nuosprendį iš karto po bylos nagrinėjimo, net neišėjusi į pasitarimų kambarį). Jei bylą nagrinėjo trijų teisėjų kolegija, tai nuosprendį priimti ji turi priimti ne vėliau kaip per 14 dienų¹²⁶.

3.2.4.2. Teismo proceso vedimo vystymas ir tobulinimas per pastaruosius penkerius metus

Šiuo metu Nyderlanduose vyksta reforma – kuriamas naujas Baudžiamojo proceso kodeksas. Reforma vyksta tiek siekiant pritaikyti Kodeksą šių dienų reikmėms, tiek siekiant efektyvesnio baudžiamųjų bylų nagrinėjimo.

Reformos reikalingumą rodo ir faktas, kad 2020 m. teisėjams teko nukelti tūkstančių bylų nagrinėjimo teismo posėdyje terminus, nes teismuose nėra galimybės paskirti teismo posėdžio¹²⁷ (dėl itin didelio teisėjų darbo krūvio). Ši problema iš esmės susidariusi ne dėl esamo baudžiamojo proceso esminių trūkumų, bet dėl teisėjų trūkumo. 2022 m. birželio mėn. Nyderlandų Gelderlando provincijos prokuratūra pranešė, kad buvo priversta pritaikyti drastišką priemonę: nutraukė daugiau nei 1 500 baudžiamųjų bylų, kuriose daugiau nei pusantų metų laiko nebuvo galima paskirti pirmojo teismo posėdžio. Tarp nutrauktų bylų daugiausia buvo bylų, kuriose galima maksimali bausmė – iki vienerių metų laisvės atėmimo (vagystės, hašišo turėjimas, smulkūs transporto srities nusikaltimai). Prokuratūra pabrėžė, kad tam tikrais atvejais ji pati paskyrė baudas be teismo proceso, o tais atvejais, kai to negalima buvo padaryti, bylas nutraukė. Didžiausia problema – personalo trūkumas teismuose ir tai, kad dalis baudžiamųjų bylų tampa vis sudėtingesnės¹²⁸.

Valstybė ėmėsi spręsti per ilgai trunkančio baudžiamųjų bylų nagrinėjimo problemą ir ne tik Baudžiamojo proceso kodekso reformos spartinimą, bet ir išskirtine tvarka reagavo į susiklosčiusią padėtį – 2022 m. liepos mėn. skirdama papildomų lėšų teismų biudžetui: daugiau nei 155 mln. per metus bus skiriama naujų teisėjų ir teismo personalo pritraukimui. Dalis pinigų taip pat bus skirta apylinkių teismų procedūroms supaprastinti ir skaitmeniniams sprendimams diegti.

¹²⁴ <https://www.government.nl/topics/modernisation-code-of-criminalprocedure>

¹²⁵ <https://www.rechtspraak.nl/SiteCollectionDocuments/The-Judiciary-System-in-the-Netherlands.pdf>

¹²⁶ <https://www.rechtspraak.nl/SiteCollectionDocuments/The-Judiciary-System-in-the-Netherlands.pdf>

¹²⁷ <https://nos.nl/artikel/2436315-rechtspraak-krijgt-meer-geld-155-miljoen-om-overbelasting-op-te-lossen>

¹²⁸ <https://rsw.beck.de/aktuell/daily/meldung/detail/keine-richter-niederlaendische-anklaeger-stellen-1500-verfahren;>
<https://jurios.de/2022/06/21/richtermangel-niederlande-stellt-1-500-strafverfahren-ein/>

Be to, 2021 m. birželio mėn. Valstybės tarybai (angl. *Council of State*) buvo pateiktas svarstyti naujojo Nyderlandų baudžiamojo proceso kodekso (toliau - Nyderlandų BPK) projektas¹²⁹. Parengus projektą kai kurie baudžiamojo proceso sistemos dalyviai pareiškė pageidavimą išbandyti kai kurias naujojo proceso dalis praktikoje, prieš joms tampa privalomomis. Susitarta, kad bus vykdomi penki pilotiniai projektai, kuriais siekiama išbandyti inovatyvių įrankių, numatytų naujajame Nyderlandų BPK, taikymą praktikoje. Pilotiniai projektai truks trejus metus (t. y. iki 2024 m.), jų monitoringą ir vertinimą atliks mokslinis tyrimų ir dokumentacijos centras (angl. *Scientific Research and Documentation Centre, WODC*).

Vienas iš tokių naujų inovatyvių įrankių: apylinkės arba apeliacinis teismas turės teisę kreiptis dėl svarbaus teisinio klausimo išaiškinimo (vadinamasis preliminarus paklausimas) į Aukščiausiąjį Teismą tuo metu, kai byla bus nagrinėjama apylinkės ar apeliaciniam teismui. Gavus Aukščiausio Teismo atsakymą, visi žinos jo nuomonę ir tai leis apylinkės ar apeliaciniam teismui iš karto priimti teisingą sprendimą. Šia inovacija siekiama užkirsti kelią situacijoms, kai svarbus teisinis klausimas pasiekia Aukščiausiąjį Teismą tik po to, kai byla jau išnagrinėta apeliacine tvarka su galimomis pasekmėmis, kad po to ji vėl turi būti grąžinta teismui nagrinėti iš naujo.

Kitos naujovės: Nyderlandų BPK pritaikomumas skaitmeniniam pasauliui. Baudžiamosios bylos bus elektroninės ir dokumentų pasirašymas, įteikimas ir apsikeitimas jais vyks elektroniniu būdu. Pakeitimais stiprinamos nukentėjusiųjų asmenų teisės procese. Numatoma, kad daugiau dėmesio turės būti skirta parengiamajai stadijai, gynybai dokumentai turės būti pateikiami ankstesnėje stadijoje, kad ji galėtų anksčiau suplanuoti liudytojų ir ekspertų apklausas. Stiprinamas teisėjo vaidmuo parengiamojoje stadijoje, suteikiant jam daugiau galimybių operatyviai ir lanksčiai reaguoti, nelaukti pirmojo formalaus teismo posėdžio. Daug dėmesio skirta tobulinti baudžiamųjų bylų nagrinėjimą, taip pat teismų, prokuratūros, advokatūros ir policijos bendradarbiavimui¹³⁰.

2022 m. balandžio mėn. Valstybės taryba pateikė savo išvadą dėl naujojo Nyderlandų BPK projekto. Jei jos išvada būtų buvusi teigiama, projektas būtų teikiamas Parlamentui svarstyti. Tačiau Valstybės taryba pateikė daug pasiūlymų ir komentarų, kaip projektas turi būti tobulinamas, taip pat nurodė, kad į tai turi būti tinkamai atsižvelgta ir padaryti pakeitimai prieš teikiant projektą Parlamentui¹³¹. Pakeitimus Teisingumo ir saugumo ministerija įpareigota atlikti iki 2022 metų pabaigos.

3.2.4.2. Teismo proceso vedimas baudžiamosiose bylose: eiga, patirtis ir praktiniai įrankiai

Baudžiamojo proceso teisme formos

a) Bendrasis (įprastas procesas)

Teismo procesas baudžiamosiose bylose įprasta tvarka vyksta labai panašiai kaip ir Lietuvoje: teisėjas pristato bylą, teismo sudėtį, nustato teisiamojo tapatybę, išsiaiškina bendrąją teisiamojo asmeninę situaciją, paklausia, ar turi prašymų / nušalinimų. Tada prokuroras perskaito kaltinamąjį aktą. Teisėjas išsiaiškina kaltinamajam teises, kad šis turi teisę tylėti, bet turi teisę pasisakyti dėl jam pareikštų kaltinimų. Tada teisėjas vykdo apklausas ir tiria kitus įrodymus. Prokuroras ir gynėjas turi teisę užduoti patikslinančius klausimus. Šalys sako ginamąsias kalbas, kaltinamajam suteikiamas paskutinis žodis.

Teisėjas teismo posėdyje turi būti aktyvus ir vadovauti procesui. Nuosprendis priimamas ir paskelbiamas arba tą pačią dieną, arba per dvi savaites, jei bylą nagrinėjo trijų teisėjų kolegija (BPK 345 str.).

¹²⁹ <https://www.government.nl/ministries/ministry-of-justice-and-security/news/2021/06/24/new-code-of-criminal-procedure-will-be-tested-in-practice>

¹³⁰ <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/nieuwe-wetboek-van-strafvordering>

¹³¹ <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/nieuwe-wetboek-van-strafvordering/nieuws/2022/05/16/advies-van-de-raad-van-state-over-nieuwe-wetboek-van-strafvordering>

b) Supaprastintas procesas

Nyderlandų baudžiamojo proceso kodeksas neišskiria jokių ypatingų supaprastinto baudžiamojo proceso formų, išskyrus baudžiamojo įsakymo institutą (angl. *punishment order*) pagal Nyderlandų BPK 257a straipsnį. Šis straipsnis numato, kad prokuroras gali užbaigti bylą dėl nusikaltimo, už kurį skirtina maksimali bausmė neviršija 6 metų laisvės atėmimo, baudžiamuoju įsakymu. Šio proceso metu viešas teismo posėdis nevyksta (t. y. teismas nėra šio proceso dalyvis). Įtariamasis gali paduoti skundą dėl baudžiamojo įsakymo per 14 d. prokuratūrai. Prokuratūra turi teisę panaikinti arba pakeisti baudžiamąjį įsakymą, o jei nesutinka su skundu, perduoti jį nagrinėti apylinkės teismui (Nyderlandų BPK 257b str.).

Taip pat, kaip jau minėta, dauguma nesudėtingų bylų yra baigiamos sutarimo (derybų) su prokuratūra būdu (angl. *plea bargaining procedure*), t. y. bylai nepasiekiant teismo (baudos susitarimo pagrindu institutą numato Nyderlandų BPK 74 str., angl. *settlement penalty*). Ši forma galima tik abipusiu kaltinamojo ir prokuroro sutarimu. 2018 m. ataskaita parodė, kad tokiu būdu užbaigiamų procesų dalis prokuratūroje patrigubėjo, palyginti su 2007 m. (apie 39 proc. visų pradėtų procesų)¹³².

Patirtis, reikšminga baudžiamojo proceso teisme efektyvumui užtikrinti

a) Teisiniai aspektai

Efektyvumui užtikrinti svarbi yra jau aukščiau minėta Nyderlandų patirtis dėl sutarimo (derybų) prokuratūroje. Taip pat įdomu, kad kaltinamojo dalyvavimas ne visada yra būtinas, jis gali suteikti leidimą už jį kalbėti savo teisininkui. Tačiau jei teismas nuspręstų, kad yra svarbus asmeninis kaltinamojo dalyvavimas, jis gali nurodyti, kad kaltinamajam atvykti į teismą privaloma (N Nyderlandų BPK 278 str., 279 str.). Tačiau net jei atvyksta, kaltinamasis neprivalo atsakyti į jokių teismo klausimus. Skaičiuojama, kad maždaug 35 proc. visų atvejų nuosprendis priimamas teisiamajam nedalyvaujant teismo posėdyje (*in absentia*)¹³³.

b) Organizaciniai aspektai

Teismo proceso vedimas ir organizavimas yra gana neformalus ir lankstus. Pažymėtina, kad 2020 m. Teisinės valstybės ataskaitoje (angl. *Rule of Law report*) Europos Komisija nurodė, kad Nyderlandų teismų sistemą charakterizuojantis požymis yra didelis pasitikėjimas teismų sistemos nepriklausomumu ir didelis dėmesys teismo proceso kokybei¹³⁴.

Nyderlandai nuolat siekia diegti įvairius lanksčius organizacinius metodus ir būdus, skirtus teismo proceso kokybei ir efektyvumui gerinti. Pvz., siekiant padaryti bylų priskyrimo teisėjams sistemą lankstesnę, apylinkės teismuose buvo sukurta laikinos sudėties teisėjų kolegija (angl. *temporary composition of judges*). Tai nedidelis centralizuotas padalinys, susidedantis iš teisėjų ir teismo personalo, kurio paskirtis yra padėti teismui suvaldyti ilgai užtrukusių bylų nagrinėjimo terminus.

Nyderlandų sistemos bruožas yra tai, kad diegiamas naujovės pirmiausia išbandomos organizuojant ir įgyvendinant pilotinius projektus, ir tik tada naujovės perkeliamos į visiems privalomus teisės aktus.

c) Techniniai aspektai

¹³² <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/1023263X211005983>

¹³³ See A.G. Mein and M.M. Egelkamp, *De betekening en executie van verstekvonnissen* (2005), p. 21, http://www.wodc.nl/binaries/1109-volledige-tekst_tcm28-67855.pdf

¹³⁴ 2020 Rule of Law Report, Country Chapter on the rule of law situation in Netherlands, SWD(2020) 318, final, available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1602579986149&uri=CELEX%3A52020SC0318>.

2007 m. papildžius BPK 78a ir 131a straipsniais, Nyderlandų teisėje buvo įtvirtinta galimybė apklausti tiek kaltinamąjį, tiek liudytojus vaizdo konferencijos būdu. 2010 m. buvo parengtas detalus metodinis vaizdo konferencijų naudojimo leidinys¹³⁵.

Nyderlandai turi sukūrę specialų įrankį, skirtą prognozuoti ir stebėti bylų skaičius ir darbo krūvį, vadinamąjį *Lamicie* modelį¹³⁶. Šis modelis apima 53 civilinių, baudžiamųjų ir administracinių bylų kategorijų. Kiekvienai iš šių kategorijų modelis priskiria prognozuotiną teismo laiko trukmę, kurios reikės bylai išnagrinėti (minučių tikslumu). Pvz., modelis numato, kad darbuotojo atleidimo bylai išnagrinėti pirmosios instancijos teisme reikės 303 min. teisėjo darbo laiko ir 205 min. personalo darbo laiko. Laiko priskyrimo matavimai turi būti atnaujinami kas treji metai, skaičiavimus atlieka išorės ekspertai. Modelis taip pat paskaičiuoja planuojamą kiekvieno teisėjo metinį darbo laiką valandomis (ir personalo). Modelis nuolat atnaujinamas papildant jį naujais duomenimis, gautais atliekant laiko valdymo tyrimus.

Lietuvos teismų sistemai aktualios sritys ir gerosios praktikos galimybės: pritaikymo kontekstas

Remiantis pateikta Nyderlandų baudžiamojo proceso reguliavimo ir praktinio taikymo analize, atsižvelgus į jų taikymo apimties galimybes Lietuvoje pagal galiojančią konstitucinę doktriną, atkreiptinas dėmesys į šias gerąsias praktikas ir rekomenduotina svarstyti jų įgyvendinimą siekiant efektyviau nagrinėti baudžiamąsias bylas:

- 1) Parengiamosios stadijos stiprinimas (kaip numatyta Nyderlandų naujajame BPK projekte), kad teisiama jame teismo posėdyje teisėjas jau galėtų dirbti su tinkamai parengta byla (Lietuvos kontekste svarbu paminėti, kad parengiamosios stadijos stiprinimo būtinumą per fokusuotų grupių apklausas ir interviu nurodė nemaža dalis dalyvių).
- 2) Nyderlandų praktikoje vyrauja požiūris, kad svarbu stiprinti ikiteisminį tyrimą, o teismo posėdis turėtų būti labiau patikrinamojo pobūdžio (angl. *verification meeting*), o ne vieta, kurioje pirmą kartą gynybai pristatomi esminiai įrodymai¹³⁷; tai taip pat gali būti laikoma gerosios praktikos pavyzdžiu.
- 3) Svarstytinas tam tikros sutarimo (derybų) procedūros formos įtvirtinimas Lietuvos baudžiamajame procese, remiantis Nyderlandų patirtimi dėl itin plataus šio instituto taikymo prokuratūros sistemoje. Vis dėlto, atsižvelgiant į Lietuvos kontekstą, reiktų įvertinti, koks sutarimo (derybų) modelis būtų priimtinesnis: ar susijęs su didesnėmis teismo kontrolės galiomis (pvz., Estijos modelis), ar be teismo įsikišimo;
- 4) Svarstytina įvertinti Nyderlanduose itin dažnai naudojamą baudžiamosios bylos nagrinėjimo *in absentia* institutą Lietuvos kontekste ir konstitucinio reguliavimo ribose plėsti *in absentia* instituto taikymo ribas (žinoma, su sąlyga, kad kaltinamasis buvo tinkamai informuotas apie teismo posėdį ir savo noru nutarė nedalyvauti).

Gerąją praktiką laikytinas Nyderlandų pilotinių projektų įgyvendinimo pavyzdys siekiant kuriamas naujoves pirmiausia išbandyti praktikoje ir nustatyti jų pranašumus ir trūkumus įtraukiant visus, dalyvaujančius procesuose.

3.2.5. Teismo proceso vedimas baudžiamosiose bylose Suomijoje: gerosios praktikos analizė

Suomijos proceso analizė atlikta remiantis:

- viešai skelbiama informacija: teisės aktais (Suomijos teismų įstatymu, Baudžiamuoju kodeksu, Baudžiamojo proceso kodeksu), Europos Komisijos Teisingumo Suvestine, Suomijos teismų veiklos statistika;

¹³⁵ <https://open-pilot.overheid.nl/repository/ronl-archieff-1abd0108-e71d-4e36-8238-3aabl1c89836c/1/pdf/handboek-telehoren-invoering-versie-01-januari-2010-tcm34-252634.pdf>

¹³⁶ <https://opo.iisj.net/index.php/osls/article/download/311/493/2811>

¹³⁷ <https://brill.com/view/book/edcoll/9789004232594/B9789004232594-s010.xml>

- Suomijos nacionalinės teismų administracijos eksperto rašytine apklausa.

3.2.5.1. Bendroji informacija

Teismų sistema

Šiuo metu Suomijos teismų sistemą sudaro:

- 20 pirmosios instancijos apylinkių teismų, nagrinėjančių civilines ir baudžiamąsias bylas;
- 5 apeliaciniai teismai (Helsinkyje, Rytinėje Suomijoje (Kuopio), Rovaniemi, Vaasa ir Turku miestuose);
- Aukščiausiasis Teismas (Helsinkyje).

Per metus apylinkių teismai išnagrinėja apie 550 000 bylų (80 000 baudžiamųjų bylų, 420 000 – civilinių ir 50 000 peticijos bylų). Juose dirba apie 1 900 darbuotojų.

Šalia bendros kompetencijos teismų Suomijoje veikia ir aštuoni administraciniai teismai, Aukščiausiasis administracinis teismas, taip pat kiti specializuoti teismai: darbo teismas, rinkos teismas, draudimo teismas, Aukščiausiasis apkaltos teismas ir specialus teismas, nagrinėjantis baudžiamosios atsakomybės bylas prieš Ministrų tarybos, Parlamento narius ir Aukščiausiojo Teismo teisėjus.

Suomijos teismai labai skiriasi dydžiu – didesniuose teismuose gali būti skyriai. Teisėjai taip pat gali specializuotis. Apylinkių ir apeliaciniuose teismuose procesui vadovauja profesionalūs teisėjai. Baudžiamosiose bylose ir kai kuriose civilinėse bylose dalyvauja savivaldybių tarybų išrinkti tarėjai, kurie kolegijose sudaro daugumą kitų teisėjų atžvilgiu. Aukščiausiam Teismui procesui vadovauja tik profesionalūs teisėjai. Suomijoje yra apie 950 profesionalių teisėjų ir beveik 1700 tarėjų.

Baudžiamąjį procesą reglamentuoja Baudžiamojo proceso kodeksas, iš dalies taikomas ir Teismo proceso kodeksas. Teismų veiklos ir procedūrų organizavimą reglamentuoja Teismų įstatymas (ypač 8 skyrius). Be to, kiekvienas teismas yra priėmęs savo procedūros taisykles (Teismų įstatymo 1 skyriaus 4 skirsnis).

Suomijos baudžiamasis procesas nuo šaukimo iki nuosprendžio

Gavęs iš policijos ikiteisminio tyrimo protokolą, prokuroras nusprendžia, ar byla bus perduota teismui. Jei nusikaltimas yra nesunkus, prokuroras gali nuspręsti nepareikšti asmeniui kaltinimų dėl teisinių priežasčių. Jei nusikaltimo auka nesutinka su tokiu prokuroro sprendimu, jis gali pareikšti kaltinimus.

Baudžiamojo proceso šalys yra nusikaltimo auka – nukentėjusysis, kaltinamas asmuo – kaltinamasis ir prokuroras. Kaltinamasis apie jam pareikštus kaltinimus informuojamas šaukimu. Šaukime yra prašoma kaltinamojo atsakyti į kaltinimus. Šaukimas taip pat paprastai veikia kaip prašymas kaltinamajam atvykti į teismą, tačiau šio asmens taip pat gali būti paprašyta atsakyti į kaltinimus raštu prieš pradėdant teismą. Nukentėjusysis kviečiamas atvykti į teismo procesą asmeniškai, jeigu jo dalyvavimas yra būtinas nagrinėjant bylą.

Teisme vyksta žodinis bylos nagrinėjimas. Dauguma posėdžių yra vieši, juose gali dalyvauti visi norintys asmenys. Tačiau teismas gali nuspręsti posėdį surengti už uždarytų durų. Žodinis baudžiamosios bylos nagrinėjimas prasideda prokurorui nurodžius ir paaiškinus kaltinamajam pareikštus kaltinimus. Nukentėjusysis taip pat gali prašyti, kad prokuroras išdėstytų jo reikalavimus byloje. Jeigu nukentėjusysis / ieškovas savo reikalavimą dėl žalos atlyginimo nori išdėstyti asmeniškai, jam suteikiama teisė pasisakyti po prokuroro. Toliau išklausomas kaltinamasis. Kaltinamasis gali pripažinti prokuroro kaltinimus arba juos atmesti. Jis taip pat turi atsakyti į ieškovo pareikštą reikalavimą dėl žalos atlyginimo. Po to prokuroras ir nukentėjusysis / ieškovas pateikia išsamesnius savo argumentų / duomenų / reikalavimų pagrindimus. Tada kaltinamasis turi teisę pareikšti savo nuomonę dėl pateiktų išsamesnių pagrindimų.

Kitas žingsnis – išklausomi liudytojai. Kiekvienas liudytojas pirmiausia prisiekia. Tada šalys ir teisėjų kolegija gali užduoti klausimus liudytojui. Taip pat gali būti paprašyta nukentėjusiojo / ieškovo ir kaltinamojo duoti parodymus. Be to, teismas gali priimti rašytinius įrodymus.

Posėdis baigiamas šalių baigiamosiomis kalbomis, kuriose jos išsako savo argumentus dėl to, kaip teismas turėtų nuspręsti šioje byloje. Jei bylos negalima užbaigti per vieną dieną, teismas paprastai vėl susirenka kitą dieną.

Daugeliu atvejų teismas sprendimą byloje priima posėdžio pabaigoje. Tačiau didelėse ir sudėtingose bylose teismas gali nuspręsti priimti sprendimą vėliau. Esant tokioms aplinkybėms, teismas informuoja šalis, kad sprendimas bus pateiktas teismo kanceliarijoje tam tikrą dieną.

Sprendime nurodomas galutinis bylos rezultatas ir teismo sprendimo pagrindimas, taip pat bet kokia nukentėjusiajam / ieškovui priteista kompensacija. Jeigu kaltinamasis, prokuroras ar nukentėjusysis / ieškovas yra nepatenkinti apylinkės teismo sprendimu, jie gali jį apskųsti Apeliaciniam teismui. Apeliacinis skundas turi būti pateiktas per 30 dienų, tačiau pranešimas apie ketinimą jį apskųsti pirmiausia turi būti pateiktas sprendimą priėmusiam apylinkės teismui per septynias dienas.

Advokato dalyvavimas

Išskyrus Aukščiausiąjį Teismą, paprastai kaltinamasis gali pasirinkti, kaip organizuoti gynybą (Baudžiamojo proceso įstatymo 2 skyrius). Teisėjas turi užtikrinti, kad kaltinamasis turėtų tinkamą gynybą. Ką tai reiškia praktiškai, priklauso nuo bylos ir nuo kaltinamojo. Tačiau yra tam tikrų išimčių. Tam tikrais atvejais teismas turi priimti įsakymą dėl gynybos. Kai kuriais atvejais kaltinamasis turi teisę reikalauti, kad jam būtų skirta gynyba (Baudžiamojo proceso įstatymo 2 skyriaus 1 skirsnis). Įsakymu dėl gynybos įrašoma nuostata, kad gynėjai negali prašyti daugiau nei tam tikros sumos eurų už valandinį įkainį. Tai taip pat reiškia, kad gynybos išlaidas apmokės valstybė. Įsakymas dėl gynybos nebūtinai reiškia, kad kaltinamajam gynyba yra nemokama. Tai, ar kaltu pripažintas kaltinamasis turės grąžinti valstybei gynybos išlaidas, priklauso nuo jo pajamų ir turto dydžio. Apskaičiavimo taisyklės yra įtvirtintos Teisinės pagalbos įstatyme.

3.2.5.2. Teismo proceso vedimo vystymas ir tobulinimas per pastaruosius penkerius metus

Pastaraisiais metais Suomija įgyvendino keletą reformų, susijusių su teismo proceso vedimo vystymu ir tobulinimu. Išskirtinos šios reformos:

- a) NOTO departamentų arba „Greitų veiksmų departamentų“ (suom. *NOpean TOiminnanyksikkö*) (toliau – NOTO) įkūrimas

Kai kurie teismai įsteigė NOTO departamentus. Jie tvarko bylas, kurios yra nesudėtingos arba kurioms reikia skubių veiksmų. Tai gali būti bylos, kurios nagrinėjamos rašytinio proceso tvarka, labai paprastos baudžiamosios bylos, kurias žodiniame posėdyje gali išnagrinėti bet kuris prokuroras po trumpo pasiruošimo – smulki vagystė, vagystė, sukčiavimas mokėjimo priemonėmis, paprastos užpuolimo bylos. Per vieną posėdžių dieną tokių bylų gali būti iki 50. Taip sutelkus paprastas bylas, kiti skyriai gali netrukdomai susikonscentruoti ties sudėtingesnėmis bylomis.

Prokurorai šiose bylose veiksmų imasi greitai, todėl jos sprendžiamos nedelsiant. Be to, teismai taip pat greitai imasi veiksmų dėl jų. Neretai šių bylų posėdžiuose prokuroras dalyvauja nuotoliniu būdu, per vaizdo ryšio priemones. Kaltinamųjų / atsakovų šaukimuose būna nurodyta, kad byla gali būti svarstoma net nedalyvaujant jiems, todėl jų neatvykimas neužvilkina bylos nagrinėjimo.

Šių departamentų veikla skirtingose Suomijos vietovėse organizuojama skirtingai. Pavyzdžiui, Länsi-Uusimaa apygardos teisme esantis NOTO departamentas yra gerai organizuotas, itin kokybiški jo veiklos rezultatai. Be to, NOTO departamentai yra įtraukti ir į „Lean projektą“, kuris aprašomas toliau.

b) „LEAN projektas“

2019 m. balandžio 4 d. Teisingumo ministerija ir Vidaus reikalų ministerija paskyrė profesorių Matti Tolvanen ištirti ir įvertinti policijos ir prokuratūros bendradarbiavimą ir baudžiamojo proceso spartinimo kryptis. 2020 m. sausio 28 d. buvo paskelbtos ataskaitos išvados. Išvadose nurodoma, kad esama galimybių tobulinti tyrėjų ir prokurorų bendradarbiavimą, todėl tyrėjai turėtų imtis aktyvesnio vaidmens siekdami užtikrinti paprastų ir vidinio sunkumo nusikaltimų įforminimo kokybę. Turėtų būti parengta galutinio pareiškimo procedūra ir prokuroras turi joje dalyvauti aktyviau. Tuo remdamasi Teisingumo ministerija paskyrė darbo grupę ir užduotį įvertinti baudžiamojo proceso efektyvinimo būdus ir būtinybę keisti Tyrimo įstatymą. Darbo grupės uždavinys buvo suintensyvinti ir paspartinti baudžiamųjų bylų nagrinėjimą, siekiant su tuo susijusių Vyriausybės programoje numatytų tikslų, ypač atsižvelgiant į LEAN ataskaitoje pateiktus profesorius Matti Tolvanen plėtros pasiūlymus. Pasiūlyme siūlomais pakeitimais siekiama užtikrinti geresnį prokuroro ir ikiteisminio tyrimo institucijos bendradarbiavimą, efektyvinti baudžiamąjį procesą ir sutrumpinti bendrą baudžiamųjų nusižengimų nagrinėjimo laiką. Taip gali būti skatinamas ir efektyvus valdžios institucijų išteklių paskirstymas.

c) Kokybės gerinimo projektai

Teismai įgyvendina savo regioninius kokybės gerinimo projektus. Šiuose projektuose savo darbą plėtoja patys teisėjai. Labiausiai žinomas iš jų yra kokybės užtikrinimas teismuose, kurie priklauso Rovaniemio apeliacinio teismo jurisdikcijai. Jie parengė ataskaitas dėl bausmių dydžių, nuosprendžių, nuotolinių posėdžių. Kokybės projektai taip pat apėmė privalomų mokymų rengimą procesinių klausimų sprendimo, teismo posėdžio viešumo ir kitais klausimais.

2014 m. buvo priimtas naujas įstatymas dėl proceso bendru sutarimu (670/2014), pakeičiant Baudžiamojo proceso įstatymą. Naujajame teisės akte kaip pagrindinė taisyklė išlaikomas persekiojimo teisėtumo principas, tačiau išplečiamos išimtys – pagrindai atsisakymo patraukti baudžiamajon atsakomybėn tapo platesni. Viena naujovė buvo susijusi su derybų dėl kaltinimo susitarimo (angl. *plea bargaining*) įvedimu. Prokuroras savo arba nukentėjusiojo iniciatyva gali imtis priemonių pasiūlyti dėl nuosprendžio pripažinimo. Viena vertus, prokuroras gali vadovautis savo nuožiūra, nagrinėdamas bylos pobūdį ir pareikštinius reikalavimus, išlaidas, kurios akivaizdžiai atsiranda dėl bylos nagrinėjimo pripažinimo procese, taip pat nurodydamas ir jam reikiamą laiką. Kita vertus, jis gali pasirinkti nagrinėti bylą įprasta tvarka.

Tarp kitų pastaraisiais metais vykdytų pokyčių ir iniciatyvų paminėtinas teismų ir Helsinkio universiteto projektas, kuriame buvo siūloma galimybė teisėjams tobulinti savo kompetencijas. Teisėjai galėjo dalyvauti paskaitose ir parengti rašto darbą, o sėkmingo dalyvavimo projekte rezultatas – suteikiamas universiteto diplomai, vadinamas Profesionaliai orientuotu teisės licenciatu. Tačiau šis projektas šiuo metu jau yra pasibaigęs.

Taip pat galima paminėti naują bendrųjų teismų bylų valdymo sistemos AIPA plėtros projektą. Kai šis projektas bus įgyvendintas, visa baudžiamoji byla bus tvarkoma elektroniniu būdu. Prokurorai taip pat naudosis AIPA sistema. Prie sistemos bus prijungtos ikiteisminio tyrimo institucijos, todėl ikiteisminio tyrimo medžiaga bus perduodama ir elektroniniu būdu. Parengus teismo sprendimą, jis elektroniniu būdu bus perduotas vykdymo institucijoms. Taip numatoma pagerinti bylų perdavimą iš prokuratūros į teismą bei vykdymo institucijos ir taip bendrai pagreitinti procesą.

3.2.5.3. Teismo proceso vedimas baudžiamosiose bylose: eiga, patirtis ir praktiniai įrankiai

Baudžiamojo proceso formos teisme

a) Bendrasis (įprastas) procesas

Vadinamajame „įprastame baudžiamajame procese“ kaltinamojo prisipažinimas nepanaikina būtinybės prokurorui įrodyti nusikalstamos veikos padarymą, bet sumažina įrodinėjimo procedūrų intensyvumą. Tada iš esmės nagrinėjami tie faktai ar aplinkybės, dėl kurių yra ginčų.

Tam tikrose baudžiamosiose bylose (bet ne visose) kaltinamasis gali būti šaukiamas su perspėjimu, kad byla bus išnagrinėta ir priimtas sprendimas jam nedalyvaujant. Tokiu atveju kaltinamajam gali būti paskirta subendrinta bausmė, bauda arba laisvės atėmimas ne daugiau kaip trims mėnesiams su konfiskavimu, neviršijančiu 10 000 eurų (Baudžiamojo proceso įstatymas, 8 skyrius, 11 skirsnis). Galimybė išspręsti bylą nedalyvaujant kaltinamajam pagreitina procesą, nes kaltinamojo neatvykimas nelemia bylos nagrinėjimo atidėjimo.

Tam tikros baudžiamosios bylos gali būti nagrinėjamos rašytinio proceso tvarka (Baudžiamojo proceso įstatymo 5a skyrius, 1 skirsnis). Labai tipiškas tokių bylų pavyzdys yra neginčijamas vairavimas išgėrus.

b) Supaprastintas procesas

Suomijoje taikoma „prisipažinimu pagrįsta procedūra“ (suom. *tunnustamisoikeudenkäynti*), kuri yra visiškai naujas Suomijos baudžiamojo proceso papildymas (Baudžiamojo proceso įstatymo 5b skyrius), įvestas 2014 m. Jis daug greitesnis nei bendrasis baudžiamasis procesas.

Greitas procesas ir pagrįstos išlaidos taip pat yra vienas iš teisingumo vykdymo tikslų. Viena iš priemonių šiems tikslams skatinti – galimybė taikyti supaprastintą procesą baudų skyrimui ir fiksuotųjų baudų skyrimo tvarka, pavyzdžiui, už smulkius Kelių eismo taisyklių pažeidimus, kurie yra gana dažni.

Reikšminga patirtis norint užtikrinti baudžiamojo proceso efektyvumą teisme

a) Teisiniai aspektai

a.1. Bylų nagrinėjimo terminai

Paprastai bylos išnagrinėjimas laiku ir tinkamai yra teisėjo atsakomybė, tačiau įstatymai nenustato griežtų terminų. Yra keletas išimčių, pavyzdžiui, kai kaltinamasis laukia teismo suėmimo ir baudžiamosiose bylose, kai kaltinamajam nėra 18 metų (Baudžiamojo proceso įstatymo 5 skyrius, 13 skirsnis).

a.2. Parengiamieji posėdžiai

Baudžiamosiose bylose parengiamasis posėdis yra galimybė, bet ne pareiga. Praktiškai tokių posėdžių organizuojama labai nedaug. Tačiau įvairiose diskusijose apie baudžiamųjų bylų nagrinėjimo spartą jis įvardijamas kaip praktika, galinti pagreitinti procesą. Taigi, gali būti, kad ateityje jie bus naudojami dažniau. Tačiau rašytinis baudžiamosios bylos parengimas yra įprasta praktika. Procesiniu aspektu tai gali apimti reikalavimo kaltinamajam pateikimą – ar jis visiškai ar iš dalies sutinka ar ginčija kaltinimus, ir ar jis planuoja pateikti papildomų įrodymų. Tai taip pat gali apimti kreipimąsi į nukentėjusiąją šalį – ar ji turi kokių nors reikalavimų byloje, ar pateiks įrodymus. Didesnės apimties bylose tai taip pat gali būti rengiamas „proceso planas“. Pasirengimas bylai raštu gali apimti bylos santraukos surašymą, kuri šalis būtų pateikiama iš anksto. Tačiau dėl to, kad baudžiamosiose bylose šalys gali pasiūlyti naujų įrodymų bet kurioje teismo proceso stadijoje, tai kartais vertinama ir kaip bergždžia veikla.

a.3. Rašytinis procesas

Kai kurios baudžiamosios bylos gali būti nagrinėjamos apygardos teisme rašytinio proceso tvarka. Tai reiškia, kad teisėjas sprendžia klausimą tik remdamasis rašytine medžiaga. Žodinis bylų nagrinėjimas nevyksta ir šalys į teismą nekviečiamos. Dauguma nesunkių, nesudėtingų nusikaltimų gali būti nagrinėjami rašytinio proceso tvarka. Vykstant rašytinį procesą reikalaujama, kad

kaltinamasis būtų prisipažinęs padaręs nusikaltimą ir sutiktų, kad šis klausimas būtų nagrinėjamas be žodinio bylos nagrinėjimo. Taip pat būtina arba gauti nukentėjusiojo sutikimą dėl rašytinio proceso tvarkos, arba nukentėjusysis ikiteisminio tyrimo metu turi pareikšti, kad dėl rašytinio proceso pretenzijų neturi. Nukentėjusysis savo reikalavimus dėl žalos atlyginimo gali pareikšti ir rašytinio proceso tvarka. Pretenzijos turi būti pateiktos raštu. Kaltinamasis taip pat turės galimybę rašytinio proceso tvarka pareikšti savo argumentus dėl siūlomos baudmės ir reikalavimo atlyginti žalą. Tai turi būti padaryta raštu. Vis dėlto rašytinio proceso tvarka negali būti sprendžiamos bylos dėl jaunesnių nei 18 metų asmenų padarytų nusikaltimų.

a.4. Mediacija

Baudžiamosiose bylose gali būti taikoma mediacija, jei su tuo sutinka ir auka, ir įtariamasis. Be to, reikalaujama, kad įtariamasis patvirtintų įvykių eigą, ir kad mediacija atitiktų nukentėjusiojo interesus. Mediacija yra nemokama ir visada savanoriška ir, jei pageidaujama, gali būti nutraukta bet kuriame etape. Apmokyti savanoriai mediatoriai padeda baudžiamosios bylos šalims aptarti įvykį ir susitarti dėl galimos nusikalstamos veikos padarytos žalos atlyginimo. Mediatoriai taip pat padeda šalims sudaryti susitarimą. Mediacijos rezultatas gali būti, pavyzdžiui, atsiprašymas, priimtino elgesio sutartis, piniginė kompensacija arba kompensacija darbo forma. Jei šalims pavyksta susitarti, sudaromas rašytinis susitarimas, o mediacijos biuras prižiūri susitarimo įgyvendinimą. Mediacijos biuras informuoja policiją ir prokurorą apie mediacijos rezultatus. Tačiau baudžiamąją bylą teismas gali nagrinėti net ir tuo atveju, jei buvo mediacija.

b) Organizaciniai aspektai

b.1. Bylų valdymas

Kai baudžiamoji byla iškeliama teisme, kanceliarija ją įregistruoja ir paskiria teisėjui. Bylų paskirstymas teismuose skiriasi ir priklauso nuo vietinių susitarimų. Teismas, pavyzdžiui, gali suskirstyti teisėjus į civilinių ir baudžiamųjų bylų, arba tam tikros rūšies bylos dažniausiai paskiriamos konkrečioms teisėjams, turintiems specialią kompetenciją (šeimos bylos, nemokumas, nusikaltimai dėl narkotikų ir kt.). Kiekvieno teismo vyriausiasis teisėjas prisiima galutinę atsakomybę už bylų paskirstymą (Teismų įstatymo 8 skyriaus 1 skirsnis). Teisėjas turi organizuoti savo bylų nagrinėjimo procesus. Svarbus bylos nagrinėjimo proceso valdymo aspektas yra praktika bylos nagrinėjimo datą paskirti labai ankstyvoje stadijoje, net jei ši data yra labai tolima (pavyzdžiui, po trijų mėnesių).

b.2. Nuolatinė posėdžių diena

Galima išskirti ir atskirų teismų praktikas, kurios yra veiksmingos ir galėtų būti svarstytinos Lietuvoje jas adaptavus. Pavyzdžiui, Pirkkanmaa apygardos teisme buvo paplitusi praktika, susijusi su posėdžių organizavimu. Ją galima būtų vertinti kaip veiksmingą. Teisėjui paskiriama „nuolatinė“ posėdžių diena, pvz., pirmadienis. Dažniausiai vienas konkretus prokuroras teikdavo bylas, tai reiškė, kad šis prokuroras visada rezervuoja pirmadienius. Atitinkamai, buvo labai lengva suplanuoti posėdžius – prokuroras visada buvo pasiekiamas posėdžio dienomis. Neigiama buvo tai, kad per kurį laiką teisėjas su prokuroru tampa gerai pažįstami ir per ilgą laiką tai gali tapti problema.

c) Techniniai aspektai

Aukščiau buvo minėtas naujas bendrųjų teismų bylų valdymo sistemos AIPA plėtros projektas.

Suomijoje yra paplitusi praktika leisti prokurorams dalyvauti posėdžiuose vaizdo konferencijos priemonėmis. Tai taupo jų laiką, todėl jie gali išspręsti daugiau bylų, taip pat lengviau suplanuoti posėdžius. Vaizdo įrašai taip pat gali būti naudojami ir kitiems bylose dalyvaujantiems asmenims.

Lietuvos teismų sistemai aktualios sritys ir gerosios praktikos galimybės: pritaikymo kontekstas

Remiantis pateikta Suomijos baudžiamojo proceso reguliavimo ir praktinio taikymo analize, atsižvelgus į jų taikymo apimties galimybes Lietuvoje pagal galiojančią konstitucinę doktriną, atkreiptinas dėmesys į šias gerąsias praktikas ir rekomenduotina svarstyti jų įgyvendinimą siekiant efektyviau nagrinėti baudžiamąsias bylas:

- 1) Galimybės dalyvauti teismo posėdžiuose vaizdo konferencijos priemonių būdu plėtojimas.
- 2) Bendradarbiavimo su prokuratūra stiprinimas (Lietuvos kontekste abipusio bendradarbiavimo formų didinimas būtų aktualus ir todėl, kad tyrime vykdytos fokusuotų grupių apklausos dalyviai – prokurorai ne kartą pabrėžė, kad teismo posėdžiuose pasigenda pagarbos iš teisėjo pusės, dažnai jaučiasi nepagrįstai moralizuojami).
- 3) Aukščiau aprašytų NOTO skyrių, kuriuose būtų galima sukonzentruoti smulkesnes bylas, atlaisvinant nuo jų kitus skyrius, steigimo apsvaistymą. Sutelkus paprastas bylas, kiti skyriai galėtų netrukdomai susikonzentruoti ties sudėtingesnėmis bylomis.
- 4) Teismų bendradarbiavimo su policija stiprinimas. Pavyzdžiui, Suomijoje įprasta, kad kaltinamajam neatvykus, teismas gali paprašyti policijos nedelsiant vykti į kaltinamojo namus ir pristatyti jį į teismą. Be to, dažnai advokatai ar net nukentėjusios šalys gali pasakyti teismui, kur gali būti kaltinamasis, o policija gali atvykti jo pasiimti.

3.3. TEISMO PROCESO VEDIMAS BAUDŽIAMOSIOSE BYLOSE: EŽTT IR ESTT PRAKTIKOS ANALIZĖ

Teisingumas turi būti vykdomas operatyviai, priešingu atveju gali būti pakenkiama teisingumo vykdymo veiksmingumui ir patikimumui, taip pat ir teisės viršenybės principo gerbimui. EŽTK 6 str. 1 d. *inter alia* garantuoja kaltinamojo teisę, kad jo byla būtų nagrinėjama per įmanomai trumpiausią laiką lygybės ir viešumo sąlygomis pagal įstatymą sudaryto nepriklausomo ir nešališko teismo¹³⁸. Reikia pastebėti, kad EŽTT praktika dėl proceso greitumo principo taikymo šiuo metu yra nuosekli ir visiškai susiformavusi. Sprendime *Sürmeli prieš Vokietiją* EŽTT konstatavo, kad susitariančiųjų valstybių pareiga yra taip organizuoti savo teisinės sistemas, kad jų teismai galėtų įvykdyti EŽTK 6 str. 1 d. reikalavimus, taip pat pareigą išnagrinėti bylas per kuo trumpesnę laiką¹³⁹. Kaip rodo EŽTT jurisprudencijos analizė, pernelyg ilga baudžiamojo proceso trukmė yra vienas dažniausiai pasitaikančių EŽTK pažeidimų bylose prieš Lietuvą¹⁴⁰.

Daugumoje Europos valstybių, kaip ir Lietuvoje, teisinis reguliavimas nenumato konkrečių terminų, per kuriuos baudžiamoji byla privalo būti išnagrinėta teisme. Skirtingai nei ikiteisminio tyrimo stadijoje, teismo nagrinėjimo metu, nesant konkretizuotų baudžiamosios bylos išnagrinėjimo terminų, kriterijai, kuriais remiantis yra konstatuojama, kad baudžiamosios bylos nagrinėjimas teisme užtruko pernelyg ilgai, yra formuojami tarptautinių ir nacionalinių teismų praktikoje.

EŽTT praktikos analizė rodo, kad nėra galimybės nustatyti konkrečių, unifikuotų terminų, kuriuos viršijus būtų galima kategoriškai teigti, kad teisminis nagrinėjimas nebuvo pakankamai greitas. Kita vertus, teisės doktrinoje tam tikros proceso trukmės vertinimo tendencijos yra išskiriamos teigiant, kad trumpesnis nei 3 metų baudžiamosios bylos laikotarpis dažniausiai nepažeidžia EŽTK 6 str. 1 d., 7 metų proceso trukmė paprastai laikoma nepagrįsta, o 5 metų baudžiamojo proceso trukmė gali nusverti tiek į teisėtumo, tiek į neteisėtumo pusę¹⁴¹. Nepaisant minėtų teisės doktrinoje pateikiamų tam tikrų tendencijų, kategoriškos išvados dėl to, kiek metų ar

138 1950 m. lapkričio 4 d. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (*Valstybės žinios*, 2000-11-10, Nr. 96-3016)

139 *Sürmeli v. Germany* [GC], no. 75529/01, ECHR 8 June 2006.

140 Lietuvos Respublikos Vyriausybės atstovo Europos Žmogaus Teisių Teisme sprendimų apžvalga dėl bylos esmės (2021-03-01); <http://lr-atstovas-eztt.lt/uploads/APZVALGOS_EZTT_spr_del_esmes_2021-03-01.pdf> [tikrinta 2022-04-13].

141 Marc Henzelin and Héloïse Rordorf, „When does the length of criminal proceedings become unreasonable according to the European Court Of Human Rights?“ *New Journal of European Criminal Law*, 2014, vol. 5, Issue 1, p. 78.

mėnesių trunkantis baudžiamosios bylos nagrinėjimas yra pernelyg ilgas, negalima daryti, kadangi kiekvienos bylos faktinės ir teisinės aplinkybės privalo būti vertinamos individualiai. Atsižvelgiant į tai, EŽTT bylos nagrinėjimo trukmės pagrįstumą vertina pagal konkrečias nagrinėjamos bylos aplinkybes, tada atsižvelgia į šiuos Teismo praktikoje nustatytus keturis kriterijus:

- 1) bylos svarbą pareiškėjui;
- 2) bylos sudėtingumą;
- 3) pareiškėjo elgesį;
- 4) kompetentingų institucijų elgesį¹⁴².

EŽTT kiekvieno proceso trukmę vertina kompleksiskai pagal visus minėtus kriterijus, o ne pagal vieną iš jų, t. y. analizuojant vieno iš minėtų kriterijų turinį, neįmanoma atsiriboti nuo kitų. Toliau pateikiama kiekvieno iš jų analizė remiantis Teismo praktika.

Bylos svarba pareiškėjui

Kaip minėta, EŽTT, vertindamas baudžiamojo proceso trukmę, visų pirma atsižvelgia į *bylos svarbą pareiškėjui*. Nors baigtinio sąrašo aplinkybių, į kurias reikėtų atsižvelgti vertinant šį kriterijų, EŽTT praktikoje nėra suformuota, tačiau paprastai yra atsižvelgiama į:

- tai, ar buvo asmeniui taikomos ir kokio pobūdžio procesinės prievartos priemonės;
- kaltinimų sunkumą;
- gresiančios bausmės griežtumą;
- be to, vertinant proceso trukmės įtaką asmeniui, yra vertinamos ir jo paties asmeninės savybės bei asmeninė situacija ir kt.

EŽTT praktikoje ypač griežtai vertinama baudžiamojo proceso, per kurį pareiškėjas yra suimtas, trukmė¹⁴³. Bylose, kuriose asmuo laikomas suimtas, kol sprendžiamas jam pareikštų baudžiamųjų kaltinimų klausimas, jo suėmimo faktas savaime yra veiksnys, kuris turi būti apsvarstytas vertinant, ar laikomasi reikalavimo priimti sprendimą dėl bylos esmės per įmanomai trumpiausią laiką¹⁴⁴. Byloje *De Clerck prieš Belgiją* EŽTT EŽTK 6 str. 1 d. pažeidimo nesiejo su konkrečiais baudžiamojo proceso pažeidimais, jis buvo grindžiamas tuo, kad kompetentingos institucijos turėjo ypatingo stropumo pareigą atsižvelgiant į esminę finansinę bylos reikšmę pareiškėjams ir į tai, kad ši reikmė susijusi su jų bei jų vadovaujamų įmonių profesine veikla¹⁴⁵. Vis dėlto pastebėtina, kad, vertinant analizuojamąjį kriterijų, EŽTT įmanomai trumpiausio proceso termino pažeidimą dažniausiai sieja su netikrumo būseną, kurią asmuo patiria dėl užsitęsusio baudžiamojo proceso¹⁴⁶.

Baudžiamosios bylos sudėtingumas

Baudžiamosios bylos sudėtingumas paprastai yra esminis veiksnys, tiesiogiai ir proporcingai susietas su proceso trukme, t. y. kuo sudėtingesnė byla, tuo ilgesnė proceso trukmė pateisinama. Tačiau net ir labai sudėtinga byla (EŽTT praktikoje bylų sudėtingumas paprastai yra diferencijuojamas nuo „ganėtinai sudėtingų“ iki „labai (itin) sudėtingų“) savaime nepateisina ilgo proceso¹⁴⁷.

142 *Pélissier and Sassi v. France* [GC], no. 25444/94, ECHR 25 March 1999.

143 *Pawlak v. Poland*, no. 28237/10, ECHR 13 Jan 2015.

144 *Abdoella v. the Netherlands*, no. 12728/87, ECHR 25 November 1992; *Jabłoński v. Poland*, no. 33492/96, ECHR 21 December 2000; *Mõtsnik v. Estonia*, no. 50533/99, ECHR 29 April 2003; *Bąk v. Poland*, no. 7870/04, ECHR 16 January 2007; *Malikowski v. Poland*, no. 15154/03, ECHR 16 October 2007; *Osiński v. Poland*, no. 13732/03, ECHR 16 October 2007; *Szydłowski v. Poland*, no. 1326/04, ECHR 16 October 2007.

145 *De Clerck c. Belgique*, no 34316/02, ECHR 25 septembre 2007

146 *Pvz. Merit v. Ukraine*, no. 66561/01, ECHR 30 March 2004; *Nakhmanovich v. Russia*, no. 55669/00, ECHR 2 March 2006; *Taylor v. the United Kingdom*, no. 48864/99, ECHR 3 December 2002; *Konashevskaya and Others v. Russia*, no. 3009/07, ECHR 3 June 2010 ir kt.

147 *Schweighofer and Others v. Austria*, no. 35673/97, 35674/97, 36082/97 and 37579/97, ECHR 9 October 2001

Vertinant bylos sudėtingumą yra analizuojami kokybiniai ir kiekybiniai bylos parametrai. Galima išskirti tokius esminius kokybinius bylos parametrus:

- teisės aktų pakeitimai, turintys reikšmės vertinamam procesui;
- šalies politinės ir ekonominės reformos;
- teisminės praktikos dėl inkriminuojamų nusikalstamų veikų nebuvimas;
- išskylančių teisės klausimų sudėtingumas ir kt.

Bylos sudėtingumas visų pirma priklauso nuo jos pobūdžio. EŽTT praktikoje sudėtingomis paprastai yra pripažįstamos bylos dėl finansinio, ekonominio pobūdžio nusikalstamų veikų, sukčiavimo¹⁴⁸, dėl organizuotų grupių padarytų smurtinių ar kitų sunkių nusikaltimų¹⁴⁹, bylos, susijusios su tarptautiniu ir nacionaliniu saugumu¹⁵⁰.

Prie kiekybinių bylos sudėtingumo parametrų būtų galima priskirti:

- didelį inkriminuojamų nusikalstamų veikų skaičių¹⁵¹,
- kelių kaltinamųjų byloje buvimą¹⁵²,
- didelį kiekį įrodymų¹⁵³,
- įrodymų buvimą skirtingose valstybėse¹⁵⁴ ir pan.

Pvz., EŽTT, vertindamas tarptautinį elementą turinčių bylų trukmę, laikosi principo, kad tarptautinio bendradarbiavimo metu kylantys sunkumai, sulėtinantys procesą, tam tikra apimtimi yra neišvengiami¹⁵⁵.

Pareiškėjo elgesys

Spręsdamas dėl bylos trukmės, EŽTT vertina ir *proceso dalyvių elgesį* baudžiamajame procese, t. y. ar jų elgesys nenulėmė (arba bent jau neprisidėjo) prie ilgesnės proceso trukmės. EŽTT laikosi pozicijos, kad pareiškėjas neprivalo aktyviai bendradarbiauti su teisminėmis institucijomis ir negali būti kritikuojamas už naudojimąsi visomis šalyje prieinamomis teisinės gynybos priemonėmis¹⁵⁶. Pareiškėjas turi tik pareigą kruopščiai vykdyti su jo byla susijusius veiksmus, susilaikyti nuo vilkinimo ir pasinaudoti galimybėmis sutrumpinti procesą¹⁵⁷. Kitaip tariant, proceso dalyvis neturi padėti tiriant ar nagrinėjant baudžiamąją bylą.

Nepaisant minėtos vyraujančios pozicijos, tam tikri asmens veiksmai EŽTT praktikoje yra vertinami kaip tiesiogiai lemiantys ilgą baudžiamąjo proceso trukmę. Pavyzdžiui, byloje *Vayıç prieš Turkiją* EŽTT konstatavo, kad delsimą baudžiamajame procese gali lemti įtariamojo pabėgimas, slapstymasis nuo teisingumo vykdymo¹⁵⁸. Kitoje byloje EŽTT atkreipė dėmesį į tai, kad pareiškėjas savo elgesiu prisidėjo prie bylos nagrinėjimo trukmės, nes jis pats kelis mėnesius sėkmingai vilkino procesą, reikšdamas rimto pagrindo neturinčius nušalinimus teisėjams, teikdamas nebūtinus prašymus atlikti papildomas teismo ekspertizes arba reikalaujamas bylos nagrinėjimą sustabdyti¹⁵⁹. Pareiškėjo veiksmų vertinimo aspektu gana iliustratyvus pavyzdys yra byla *Kowalenko prieš Lenkiją*, kurioje buvo nustatyta, kad pareiškėjas nuolat ginčijo sprendimus dėl suėmimo pratęsimo ir nuolat

148 *Hasslund v. Denmark*, no. 36244/06, ECHR 11 December 2008; *Grauslys v. Lithuania*, no. 36743/97, ECHR 10 October 2000; *Simonavičius v. Lithuania*, no. 37415/02, ECHR 27 June 2006 ir kt.

149 *Ponushkov v. Russia*, no. 30209/04, ECHR 6 November 2008 ir kt.

150 *Akçakale c. Turquie*, no. 59759/00, ECHR 25 May 2004; *Dobbertin v. France*, no. 13089/8725, ECHR 25 February 1993 ir kt.

151 *Simonavičius v. Lithuania*, no. 37415/02, ECHR 27 June 2006)

152 *Meilus v. Lithuania*, no. 53161/99, ECHR 6 November 2003

153 *Case 1586/15, Rook v. Germany*, ECHR 25 July 2019.

154 *Van Pelt c. France*, no. 31070/96, ECHR 23 May 2000; *Frederiksen v. Denmark*, no. 23012/02, ECHR 6 September 2004; *Karlsen v. Denmark*, no. 23523/02, ECHR 1 February 2005 ir kt.

155 *Włoch v. Poland*, no. 27785/95, ECHR 19 October 2000; *Sari c. Turquie et Danemark*, no. 21889/93, ECHR 8 November 2001 ir kt.

156 *Veliyev v. Russia*, no. 24202/05, ECHR 24 June 2010.

157 *Eckle v. Germany*, no. 8130/78, ECHR 15 July 1982.

158 *Vayıç v. Turkey*, no. 18078/02, ECHR 20 June 2006.

159 *Šulcas prieš Lietuvą*, no. 35624/04, ECHR 2010 sausio 5 d.

teikdavo prašymus paleisti jį į laisvę (apie 100 procesinių pareiškimų ir prašymų), iš kurių daugelis buvo aiškiai nepagrįsti ir formaliai nepriimtini dėl įstatymo reikalavimų¹⁶⁰. Pažymėtina, kad, vertinant proceso dalyvio elgesio įtaką baudžiamojo proceso trukmei, privalo būti įvertintas priežastinis ryšys tarp proceso dalyvio elgesio (veikimo, neveikimo) ir jo tiesioginės įtakos proceso trukmės pailgėjimui.

Valstybės institucijų elgesys

Kiekviena valstybė savo teisinę sistemą privalo sutvarkyti taip, kad asmenims būtų užtikrinta teisė gauti galutinį sprendimą per protingą terminą¹⁶¹. Vertinant *valstybės institucijų elgesio* įtaką ilgesnei baudžiamojo proceso trukmei, valstybė negali pasiteisinti pernelyg dideliu teismų darbo krūviu ar resursų stoka. Valstybės institucijos turi pareigą daryti viską, kas įmanoma, kad procesas vyktų išvengiant nereikalingo delsimo. EŽTT praktikoje delsimo sąvoka gali būti apibūdinama kaip toks proceso laikotarpis, per kurį neatliekami jokie procesiniai veiksmai arba tam tikro veiksmo (veiksmų) trukmė laikytina pernelyg ilga, taip pat, kai atliekami procesine būtinybe nepateisinti veiksmai, dėl kurių procesas, nesant būtinybės, užtęsiamas¹⁶². Analizuojant EŽTT praktiką, galima pastebėti, kad procesinio delsimo konstatavimui yra aktualesnis proceso užtęsimo nepagrįstumas, o ne konkreti delsimo trukmė. Pažymėtina ir tai, kad sunkiausia procesinio delsimo forma yra laikomos situacijos, kai baudžiamojoje byloje ilgesnį laiką apskritai neatliekami jokie procesiniai veiksmai¹⁶³.

EŽTT, vertindama valstybės institucijų (įskaitant ir teismus) elgesio įtaką ilgai baudžiamojo proceso trukmei, vadovaujasi „ypatingo stropumo“ (angl. *special diligence*) kriterijumi¹⁶⁴, t. y. ar institucijos padarė viską, kad byla būtų išnagrinėta įmanomai greičiau. „Ypatingo stropumo“ nebuvimas gali pasireikšti labai įvairiai. Pavyzdžiui, byloje *Kiper prieš Turkiją* teismo ypatingo stropumo nebuvimas buvo konstatuotas dėl to, kad, esant procesinėms galimybėms, teismas laiku nepriėmė sprendimo dalies kaltinamųjų, kurie norėjo pasinaudoti įstatymo teikiamais procesiniais pranašumais, atžvilgiu išskirti baudžiamąją bylą ir dėl to buvo užvilktas visas bylos nagrinėjimas¹⁶⁵.

EŽTT, vertindamas teismo kaip vienos iš valstybės institucijų elgesį, ypatingą dėmesį skiria teismo proceso organizavimui, t. y. ar teismas pasinaudojo įstatyme numatytais priemonėmis, skirtomis sklandžiam baudžiamosios bylos nagrinėjimui užtikrinti, t. y. vertinama:

- ar buvo tinkamai pasirengta bylos nagrinėjimui;
- ar racionaliai buvo planuojami teismo posėdžiai;
- ar iš anksto buvo pasirūpinta papildomų įrodymų išreikalavimu;
- ar teismo nagrinėjimo atidėjimas (pertraukos) buvo išties pagrįstos;
- ar byla buvo priskirta prioritetinių bylų kategorijai, kuriai yra taikomi specifiniai (spartinantys procesą) procesiniai reikalavimai;
- ar tinkamai kontroliuota, kad paskirtos ekspertizės atlikimas būtų atliktas laiku, ir kt.¹⁶⁶

Pavyzdžiui, byloje *Suuripää prie Suomiją* EŽTK 6 str. 1 d. pažeidimas buvo konstatuotas *inter alia* dėl to, kad procesas nebuvo organizuotas sparčiau, kaip to reikalauja Suomijos nacionalinė teisė tokio pobūdžio kaip pareiškėjo baudžiamosios byloje, t. y. pažeidimas buvo susijęs su tuo, kad baudžiamoji byla nepagrįstai nebuvo priskirta prioritetinių bylų kategorijai, kuriai yra taikomi specifiniai (spartinantys procesą) procesiniai reikalavimai¹⁶⁷.

160 *Kowalenko v. Poland*, no. 26144/05, ECHR 26 October 2010.

161 *Cocchiarella v Italy*, no. 64886/01, ECHR 29 March 2006.

162 *Girdauskas v. Lithuania*, no. 70661/01, ECHR 11 December 2003; *Oblov v. Russia*, no. 22674/02, ECHR 15 January 2009

163 *Schumacher c. Luxembourg*, no. 63286/00, ECHR 25 November 2003.

164 *Labita v Italy*, no. 2677/95, ECHR 6 April 2000; *Lisovskij v. Lithuania*, no. 36249/14, ECHR 2 May 2017 ir kt.

165 *Kiper v. Turkey*, no. 44785/98, ECHR 23 May 2006.

166 *Ilijkov v. Bulgaria*, no. 33977/96, ECHR 26 July 2001; *Salapa v. Poland*, no. 35489/97, ECHR 19 December 2002 ir kt.

167 *Suuripää v. Finland*, no. 43151/02, ECHR 12 January 2010.

Kitoje byloje EŽTT neįžvelgė jokių teismo pastangų nustatant griežtesnį ir veiksmingesnį teismo posėdžių tvarkaraštį, siekiant išvengti pasikartojančių bylos nagrinėjimo atidėjimų¹⁶⁸. EŽTT vertinimu valstybei atsakomybė kyla net ir tais atvejais, kai, advokatui negalint dalyvauti procese kelis mėnesius iš eilės, teismas neieško galimybių, kaip išvengti tolesnio delsimo arba bent jau jį sutrumpinti. Pavyzdžiui, pasidomėjus, ar advokato darbotvarkė būtų leidusi paskirti ankstesnę datą arba pasiūlius kaltinamajam pasirinkti kitą advokatą¹⁶⁹.

Neabejotinai ilgesnį baudžiamojo proceso trukmę lemia ir ekspertizių atlikimas. Vertinant, ar ekspertizės atlikimas nėra laikytinas nepagrįstu proceso uždelsimu, EŽTT, pripažindamas ekspertų nepriklausomumą nuo teismo, laikosi pozicijos, kad teismas yra ne tik atsakingas už tinkamą ekspertizės paskyrimą¹⁷⁰ bet ir privalo kontroliuoti jos atlikimą, kad ekspertizė būtų atlikta tinkamai ir laiku¹⁷¹.

Gana dažnai proceso vilkinimas yra susijęs su proceso dalyvių neatvykimu į teismo posėdį, t. y. galima būtų daryti išvadą, kad tokiu atveju proceso trukmė ilgėja ne dėl teismo veiksmų. Vis dėlto EŽTT laikosi pozicijos, kad teismas turi imtis visų reikiamų priemonių asmenims sudrausminti ir jų atvykimui dalyvauti procese garantuoti. Teismui neįvykdžius minėtos pareigos, atsakomybė dėl proceso delsimo tenka valstybei¹⁷².

Kur kas rečiau pasitaikantys ir specifiskesni atvejai, kai EŽTT konstatuoja, kad baudžiamasis procesas buvo užvilktas dėl teismo veiksmų, yra teismo sudėties pasikeitimas¹⁷³, procesinių sprendimų panaikinimas grąžinant bylą į ankstesnę proceso stadiją. EŽTT laikosi pozicijos, kad besikartojantis bylos nagrinėjimas iš naujo paprastai yra vertinamas kaip rimtas nacionalinės teisminės sistemos trūkumas, nepriklausomai nuo to, ar bylos nagrinėjimas iš naujo buvo pradėtas dėl nekokybiškai atlikto ikiteisminio tyrimo, ar dėl klaidų, padarytų teisminio nagrinėjimo metu¹⁷⁴.

Europos Sąjungos kontekste ES skatina, be kita ko, žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių visuotinumą, tarptautinės teisės laikymąsi. Kaip jau buvo minėta, bylos išnagrinėjimo per protingą terminą principas yra teisės į teisingą bylos nagrinėjimą dalis, kuris užtikrinamas įvairių tarptautinės teisės aktų nuostatomis, būtent 1966 m. gruodžio 16 d. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos priimto Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 14 straipsnio 3 dalies c punktu. Primintina, kad pagal EŽTT jurisprudenciją toks teisės į bylos išnagrinėjimą per protingą terminą laikymasis, koks įtvirtintas tarptautinėje teisėje, nagrinėjamas vadovaujantis bylos aplinkybėmis, kurias reikia vertinti bendrai¹⁷⁵. Kaip minėta, proceso trukmės protingumas vertinamas pagal keturis kriterijus: 1) bylos sudėtingumą; 2) skundą pateikusios šalies elgesį; 3) atitinkamų valdžios institucijų elgesį; 4) tai, kas gresia skundą pateikusiai šaliai¹⁷⁶.

ES teisės nuostatose nenumatytas pateisinimas valstybėms narėms, nesilaikančioms protingos trukmės principo¹⁷⁷. Tai grindžiama bendroju ES veiksmingos teisminės apsaugos principu. Jis įtvirtintas ES pagrindinių teisių chartijos¹⁷⁸ (toliau – ir Chartija) 47 straipsnyje, kuriame nurodyta, kad kiekvienas asmuo turi teisę į veiksmingą teisminę gynybą ir į teisingą bylos išnagrinėjimą.

168 *Lisovskij v. Lithuania*, no. 36249/14, ECHR 2 May 2017.

169 *Mardosai v. Lithuania*, no. 42434/15, ECHR 11 July 2017; *Gančo v. Lithuania*, no. 42168/19, ECHR 13 July 2021.

170 *Nasteska v. "the former Yugoslav Republic of Macedonia"*, no. 23152/05, ECHR 27 May 2010.

171 *Palamariu c. Roumanie*, no 17145/04, ECHR 19 January 2010

172 *Kuśmierz v. Poland*, no. 39271/98, ECHR 21 September 2004

173 *Lavents c. Lettonie*, no 58442/00, ECHR 28 November 2002; *Moiseyev v. Russia*, no. 62936/00, ECHR 2008 October 9.

174 *Wierciszewska v. Poland*, no. 41431/98, ECHR 25 November 2003; *Yurtayev v. Ukraine*, no. 11336/02, ECHR 31 January 2006; *Matica v. Romania*, no. 19567/02, ECHR 2 November 2006; *Maruseva v. Russia*, no. 28602/02, ECHR 29 May 2008.

175 2017 m. spalio 5 d. Bendrojo Teismo (penktoji kolegija) sprendimas. *Mohamed Marouen Ben Ali Ben Mohamed Mabrouk prieš Europos Sąjungos Tarybą*. Byla T-175/15.

176 Europos teisės į teisingumą vadovas, 145-146. Prieiga per internetą: https://www.echr.coe.int/Documents/Handbook_access_justice_LIT.PDF

177 Europos teisės į teisingumą vadovas, 145. Prieiga per internetą: https://www.echr.coe.int/Documents/Handbook_access_justice_LIT.PDF

178 Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016P/TXT&from=GA>

Pareiga įsitikinti, kad nebuvo pažeista ieškovo teisė į gynybą ir teisė į veiksmingą teisminę apsaugą per su juo susijusį teisminį tyrimą yra besąlygiška. Turi būti įsitikinama, ar paisoma šių teisių, be kita ko, teisės į bylos išnagrinėjimą per protingą terminą, įskaitant atvejus, kai tai daroma pačios sprendžiančios institucijos iniciatyva, nelaukiant, kol pareiškėjas jai pateiks objektyvių, patikimų, tikslių ir nuoseklių įrodymų, galinčių kelti pagrįstų abejonų dėl to, ar buvo pažeistos šios teisės, ar ne¹⁷⁹.

ES teismų jurisprudencijoje taikomi tokie patys nurodyti keturi kriterijai, kai nagrinėjama, ar buvo laikytasi Chartijos 47 straipsnio 2 pastraipoje įtvirtintos teisės į bylos išnagrinėjimą per protingą terminą¹⁸⁰. Dėl to ES Teisingumo Teismas yra pažymėjęs, kad reikšmingų kriterijų sąrašas nėra baigtinis ir, kad minėto termino protingumo vertinimas nereikalauja sistemiškai išnagrinėti bylos aplinkybių atsižvelgiant į kiekvieną jų, kai proceso trukmė atrodo pagrįsta vienos jų atžvilgiu. Taigi bylos sudėtingumas arba ieškovo elgesys, kuriam būdingas vilkinimas, gali būti laikomas pateisinančiu bylos nagrinėjimo laiką, kuris iš pirmo žvilgsnio atrodo per ilgas¹⁸¹.

Apibendrinant Europos teismų praktiką dėl teismo proceso vedimo baudžiamosiose bylose galima daryti šias išvadas:

1. Vertinant, ar baudžiamasis procesas nebuvo pernelyg ilgas, tiek ESTT, tiek ir EŽTT atsižvelgia į konkrečias nagrinėjamos bylos aplinkybes ir minėtų teismų praktikoje susiformavusius keturis kriterijus: 1) bylos svarbą pareiškėjui; 2) bylos sudėtingumą; 3) pareiškėjo elgesį; 4) kompetentingų institucijų elgesį.

2. Vertinant bylos svarbos pareiškėjui kriterijų, tarptautinių teismų praktikoje paprastai yra atsižvelgiama: į tai, ar buvo asmeniui taikomos ir kokio pobūdžio procesinės prievartos priemonės; į kaltinimų sunkumą; į gresiančios bausmės griežtumą; be to, vertinant proceso trukmės įtaką asmeniui, yra vertinamos ir jo paties asmeninės savybės bei asmeninė situacija ir kt.

3. Baudžiamosios bylos sudėtingumas paprastai yra esminis veiksnys, tiesiogiai ir proporcingai susietas su proceso trukme, t. y. kuo sudėtingesnė byla, tuo ilgesnė proceso trukmė pateisinama. Vertinant bylos sudėtingumą yra analizuojami kokybiniai ir kiekybiniai bylos parametrai. Galima išskirti tokius esminius kokybinius bylos parametrus: teisės aktų pakeitimai, turintys reikšmės vertinamam procesui; šalies politinės ir ekonominės reformos; teisminės praktikos dėl inkriminuojamų nusikalstamų veikų nebuvimas; išskylančių teisės klausimų sudėtingumas ir kt. Prie kiekybinių bylos kriterijų galima priskirti: didelį inkriminuojamų nusikalstamų veikų skaičių; kelių kaltinamųjų byloje buvimą; didelį kiekį įrodymų; įrodymų buvimą skirtingose valstybėse ir pan.

4. Sprendžiant dėl bylos trukmės, EŽTT vertina ir proceso dalyvių elgesį baudžiamajame procese, t. y. ar jų elgesys nenulėmė arba bent jau neprisidėjo prie ilgesnės proceso trukmės. Nors proceso dalyvis neprivalo aktyviai bendradarbiauti su teisminėmis institucijomis, tačiau tam tikri asmens veiksmai yra vertinami kaip tiesiogiai lemiantys ilgą baudžiamojo proceso trukmę. Tokiais veiksmais EŽTT praktikoje laikytini: įtariamojo pabėgimas; slapstymasis nuo teisingumo vykdymo; proceso vilkinimas teismui reiškiant nepagrįstus nušalinimus teisėjams; teikiant akivaizdžiai perteklinius prašymus ir skundus ir pan.

5. EŽTT, vertindama valstybės institucijų (įskaitant ir teismus) elgesio įtaką ilgai baudžiamojo proceso trukmei, vadovaujasi „ypatingo stropumo“ (angl. *special diligence*) kriterijumi, t. y. ar institucijos padarė viską, kad byla būtų išnagrinėta kuo greičiau. EŽTT, vertindamas teismo kaip vienos iš valstybės institucijų elgesį, ypatingą dėmesį skiria teismo proceso organizavimui, t. y. ar teismas pasinaudojo įstatyme numatytais priemonėmis, skirtomis sklandžiam baudžiamosios bylos nagrinėjimui užtikrinti – vertinama: ar buvo tinkamai pasirengta bylos nagrinėjimui; ar racionaliai buvo planuojami teismo posėdžiai; ar iš anksto buvo pasirūpinta papildomų įrodymų išreikalavimu; ar teismo nagrinėjimo atidėjimas (pertraukos) buvo išties pagrįstos; ar byla buvo priskirta

¹⁷⁹ 2020 m. spalio 28 d. Bendrojo Teismo (devintoji išplėstinė kolegija) sprendimas. *Slim Ben Tijani Ben Haj Hamda Ben Ali prieš Europos Sąjungos Tarybą*. Byla T-151/18.

¹⁸⁰ *Ibid*. Šiuo klausimu žr. 2013 m. lapkričio 26 d. sprendimo *Groupe Gascogne / Komisija*, C-58/12 P, EU:C:2013:770, 85 ir 86 punktus ir juose nurodytą jurisprudenciją.

¹⁸¹ 2013 m. lapkričio 26 d. Teisingumo Teismo (didžioji kolegija) sprendimas. *Gascogne Sack Deutschland GmbH prieš Europos Komisiją*. Byla C-40/12 P.

prioritetinių bylų kategorijai, kuriai yra taikomi specifiniai (spartinantys procesą) procesiniai reikalavimai; ar tinkamai kontroliuota, kad paskirtos ekspertizės atlikimas būtų savalaikis, ir kt.

3.4. IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

Daugumą tirtų šalių vienija bendras bruožas – padidintas dėmesys baudžiamojo proceso veiksmingumo, taip pat efektyvumo ir kokybės didinimui, siekis subalansuoti interesus taip, kad nebūtų pažeidžiami kertiniai žmogaus teisių apsaugos standartai. Dvejuose iš tirtų valstybių – Kanadoje ir Nyderlandų Karalystėje – jau kelerius metus vyksta esminė baudžiamojo teisingumo sistemų peržiūra (Nyderlandų Karalystėje kuriamas naujas Baudžiamojo proceso kodeksas, labiau atliepiantis šių dienų realijas).

Atliekant analizę pastebėta, kad šiame tyrime buvo išskirtos tokios ilgesnį baudžiamųjų bylų nagrinėjimą Lietuvoje lemiančios priežastys, būdingos ne tik Lietuvai, bet ir kitoms šalims: bylų sudėtingumas, teismo darbo krūviai, teismo posėdžių organizavimo sudėtingumas, kai baudžiamojoje byloje esama daug proceso dalyvių, neefektyvus teismo proceso valdymas. Tačiau tyrimo metu išryškėjo ir keli kiti svarbūs veiksniai, turintys itin didelės reikšmės baudžiamųjų bylų nagrinėjimui per protingą trukmę – teisėjų ir teismų personalo trūkumas. Šį veiksnių kaip vieną svarbiausių išskyrė tiek Kanados reformą inicijavę subjektai po išsamių kelerius metus trukusių tyrimų, tiek Nyderlandų atstovai. Nyderlanduose išryškėjusią didžiulę teisėjų ir teismo personalo trūkumo problemą valstybės lygiu iš esmės pradėta spręsti tik tada, kai prokuratūra viešai paskelbė, kad nutraukia nemažą dalį baudžiamųjų bylų vien todėl, kad dėl teismų užimtumo per daugiau nei pusantro metų laikotarpį nepavyko rasti galimos teismo posėdžio datos. Reaguojant į tai 2022 m. teismų sistemai buvo skirtos papildomos lėšos teisėjų ir teismo personalui pritraukti.

Tai rodo, kad, siekiant užtikrinti efektyvų teismo proceso baudžiamosiose bylose vedimą, būtina ne tik iš naujo apsvarstyti baudžiamojo proceso teisinį reguliavimą, didinti teisėjų gebėjimus proaktyviai vadovauti procesui, bet ir įvertinti teisėjų / teismų darbo krūvius ir laiku reaguoti.

Atlikus analizę taip pat galima išskirti dvi bendrąsias kryptis, kuriomis vyko ir vyksta teismo proceso baudžiamosiose bylose reformos įvairiose tirtose šalyse:

Pirmoji kryptis: siekis atskirti sąlygiškai nesudėtingų nusikaltimų nagrinėjimą, darant jį kuo neformalesnį, taikant įvairias supaprastintas formas, įskaitant derybinio pobūdžio, nuo sudėtingų bylų nagrinėjimo; sudėtingų bylų nagrinėjimo atveju taikyti visumą priemonių, skirtų teismo proceso koncentruotumui užtikrinti: nuo neskyrimo teisėjui kitų bylų, kad tuo metu jis galėtų koncentruotis į vieną bylą ir skirtų jai maksimalų dėmesį, iki teisėjų įgūdžių vadovauti tokių bylų procesui stiprinimo.

Antroji kryptis: siekis pritaikyti teismo procesą skaitmeniniam amžiui, įvairių formų, šablonų kūrimas ir perteklinių, formalių teismo proceso reikalavimų atsisakymas.

Taip pat pastebėta, kad, diskutuojant dėl reformų, tirtose šalyse daug dėmesio skiriama ne tik reformų turiniui, bet ir jų kūrimo metodikai. Siekiama įtraukti kuo daugiau suinteresuotų grupių, stiprinamas teismų, prokuratūros, advokatūros, policijos ir mokslo bendradarbiavimas. Naujoves siekiama išbandyti įvairiuose pilotiniuose projektuose ir tik tada sureguliuoti privalomojo pobūdžio teisės normomis. Itin daug dėmesio skiriama teisėjų mokymams.

Atlikus išsamią penkių užsienio valstybių, EŽTT ir ESTT praktikos analizę, aiškiai matyti, kad proceso vedimo baudžiamosiose bylose teisinis reguliavimas bei praktika (tiek teisiniais, tiek organizaciniais klausimais (pvz., dėl teismo posėdžių skyrimo, grafikų sudarymo ir pan.) įvairiose valstybėse itin skiriasi. Todėl gerosios praktikos išskyrimas ir tolesnis rekomendacijų sąrašas turi būti vertinamas ne kaip ekspertų siūlymas automatiškai perkelti gerosios praktikos pavyzdžius į nacionalinę teisę, o kaip siekis atkreipti dėmesį į pasiteisinusias iniciatyvas ir pasisemti įkvėpimo tobulinant Lietuvos teismo vedimo baudžiamosiose bylose procedūras. Taip pat neabejotina, kad kitų šalių vykdomos reformos gali tapti postūmiu atkreipti dėmesį ir į nacionalinę teisę bei neatsilikti nuo naujausių modernių tendencijų ir kryptų, kuriomis šiuo metu įvairiose šalyse vystomos baudžiamojo proceso reformos.

Remiantis atlikta užsienio šalių gerosios praktikos ir tarptautinių teismų praktikos analize bei atsižvelgiant į kitų šalių baudžiamojo proceso reguliavimo ir gerosios praktikos taikymo apimties galimybes Lietuvoje pagal galiojančią konstitucinę doktriną, atkreiptinas dėmesys į šias gerąsias praktikas ir rekomenduotina svarstyti dėl jų įgyvendinimo siekiant efektyviau nagrinėti baudžiamąsias bylas:

1. Supaprastintų procesų taikymo apimties didinimas, plečiant dabar Lietuvos baudžiamajame procese taikomus pagreitintą procesą, baudžiamojo įsakymo priėmimo procesą, sutrumpinto įrodymų tyrimo tvarką. Taip pat svarstytinas tam tikros sutarimo (derybų) procedūros formos įtvirtinimas (nors sutarimo forma labai plačiai taikoma tiek Estijoje, tiek Kanadoje ir Nyderlanduose, tačiau sektinu pavyzdžiu siūlytina imti Estijos pavyzdį, labiau tinkantį Lietuvos kontekstui ir suteikiantį plačią diskreciją teismui tvirtinant tokius susitarimus¹⁸²).
2. Plečiant supaprastintų procesų taikymą taip pat svarstytinas ir apeliacijos ribojimų tokių kategorijų bylose klausimas.
3. Parengiamosios stadijos stiprinimas. Svarstytina tam tikrų kategorijų bylose rekomenduoti organizuoti parengiamuosius posėdžius ir parengti detalų metodinį vadovą, kuriame būtų konsoliduota geroji praktika, skirta pasirengimui teismo posėdžiui: kokie klausimai sprendini, kokiais atvejais sudarytinės visos bylos nagrinėjimo grafikas, kaip nustatyti tikėtiną bylos trukmę ir reikiamą posėdžių skaičių; aptarti teisėjo įgaliojimus pasisakyti dėl įrodymų sąsajos su byla, galimybę reikalauti pagrindimo dėl įrodymų sąrašo aktualumo ir / ar atkreipti dėmesį dėl perteklinių liudytojų kvietimo, įpareigoti šalis pasisakyti, kiek teismo posėdžių, tikėtina, reikės bylai išnagrinėti ir pan.
4. Lyginamoji analizė atskleidė gerąją praktiką, pagal kurią apeliacinės instancijos teisme galima ir rašytinė apeliacija. Siūlytina įvertinti rašytinio proceso apeliacinės instancijos teisme tam tikrais atvejais galimumą Lietuvoje.
5. Įvertinti įvairiose šalyse plintančią praktiką tam tikrus liudytojus ir kaltinamuosius apklausti vaizdo konferencijos būdu (ne kaip išimtį pandemijos metu, bet kaip įprastinę proceso taisyklę, teismo nuožiūra); galimybės dalyvauti teismo posėdžiuose vaizdo konferencijos būdu plėtojimas.
6. Plėsti baudžiamosios bylos nagrinėjimo *in absentia* (kaltinamajam nedalyvaujant) instituto taikymą Lietuvoje pagal Nyderlandų gerosios praktikos pavyzdį, tik įvertinti Lietuvos kontekstą ir numatyti saugiklius.
7. Nuosprendžių apimties optimizavimas, neatsisakant motyvuoto nuosprendžio surašymo bylose (remiantis Lietuvos Respublikos konstitucine doktrina), bet koncentruojant nuosprendį į esmines bylos aplinkybes, veiką ir kaltinimą pagrindžiančius įrodymus, bausmės parinkimą.
8. Lietuvos proceso vedimo tobulinimo kontekste svarstytina stiprinti bylų skyrimo teisėjui nagrinėti teismo posėdžiuose tvarką ir įvertinti galimybes, kiek tai įmanoma Lietuvos aktualijų bei teismų krūvių kontekste, perimti gerąją Norvegijos ir iš dalies Kanados praktiką, pagal kurią teisėjas, nagrinėjantis vieną sudėtingą bylą, prieš imdamasis kitos bylos, turi išnagrinėti ją iki pabaigos. Taip būtų užtikrinta galimybė teisėjui susikonscentruoti ties vienos bylos nagrinėjimu, nesiblaškyti tarp kelių procesų. Šio įrankio įvedimas galėtų būti taikomas tik kartu su kitomis organizacinėmis priemonėmis, užtikrinančiomis, kad dėl nenumatytų aplinkybių prireikus atidėti teismo posėdį, teisėjui būtų galima perskirti darbo krūvį; pvz., įsteigus analizėje aptartus vadinamuosius NOTO skyrius, kuriuose būtų galima sukonscentruoti smulkesnes bylas, taip leidžiant kitiems skyriams netrukdomai susitelkti į sudėtingesnes bylas, o atsilaivinęs teisėjas (dėl atidėtų posėdžių) galėtų prisijungti prie tokio skyriaus komandos ar pan.
9. Vadinamojo proceso plano, įskaitant bylai išnagrinėti reikiamo laiko ir grafiko, naudojimo instituto skatinimas didesnės apimties, sudėtingose bylose. Išankstinio bylos nagrinėjimo

¹⁸² Ekspertams žinoma, kad Lietuvoje jau būta iniciatyvų įvesti sutarimo (derybų) institutą, tačiau tam nebuvo pritarta. Vis dėlto situacijai keičiantis ir plačiau suprantant, kad yra galimi įvairūs modifikuoti standartinio sutarimo (derybų) modelio variantai, įskaitant variantus su teismo kontrole ir kitais saugikliais, prie šio klausimo vertėtų grįžti.

grafiko sudarymas kartu su proceso dalyviais (pvz., prokuroras nurodo, kad kaltinimui reikės 4–5 posėdžių, gynyba, kad reikės 4 posėdžių, teisėjas, įvertinęs bylą, gali iš karto numatyti, kad reikės 8 posėdžių ir užimti 6 savaites laiko posėdžių tvarkaraštyje, pvz., sausio–vasario mėn., ir kitų teismo posėdžių šiam teisėjui nurodytu laikotarpiu neskiriant, žr., pvz., Kanados pavyzdį). Tačiau šiam procesui būtina suteikti lankstumo, t. y. greta turi veikti sistema, kaip elgtis, jei per paskirtą 6 savaitių laikotarpį atsitinka nenumatytas įvykis (pvz., liga) ir teismo posėdžius reikia atidėti. Siekiant efektyvumo, reikėtų numatyti, kaip turi būti koreguojamas teisėjo krūvis tokiu atveju.

10. Siekiant, kad bylą nagrinėjantis teisėjas spęstų tik tiesiogiai su teisingumo vykdymu teismo posėdyje susijusius klausimus, svarstyti galimybę pritaikyti Kanados modelį dėl asmens, atsakingo už efektyvų baudžiamosios bylos valdymą, paskyrimo.
11. Įvertinti kompiuterinių technologijų galimybes efektyviai sudaryti bylų grafikus (angl. *scheduling*), skirti teismo posėdžių datas ir priskirti posėdžių sales.
12. Teismų bendradarbiavimo su prokuratūra stiprinimas (Lietuvos kontekste abipusio bendradarbiavimo formų didinimas būtų aktualus ir todėl, kad tyrime vykdytos fokusuotų grupių apklausos dalyviai prokurorai ne kartą pabrėžė, kad teismo posėdžiuose pasigenda pagarbos iš teisėjo pusės, dažnai jaučiasi nepagrįstai moralizuojami).
13. Teismų bendradarbiavimo su policija stiprinimas. Pavyzdžiui, Suomijoje įprasta, kad, kaltinamajam neatvykus, teismas gali paprašyti policijos nedelsiant vykti į kaltinamojo namus ir pristatyti jį į teismą. Be to, dažnai advokatai ar net nukentėjusios šalys gali pasakyti teismui, kur gali būti kaltinamasis, o policija gali atvykti jį atgabenti.
14. Lankstus teisėjų padėjėjų darbo organizavimas, priskiriant juos skirtingiems teismų rūmams ir sudarant sąlygas dirbti nuotoliu.
15. Praktiniai patyriminiai proceso vedimo mokymai (teismo proceso ar atskirų jo stadijų imitavimas) kartu su advokatais ir prokurorais. Teisėjų mokymų metu skatinti dalinimąsi gera praktika, siekiant vienodo požiūrio į teismo posėdžio baudžiamosiose bylose vedimą ir galimus veiksmus, skirtus užtikrinti bylos nagrinėjimo operatyvumą (kokiais atvejais ir kaip drausminti neatvykusius į posėdį dalyvius, perteklinių veiksmų procese vengimas (kaltinamojo akto skaitymas, visos bylos medžiagos garsinimas ir pan.); skatinti gerosios praktikos pasidalijimą tarp teismų dėl geriausių grafikų sudarymų, bylų valdymo įrankių mokymų metu.
16. Skatinti teismus įgyvendinti savo regioninius kokybės gerinimo projektus; skatinti organizuoti pilotinius projektus kai kuriuose teismuose, siekiant įvertinti siūlomų pokyčių pasiteisinimą ir pritaikomumą praktikoje.

3.5. UŽSIENIO ŠALIŲ PRAKTIKOS APIBENDRINIMAS

Užsienio šalių gerosios praktikos ir tarptautinių teismų analizė buvo atlikta remiantis šiais teoriniais ir empiriniais metodais:

- dokumentų analize, t. y. tiriant viešuose šaltiniuose skelbiamus teisės aktus, reguliuojančius teismų veiklą, teismo procesą baudžiamosiose bylose, taip pat bylų teismuose administravimo taisykles;
- statistinių duomenų, skelbiamų Europos Komisijos Teisingumo Suvestinėje, taip pat atskirų valstybių teismų veiklos ataskaitose, analize;
- rašytinėmis ekspertų apklausomis (klausimynas pridedamas, žr. 1 priedą);
- vykdant teismo posėdžių stebėjimą; iš viso stebėti penki teismo posėdžiai baudžiamosiose bylose: keturi iš jų „gyvai“ ir vienas peržiūrint vaizdo įrašą. Trys tiesioginiai teismo posėdžiai stebėti Estijoje, Parnu regiono apylinkės teismo Haapsalu teismo rūmuose (2022 m. liepos 21 d. stebėta visa vieno teisėjo darbo diena) ir vienas teismo posėdis stebėtas Nyderlanduose, Amsterdamo miesto apylinkės teisme (2021 m. lapkričio 8 d.). Vaizdo peržiūra stebėtas Kanados

Aukščiausiojo Teismo 2022 m. gegužės 18 d. teismo posėdis¹⁸³ (posėdžių stebėjimo apibendrinimai pridėti 2 priede, o jų stebėjimo rezultatai inkorporuoti į konkrečios valstybės gerosios praktikos analizę, papildant jais kitus jau surinktus duomenis);

- interviu su Parnu regiono apylinkės teismo Haapsalu teismo rūmų posėdžių sekretore ir dvejomis Estijos teisėjomis, nagrinėjančiomis baudžiamąsias bylas – Aukščiausiojo Teismo teisėja Heili Sepp ir Parnu regiono apylinkės teismo Haapsalu teismo rūmų teisėja Piia Jaaksoo; interviu rezultatai inkorporuoti į Estijos gerosios praktikos analizės dalį;

- tiriant vykdomų ir jau atliktų teismo proceso vedimo reformų parengiamuosius dokumentus bei pasitelkiant akademinės doktrinos įžvalgas.

Apibendrinant Europos teismų praktiką dėl teismo proceso vedimo baudžiamosiose bylose, galima daryti šias išvadas:

- vertinant ar baudžiamasis procesas nebuvo pernelyg ilgas, tiek ESTT, tiek ir EŽTT atsižvelgia į konkrečias nagrinėjamos bylos aplinkybes bei minėtų teismų praktikoje susiformavusius keturis kriterijus: 1) bylos svarbą pareiškėjui; 2) bylos sudėtingumą; 3) pareiškėjo elgesį; 4) kompetentingų institucijų elgesį;
- vertinant bylos svarbos pareiškėjui kriterijų, tarptautinių teismų praktikoje paprastai yra atsižvelgiama į tai: ar buvo asmeniui taikomos ir kokio pobūdžio procesinės prievartos priemonės; į kaltinimų sunkumą; į gresiančios bausmės griežtumą; taip pat, vertinant proceso trukmės įtaką asmeniui, yra vertinamos ir jo paties asmeninės savybės bei asmeninė situacija ir kt.;
- baudžiamosios bylos sudėtingumas paprastai yra esminis veiksnys, tiesiogiai ir proporcingai susietas su proceso trukme, t. y. kuo sudėtingesnė byla, tuo ilgesnė proceso trukmė pateisinama. Vertinant bylos sudėtingumą yra analizuojami kokybiniai ir kiekybiniai bylos parametrai. Galima išskirti tokius esminius kokybinius bylos parametrus: teisės aktų pakeitimai, turintys reikšmės vertinamam procesui; šalies politinės ir ekonominės reformos; teisminės praktikos dėl inkriminuojamų nusikalstamų veikų nebuvimas; išylančių teisės klausimų sudėtingumas ir kt. Prie kiekybinių bylos kriterijų galima priskirti: didelį inkriminuojamų nusikalstamų veikų skaičių; kelių kaltinamųjų byloje buvimą; didelį kiekį įrodymų; įrodymų buvimą skirtingose valstybėse ir pan.;
- sprendžiant dėl bylos trukmės, EŽTT vertina ir proceso dalyvių elgesį baudžiamajame procese, t. y. ar jų elgesys nenulėmė arba bent jau neprisidėjo prie ilgesnės proceso trukmės. Nors proceso dalyvis neprivalo aktyviai bendradarbiauti su teisminėmis institucijomis, tačiau tam tikri asmens veiksmai yra vertinami kaip tiesiogiai lemiantys ilgą baudžiamojo proceso trukmę. Tokiais veiksmais EŽTT praktikoje laikytini: įtariamojo pabėgimas, slapstymasis nuo teisingumo vykdymo; proceso vilkinimas teismui reiškiant nepagrįstus nušalinimus teisėjams; teikiant akivaizdžiai perteklinius prašymus bei skundus ir pan.
- EŽTT, vertindama valstybės institucijų (įskaitant ir teismus) elgesio įtaką ilgai baudžiamojo proceso trukmei, vadovaujasi „ypatingo stropumo“ (angl. *special diligence*) kriterijumi, t. y. ar institucijos padarė viską, kad byla būtų išnagrinėta kuo greičiau. EŽTT, vertindamas teismo kaip vienos iš valstybės institucijų elgesį, ypatingą dėmesį skiria teismo proceso organizavimui, t. y. ar teismas pasinaudojo įstatyme numatytais priemonėmis, skirtomis sklandžiam baudžiamosios bylos nagrinėjimui užtikrinti – vertinama: ar buvo tinkamai pasirengta bylos nagrinėjimui; ar racionaliai buvo planuojami teismo posėdžiai; ar iš anksto buvo pasirūpinta papildomų įrodymų išreikalavimu; ar teisminio nagrinėjimo atidėjimas (pertraukos) buvo išties pagrįstas; ar byla buvo priskirta prioritetinių bylų kategorijai, kuriai

¹⁸³ Nuo 2009 m. vasario 10 d. Kanados Aukščiausiojo Teismo posėdžių vaizdo įrašus galima peržiūrėti Kanados Aukščiausiojo Teismo interneto svetainėje adresu <https://www.scc-csc.ca/case-dossier/info/webcasts-webdiffusions-eng.aspx?ya=2022&mo=5&submit=Search>

yra taikomi specifiniai (spartinantys procesą) procesiniai reikalavimai; ar tinkamai kontroliuota, kad paskirtos ekspertizės atlikimas būtų savalaikis, ir kt.

Užsienio valstybių analizės metu pastebėta, kad šio tyrimo metu išskirtos tokios ilgesnį baudžiamųjų bylų nagrinėjimą Lietuvoje lemiančios priežastys kaip bylų sudėtingumas, teismo darbo krūviai, sudėtingumas organizuoti teismo posėdžius, kai baudžiamajame byloje esama daug proceso dalyvių, neefektyvus teismo proceso valdymas, būdingos ne tik Lietuvai, bet ir kitoms šalims. Tačiau tyrimo metu išryškėjo ir keli kiti svarbūs faktoriai, turintys itin didelę reikšmę baudžiamųjų bylų nagrinėjimui per protingą trukmę: teisėjų ir teismų personalo trūkumas. Šį faktorių, kaip vieną svarbiausių išskyrė tiek Kanados reformą inicijavę subjektai, po išsamių kelis metus trukusių tyrimų, tiek Nyderlandų atstovai. Nyderlanduose išryškėjusią didžiulę teisėjų ir teismo personalo trūkumo problemą valstybės lygiu iš esmės pradėta spręsti tik tuomet, kai prokuratūra viešai paskelbė, kad nutraukia nemažą dalį baudžiamųjų bylų vien todėl, kad dėl teismų užimtumo per daugiau nei pusantrų metų laikotarpio nepavyko rasti galimos teismo posėdžio datos. Reaguojant į tai, 2022 m. teismų sistemai buvo skirtos papildomos lėšos teisėjų bei teismo personalo pritraukimui.

Tai rodo, kad siekiant užtikrinti efektyvų teismo proceso baudžiamosiose bylose vedimą, būtina ne tik peržiūrėti baudžiamąjį proceso teisinį reguliavimą, didinti teisėjų gebėjimus proaktyviai vadovauti procesui, bet ir įvertinti teisėjų / teismų darbo krūvius ir laiku reaguoti.

Atlikus analizę taip pat galima išskirti dvi bendrąsias kryptis, kuriomis vyko ir vyksta teismo proceso baudžiamosiose bylose reformos įvairiose tirtose šalyse:

Pirmoji kryptis: siekis atskirti sąlygiškai nesudėtingų nusikaltimų nagrinėjimą, darant jį kuo neformalesnį, taikant įvairias supaprastintas formas, įskaitant derybinio pobūdžio, nuo sudėtingų bylų nagrinėjimo; sudėtingų bylų nagrinėjimo atveju taikyti visumą priemonių, skirtų teismo proceso koncentruotumui užtikrinti: nuo neskystimo teisėjui kitų bylų, kad tuo metu jis galėtų koncentruotis į vieną bylą ir skirtų jai maksimalų dėmesį, iki teisėjų įgūdžių vadovauti tokių bylų procesui stiprinimo.

Antroji kryptis: siekis pritaikyti teismo procesą skaitmeniniam amžiui, įvairių formų, šablonų kūrimas ir perteklinių, formalių teismo proceso reikalavimų atsisakymas.

Taip pat pastebėta, kad, diskutuojant dėl reformų, tirtose šalyse daug dėmesio skiriama ne tik reformų turiniui, bet ir jų kūrimo metodikai. Siekiama įtraukti kuo daugiau suinteresuotų grupių, stiprinamas teismų, prokuratūros, advokatūros, policijos ir mokslo bendradarbiavimas. Naujoves siekiama išbandyti įvairiuose pilotiniuose projektuose ir tik tada sureguliuoti privalomojo pobūdžio teisės normomis. Itin daug dėmesio skiriama teisėjų mokymams.

Atlikus išsamią penkių užsienio valstybių, EŽTT ir ESTT praktikos analizę, aiškiai matyti, kad proceso vedimo baudžiamosiose bylose teisinis reguliavimas bei praktika (tiek teisiniais, tiek organizaciniais klausimais (pvz., dėl teismo posėdžių skyrimo, grafikų sudarymo ir pan.)) įvairiose valstybėse itin skiriasi. Todėl gerosios praktikos išskyrimas ir tolesnis rekomendacijų sąrašas turi būti vertinamas ne kaip ekspertų siūlymas automatiškai perkelti gerosios praktikos pavyzdžius į nacionalinę teisę, o kaip siekis atkreipti dėmesį į pasiteisinusias iniciatyvas ir pasisemti įkvėpimo tobulinant Lietuvos teismo vedimo baudžiamosiose bylose procedūras. Taip pat neabejotina, kad kitų šalių vykdomos reformos gali tapti postūmiu atkreipti dėmesį ir į nacionalinę teisę bei neatsilikti nuo naujausių modernių tendencijų ir kryptų, kuriomis šiuo metu įvairiose šalyse vystomos baudžiamąjį proceso reformos.

Remiantis atlikta užsienio šalių gerosios praktikos ir tarptautinių teismų praktikos analize bei atsižvelgiant į kitų šalių baudžiamąjį proceso reguliavimo ir gerosios praktikos taikymo apimties galimybes Lietuvoje pagal galiojančią konstitucinę doktriną, atkreiptinas dėmesys į šias gerąsias praktikas ir rekomenduotina svarstyti dėl jų įgyvendinimo siekiant efektyviau nagrinėti baudžiamąsias bylas:

- 1) Supaprastintų procesų taikymo apimties didinimas, plečiant dabar Lietuvos baudžiamajame procese taikomus pagreitintą procesą, baudžiamąjį įsakymo priėmimo procesą, sutrumpinto įrodymų tyrimo tvarką. Taip pat svarstytinas tam tikros sutarimo (derybų) procedūros formos įtvirtinimas (nors sutarimo forma labai plačiai taikoma tiek Estijoje, tiek Kanadoje ir

- Nyderlanduose, tačiau sektinu siūlytina imti Estijos pavyzdį, labiau tinkantį Lietuvos kontekstui ir suteikiantį plačią diskreciją teismui tvirtinant tokius susitarimus¹⁸⁴).
- 2) Plečiant supaprastintų procesų taikymą taip pat svarstytinas ir apeliacijos ribojimų tokių kategorijų bylose klausimas.
 - 3) Parengiamosios stadijos stiprinimas. Svarstytina tam tikrų kategorijų bylose rekomenduoti organizuoti parengiamuosius posėdžius ir parengti detalų metodinį vadovą, kuriame būtų konsoliduota geroji praktika, skirta pasirengimui teismo posėdžiui: kokie klausimai spręstini, kokiais atvejais sudarytinės visos bylos nagrinėjimo grafikas, kaip nustatyti tikėtiną bylos trukmę ir reikiamą posėdžių skaičių; aptarti teisėjo įgaliojimus pasisakyti dėl įrodymų sąsajos su byla, galimybę reikalauti pagrindimo dėl įrodymų sąrašo aktualumo ir / ar atkreipti dėmesį dėl perteklinių liudytojų kvietimo, įpareigoti šalis pasisakyti, kiek teismo posėdžių, tikėtina, reikės bylai išnagrinėti ir pan.
 - 4) Lyginamoji analizė atskleidė gerąją praktiką, pagal kurią apeliacinės instancijos teisme galima ir rašytinė apeliacija. Siūlytina įvertinti rašytinio proceso apeliacinės instancijos teisme tam tikrais atvejais galimumą Lietuvoje.
 - 5) Įvertinti įvairiose šalyse plintančią praktiką tam tikrus liudytojus ir kaltinamuosius apklausti vaizdo konferencijos būdu (ne kaip išimtį pandemijos metu, bet kaip įprastinę proceso taisyklę, teismo nuožiūra); galimybės dalyvauti teismo posėdžiuose vaizdo konferencijos būdu plėtojimas.
 - 6) Plėsti baudžiamosios bylos nagrinėjimo *in absentia* (kaltinamajam nedalyvaujant) instituto taikymą Lietuvoje pagal Nyderlandų gerosios praktikos pavyzdį, tik įvertinti Lietuvos kontekstą ir numatyti saugiklius.
 - 7) Nuosprendžių apimties optimizavimas, neatsisakant motyvuoto nuosprendžio surašymo bylose (remiantis Lietuvos Respublikos konstitucine doktrina), bet koncentruojant nuosprendį į esmines bylos aplinkybes, veiką ir kaltinimą pagrindžiančius įrodymus, bausmės parinkimą.
 - 8) Lietuvos proceso vedimo tobulinimo kontekste svarstytina stiprinti bylų skyrimo teisėjui nagrinėti teismo posėdžiuose tvarką ir įvertinti galimybes, kiek tai įmanoma Lietuvos aktualijų bei teismų krūvių kontekste, perimti gerąją Norvegijos ir iš dalies Kanados praktiką, pagal kurią teisėjas, nagrinėjantis vieną sudėtingą bylą, prieš imdamasis kitos bylos, turi išnagrinėti ją iki pabaigos. Taip būtų užtikrinta galimybė teisėjui susikonscentruoti ties vienos bylos nagrinėjimu, nesiblaškyti tarp kelių procesų. Šio įrankio įvedimas galėtų būti taikomas tik kartu su kitomis organizacinėmis priemonėmis, užtikrinančiomis, kad dėl nenumatytų aplinkybių prireikus atidėti teismo posėdį, teisėjui būtų galima perskirti darbo krūvį; pvz., įsteigus analizėje aptartus vadinamuosius NOTO skyrius, kuriuose būtų galima sukonscentruoti smulkesnes bylas, taip leidžiant kitiems skyriams netrukdomai susitelkti į sudėtingesnes bylas, o atsilaisvinęs teisėjas (dėl atidėtų posėdžių) galėtų prisijungti prie tokio skyriaus komandos ar pan.
 - 9) Vadinamojo proceso plano, įskaitant bylai išnagrinėti reikiamo laiko ir grafiko, instituto naudojimo skatinimas didesnės apimties, sudėtingose bylose. Išankstinio bylos nagrinėjimo grafiko sudarymas kartu su proceso dalyviais (pvz., prokuroras nurodo, kad kaltinimui reikės 4–5 posėdžių, gynyba, kad reikės 4 posėdžių, teisėjas, įvertinęs bylą, gali iš karto numatyti, kad reikės 8 posėdžių ir užimti 6 savaites laiko posėdžių tvarkaraštyje, pvz., sausio–vasario mėn., ir kitų teismo posėdžių šiam teisėjui nurodytu laikotarpiu neskiriant, žr., pvz., Kanados pavyzdį). Tačiau šiam procesui būtina suteikti lankstumo, t. y. greta turi veikti sistema, kaip elgtis, jei per paskirtą 6 savaitių laikotarpį atsitinka nenumatytas įvykis (pvz., liga) ir teismo posėdžius reikia atidėti. Siekiant efektyvumo, reikėtų numatyti, kaip turi būti koreguojamas teisėjo krūvis tokiu atveju.

¹⁸⁴ Ekspertams žinoma, kad Lietuvoje jau būta iniciatyvų įvesti sutarimo (derybų) institutą, tačiau tam nebuvo pritarta. Vis dėlto situacijai keičiantis ir plačiau suprantant, kad yra galimi įvairūs modifikuoti standartinio sutarimo (derybų) modelio variantai, įskaitant variantus su teismo kontrole ir kitais saugikliais, prie šio klausimo vertėtų grįžti.

- 10) Siekiant, kad bylą nagrinėjantis teisėjas spręstų tik tiesiogiai su teisingumo vykdymu teismo posėdyje susijusius klausimus, svarstyti galimybę pritaikyti Kanados modelį dėl asmens, atsakingo už efektyvų baudžiamosios bylos valdymą, paskyrimo.
- 11) Įvertinti kompiuterinių technologijų galimybes efektyviai sudaryti bylų grafikus (angl. *scheduling*), skirti teismo posėdžių datas ir priskirti posėdžių sales.
- 12) Teismų bendradarbiavimo su prokuratūra stiprinimas (Lietuvos kontekste abipusio bendradarbiavimo formų didinimas būtų aktualus ir todėl, kad tyrime vykdytos fokusuotų grupių apklausos dalyviai prokurorai ne kartą pabrėžė, kad teismo posėdžiuose pasigenda pagarbos iš teisėjo pusės, dažnai jaučiasi nepagrįstai moralizuojami).
- 13) Teismų bendradarbiavimo su policija stiprinimas. Pavyzdžiui, Suomijoje įprasta, kad, kaltinamajam neatvykus, teismas gali paprašyti policijos nedelsiant vykti į kaltinamojo namus ir pristatyti jį į teismą. Be to, dažnai advokatai ar net nukentėjusios šalys gali pasakyti teismui, kur gali būti kaltinamasis, o policija gali atvykti jį atgabenti.
- 14) Lankstus teisėjų padėjėjų darbo organizavimas, priskiriant juos skirtingiems teismų rūmams ir sudarant sąlygas dirbti nuotoliu.
- 15) Praktiniai patyriminiai proceso vedimo mokymai (teismo proceso ar atskirų jo stadijų imitavimas) kartu su advokatais ir prokurorais. Teisėjų mokymų metu skatinti dalinimąsi gera praktika, siekiant vienodo požiūrio į teismo posėdžio baudžiamojoje byloje vedimą ir galimus veiksmus, skirtus užtikrinti bylos nagrinėjimo operatyvumą (kokiais atvejais ir kaip drausminti neatvykusius į posėdį dalyvius, perteklinių veiksmų procese vengimas (kaltinamojo akto skaitymas, visos bylos medžiagos garsinimas ir pan.)); skatinti gerosios praktikos pasidalijimą tarp teismų dėl geriausių grafikų sudarymų, bylų valdymo įrankių mokymų metu.
- 16) Skatinti teismus įgyvendinti savo regioninius kokybės gerinimo projektus; skatinti organizuoti pilotinius projektus kai kuriuose teismuose, siekiant įvertinti siūlomų pokyčių pasiteisinimą ir pritaikomumą praktikoje.

3.6. SUMMARY

The causes underlying longer criminal proceedings in Lithuania, such as the complexity of cases, the workload of the court, the difficulty of organising court hearings where a criminal case involves multiple participants in the proceedings, and inefficient management of judicial proceedings, are not exclusive to Lithuania, but also apply to other countries. However, the study also highlighted a number of other important factors that are crucial to the conduct of criminal proceedings within a reasonable time limit, namely the lack of judges and court staff. This means that in order to ensure the efficient conduct of proceedings in criminal cases, it is necessary not only to review rules of criminal procedure and to strengthen the ability of judges to conduct proceedings in a proactive manner, but also to assess the workload of judges/courts and to respond in a timely manner.

Two general directions in which reforms of criminal proceedings undertaken or being undertaken in the countries studied have been identified:

The first direction: seeking to distinguish between relatively simple offences, by making their investigation as informal as possible and using various simplified forms, including bargaining ones, and complex cases; in complex cases, applying a set of measures to ensure the concentration of judicial proceedings: from not assigning other cases to the judge so that he/she could concentrate and focus his/her attention on a single case at a time to strengthening judicial skills to conduct proceedings in such cases;

The second direction: seeking to adapt judicial proceedings to the digital age, developing various forms and templates, and abolishing excessive, formal requirements of judicial proceedings.

Taking into account the possible scope of application of the regulation of criminal procedure and good practices of other countries in Lithuania under the existing constitutional doctrine, **the**

following good practices are highlighted and recommended to be considered for implementation in order to ensure a more efficient conduct of criminal proceedings:

1. Increasing the scope of application of simplified proceedings by extending the use of the expedited procedure, the penal order procedure and the abridged examination of evidence that are currently applied in criminal procedure in Lithuania. The establishment of some form of plea agreement (bargaining) procedure might also be considered (although plea agreement procedure is widely used in Estonia, Canada and the Netherlands, the Estonian example should be taken as a model, as it is more suitable for the Lithuanian context and gives a broad discretion to the court to approve such agreements¹⁸⁵);
2. When extending the application of simplified proceedings, the issue of appeal restrictions in those categories of cases should also be considered;
3. Strengthening the preparatory stage. Consideration should be given to recommending the organisation of preparatory hearings in certain categories of cases and the drafting of a detailed methodological guide consolidating good practices on the preparation for court hearings: what questions should be addressed, in which cases the entire proceedings should be scheduled, how to determine the expected length of proceedings and the number of necessary hearings; discussing the power of the judge to comment on the relevance of evidence, the possibility of requesting justification as to the relevance of the list of evidence and/or pointing to the summoning of excessive witnesses, ordering the parties to comment as to how many court hearings are likely to be needed to handle the case, etc.);
4. The comparative analysis highlighted good practices that also allow for a written appeal in the appellate court. It is proposed to assess the possibility of the written procedure in the appellate court in certain cases in Lithuania;
5. Assessing the increasing practices in various countries of hearing certain witnesses and defendants by videoconference (not as an exception during a pandemic, but as a normal procedural rule, at the court's discretion); Developing further the possibility of participating in court hearings by videoconference;
6. Expanding the use of criminal proceedings *in absentia* in Lithuania following the Dutch good practice, subject to safeguards in the Lithuanian context;
7. The optimisation of the scope of judgments, without forgoing the writing of a reasoned judgment in proceedings (based on the constitutional doctrine of the Republic of Lithuania), but focusing in the judgment on essential circumstances of the case, evidence in support of the offence and the charge, and the choice of the penalty;
8. In the context of improving the conduct of proceedings in Lithuania, it should be considered to strengthen the procedure for assigning cases to judges to be heard at court hearings and to assess the possibility of adopting, to the extent possible in the context of the current situation and the workload of courts in Lithuania, good practices in Norway and partly in Canada, according to which a judge handling one complex case has to close it before taking another case. This would ensure that the judge can concentrate on a single case without being torn by several proceedings. The introduction of this tool could be used only in conjunction with other organisational measures which ensure that the workload could be redistributed to the judge if an adjournment is necessary due to unforeseen circumstances; for example, having set up the so-called NOTO departments discussed in the analysis, in which smaller cases could be concentrated, thus allowing the other departments to concentrate on more complex cases without interruptions, a judge who becomes available (due to adjournments) could join the team of such a department, etc.;

¹⁸⁵ Experts are aware that there have already been initiatives to introduce the institution of plea agreement (bargaining) in Lithuania, but this has not been approved. However, as the situation changes and a wider understanding is gained that various modified versions of the standard plea agreement (bargaining) model are possible, including with judicial review and other safeguards, it would be worth revisiting this issue.

9. Promoting the use of the so-called process plan, including the time required to handle the case and a timetable, in larger and complex cases. The advance scheduling of proceedings with the participants (for example, the prosecution says it will need 4 to 5 hearings, the defence says it will need 4 hearings, and the judge, after assessing the case, may immediately foresee that 8 hearings will be needed, taking up 6 weeks in the schedule of hearings, e.g. January to February, without scheduling any further court hearings for this judge during that period, see, for instance, Canada). Again, this process requires flexibility, i.e. there should also be a system in place to deal with situations where an unforeseen event (for example, sickness) occurs during the scheduled 6-week period and court hearings need to be adjourned. In the interests of efficiency, it should be provided how the judge's workload is to be adjusted in such cases;
10. Seeking to ensure that the judge hearing the case deals only with matters directly related to the administration of justice at the hearing, consideration should be given to adapting the Canadian model regarding the appointment of a person responsible for the efficient criminal case management;
11. Evaluating the potential of computer technologies for efficient scheduling, assigning hearing dates and courtrooms;
12. Strengthening cooperation between the courts and the prosecution service (in the Lithuanian context, enhancing forms of mutual cooperation would also be relevant because prosecutors who participated in the focus groups in the study repeatedly emphasised that they lacked respect on the part of the judge at court hearings and often felt being unreasonably moralised);
13. Strengthening cooperation between the courts and the police. For example, in Finland, it is a common practice that if the defendant does not show up, the court can ask the police to immediately go the defendant's home and bring him/her before the court. Also, often lawyers or even the injured parties can tell the court where the defendant is likely to be, and the police can go and pick him/her up;
14. Flexible organisation of the work of judicial assistants by assigning them to different courthouses and allowing them to work remotely;
15. Practical experiential training on the conduct of proceedings (simulation of a trial or its separate stages) together with lawyers and prosecutors. Promoting the exchange of good practices during judicial training in order to ensure a uniform approach towards the conduct of a court hearing in criminal proceedings and possible actions to ensure the expediency of proceedings (in which cases and how to discipline non-appearances, avoidance of excessive procedural acts (reading of the indictment, pronouncement of the entire indictment, etc.)); promoting the sharing of good practices among the courts with regard to the best scheduling and case management tools in the course of training.
16. Encouraging courts to implement their own regional quality improvement projects; promoting the organisation of pilot projects in a number of courts in order to assess the feasibility and practical applicability of the proposed changes.

IV. TEISMO PROCESO VEDIMO METODINĖS REKOMENDACIJOS

4.1. METODINIŲ REKOMENDACIJŲ PASKIRTIS IR RIBOS

Šiomis metodinėmis rekomendacijomis siekiama didinti teismo proceso vedimo veiksmingumą¹⁸⁶, skatinti ir stiprinti teisėjų gebėjimus aktyviai vadovauti teismo procesui, taip pat užtikrinti, kad bylos būtų išnagrinėtos lygybės ir viešumo sąlygomis per trumpiausią įmanomą laiką.

Atsižvelgiant į tai, kad daugiausia dėmesio atliekant tyrimą ir ypač per bylų monitoringą turėjo būti ir buvo skiriama baudžiamosioms byloms, taip pat į esminius skirtingų tipų bylų proceso teisinio reguliavimo skirtumus, kitų tipų byloms (civilinėms ir administracinėms) šios rekomendacijos taikytinos tik tiek, kiek aiškiai nurodyta, kad tam tikros rekomendacijos skirtos visai teismų sistemai, ypač organizacinio-techninio pobūdžio rekomendacijų srityje. Metodinės rekomendacijos dėl teismo proceso vedimą reguliuojančių teisės normų taikymo yra skirtos baudžiamąsias bylas nagrinėjantiems teisėjams.

Taip pat atkreiptinas dėmesys į tai, kad tinkamas bylos parengimas nagrinėti teisme ir teisėjų gebėjimai vadovauti procesui yra tik dalis viso komplekso veiksnių, veikiančių teismo proceso vedimo veiksmingumą. Kiti ne mažiau svarbūs veiksniai yra teisėjų darbo krūvis bei teisėjų ir teismų personalo trūkumas. Atlikus išsamius tyrimus lyginamoji analizė parodė, kad teismų ir teismo personalo trūkumas yra vienas iš svarbiausių veiksnių, lemiančių ilgesnį baudžiamųjų bylų nagrinėjimo trukmę.

Atitinkamai, vien šios metodinės rekomendacijos negali išspręsti visų teismo proceso vedimo problemų, todėl, siekiant užtikrinti veiksmingą teismo procesą, būtina lygiagrečiai stiprinti teisėjų gebėjimus vadovauti procesui, tobulinti teisinį reguliavimą ir užtikrinti tinkamą teismų aprūpinimą tiek materialiniais, tiek žmogiškaisiais ištekliais. Neužtikrinus tinkamo finansavimo, esant teisėjų ir teismo personalo trūkumui, susidarantis didelis bylų krūvis tiesiog bus paskirstomas esamiems teisėjams, teisėjas ir jo / jos komanda objektyviai negalės kiekvienam klausimui skirti tiek laiko, kiek reikėtų, kad teismo procesas būtų valdomas proaktyviai, kad būtų iš anksto tinkamai ir visapusiškai pasiruošta bylos nagrinėjimui ir teismo procesas būtų vedamas koncentruotai.

Nepaisant aptartų metodinių rekomendacijų ribų, nėra abejonių, kad metodinės rekomendacijos ir jas įgyvendinant parengtų metodinių priemonių taikymas bei teisėjų mokymai šiais klausimais gali pagerinti teismo proceso vedimo veiksmingumą trimis kryptimis, aiškiai išskirtomis atlikus monitoringą ir lyginamąją analizę:

- 1) sudaryti galimybes nesudėtingų bylų nagrinėjimui pasitelkti šiuolaikiškas ir įvairias supaprastintas bylų nagrinėjimo formas, įskaitant derybinio pobūdžio, netaikant jų nagrinėjimui perteklinių formalių reikalavimų;
- 2) sudaryti galimybes sudėtingų bylų nagrinėjimo atveju taikyti visumą priemonių, skirtų teismo proceso koncentruotumui užtikrinti: nuo teisėjų gebėjimų stiprinimo tinkamai parengti bylą nagrinėti teisme ir vadovauti tokių bylų procesui iki neskysto teisėjui kitų bylų, kad tuo metu jis / ji galėtų koncentruotis į prioritetinę bylą ir skirtų jai maksimalų dėmesį;
- 3) pritaikyti teismo procesą skaitmeniniam laikmečiui, palengvinti teismų darbą standartizuojant dažniausiai pasitaikančius veiksmus pasitelkiant įvairias formas, šablonus ir technologijas bei pavedant organizacinio pobūdžio klausimų sprendimą ne teisėjams, o kitam teismo personalui.

Kadangi teismo proceso vedimo skirtingų instancijų teismuose palyginimas (kiek tai buvo

¹⁸⁶ Šio tyrimo kontekste teismo proceso vedimo veiksmingumas suprantamas plačiąja prasme, ne tik kaip produktyvumas ir bylų nagrinėjimas per trumpiausią įmanomą laiką, optimaliai naudojant laiko ir materialinius išteklius, bet ir kaip toks teismo proceso vedimo būdas, kuris užtikrina, kad kiekvienas žingsnis teismo procese prisideda prie kokybiško teisingumo įgyvendinimo būtent tokiu būdu, kokio reikia tikslui pasiekti, ir nesama jokių nereikalingų ar perteklinių žingsnių.

įmanoma dėl itin skirtingų procesų, vertinant tik per teisėjo proceso vedimo kokybės prizmę) parodė, kad, nepaisant skirtingo teisinio reguliavimo, taikomo skirtingų tipų procesams, visų tipų bylose vienas svarbiausių veiksnių yra teisėjo gebėjimas veiksmingai vadovauti procesui ir jį valdyti, taip pat jo / jos pasirengimas bylos nagrinėjimui, toliau pateikiamos metodinės rekomendacijos yra suskirstytos į tris dalis:

- a) rekomendacijas **dėl bylos parengimo nagrinėti teisme;**
- b) rekomendacijas **dėl veiksmingo vadovavimo procesui** nagrinėjant bylą teismo posėdyje (tiek pirmoje, tiek aukštesnėse instancijose);
- c) rekomendacijas, **tiesiogiai nesusijusias su teismo proceso vedimu, tačiau darančias / galinčias daryti jam poveikį** (įskaitant rekomendacijas dėl teismo procesinių sprendimų rašymo).

Kiekvienos struktūrinės dalies viduje suformuluotos metodinės rekomendacijos, apimančios teisinius, organizacinius ir techninius aspektus, yra adresuotos tiek visai teismų sistemai (pagal tipus ir instancijas), tiek proceso dalyviams. Suskirstant metodines rekomendacijas pagal problemų sritis, o ne pagal adresatų veikimo lygmenis, išvengiama pasikartojimų ir palengvinama paieška skaitytojui, kuris domisi konkrečia problematika. Taip pat akcentuotina, kad siekiant išvengti pasikartojimų rekomendacijos, kurios skirtos teismų sistemai ir konkrečios instancijos teismams, taip pat yra skirtos ir tų teismų teisėjams, o rekomendacijos, skirtos proceso dalyviams, yra skirtos ir advokatams, prokurorams, taip pat kitiems proceso dalyviams.

Įvertinus atliktos teismo proceso vedimo esamos situacijos analizės ir monitoringo rezultatus, taip pat gerąją užsienio šalių praktiką, toliau pateikiamos teismo proceso vedimo kokybės metodinės rekomendacijos.

4.2. METODINĖS REKOMENDACIJOS DĖL BYLOS PARENGIMO NAGRINĖTI TEISME

4.2.1. Metodinės rekomendacijos dėl bylos parengimo nagrinėti teisme, skirtos visai teismų sistemai

Siekiant užtikrinti sklandesnį ir greitesnį bylos nagrinėjimą iš esmės, rekomenduojama stiprinti bylos parengimo nagrinėti teisme stadiją ir iniciatyviai ugdyti tiek naujai pradėjusių dirbti teisėjų, tiek daug patirties turinčių teisėjų įgūdžius tinkamai parengti bylą, kuri bus nagrinėjama teisme.

Bylos parengimo nagrinėti teisme stadija turi dvi paskirtis: kontrolinę ir paruošiamąją. Pirmą, teisėjas privalo patikrinti bylos medžiagą ir išsiaiškinti, ar nėra kliūčių nagrinėti bylą. Antra, nustačius, kad nėra kliūčių nagrinėti bylą, jis/ji turi sudaryti tinkamas procesines sąlygas bylai nagrinėti.

Rekomenduojama pasitelkti šias bendrąsias priemones bylos parengimo nagrinėti teisme stadijai stiprinti:

1) siūlytina parengti **praktinį bylos parengimo nagrinėti teisme vadovą teisėjams** (toliau – Vadovas), kuriame būtų ne tik išdėstyti esminiai bylos parengimo nagrinėti teisme aspektai, bet ir pateikti gerosios praktikos pavyzdžiai, procesinių sprendimų konkrečiose situacijose variantai. Svarstyti du galimi Vadovo rengimo variantai: a) rengiamas vienas Vadovas, turintis atskirus skyrius kiekvienai teisei (atskirai aptariamas civilinių, administracinių, administracinių nusižengimų ir baudžiamųjų bylų parengimas nagrinėti teisme), arba b) kiekvienai teisei turėtų būti skirtas atskiras vadovas (manyta, kad toks būdas turėtų būti prioritetas, nes juo ne tik būtų paprasčiau naudotis, tačiau jį būtų paprasčiau atnaujinti, t. y., pvz., pasikeitus civilinio proceso teisiniu reguliavimui nereikėtų atnaujinti viso Vadovo, pakaktų iš naujo apsvarstyti vieną iš jų). Tinkamiausia Vadovo forma – elektroninis leidinys, kuris turėtų būti kiekvienais metais atnaujinamas ir tikslinamas tiek papildant naujais gerosios praktikos pavyzdžiais, tiek patikslinant, jei keitėsi teisinis reguliavimas.

Dėl Vadovo turinio doktrinoje neretai reiškiamą nuomonę, kad nereikia detalios reglamentuoti pasirengimo stadijos teisės aktuose. Šiai pozicijai pritartina ir todėl siūloma ne teisės aktuose, o būtent

metodiniame leidinyje aiškiai apibrėžti pagrindinius klausimus, kurie spręstini bylos parengimo nagrinėti teisme metu, pateikti reagavimo į įvairias praktines situacijas variantus ir gerosios praktikos pavyzdžius (apie parengiamosios stadijos specifiką baudžiamosiose bylose detaliau žr. 1.2.2. dalį);

2) tinkamai parengti bylą nagrinėti teisme kliudo ne įstatyminis reglamentavimas, o teismo ir byloje dalyvaujančių asmenų elgesys, nepakankamas dėmesys šiai stadijai, laiko trūkumas arba nepakankami įgūdžiai (nes ši stadija gan menkai aprašyta teisės aktuose). Todėl siūlytina organizuoti **patyriminius teisėjų mokymus** apie bylos parengimo stadijos reikšmę, tikslus ir eigą, grįstus realių praktinių situacijų analize, teismo proceso modeliavimu (pvz., įtraukiant dalyvius į parengiamojo posėdžio simuliacijas, kylančių klausimų sprendimo būdų paiešką (pvz., gautas prašymas atidėti paskirtą posėdžio datą dėl advokato atostogų, nors posėdžio data buvo iš anksto suderinta su advokatu ir advokato kalendoriuje atostogos nebuvo numatytos: kaip teisėjui reaguoti, kokių veiksmų imtis). Mokymuose daugiausia dėmesio turėtų būti skiriama praktinių situacijų analizei, dirbant su konkrečių bylų medžiaga ir aptariant grupėse dažniausiai iškylančius klausimus, jų sprendimo būdus; per mokymus skatinti pasidalijimą geraja praktika tarp teismų dėl geriausių grafikų sudarymo, bylų valdymo įrankių naudojimo ir pan.;

3) stiprinti teisėjo komandos, ypač teisėjo padėjėjo vaidmenį, rengiant bylą nagrinėti teisme, ir efektyviau organizuoti teisėjo padėjėjų darbą. Rekomenduotina esant poreikiui kompensuoti teisėjų padėjėjų trūkumą (pvz., kylant sunkumų pritraukti kvalifikuotų teisininkų į tam tikrą regioną, dėl didelės kaitos nespėjant organizuoti atrankų ir pan.) atskiruose apylinkės teismo rūmuose, **lanksčiai organizuojant teisėjų padėjėjų darbą, dalį jų įdarbinant, pvz., centriniuose rūmuose ir priskiriant juos nuotoliu dirbti skirtingiems teismų rūmams**. Toks modelis šiuo metu veikia Estijoje ir yra vertinamas kaip pasiteisinęs. Taip pat rekomenduotina **atnaujinti diskusijas dėl teisėjo padėjėjo instituto ir jo statuso stiprinimo** ir perduoti dalį dabar teisėjo atliekamų funkcijų bylos rengimo nagrinėti teisme stadijoje vykdyti padėjėjui (neperžengiant konstitucinės doktrinos suformuluotos teisingumo vykdymo apimtį);

4) daugiau dėmesio parengiamojoje stadijoje skirti efektyviam posėdžio datų suderinimui su proceso dalyviais. Viena iš priemonių – **tikslingesnis Advokatų užimtumo kalendoriaus naudojimas ir tikslų duomenų suvedimo užtikrinimas**. Advokatų užimtumo kalendorius fokusuotų grupių ir per interviu buvo įvardytas kaip naudingas techninis instrumentas posėdžiams planuoti, užkardyti dėl gynėjų, advokatų užimtumo kitose bylose, ypač baudžiamosiose, kylančias problemas (gynėjų neatvykimą, posėdžių atidėjimą). Tačiau kyla jo efektyvaus naudojimo iššūkių dėl duomenų suvedimo tikslumo ir laiku tiek iš advokatų, tiek iš teismų pusės, todėl informacija ne visada yra patikima ir datos derinamos individualiai telefonu. Dėl to mažėja posėdžių planavimo efektyvumas, didėja darbo krūvis (individualus derinimas užima daugiau laiko), atsiranda galimo procesinio piktnaudžiavimo priedaidų. Siekiant advokatų užimtumo kalendorių efektyviai naudoti posėdžiams planuoti, siūlytina įvertinti ir esant poreikiui papildyti Teisėjų tarybos 2018 m. lapkričio 30 d. nutarimu Nr. 13P-127-(7.1.2) patvirtintą Duomenų tvarkymo Lietuvos teismų informacinėje sistemoje tvarkos aprašą¹⁸⁷ (jame su teismo posėdžių planavimu susijusi duomenų tvarkymą reglamentuojanti nuostata yra įtvirtinta 32 punkte „Proceso koncentruotumui užtikrinti LITEKO bylos kortelės proceso skiltyje įvedant duomenis apie teismo posėdį gali būti tikrinami duomenys apie byloje dalyvaujančių asmenų dalyvavimą kituose teismų posėdžiuose ar užimtumą kitose veiklose. Nurodyti duomenys tikrinami LITEKO ir susijusiose informacinėse sistemose.“) ir **teismų vidaus teisės aktus, apibrėžiančius teismo raštinės darbuotojų, posėdžių sekretorių vaidmenį ir pareigas LITEKO duomenų tvarkymo procese, aiškiau apibrėžiant duomenų apie paskirtus teismo posėdžius ir šalis (gynėjus, atstovus) suvedimo (tvarkymo) LITEKO sistemoje taisykles**.

Taip pat **rekomenduotina atlikti reguliarių duomenų**, ypač tų, kurie susiję su teismo posėdžių planavimu, **suvedimo** į LITEKO sistemą ir posėdžių planavimo, pasitelkiant LITEKO

¹⁸⁷ Teisėjų tarybos 2018 m. lapkričio 30 d. nutarimas Nr. 13P-127-(7.1.2) „Dėl duomenų tvarkymo Lietuvos teismų informacinėje sistemoje tvarkos aprašo patvirtinimo“, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/7d6e7a32f80411e895b0d54d3db20123/asr>

sistemoje suvestus ir iš Advokatų užimto modulio per integracinę sąsają patenkančius duomenis, **monitoringą** (pvz., šį aspektą išskirti planuojant darbo su teismų informacine sistema LITEKO patikrinimus teismų organizacinės veiklos patikrinimų kontekste pagal Administravimo teismuose nuostatus). Nustačius neatitiktį: (1) taikyti atitinkamas organizacines priemones teismuose suvedant duomenis į LITEKO ir skatinant naudoti šį įrankį posėdžiams planuoti ir laikui su šalimis derinti; (2) bendradarbiaujant su Advokatų taryba siekti, kad advokatai ir advokatų padėjėjai tiksliai ir laiku įvestų duomenis apie jų užimtumą į Advokatų užimtumo kalendorių;

5) labai didelis darbo krūvis ir personalo stoka kartu su bylų paskirstymo mechanizmu, kai vienu metu teisėjas dirba su itin dideliu kiekiu įvairaus sudėtingumo bylų ir negali kiekvienai iš jų pakankamai skirti laiko, o darbo laiką „padalija“ daugeliui bylų, daro neigiamą poveikį teismo proceso vedimo veiksmingumui, todėl siūlytina daugiau dėmesio skirti darbo krūvio optimizavimui teismuose, siekiant subalansuotai paskirstyti išteklius ir darbo krūvį. Teisėjų darbo krūvio paskirstymas tarp tos pačios grandies skirtingų teismų turi neabejotiną poveikį bylų nagrinėjimo trukmei. Teismų stambinimas sudaro prielaidas optimaliau paskirstyti žmogiškuosius išteklius ir perskirstyti bylas didesniai skaičiui teisėjų. Todėl rekomenduotina toliau tęsti diskusijas dėl optimalaus „teismų žemėlapis“, remiantis ir kitų valstybių (pvz., Estijos, Švedijos, Suomijos) patirtimi;

6) įvesti teisėjų patirties kriterijų skiriant sudėtingas bylas nagrinėti teisėjams. Iš bylų stebėsenos matyti, kad neretai proceso efektyvumas, ypač sudėtingų bylų, kuriose yra daug proceso dalyvių ir patyrusių advokatų, gynėjų bei prokurorų, puikiai išmanančių visus bylos trukmei poveikį darančius procesinius instrumentus, priklauso nuo teisėjo patirties ir pasitikėjimo valdant procesą. Todėl siūlytina remiantis kitų šalių (pvz., Estijos) patirtimi planuojant bylų skirstymo tvarkos keitimus įvesti į sudėtingų (aprašant šią sąvoką ir kriterijus Bylų paskirstymo teisėjams ir teisėjų kolegijų sudarymo taisyklių apraše) bylų skirstymą teisėjams **papildomą kriterijų – teisėjo patirtį teisme**, kad teisėjas turėtų pakankamai įgūdžių suvaldyti procesą ir jį efektyviai vesti. Pažymėtina, kad siekiant užtikrinti bylų skirstymo skaidrumą ir objektyvumą, būtina nustatyti tam tikrus kriterijus byloms, kuriose yra poreikis skirti patyrusį teisėją, identifikuoti ir numatyti konkretų patirties metų skaičių bylų skirstymo algoritme.

4.2.2. Metodinės rekomendacijos dėl bylos parengimo teismo posėdžiui, skirtos baudžiamąsias bylas nagrinėjantiems teismams / teisėjams

Bylų stebėsenos ir kitų šalių teismų praktikos analizė rodo, kad tinkamas baudžiamosios bylos parengimas ir teisėjo pasirengimas bylos nagrinėjimui daro tiesioginį poveikį teismo proceso veiksmingumui.

Todėl baudžiamąsias bylas nagrinėjantiems teisėjams siūloma stiprinti BPK XVIII skyriuje „Bylos parengimas nagrinėti teisme“ esančių teisinių nuostatų įgyvendinimą, siekiant užtikrinti sklandesnę ir greitesnę bylos nagrinėjimą iš esmės.

Parengiamojoje stadijoje būtina įvertinti, ar nėra kliūčių bylai nagrinėti, ir išspręsti visus svarbius klausimus, kuriuos reglamentuoja BPK 233 straipsnis, t. y.:

- a) nuspręsti, kuriuos liudytojus, ekspertus, specialistus šaukti į posėdį,
- b) iš anksto suderinti teisiamojo posėdžio datą / grafiką,
- c) nuspręsti dėl sutrumpinto įrodymų tyrimo taikymo / netaikymo,
- d) nuspręsti dėl gynėjo paskyrimo,
- e) nuspręsti dėl vertėjo iškvietimo,
- f) išspręsti gautus prašymus, kt.

Per fokusuotų grupių, interviu, posėdžių stebėseną atkreiptas dėmesys į tai, kad teisėjai dėl didelio darbo krūvio, laiko planavimo ir bylos parengimo stadijos organizavimo įgūdžių stokos ne visada skiria pakankamai dėmesio bylos parengimui teisiamajam posėdžiui.

Siekiant pagerinti parengiamosios proceso stadijos organizavimą siūlytina:

1) **4.2.1 dalyje nurodytame rengtiname detaliame metodiniame vadove** (ar vadovo skyriuje, skirtame būtent baudžiamųjų bylų parengimui nagrinėti teisme), konsoliduoti gerąją pasirengimo teismo posėdžiui praktiką ir šiame vadove aptarti tokius klausimus, aktualius baudžiamosioms byloms:

- a) kokiais atvejais rekomenduotina organizuoti parengiamuosius posėdžius ir kaip juos vesti;
- b) kokiais atvejais sudarytinasi visos bylos nagrinėjimo grafikas;
- c) kaip nustatyti tikėtiną bylos trukmę ir reikiamą posėdžių skaičių;
- d) aptarti teisėjo įgaliojimus pasisakyti dėl įrodymų sąsajos su byla;
- e) galimybę reikalauti pagrindimo dėl įrodymų sąrašo aktualumo ir / ar atkreipti dėmesį dėl perteklinių liudytojų kvietimo;
- f) tartis su šalimis (žodžiu ar prašant užpildyti parengtas formas, jų šablonus) dėl preliminarų posėdžių skaičiaus poreikio.

Ypatingas dėmesys turėtų būti skirtas skatinti proceso plano, įskaitant bylai išnagrinėti reikiamo laiko ir grafiko, aktyvesnį naudojimą kaip proceso organizavimo priemonę, ypač didesnės apimties, sudėtingose bylose. Tokio proceso plano parengimas turėtų apimti išankstinio bylos nagrinėjimo grafiko sudarymą kartu su proceso dalyviais (pvz., prokuroras nurodo, kad kaltinimui reikės keturių ar penkių posėdžių, gynyba – kad reikės keturių posėdžių, o teisėjas, įvertinęs bylą, gali iš karto numatyti, kad reikės aštuonių posėdžių ir užimti šešias savaites laiko posėdžių tvarkaraštyje, pvz., sausio–vasario mėn., o kitų teismo posėdžių šiam teisėjui nurodytu laikotarpiu neskirti, žr., pvz., Kanados pavyzdį). Tačiau šiam procesui būtina suteikti lankstumo, t. y. reikia įtvirtinti sistemą, kaip elgtis, jei per paskirtą šešių savaičių laikotarpį atsitinka nenumatyti įvykiai (pvz., liga) ir teismo posėdžius reikia atidėti. Siekiant efektyvumo siūlytina numatyti, kad tokiu atveju turi būti koreguojamas teisėjo krūvis jam atsitiktine tvarka pagal Bylų paskirstymo teisėjams ir teisėjų kolegijų sudarymo taisyklės priskiriant nagrinėti tam tikrą skaičių nesudėtingų bylų ar pavesti kitų procesinių klausimų sprendimą. Rekomenduotina parengti specialias formas proceso dalyviams, kuriose sudėtingų bylų atveju jie turėtų patys įvardyti, kiek posėdžių ir kokios trukmės gali prireikti jų tikslams ir pan. Tokių formų pavyzdžių esama Kanadoje, Norvegijoje, jų šablonus būtų galima pateikti Praktiniame vadove teisėjams;

2) **bylos parengimo nagrinėti stadijoje aktyviau naudoti atsarginio teisėjo institutą, ypač didelės apimties, sudėtingų bylų atvejais.** Atliekant tyrimą nustatyta, kad reikšmingą poveikį baudžiamosios bylos nagrinėjimo trukmei turi pasikeitus teisėjas / teisėjų kolegijos sudėtis. Siekiant paspartinti sudėtingų baudžiamųjų bylų nagrinėjimą, rekomenduojama aktyviau naudotis galimybe paskirti atsarginį teisėją, kuris dalyvautų bylos nagrinėjime nuo pradžios (BPK 222 straipsnis. Atsarginis teisėjas);

3) **prireikus nevengti naudotis baudžiamosios bylos perdavimo prokurorui galimybe.** Baudžiamosios bylos nagrinėjimo pirmosios instancijos teisme trukmę gali lemti ne tik šioje, bet ir ankstesnėje, ikiteisminio tyrimo, stadijoje nekokybiškai atlikti proceso veiksmai. Bylos parengimo nagrinėti teisme metu pagal BPK 234 straipsnio 2 dalį byla perduodama prokurorui, kai per ikiteisminį tyrimą buvo surašytas iš esmės BPK 219 straipsnio reikalavimų neatitinkantis kaltinamasis aktas ar yra kitų esminių baudžiamojo proceso pažeidimų, kurie trukdo nagrinėti bylą. Atitinkamai nagrinėjimo teisme metu pagal BPK 254 straipsnio 3 dalį, jeigu nustatoma, kad surašytas iš esmės BPK 219 straipsnio reikalavimų neatitinkantis kaltinamasis aktas ar padaryta kitų esminių baudžiamojo proceso pažeidimų, kurie trukdo nagrinėti bylą, byla perduodama prokurorui. Taip pat byla gali būti tiek parengimo nagrinėti bylą, tiek nagrinėjimo teisme metu perduota prokurorui jo prašymu ikiteisminiam tyrimui papildyti (BPK 234 str. 3 d.; 254 str. 3 d.). Nurodyti teisiniai instrumentai bylą perduoti prokurorui, kai ikiteisminis tyrimas buvo atliktas nekokybiškai, praktikoje taikomi santykinai retai. Nepakankamai kokybiškai paruošta ikiteisminio tyrimo medžiaga ir per plačiai suprantama „aktyvaus“ teisėjo bylos nagrinėjimo metu paskirtis lemia, kad proceso veiksmai, kurie galėjo būti atlikti ankstesnėse proceso stadijose, perkeliama į teisiąją posėdį ir taip pailginamas bylos nagrinėjimas. Atsižvelgiant į tai, būtina stiprinti nurodytų BPK nuostatų dėl bylos perdavimo prokurorui taikymą;

4) tyrime buvo įvardyta, kad vienas iš veiksmų, ilginančių bylos nagrinėjimo trukmę, yra didelė bylos apimtis, kai joje esama keletas kaltinamųjų ir veikų daugetas. Todėl siūlytina tam tikrais atvejais parengimo stadijoje **įvertinti bylą išskyrimo galimybę**. Žr., pvz., Lietuvos apeliacinio teismo nutartį baudžiamosioje byloje Nr. 1S-168-307/2022, kurioje buvo pritarta pirmosios instancijos teismo sprendimui išskirti vieną baudžiamąją bylą į šešias skirtingas bylas ir nurodyta, kad baudžiamosios bylos nagrinėjimas tokia apimtimi, kokia ji perduota nagrinėti teismui, užtruktų ilgą laiką. Byloje kaltinamiesiems pareikšti kaltinimai reikšmingai skiriasi vieni nuo kitų pagal pobūdį ir sunkumą, todėl šešios bylos, apygardos teismo nutartimi išskirtos atsižvelgiant į jų apimtį, kaltinamųjų asmenų skaičių, būtų išnagrinėtos greičiau;

5) užtikrinti, kad proceso dalyvių **prašymai būtų išspręsti kuo ankstesniame etape**. BPK 238 straipsnio 1 dalis numato, kad teisėjas gautus proceso dalyvių ir kitų asmenų prašymus dėl leidimo dalyvauti nagrinėjant bylą, dėl civilinio ieškinio ir jo užtikrinimo priemonių, dėl papildomų įrodymų išreikalavimo ir kitus išnagrinėja sprenddamas bylos perdavimo nagrinėti teisiamaajame posėdyje klausimą, o vėliau gautus prašymus – kai jie gaunami.

Atliekant tyrimą nustatyta, kad gynėjai prašymus atidėti teismo posėdį dėl jų užimtumo kitose baudžiamosiose bylose paprastai pateikia iš anksto. Tokius prašymus teismai visais stebėtais atvejais tenkino. Tačiau nustatyta, kad teisėjai tokius prašymus išnagrinėjo ne tada, kai buvo sprendžiamas bylos perdavimo nagrinėti teisiamaajame posėdyje klausimas, o teisiamaajame posėdyje. Tais atvejais, kai iš anksto yra gaunamas akivaizdžiai pagrįstas ir tenkintinas proceso dalyvių prašymas, rekomenduotina jį išnagrinėti kuo skubiau rašytinio proceso tvarka;

6) **aktyviai imtis priemonių dėl proceso dalyvių neatvykimo / negalėjimo atvykti į teismo posėdį kuo ankstesniame etape**. Per tyrimą patvirtinta, kad proceso dalyvių neatvykimas / negalėjimas atvykti į teismo posėdį iš esmės veikia baudžiamosios bylos nagrinėjimo trukmę. Atitinkamai, yra svarbu, kad teisėjai aktyviai valdytų procesą nuo pat pradžių ir imtųsi visų galimų priemonių, kad tokių atvejų arba būtų mažiau, arba būtų veiksmingai valdomi proceso dalyvių neatvykimo padariniai. Todėl būtina užtikrinti veiksmingą BPK 163 straipsnyje numatytą prievartos priemonių, ypač dėl galimybės nubausti bauda, ar atvesdinimo (BPK 142 str.) taikymą;

7) siekiant, kad bylą nagrinėjantis teisėjas spęstų tik tiesiogiai su teisingumo vykdymu teismo posėdyje susijusius klausimus, svarstyti galimybę arba **pavesti teismo posėdžių sekretorei derinti posėdžių datas**, matant sistemoje teisėjo (kolegijos) užimtumą, arba pagal Kanados modelį **skirti asmenį, atsakingą už baudžiamosios bylos proceso organizavimą**, kuris ne tik derintų posėdžių datas, bet ir padėtų sudėlioti bylą nagrinėjimo srautus, atsižvelgiant į prioritetinių bylą kiekius, teisėjų užimtumą ir pan.;

8) **siekiant koncentruoto sudėtingų bylą nagrinėjimo siūloma tobulinti baudžiamųjų bylą ir darbo krūvio paskirstymo tvarką teismuose** ir aiškiau reglamentuoti bylą, kurių nagrinėjimui skiriamas prioritetas („greičiau nagrinėtina“, „skubos tvarka skirstoma“ ar „prioritetinė“), institutą. Pagal Teisėjų tarybos 2015 m. rugsėjo 25 d. nutarimu Nr. 13P-123-(7.1.2) patvirtintą Bylą paskirstymo teisėjams ir teisėjų kolegijų sudarymo taisyklių aprašą (toliau – Aprašas), greičiau nagrinėtina byla pripažįstama atsižvelgiant į proceso trukmę ir stadiją, bylos sudėtingumą, proceso dalyvių skaičių, bylos apimtį ir kt. kriterijus; prioritetine tvarka skirstoma byla – tai byla, kuriai skirstomų bylą eilėje suteikiamas paskyrimo pirmumas kitų bylą atžvilgiu; skubos tvarka skirstoma byla – byla, kurios skirstymas dėl ypatingų, Apraše ar konkrečiau teismo bylą skirstymo taisyklėse nustatytų aplinkybių atliekamas neatsižvelgiant į Modulio sudarytą skirstomų bylą eiliškumą.

Per interviu ir fokusuotų grupių diskusijas būta nuomonių, kad šie institutai tarpusavyje kartais painiojami, tad reikia taikyti skirtingus Aprašo punktus skirstant bylas, o tai nėra efektyvu ir tikslinga, nes bylą skirstymo ir proceso organizavimo kontekste visų šių institutų tikslas yra panašus – skirti bylą nagrinėti kuo greičiau ir sumažinti jos nagrinėjimo trukdžių.

Kadangi minėti institutai turi vieną bendrą požymį – jie naudojami tam, kad būtų užtikrintas nepertraukiamas ir greitas teismo procesas sudėtingose ar tam tikroms kategorijoms priskirtose (pvz., dėl priverstinės hospitalizacijos) bylose, **siūlytina svarstyti šių institutų sujungimą į „prioritetinę bylą“**, apimančią sudėtingas, užsitęsusių nagrinėjimo, skubiai spęstinas, didelės apimties ir kitas tam

tikrus Apraše išvardytus kriterijus atitinkančias bylas, arba tikslinti bylų skirstymo taisykles, aiškiai apibrėžiant kriterijus, kokia byla turi būti pripažinta „greičiau nagrinėtina“, „skubos tvarka skirstoma“ ar „prioritetinė“.

Su šiuo klausimu sietinas ir teisėjų darbo krūvio perskirstymo efektyvinimas. Šiuo metu nėra tiksliai apibrėžta, kaip teisme turi būti sprendžiami kitų teisėjų darbo krūvio klausimai, atskiriems teisėjams sumažinus darbo krūvį dėl priskyrimo nagrinėti sudėtingas (pagal Aprašą „prioritetines“) baudžiamąsias bylas. Teisėjų tarybos patvirtintame Teisėjų darbo su bylomis krūvio mažinimo tvarkos apraše¹⁸⁸ yra viena nuostata, susijusi su teisėjų darbo krūvio mažinimu dėl priežasčių, susijusių su nagrinėjamų bylų sudėtingumu, apimtimis, kiekiu: „Teismo pirmininkas ar teismo skyriaus pirmininkas vidaus administravimo tvarka ir priemonėmis, atsižvelgdamas į Teisėjų tarybos tvirtinamo Bylų paskirstymo teisėjams ir teisėjų kolegijų sudarymo taisyklių aprašo nuostatas, skirstant bylas gali nuspręsti sumažinti konkrečiam teisėjui skiriamų nagrinėti naujų bylų kiekį atitinkamu procentu, padedančiu užtikrinti teisėjų darbo su bylomis krūvio tolygumą.“ (11 pnk.). Ši galimybė, kai nėra aiškių kriterijų, nėra labai veiksmingai taikoma. **Todėl siūlytina tikslinti / papildyti Teisėjų darbo su bylomis krūvio mažinimo tvarkos aprašo nuostatas, nurodant ir tam tikrus kriterijus, kuriems esant darbo krūvį privaloma mažinti, siekiant efektyvaus ir kokybiško teisėjui priskirtų bylų išnagrinėjimo;**

9) **siūlytina pateikti teisėjų bendruomenei svarstyti linijinio (nepertraukiamo) bylų nagrinėjimo koncepcijos įvedimo klausimą.** Siūlytina įvertinti galimybes, kiek tai įmanoma Lietuvos aktualijų ir teismų krūvių kontekste, perimti gerąją Norvegijos ir iš dalies Kanados praktiką, **pagal kurią teisėjas, nagrinėjantis vieną sudėtingą bylą, prieš imdamasis kitos bylos, turi išnagrinėti pirmąją iki pabaigos.** Taip būtų užtikrinta galimybė teisėjui susikonsultuoti į vienos bylos nagrinėjimą, nesiblaškyti tarp kelių procesų. Šio įrankio įvedimas galėtų būti taikomas tik kartu su kitomis organizacinėmis priemonėmis, užtikrinančiomis, kad dėl nenumatytų aplinkybių prireikus atidėti teismo posėdį, teisėjui būtų galima perskirti darbo krūvį; pvz., koncentruojant smulkesnių bylų nagrinėjimą atskirose teismo komandose, sudėtingą bylą turėjęs nagrinėti teisėjas, dėl tam tikrų priežasčių (pvz., dėl atidėtų posėdžių) atsilaisvinęs anksčiau numatyto termino, galėtų prisijungti prie smulkesnės bylos operatyviai nagrinėjančios komandos. Siekiant patikrinti, kaip toks institutas veiktų praktikoje, rekomenduotina įgyvendinti pilotinį projektą viename iš didesnių pirmosios instancijos teismų;

10) įvertinti kompiuterinių technologijų galimybes efektyviai sudaryti bylų grafikus (angl. *scheduling*), skirti teismo posėdžių datas ir priskirti posėdžių sales.

4.3. METODINĖS REKOMENDACIJOS DĖL TEISĖJO VADOVAVIMO PROCESUI, KAI BYLA NAGRINĖJAMA TEISMO POSĖDYJE

4.3.1. Metodinės rekomendacijos dėl teisėjo vadovavimo procesui, skirtos visai teismų sistemai

Atliekant tyrimą nustatyta, kad vienas iš svarbiausių veiksnių, lemiančių veiksmingą teismo proceso vedimą, yra teisėjo gebėjimas vadovauti ir kryptingai vesti teismo procesą. Per interviu, fokusuotų grupių apklausas, teismo posėdžių stebėseną, kitų šalių praktikos analizėje išryškėjo aiški tendencija, kad teismo proceso vedimo kokybė tiesiogiai priklauso nuo teisėjo gebėjimų principingai taikyti visas procesines priemones, užkardant procesinį piktnaudžiavimą ir vilkinimą, lanksčiai taikyti turimus procesinius teisinius instrumentus ir technologinių įrankius.

Atitinkamai rekomenduojama stiprinti teisėjo kompetencijas kryptingai planuoti ir valdyti procesą visų kategorijų bylų teismo posėdžiuose. Pagrindinė priemonė šiai rekomendacijai įgyvendinti – **praktiniai patyriminiai teismo proceso vedimo mokymai** (teismo proceso ar atskirų jo stadijų simuliacija) kartu su advokatais, prokurorais, priklausomai nuo bylos tipo.

¹⁸⁸ Teisėjų tarybos 2019 m. gruodžio 13 d. nutarimas Nr. 13P-203-(7.1.2) „Dėl Teisėjų darbo su bylomis krūvio mažinimo tvarkos aprašo patvirtinimo“.

Rekomenduojama **į teisėjų mokymo programas įtraukti modulius / kurti atskiras programas, skirtas praktinio pobūdžio mokymams**, kuriuose būtų dalijamasi gerąja praktika tarp to paties tipo bylas nagrinėjančių teisėjų, t. y. mokymai vyktų atskirai dėl civilinių, administracinių, administracinių nusižengimų ir baudžiamųjų bylų proceso vedimo, nes tik taip būtų galima atskleisti praktinius niuansus, kurie atsiranda dėl itin skirtingo teisinio teismo proceso skirtingų tipų bylose reguliavimo. Atkreiptinas dėmesys, kas 1.2.1 dalies 2 punkte rekomenduoti patyriminiai mokymai, skirti specifiniam klausimui: bylos parengimui nagrinėti teismo posėdyje, o teismo proceso vedimo mokymai turėtų koncentruotis į tolesnę, bylos nagrinėjimo teismo posėdyje stadiją ir šiuos praktinio pobūdžio mokymus turėtų sudaryti tokios dalys:

- a) pagal kiekvieno bylos tipo proceso teisinį reguliavimą galimų veiksmų, skirtų užtikrinti bylos nagrinėjimo operatyvumą, analizę ir pasidalijimas gerosios praktikos pavyzdžiais; svarbi vieta šiuose mokymuose turėtų būti skiriama apklausų vykdymui;
- b) teismo proceso vedimo simuliacija, dalyvaujant praktikams, idealiu atveju – ir advokatams ir / ar advokatams, priklausomai nuo mokymų tipo;
- c) psichologinio, lyderystės pobūdžio mokymai, skirti stiprinti teisėjo gebėjimus kryptingai vadovauti procesui, naudoti kūno, gestų kalbą proceso dalyviams valdyti ir drausminti, etiškai, pagarbiai, bet reikliai nustatyti proceso dalyvių veikimo ribas, stiprinti gebėjimus dalykiškai ir profesionaliai bendrauti su proceso dalyviais, kai reikia užkirsti kelią piktnaudžiavimui, proceso vilkinimui ir pan.;
- d) naudojimosi elektroniniais įrankiais ir moderniomis technologijomis mokymai.

Patyriminiai mokymai dėl bylos parengimo nagrinėti ir patyriminiai mokymai dėl proceso vedimo galėtų vykti tiek atskirai, tiek sujungiant juos į kelių dienų mokymus, tačiau kiekvienu atveju aiškiai atskiriant šių mokymų problematiką.

4.3.2. Metodinės rekomendacijos dėl teisėjo vadovavimo procesui, skirtos baudžiamąsias bylas nagrinėjantiems teisėjams

BPK nėra aiškiai apibrėžti teisiamojo posėdžio pirmininko įgaliojimai ir jų apimtis, nėra ir negali būti apibrėžtos detalios įvairių teisėjo turimų kontrolės įrankių naudojimo sąlygos, pvz., kaip elgtis, jei pagal bylos aplinkybes galimas sutrumpintas kaltinamojo akto skaitymas, tačiau prokuroras skaito visą aktą pažodžiui; kuriame etape imtis papildomų organizacinių ir teisinių priemonių, jei nepavyksta suderinti kito posėdžio laiko su šalimis, ir pan.

Atitinkamai efektyvus proceso vedimas iš esmės priklauso nuo teisėjo vadovavimo, organizavimo ir bendravimo gebėjimų. Proceso efektyvumą lemia ir tai, kad teismo proceso vedimo kokybė skirtingose bylose gali iš esmės skirtis ne dėl baudžiamąjo proceso teisės normų taikymo, bet dėl konkretaus teisėjo pasirengimo bylai ir jo gebėjimo kryptingai vesti procesą.

Teisingu laikomas ne tik greitas teismo procesas, bet ir toks, kurio metu be nepateisinamo delsimo atliekami proceso veiksmai ir priimami sprendimai, nevaržant proceso dalyvių teisių. Teisiniu reguliavimu nustatyta baudžiamųjų bylų teismo proceso tvarka nėra savitikslių. Ja nustatoma pareiga išsamiai išnagrinėti baudžiamosios bylos aplinkybes ir sudaryti sąlygas proceso dalyviams įgyvendinti procesines teises bei įvykdyti procesines pareigas. BPK yra įtvirtintos tam tikros teisinės nuostatos, kurios sudaro sąlygas konkrečią baudžiamąją bylą išnagrinėti per trumpiausią įmanomą trukmę.

Interviu ir fokusuotų grupių apklausų, baudžiamųjų bylų teismo posėdžių stebėjimo ir bylų apskaitos kortelių duomenų analizės rezultatai patvirtino, kad tam tikrais atvejais praktikoje tokios teisinės nuostatos yra nepakankamai veiksmingai taikomos.

Atsižvelgiant į tai, rekomenduojama imtis šių teisinių ir organizacinių priemonių, galinčių padėti veiksmingiau vesti teismo procesą baudžiamosiose bylose:

1) dėl viso kaltinamojo akto skelbimo

Atlikus interviu ir fokusuotų grupių apklausas, buvo gauti rezultatai, kad baudžiamosios bylos nagrinėjimo teisme trukmę neretais atvejais ilgina viso kaltinamojo akto paskelbimas. Paprastai

tokiais atvejais buvo nurodomos bylos, kuriose dalyvavo du ar daugiau kaltinamųjų ir / ar buvo inkriminuojama keletas nusikalstamų veikų. Kaltinamojo akto paskelbimas truko nuo 3 min. iki trijų teismo posėdžių.

Nors BPK numato galimybę prokurorui pristatyti kaltinamojo akto esmę, kai kaltinamasis aktas yra didelis, tačiau atliekant kokybinį tyrimą buvo nustatyta, kad pasitaiko atvejų, kai kaltinamasis aktas tiesiog skaitomas visas iš eilės. Teisėjams tokiu atveju rekomenduojama aktyviai valdyti procesą ir, numatant, kad tai gali užimti daug laiko, atkreipti prokuroro dėmesį į tai, kad būtų pateikiama tik kaltinamojo akto esmė. Tai ypač aktualu sudėtingose, didelės apimties bylose, kuriose dalyvauja keli kaltinamieji ir / ar inkriminuojamos kelios nusikalstamos veikos.

Siekiant efektyvesnio šios rekomendacijos įgyvendinimo praktikoje, galima būtų patikslinti BPK 271 str. formulotę, numatant, kad prokuroras visais atvejais išdėsto tik kaltinimo esmę (žr. 2 skyrių: „Teisės aktų keitimo projektai“) ir mokymuose akcentuoti teisėjo proaktyvų vadovavimą procesui užtikrinant šios nuostatos laikymąsi.

2) dėl bylos dokumentų skelbimo / garsinimo

Baudžiamosios bylos nagrinėjimo teisme trukmę neretai ilgina visos bylos medžiagos paskelbimas ją išvardijant. Per monitoringą nustatyta, kad paskelbiant baudžiamąją bylą apsiribota tik dokumentų išvardijimu. Trukmė – nuo 10 iki 38 min. Atitinkamai ilgesnė išvardijimo trukmė siejama su bylos tomų skaičiumi (6 tomai).

Stebint sutrumpinto įrodymų tyrimo atvejus (BPK 291 str.), bylos medžiagos dokumentai buvo tik išvardijami (pvz., 2 tomų bylos dokumentai – trukmė apie 10 min.).

Stebint posėdžius nustatytas itin menkas proceso dalyvių susidomėjimas baudžiamosios bylos dokumentų išvardijimu, nors, priklausomai nuo bylos apimties, tai gali užimti itin daug laiko. Dauguma kokybinio tyrimo dalyvių pritarė tam, kad bylos medžiagos vardijimas yra formalus ir perteklinis veiksmas.

Teisinio reguliavimo nuostatos dėl visų bylos dokumentų garsinimo, garso ir vaizdo įrašų perklausymo ir peržiūros itin ilgina proceso trukmę sudėtingose, didelės apimties bylose, t. y. riboja galimybę lanksčiai reaguoti į daugialypes procesines situacijas ir kryptingai vesti teismo procesą. Atitinkamai rekomenduojama atsisakyti šio formalaus veiksmo, jei nagrinėjimo teisme dalyviai pareiškia, kad su jais yra susipažinę ir jų išvardijimo neprašo. Norint įgyvendinti šią metodinę rekomendaciją, reikia pakeisti BPK 290 str. (žr. 2 skyrių: „Teisės aktų keitimo projektai“).

3) dėl apeliacinio skundo ir kitų dokumentų skaitymo apeliacinės instancijos teisme

Atlikus interviu ir fokusuotų grupių apklausas, buvo gauti rezultatai, kad baudžiamosios bylos nagrinėjimo teisme apeliacinės instancijos teisme trukmę neretai ilgina viso apeliacinio skundo skaitymas. Pavyzdžiui, viename stebėtame apeliacinės instancijos teismo posėdyje teismas apeliacinį skundą skaitė vos ne pažodžiui. O kitoje byloje buvo pateikti tik esminiai apeliacinio skundo argumentai ir reikalavimai. Tai rodo, kad teisėjų taikoma praktika skiriasi. Rekomenduotina atkreipti dėmesį į tai, kad, laikantis BPK 324 str. nurodytų reikalavimų, teisėjas savo pranešime turi išdėstyti bylos esmę, o ne skaityti visą apeliacinį skundą. Atitinkamai formaliu pertekliniu veiksmu, galinčiu ilginti proceso trukmę, laikytinas ir pagal esamą BPK 324 str. galimas viso pirmosios instancijos teismo nuosprendžio, kitų dokumentų ir / ar protokolų skaitymas (teismo iniciatyva ar šalių prašymu). Atitinkamai siūlytina patikslinti BPK 324 str. (žr. detaliau 2 skyrių: „Teisės aktų keitimo projektai“).

4) dėl esamų supaprastintų proceso formų taikymo ir tam tikros sutarimo (derybų) procedūros formos įtvirtinimo

BPK numatomos dvi bylų supaprastinto proceso formos: teismo baudžiamojo įsakymo priėmimo procesas (XXXI skyriaus pirmasis skirsnis) ir pagreitintas procesas (XXXI skyriaus antrasis skirsnis). Numatytų proceso formų nauda visai baudžiamojo proceso trukmei yra neabejotina. Teismo baudžiamojo įsakymo priėmimo procesas – vienas iš veiksmingiausių ir dažniausiai taikomų institutų, pasiteisinusių praktikoje. Rečiau yra taikomas bylų pagreitintas procesas. Per tyrimą nustatyta, kad pagreitinto proceso tvarka bylos išnagrinėjamos santykinai greitai, t. y. vidutiniškai per

14 dienų. Siekiant subalansuotai taikyti abi supaprastinto proceso formas, būtina aktyviau taikyti BPK 426 straipsnyje numatytą prokuroro teisę nuspręsti užbaigti baudžiamąją bylą pagreitinto proceso tvarka.

Remiantis atlikta užsienio šalių gerosios praktikos ir tarptautinių teismų praktikos analize bei atsižvelgiant į kitų šalių baudžiamojo proceso reguliavimo ir gerosios praktikos taikymo apimties galimybes Lietuvoje pagal galiojančią konstitucinę doktriną, atkreiptinas dėmesys į gerąją praktiką dėl papildomų supaprastintų baudžiamojo proceso formų ir rekomenduotina svarstyti tam **tikros sutarimo (derybų) procedūros formos įtvirtinimą**, siekiant efektyviau nagrinėti baudžiamąsias bylas.

Kaip sektinas pavyzdys siūlytinas Estijos atvejis, labiau tinkantis Lietuvos kontekstui ir suteikiantis plačią diskreciją teismui tvirtinti tokius susitarimus. Pitarus tokio instituto įdiegimui, taip pat rekomenduotina numatyti ir apeliacijos ribojimus šios kategorijos bylose.

Norint įgyvendinti šią metodinę rekomendaciją, reikia pakeisti BPK, atitinkamai siūlant papildyti BPK XXXI skyrių trečiuoju skirsniu „Sutarimas dėl bausmės“ (žr. detaliau 2 skyrių: „Teisės aktų keitimo projektai“).

5) dėl platesnio proceso *in absentia* instituto taikymo (BPK 246 str. pakeitimo)

Kaip nurodo LAT, baudžiamoji byla nedalyvaujant kaltinamajam gali būti nagrinėjama tik kai to reikalauja teisingumo interesai ir yra įvykdyti procesiniai reikalavimai nedalyvaujancio kaltinamojo teisėms ir proceso teisingumui apsaugoti. Tiek tarptautiniuose, tiek ES teisės aktuose bei EŽTT, ESTT praktikoje nurodomi iš esmės analogiški reikalavimai procesui *in absentia* (*už akių*). Išskiriamos tokios bylų proceso kaltinamajam nedalyvaujant taikymo sąlygos: kaltinamojo teisė būti informuotam apie baudžiamąjį procesą jo atžvilgiu (esant realiai galimybei jam pranešti ar sužinoti); kaltinamojo teisė turėti gynėją; kaltinamojo teisės į bylos peržiūrėjimą užtikrinimas, t. y. asmuo, nuteistas *in absentia*, sužinojęs apie procesą (kai jam apie tai anksčiau nebuvo žinoma), pagal nacionalinę teisę turi turėti realią galimybę pasiekti, kad jam pareikšti kaltinimai būtų iš naujo išnagrinėti iš esmės fakto ir teisės aspektais (LAT 2022 m. birželio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-39-1073/2022).

Teismo pareigos – tinkamai informuoti kaltinamąjį apie jo atžvilgiu vykstantį procesą, kuriame jis nedalyvauja – turinys yra siejamas su pozityviąja valstybės pareiga imtis pagrįstų ir būtinų priemonių kaltinamojo vietai nustatyti ir pranešti apie vykdomą baudžiamąjį persekiojimą. ESTT yra nurodęs, kad byla dėl kaltinamojo, kurio buvimo vietos kompetentingoms nacionalinėms institucijoms, nepaisant jų pagrįstų pastangų, nepavyksta nustatyti ir kuriam dėl šios priežasties nepavyko perduoti informacijos apie jam iškeltą bylą, gali būti nagrinėjama teisme ir, jei reikia, joje gali būti priimtas nuosprendis jam nedalyvaujant. Šiuo atveju yra svarbios kitos garantijos – tai gynėjo dalyvavimas ir galimybės skusti buvimas (2022 m. gegužės 19 d. sprendimas byloje *Spetsializirana prokuratura*, C-569/20). EŽTT taip pat nurodo, kad reikia tinkamai pranešti, t. y. informuoti bylos šalis taip, kad jos sužinotų ne tik posėdžio datą ir vietą, bet ir turėtų pakankamai laiko savo pozicijai parengti ir pasiruošti dalyvauti posėdyje; taip pat, kad bylą nagrinėjantis teismas galėtų įsitikinti, kad kaltinamasis pranešimą gavo. LAT pažymi pareigos informuoti asmenį apie baudžiamąjį procesą ypatumus bylose, kuriose yra kaltinami ar teisiami kitų valstybių piliečiai. Tokiais atvejais turimos ribotos galimybės aktyviai veikti kitų valstybių teritorijose. Paprastai valstybės pareiga imtis priemonių tinkamai informuoti asmenį baigiasi informavus kitos valstybės kompetentingas institucijas pagal tarptautinius ar dvišalius susitarimus, perduodant joms įgaliojimus informuoti apie vykdomą baudžiamąjį procesą jų piliečių atžvilgiu (BPK 66 str., 218 str. 9 pnk.) (LAT 2022 m. birželio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-39-1073/2022). Taigi, reikalavimas nustatyti tikslią kaltinamojo buvimo vietą minėtų teismų praktikoje nėra keliamas. Šiuo požiūriu, Lietuvoje galiojantis teisinis reguliavimas dėl bylų proceso kaltinamajam nedalyvaujant, nurodant BPK, kad būtų nagrinėjama byla, kai nedalyvauja kaltinamasis, leidžiama tik tuo atveju, jeigu jis yra ne Lietuvos Respublikos teritorijoje ir vengia atvykti į teismą (246 str. 1 d.), yra griežtesnis nei aptarti tarptautiniai ir ES reikalavimai procesui *in absentia*.

Todėl, siekiant užtikrinti spartesnį bylų nagrinėjimą ir teisinio reguliavimo dėl proceso *in absentia* taikymo aiškumą, būtini atitinkami BPK 246 str. pakeitimai (žr. daugiau 2 skyrių: „Teisės aktų keitimo projektai“).

6) dėl apeliacinės bylos nagrinėjimo rašytinio proceso tvarka

Atliekant tyrimą nustatyta, kad tik labai nedaug baudžiamųjų bylų apeliacinėje instancijoje yra nagrinėjamos rašytinio proceso tvarka. Manytina, kad esminė priežastis, lemianti itin retą baudžiamųjų bylų apeliacinės instancijos teismuose nagrinėjimą rašytinio proceso tvarka, yra BPK įtvirtinti ribojimai, t. y. apeliacinis procesas vykti rašytine forma gali tik tuo atveju, kai apeliacinis skundas paduotas:

- 1) dėl pirmosios instancijos teismo nutarties arba
- 2) tik dėl BPK 327 straipsnyje numatytų pagrindų, t. y. kai apeliaciniu skundu prašoma panaikinti pirmosios instancijos teismo nuosprendį ir bylą nutraukti, kai baudžiamasis procesas negalimas arba yra aplinkybių, šalinančių baudžiamąją atsakomybę, t. y.:

2.1. skunde nurodant nors vieną iš BPK 3 straipsnio 1 dalies 3–7 punktuose numatytų aplinkybių, dėl kurių baudžiamasis procesas negalimas, arba

2.2. skunde nurodant nors vieną iš Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 36–40, 93 straipsniuose, 114 straipsnio 3 dalyje, 118 straipsnio 2 dalyje, 119 straipsnio 3 ir 4 dalyse, 147 straipsnio 3 dalyje, 147¹ straipsnio 3 dalyje, 147² straipsnio 2 dalyje, 157 straipsnio 3 dalyje, 189¹ straipsnio 2 dalyje, 226 straipsnio 6 dalyje, 227 straipsnio 6 dalyje, 259 straipsnio 3 dalyje ir 291 straipsnio 2 ir 3 dalyse numatyti pagrindai atleisti kaltinamąjį nuo baudžiamosios atsakomybės arba suėjo apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties terminas, arba

- 3) tik dėl BPK 328 straipsnio 1, 2 ar 4 punkte nurodytų pagrindų, t. y. kai apeliaciniu skundu prašoma pakeisti pirmosios instancijos teismo nuosprendį dėl netinkamai pritaikyto baudžiamojo įstatymo ir / ar dėl neteisingai paskirtos bausmės ir / ar dėl netinkamai išspręstų kitų nuosprendžio klausimų.

Be to, rašytinis apeliacinis procesas galimas tik tuo atveju, kai nėra BPK 325¹ straipsnio 4 dalyje nurodytų aplinkybių, šalinančių rašytinio apeliacinio proceso galimybę.

Aplinkybės, šalinančios rašytinio apeliacinio proceso galimybę:

- 1) apeliacinis skundas paduotas nuteistojo, išteisintojo ar asmens, kuriam byla nutraukta padėti bloginančiais pagrindais, arba
- 2) teigiant, kad nuosprendyje išdėstytos teisino išvados neatitinka bylos aplinkybių (BPK 328 str. 3 pnk.), arba
- 3) prašant panaikinti pirmosios instancijos teismo nuosprendį ir priimti naują nuosprendį BPK 329 straipsnyje nurodytais pagrindais, arba
- 4) prašant panaikinti pirmosios instancijos teismo nuosprendį tuo pagrindu, kad nuteistajam turėjo būti taikomos priverčiamosios medicinos prievartos priemonės, arba
- 5) proceso dalyvis prašo nagrinėti bylą žodinio proceso tvarka (šiuo atveju toks prašymas gali būti išreikštas tiek šio proceso dalyvio apeliaciniame skunde, tiek jo atsiliepime į kitų proceso dalyvių paduotus apeliacinius skundus), arba
- 6) bylą pirmosios instancijos tvarka nagrinėjo apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų kolegija, arba
- 7) byloje būtina atlikti įrodymų tyrimą, arba išklausti žodinius proceso dalyvių paaiškinimus.

Bylos nagrinėjimas rašytinio proceso tvarka ne tik sudaro prielaidas racionaliai naudoti valstybės ir procese dalyvaujančių asmenų išteklius, bet ir akivaizdžiai prisideda prie proceso greitumo principo įgyvendinimo. Per tyrimą nustatyta, kad rašytine forma baudžiamosios bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme trukmė yra 44 proc. greitesnė nei bylą nagrinėjant žodinio proceso tvarka, t. y. vidutiniškai bylos nagrinėjimas apeliacinės instancijos teisme truko 83 dienas (rašytine forma – 60 d.; žodine forma – 106 d.). Atsižvelgiant į tai, **svarstytina, kad būtų tikslinga plėsti rašytinės apeliacijos galimybes, BPK 325¹ straipsnyje atsisakant dalies ją ribojančių sąlygų**, pavyzdžiui, numatant, kad apeliacinis procesas rašytinio proceso tvarka gali vykti dėl bet kurio pirmosios instancijos teismo nuosprendžio ar nutarties, t. y. atsisakant BPK 325¹ straipsnio

1 dalyje numatytų ribojimų, tačiau paliekant visas arba dalį šio straipsnio 4 dalyje įtvirtintų aplinkybių, šalinančių rašytinio apeliacinio proceso galimybę. Taip pat diskutuotina, ar pagrįstas teisinis reguliavimas, kai baudžiamosios bylos nagrinėjimas apeliacinės instancijos teisme yra visiškai priklausomas nuo proceso dalyvių valios, t. y. svarstyтина, ar nėra tikslinga atsisakyti BPK 325¹ straipsnio 4 dalyje numatyto ribojimo, kad rašytinis apeliacinis procesas nėra galimas, jeigu bent vienas proceso dalyvis prašo nagrinėti bylą žodinio proceso tvarka.

Pastebėtina, kad, pagal šiuo metu galiojančią BPK, bendra tvarka apeliacinėje instancijoje baudžiamosios bylos yra nagrinėjamos žodinio proceso tvarka, o tik esant konkrečiai baudžiamąjį proceso įstatyme apibrėžtiems atvejams yra taikoma išimtinė – rašytinio – proceso tvarka. O baudžiamosios bylos nagrinėjime kasacinės instancijos teisme galioja priešingas modelis, t. y. BPK 372 straipsnio 8 dalis numato, kad žodinio proceso tvarka kasacinė byla nagrinėjama tik BPK 374² straipsnyje numatytais atvejais¹⁸⁹. Kitais atvejais kasacinė byla nagrinėjama rašytinio proceso tvarka. Taip pat vyksta ir civilinės bylos nagrinėjimas apeliacinės instancijos teisme, t. y. apeliacinis skundas nagrinėjamas rašytinio proceso tvarka, išskyrus CPK 322 straipsnyje nurodytas išimtis. CPK 322 straipsnis numato vienintelę išimtį, t. y. kad apeliacinis skundas nagrinėjamas žodinio proceso tvarka, jeigu bylą nagrinėjantis teismas pripažįsta, kad žodinis nagrinėjimas būtinas. Dalyvaujantys byloje asmenys apeliaciniame skunde, atsiliepime į apeliacinį skundą arba pareiškimе dėl prisidėjimo prie apeliacinio skundo gali pateikti motyvuotą prašymą nagrinėti bylą žodinio proceso tvarka, tačiau šis prašymas teismui nėra privalomas. Savo teisine prigimtimi baudžiamajam procesui artimame administracinių nusižengimų procese skundo dėl ne teismo tvarka priimto nutarimo nagrinėjimas apylinkės teisme taip pat vyksta rašytinio proceso tvarka (ANK 626 straipsnis).

Papildomai pažymėtina, kad, atsižvelgiant į EŽTT jurisprudenciją, yra pagrindas daryti išvadą, kad rašytinis procesas apeliacinės instancijos teisme taip pat yra suderinamas su EŽTK nuostatomis (žr., pvz., EŽTT 2009 m. birželio 9 d. sprendimą byloje *Sobolewski prieš Lenkiją* (Nr. 2), peticijos Nr. 19847/07; 2009 m. vasario 12 d. sprendimą byloje *Samokhvalov prieš Rusiją*, peticijos Nr. 3891/03; 2009 m. balandžio 23 d. sprendimą byloje *Sibgatullin prieš Rusiją*, peticijos Nr. 32165/02; 2006 m. spalio 18 d. sprendimą byloje *Hermi prieš Italiją*, peticijos Nr. 18114/02; 2011 m. liepos 19 d. sprendimą byloje *Jelcovas prieš Lietuvą*, peticijos Nr. 16913/04).

Norint įgyvendinti šią metodinę rekomendaciją, reikia pakeisti BPK 325¹ straipsnį (žr. detaliau 2 tyrimo skyrių: „Teisės aktų pakeitimo projektai“).

7) dėl nagrinėjimo teisme pertraukų, ypač vasaros laikotarpiu

Teisminis nagrinėjimas turi būti nepertraukiamas, t. y., jeigu nėra svarbių priežasčių, proceso negalima „stabdyti“. BPK numato nepertraukiamumo reikalavimo išimtis: bylos nagrinėjimo atidėjimą (244 str.) ir bylos nagrinėjimo pertraukų darymą (243 str.). Esant nepertraukiamumo išimtims, privaloma užtikrinti, kad nebūtų sudaromos prielaidos teismo procesui vilkinti. Šiuo požiūriu būtina stiprinti BPK 243 straipsnio 2 dalyje numatytų nuostatų dėl ne ilgesnės kaip vieno mėnesio trukmės teisiamąjį posėdžio pertraukos taikymą. Ypač svarbu imtis organizacinio pobūdžio priemonių, kad vasaros laikotarpis netaptų itin ilgą pertraukos priežastimi.

8) dėl paskirtų ekspertizių vykdymo trukmės

Ilga paskirtų ekspertizių vykdymo trukmė ir dėl to stojantis bylos nagrinėjimas – problema, identifikuota per interviu ir fokusuotų grupių apklausas. BPK 286 straipsnio 8 dalyje nurodoma, kad bylos nagrinėjimo teisme pertrauka, kol daroma ekspertizė, skelbiama, jeigu tai būtina. Todėl būtina kiekvienu atveju tinkamai įvertinti, ar pertraukos skelbimas yra būtinas, ar nėra galimybės toliau tęsti

¹⁸⁹ BPK 374-2 straipsnio 1 dalis numato, kad žodinio proceso tvarka kasacinė byla nagrinėjama, kai: 1) kasacinis skundas yra paduotas nuteistojo, išteisintojo ar asmens, kuriam byla yra nutraukta, padėti bloginančiais pagrindais arba 2) byla perduota nagrinėti išplėstinei septynių teisėjų kolegijai ar Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinei sesijai, arba 3) byla pirmosios instancijos tvarka nagrinėjo apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų kolegija, arba 4) apeliacinės instancijos teismas BPK 329 straipsnio 1–3 punktuose numatytais atvejais yra panaikinęs pirmosios instancijos teismo nuosprendį ir priėmęs naują nuosprendį, arba 5) atrankos kolegija ar bylai nagrinėti sudaryta teisėjų kolegija nusprendžia, kad būtina išklausti proceso dalyvių žodinius paaiškinimus.

bylos nagrinėjimą, kol atliekama ekspertizė. Taip pat rekomenduotina atlikti periodinę ekspertizės atlikimo trukmės kontrolę.

9) dėl baigiamųjų kalbų trukmės

Baudžiamųjų bylų teismųjų posėdžių stebėjimo rezultatai leido išskirti gerosios praktikos pavyzdį – baigiamųjų kalbų laiko ir trukmės derinimą. Šiuo požiūriu rekomenduojama aktyviau naudotis BPK 293 straipsnio 6 dalyje įtvirtinta teise nutraukti baigiamąją kalbą, jeigu ši aiškiai nesusijusi su nagrinėjama byla.

10) dėl teismo procesinių sprendimų rengimo

Rekomenduoti proaktyviai formuoti optimalios apimties nuosprendžių rašymo praktiką, neatsisakant motyvuoto nuosprendžio surašymo byloje (remiantis Lietuvos Respublikos konstitucine doktrina), bet koncentruojant nuosprendį į esmines bylos aplinkybes, veiką ir kaltinimą pagrindžiančius įrodymus, bausmės parinkimą.

Pažymėtina, kad ir dabar galiojančiame Teisėjų tarybos patvirtintame Rekomenduojamų teismų procesinių sprendimų kokybės standartų apraše¹⁹⁰ yra nemažai nuostatų dėl teismo sprendimų apimties optimizavimo, aiškumo, perteklinės informacijos vengimo (pvz., „Teismo sprendimo teisėtumas nepriklauso nuo to, kiek teisės šaltinių teismas nurodo“ (1.5. pnk.); „Teismo sprendime turi būti vengiama perteklinio, su bylos esme nesusijusio teisės aktų citavimo“ (5.4. pnk.); „Nesant svarbių priežasčių, į teismo sprendimą neperrašomi procesiniai dokumentai, teismo posėdžio protokole ar kaltinamajame akte užfiksuoti liudytojų ir kitų asmenų parodymai ar kita bylos medžiaga. Cituojama tik tai, kas turi esminę reikšmę bylai, ir tik tiek, kiek reikia bylai išspręsti ir sprendimui pagrįsti“ (5.7. pnk.); „Mažiau argumentų pakanka pagrįsti teismo sprendimui byloje, kurioje atsakovas, pažeidėjas ar kaltinamasis pripažįsta ieškinį (skundą), padarytą pažeidimą, nusikaltimą ir savo kaltę (4.6. pnk.) ir kt. Tačiau ne visos nuostatos yra pritaikytos baudžiamųjų bylų specifikai, be to, visada šiomis nuostatomis yra vadovaujamasi dėl nusistovėjusių įpročių, pirmosios instancijos teismo teisėjų nuogastavimų dėl jų priimtų sprendimų vertinimo apeliacinės instancijos teisme, nepakankamų gebėjimų koncentruotai dėstyti bylos esmę.

Todėl rekomenduotina:

- **atlikti nuosprendžių rašymo praktikos analizę ir parengti apibendrinimą**, identifikuojant pagrindinius didelę nuosprendžių apimtį lemiančius veiksnius, apeliacinės instancijos ir kasacinio teismo praktiką, susijusią su nuosprendžių dėstymo, motyvavimo vertinimu, gerąją koncentruoto, suprantamo, aiškaus, motyvuoto nuosprendžio surašymo praktiką, kurios pagrindu būtų galima parengti Rekomenduojamų teismų procesinių sprendimų kokybės standartų pakeitimus;
- **atnaujinti Rekomenduojamus teismų procesinių sprendimų kokybės standartus**, remiantis atlikta nuosprendžių rašymo praktikos analize, tiksliau pritaikant sprendimų rašymo gaires atskiriems procesams, ypač įvertinant baudžiamųjų bylų specifiką;
- **įtraukti į teisėjų mokymų programas** (tiek įvadinių mokymų, tiek kvalifikacijos kėlimo) sprendimų / nuosprendžių rašymo metodikos temas, joms dėstyti parinkti patyrusius teisėjus ir kalbų rašymo ekspertus.

4.3.3. Metodinės rekomendacijos proceso dalyviams

1) dėl procesinio bendradarbiavimo stiprinimo

Efektyvus procesinis bendradarbiavimas sudaro prielaidas geriau parengti bylą nagrinėjimui teisme, o teismo proceso metu – geriau planuoti ir valdyti procesą.

¹⁹⁰ Teisėjų tarybos 2016 m. gegužės 27 d. nutarimas Nr. 13P-65-(7.1.2) „Dėl rekomenduojamų teismų procesinių sprendimų kokybės standartų patvirtinimo“.

Todėl siūlytina policijos pareigūnams, prokurorams ir advokatams aktyviai dalyvauti / organizuoti bendrus patyriminius proceso vedimo mokymus (teismo proceso ar atskirų jo stadijų simuliacijos forma) kartu su teisėjais.

2) dėl gebėjimų teismo procese naudotis informacinių technologijų įrankiais stiprinimo

Priešingai nei civiliniame ir administraciniame procesuose, kuriuose procesinių veiksmų atlikimo ir bylos nagrinėjimo nuotolinis būdas taikomas kaip taisyklė, baudžiamajame procese tokia galimybė taikoma išimtiniais atvejais, kai to padaryti nėra galimybės įprasta tvarka ir esant tam tikroms minėtoms sąlygoms, nors technologiškai ir reguliavimo prasme galimybių dažniau taikyti nuotolinę formą yra. Teisingumo ministro patvirtintame Vaizdo konferencijų technologijų naudojimo nagrinėjant baudžiamąsias bylas tvarkos apraše¹⁹¹ detalizuojama, kad baudžiamosios bylos nagrinėjimas ir proceso dalyvių dalyvavimas teismo posėdyje naudojant vaizdo konferencijų technologijas gali būti organizuojami teismo iniciatyva arba proceso dalyvio prašymu; sprendimą dėl nuotolinio posėdžio ir dalyvavimo nuotoliniu būdu teismas priima, įvertinęs tikslingumą ir teismo galimybes organizuoti posėdį naudojant vaizdo konferencijų technologijas, proceso dalyvių galimybes dalyvauti teismo posėdyje naudojant vaizdo konferencijų technologijas ir, kai pagrįstai manoma, kad tokiu būdu byla bus išnagrinėta greičiau, tai netrukdydys išsamiai ir objektyviai ištirti visas bylos aplinkybes ir bus užtikrinta galimybė proceso dalyviams naudotis jų procesinėmis teisėmis.

Teisėjų tarybos 2021 m. rugpjūčio 27 d. protokoliniu nutarimu patvirtintose Rekomendacijose dėl nuotolinių teismo posėdžių¹⁹² akcentuojama teisėjo diskrecija parinkti konferencijų tipą (vaizdo konferencija ar telekonferencija) bei konkrečią vaizdo konferencijų technologiją (centralizuotai teismuose įdiegta vaizdo konferencijų įranga, *Zoom*, *Microsoft Teams*, stacionariojo ar mobiliojo telefoninio ryšio aparatas ir kt.).

Tyrimo metu nustatyta, kad iš dalies teisėjų pasirinkimą naudoti nuotolinį būdą procesiniams veiksmams atlikti ir baudžiamajai bylai nagrinėti riboja BPK 8² straipsnio 2 dalies formuluotė tokio būdo naudojimą siejanti su išimtiniais atvejais, kai neįmanoma užtikrinti bylų nagrinėjimo įprasta tvarka. Tokia formuluotė, kurios nėra civilinį ir administracinį procesą reglamentuojančiuose teisės aktuose (CPK 175² straipsnyje, ABTĮ 13 straipsnyje numatyta galimybė naudoti informacinių ryšių technologijas proceso dalyvių dalyvavimui teismo posėdžiuose užtikrinti nenumatant, kad tai yra išimtiniai atvejai), riboja teisėjų diskreciją rinktis bylos nagrinėjimo būdą, kuris būtų efektyviausiais konkrečioje byloje. Kita vertus, dėl baudžiamojo proceso ypatumų, susijusių ir su baudžiamojo proceso dalyvių teisių užtikrinimu, būtina įvertinti galimas technologijų naudojimo baudžiamosiose bylose tam tikrais atvejais rizikas. Todėl siūlytina teisėjų bendruomenėje (taip pat įtraukiant ir advokatus bei prokurorus) diskutuoti dėl galimo BPK 8² straipsnio 2 dalies pakeitimo (pakeitimo formuluotė pateikta siūlytinių teisės aktų pakeitimų dalyje).

Praktikoje ne visada aktyviai išnaudojamos technologinės galimybės ir dėl įgūdžių stokos, ir dėl skirtingo teisės normų interpretavimo, ir dėl techninių priemonių, kurios leistų efektyviau dirbti su e. bylomis ir pan., trūkumo.

Per tyrimą fiksuoti ir atvejai, kai posėdžio pradžia užtrunka ar posėdžio eiga trukdoma dėl proceso dalyvių nepakankamų įgūdžių naudotis vaizdo konferencijos įrankiais. Atitinkamai siūloma stiprinti proceso dalyvių gebėjimus šioje srityje ir parengti detalų, vizualiai patrauklų praktinį vadovą proceso dalyviams su konkrečiomis iliustracijomis dėl vaizdo technologijų naudojimo teismo procese.

3) dėl Advokatų užimtumo kalendoriaus naudojimo

¹⁹¹ Teisingumo ministro 2021 m. gegužės 31 d. įsakymas Nr. 1R-183 „Dėl vaizdo konferencijų technologijų naudojimo nagrinėjant baudžiamąsias bylas tvarkos aprašo patvirtinimo“, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/f9151050c20e11eba2bad9a0748ee64d>

¹⁹² Teisėjų tarybos 2021 m. rugpjūčio 27 d. protokoliniu nutarimu patvirtintos Rekomendacijos dėl nuotolinių teismo posėdžių, <https://www.teismai.lt/lt/nuotolinis-teismo-posedis/2947>

Siekiant išvengti probleminių situacijų dėl galimų posėdžio datų derinimo, advokatams rekomenduojama nuolat ir sistemingai naudoti advokatų užimtumo kalendorių kaip pagrindinį įrankį, iliustruojantį jų galimybes dalyvauti bylose.

4.4. METODINĖS REKOMENDACIJOS, TIESIOGIAI NESUSIJUSIOS SU TEISMO PROCESO VEDIMU, TAČIAU DARANČIOS / GALINČIOS DARYTI JAM POVEIKĮ (ĮSKAITANT REKOMENDACIJAS DĖL TEISMO PROCESINIŲ SPRENDIMŲ RAŠYMO)

Atkreiptinas dėmesys į tyrimo metu pastebėtus ypatumus, kurie nebūtinai tiesiogiai veikia teismo proceso efektyvumą, tačiau gali būti susiję su teismo proceso principų užtikrinimu, teismo darbo kokybe, teismo įvaizdžiu.

1) dėl kokybės projektų ir iniciatyvų skatinimo

Pačios teismų bendruomenės parengtos ir įgyvendinamos iniciatyvos paprastai geriausiai atliepia bendruomenei kylančius iššūkius ir lūkesčius, todėl jos gali būti geras įrankis teismų darbui tobulinti. Pvz., Olandijos teisėjų bendruomenė savo iniciatyva parengė profesinius standartus atitinkamose bylų kategorijose. Šiuose standartuose pateikiama teisėjų vizija apie kokybišką teismo darbą. Šie standartai nėra privalomi; jie nėra vadybos ar darbo organizavimo priemonė, tai pagalbinė priemonė teisėjams, siekiantiems kokybės. Minėtuose standartuose tam tikras dėmesys skiriamas ir teismų sprendimų kokybei.

Siūlytina skatinti teismų bendruomenės vidines iniciatyvas, kurios pagerintų ir teismų darbo kokybę, ir teismo proceso efektyvumą¹⁹³.

2) dėl pokyčių įgyvendinimo per pilotinius projektus

Kitų šalių (pvz., Olandijos) patirtis rodo, kad pilotiniai projektai leidžia operatyviau ir efektyviau pradėti įgyvendinti pokytį, sutaupyti išteklių iš karto išvengiant klaidų didelio masto projektuose. Todėl **rekomenduotina dažniau naudoti pilotinius projektus siekiant įgyvendinti pokyčius teismų veikloje.**

3) dėl teismuose nustatytos leidimų tvarkos asmenims, norintiems stebėti teismo posėdį

Pagal teismuose nustatytą tvarką asmenys, norintys stebėti teismo nuotolinius / mišrius teismo posėdžius, privalo apie tai informuoti prieš dvi dienas, rašyti prašymą, nurodyti bylos numerį, savo asmens duomenis (vardą, pavardę, gimimo datą). Tokios nuostatos atkartoja Teisėjų tarybos 2021 m. rugpjūčio 27 d. protokoliniu nutarimu patvirtintas Rekomendacijas dėl nuotolinių teismo posėdžių¹⁹⁴.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad tokių priemonių kaip asmens, norinčio stebėti teismo posėdį, prievolė apie tai pranešti iš anksto, asmens tapatybės nustatymas, asmens duomenų kaupimas ir saugojimas kelia abejonių, ar jos yra proporcingos ir ar nesudaro proceso viešumo principo ribojimo prielaidų, jei taikomos ne apibrėžtą laiką ir jau pasibaigus tam tikroms objektyvioms aplinkybėms (pandeminiai suvaržymai ir ribojimai, apsunkinantys teismo darbą ir pan.), galimai pateisinančioms papildomus saugiklius.

Todėl siūlytina peržiūrėti šias nuostatas teismo proceso viešumo, asmens privatumo ir kitų konstitucinių principų kontekste.

4) dėl informacinių technologijų įrankių tobulinimo ir aktyvesnio jų naudojimo

Rekomenduotina esamo teisinio reguliavimo rėmuose skatinti naudoti kitose šalyse plintančią praktiką **liudytojus ir kaltinamuosius apklausti vaizdo konferencijos būdu (ne kaip išimtį, bet kaip įprastinę proceso taisyklę, teismo nuožiūra)**, plėsti galimybes dalyvauti teismo posėdžiuose vaizdo konferencijos būdu, geriau išnaudoti efektyvias e. priemones:

¹⁹³ Viena iš tokių sveikintinų iniciatyvų pradėta būtent Lietuvos teismuose rengiant šią studiją – Lietuvos teismų vizijos kūrimas.

¹⁹⁴ <https://www.teismai.lt/lt/nuotolinis-teismo-posedis/2947>

- 3.1. teisėjų mokymo programose daugiau dėmesio skirti įvairių technologinių įrankių naudojimo įgūdžiams ugdyti;
- 3.2. ieškoti galimybių pritraukti į teismus / ugdyti jau dirbančiuosius teisme informacines technologijas išmanančius žmones (nebūtinai turinčius atitinkamą išsilavinimą), galinčius praktiškai operatyviai pagelbėti naudojant technologinius įrankius teismo procese ir organizuojant teismo procesus nuotoliniu būdu;
- 3.3. rengti teisėjų fokusuotas diskusijas su ekspertais apie informacinių technologijų naudojimo teismo procese iššūkius ir galimybes;
- 3.4. ieškoti galimybių geriau aprūpinti teisėjus techninėmis priemonėmis, kad, pvz., teisėjai turėtų du monitorius, kurie būtini norint efektyviai dirbti su e. byla, ir pan.

4.5. METODINIŲ REKOMENDACIJŲ APIBENDRINIMAS

Šiomis metodinėmis rekomendacijomis siekiama didinti teismo proceso vedimo veiksmingumą, skatinti ir stiprinti teisėjų gebėjimus aktyviai vadovauti teismo procesui.

Daugiausia dėmesio skiriama baudžiamosioms byloms, tačiau kai kurios organizacinio-techninio pobūdžio rekomendacijos taikytinos ir civilinėms, taip pat administracinėms byloms.

Tyrimas parodė, kad visų tipų bylose vienas svarbiausių proceso efektyvumo veiksnių yra teisėjo gebėjimas vadovauti procesui, jo / jos pasirengimas bylos nagrinėjimui ir kai kurie kiti veiksniai. Metodinės rekomendacijos yra suskirstytos į tris dalis: (a) rekomendacijas dėl bylos parengimo nagrinėti teisme; (b) rekomendacijas dėl veiksmingo vadovavimo procesui nagrinėjant bylą teismo posėdyje; (c) rekomendacijas, tiesiogiai nesusijusias su teismo proceso vedimu, tačiau darančias / galinčias daryti jam poveikį.

Siekiant užtikrinti greitesnį bylos nagrinėjimą, rekomenduojama stiprinti bylos parengimo nagrinėti teisme stadiją pasitelkiant šias priemones:

- ✓ parengti praktinį bylos parengimo nagrinėti teisme vadovą teisėjams su gerosios praktikos pavyzdžiais, procesinių sprendimų konkrečiose situacijose variantais;
- ✓ organizuoti patyriminius teisėjų mokymus apie bylos parengimo stadiją (pvz., įtraukiant dalyvius į parengiamojo posėdžio simuliacijas);
- ✓ stiprinti teisėjo komandos, ypač teisėjo padėjėjo vaidmenį, rengiant bylą nagrinėti teisme;
- ✓ skirti daugiau dėmesio parengiamojoje stadijoje efektyviam posėdžio datų suderinimui su proceso dalyviais panaudojant ir technologinius įrankius (pvz., Advokatų užimtumo modulį);
- ✓ spręsti teisėjų darbo krūvio ir išteklių optimizavimą (pvz., peržiūrint „teismų žemėlapi“);
- ✓ įvesti teisėjų patirties kriterijų skiriant sudėtingas bylas nagrinėti teisėjams.

Ypatingas dėmesys turėtų būti skirtas skatinti proceso plano, įskaitant posėdžių grafiką, naudojimą procesui organizuoti didelės apimties, sudėtingose bylose.

Bylos parengimo nagrinėti stadijoje rekomenduojama aktyviau naudoti atsarginio teisėjo institutą didelės apimties bylose, siekiant suvaldyti riziką, susijusią su teisėjų kolegijos sudėties pasikeitimu.

Baudžiamosios bylos nagrinėjimo teisme trukmę gali lemti proceso veiksmai, nekokybiškai atlikti ikiteisminio tyrimo stadijoje. Todėl rekomenduojama efektyviau naudoti teisinius instrumentus, leidžiančius bylą perduoti (grąžinti) prokurorui, kai ikiteisminis tyrimas buvo atliktas nekokybiškai.

Siekiant, kad bylą nagrinėjantis teisėjas spręstų tik tiesiogiai su teisingumo vykdymu teismo posėdyje susijusius klausimus ir galėtų susitelkti į bylos nagrinėjimą, siūloma daugiau techninių funkcijų, taip pat posėdžių datų derinimą pavesti teismo posėdžių sekretorei ar asmeniui, specialiai paskirtam (pagal Kanados modelį) organizuoti baudžiamosios bylos procesą. Taip pat tyrėjai siūlo svarstyti linijinio (nepertraukiamo) bylų nagrinėjimo koncepcijos įvedimo klausimą (pagal gerąją Norvegijos ir iš dalies Kanados praktiką), kai teisėjas, nagrinėjantis vieną sudėtingą bylą, turi ją užbaigti prieš imdamasis kitos bylos.

Tyrimo metu nustatyta, kad teismo proceso vedimo kokybė tiesiogiai priklauso nuo teisėjo gebėjimų principingai taikyti visas procesines priemones, užkardant procesinį piktnaudžiavimą ir

vilkinimą, lanksčiai taikyti turimus procesinius teisinius instrumentus ir technologinius įrankius. Todėl rekomenduojama stiprinti teisėjo kompetencijas ir į teisėjų mokymo programas įtraukti praktiniams įgūdžiams stiprinti skirtas priemones: teismo proceso vedimo simuliaciją, taip pat psichologinius, lyderystės mokymus, naudojimąsi elektroniniais įrankiais ir technologijomis.

Pažymėtina, kad tyrimo metu atlikta teisės aktų analizė, fokusuotų grupių apklausos ir interviu su teisėjais parodė, kad proceso veiksmingumui didinti gali nepakakti organizacinių, techninių, metodinių priemonių. Siekiant spręsti tyrime iškeltas problemas ir sudaryti sąlygas įgyvendinti pateiktas rekomendacijas dėl veiksmingesnio teismo proceso vedimo visa apimtimi, studijoje siūlomi konkretūs Baudžiamojo proceso kodekso pakeitimai ir papildymai, pvz., dėl kaltinamojo akto ir byloje surinktų dokumentų skelbimo stadijos sutrumpinimo, dėl galimybių nagrinėti bylą kaltinamajam nedalyvaujant, susitarimo dėl bausmės instituto ir kt.

Atlikus interviu ir fokusuotų grupių apklausas buvo gauti rezultatai, kad baudžiamosios bylos nagrinėjimo teisme trukmę neretais atvejais ilgina viso kaltinamojo akto skaitymas ir visos bylos medžiagos paskelbimas išvardijant visus dokumentus. Todėl siūloma tikslinti baudžiamojo proceso kodekso nuostatas, numatant, kad teisme prokuroras išdėsto tik kaltinimo esmę ir atsisakyti formalus visos bylos medžiagos vardijimo.

Studijoje daug dėmesio skirta supaprastintų baudžiamojo proceso formų taikymo praktikai ir naujoms galimoms formoms, pvz., dėl susitarimo (derybų) procedūros formos įtvirtinimo Baudžiamojo proceso kodekse, remiantis užsienio šalių (pvz., Estijos) gerąja praktika.

Taip pat nustatyta, kad tik labai nedaug baudžiamųjų bylų apeliacinėje instancijoje yra nagrinėjamos rašytinio proceso tvarka dėl BPK įtvirtintų ribojimų. Bylos nagrinėjimas rašytinio proceso tvarka ne tik sudaro prielaidas racionaliai naudoti valstybės ir procese dalyvaujančių asmenų išteklius, bet ir akivaizdžiai prisideda prie proceso greitumo principo įgyvendinimo. Todėl tyrėjai siūlo plėsti rašytinės apeliacijos galimybes atsisakant kai kurių BPK numatytų ribojančių sąlygų, pavyzdžiui, galimybės taikyti rašytinį procesą tik esant visų proceso dalyvių sutikimui.

Studijos autoriai pateikia pasiūlymus ir dėl kitų teisės aktų, patvirtintų Teisėjų tarybos ir teisingumo ministro, reglamentuojančių bylų skirstymą, darbo krūvio reguliavimą, nuotolinių teismo posėdžių organizavimą, technologijų naudojimą teismuose, teismo sprendimų galimų rašymo principų pakeitimų ir papildymų, siekiant veiksmingai įgyvendinti metodines rekomendacijas.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad efektyvus procesinis bendradarbiavimas sudaro prielaidas geriau parengti bylą nagrinėjimui teisme, o teismo proceso metu – geriau planuoti ir valdyti procesą. Todėl policijos pareigūnams, prokurorams ir advokatams siūloma aktyviai dalyvauti / organizuoti bendrus patyriminius proceso vedimo mokymus (teismo proceso ar atskirų jo stadijų simuliacijos forma) kartu su teisėjais.

Priešingai nei civiliniame ir administraciniame procesuose, kuriuose procesinių veiksmų atlikimo ir bylos nagrinėjimo nuotolinis būdas taikomas kaip taisyklė, baudžiamajame procese tokia galimybė taikoma išimtiniais atvejais, kai to padaryti nėra galimybės įprasta tvarka, nors technologiškai ir reguliavimo prasme galimybių dažniau taikyti nuotolinę formą yra. Pastebėta, kad praktikoje ne visada aktyviai išnaudojamos technologinės galimybės ir dėl įgūdžių stokos. Todėl atitinkamai siūloma stiprinti proceso dalyvius gebėjimus šioje srityje ir parengti detalų, vizualiai patrauklų praktinį vadovą proceso dalyviams su konkrečiomis iliustracijomis dėl vaizdo technologijų naudojimo teismo procese.

Studijoje atkreipiamas dėmesys ir į kitus veiksnius, kurie nebūtinai daro tiesioginį poveikį teismo proceso efektyvumui, tačiau gali būti susiję su teismo proceso principų užtikrinimu, teismo darbo kokybe, teismo įvaizdžiu.

Pačios teismų bendruomenės parengtos ir įgyvendinamos iniciatyvos dažniausiai geriausiai atliepia bendruomenei kylančius iššūkius ir lūkesčius, todėl jos gali būti geras įrankis tobulinant teismų darbą (pvz., Olandijos teisėjų bendruomenės parengti profesiniai standartai atitinkamose bylų kategorijose). Siūlytina skatinti vidines teismų bendruomenės iniciatyvas, kurios prisidėtų prie teismų darbo kokybės, o kartu ir teismo proceso efektyvumo.

Kitų šalių (pvz., Olandijos) patirtis rodo, kad pilotiniai projektai leidžia operatyviau ir efektyviau pradėti įgyvendinti pokytį, sutaupyti išteklių išvengiant klaidų iš karto didelio masto

projektuose. Todėl rekomenduotina dažniau naudoti pilotinius projektus siekiant įgyvendinti pokyčius teismų veikloje.

Rekomenduotina esamo teisinio reguliavimo rėmuose skatinti naudoti kitose šalyse plintančią praktiką liudytojus ir kaltinamuosius apklausti vaizdo konferencijos būdu (ne kaip išimtį, bet kaip įprastinę proceso taisyklę, teismo nuožiūra), plėsti galimybes dalyvauti teismo posėdžiuose vaizdo konferencijos būdu, geriau išnaudoti efektyvias e. priemones.

4.6. SUMMARY OF METHODOLOGICAL RECOMMENDATIONS

These methodological recommendations are aimed at increasing the efficiency of the conduct of judicial proceedings, promoting and strengthening judicial skills to conduct proceedings in an active manner. The focus is criminal cases, but some organisational-technical recommendations also apply to civil and administrative cases.

The study showed that a key factor for the efficiency of proceedings in all types of cases is the judge's ability to conduct proceedings, the judge's preparation for the proceedings and some other factors; thus, the methodological recommendations are divided into three parts: (a) recommendations concerning the preparation for court proceedings; (b) recommendations concerning the efficient conduct of proceedings at court hearings; and (c) recommendations that are not directly related to the conduct of judicial proceedings, but affect or are likely to affect it.

In order to ensure more expeditious proceedings, it is recommended to strengthen the preparatory stage through the following measures:

- developing a practical guide for judges on how to prepare a case for court proceedings, including good practices and options for procedural decisions in specific situations;
- organising experiential training for judges on the preparatory stage (for example, by involving participants in simulations of preparatory hearings);
- strengthening the role of the judicial team, in particular that of a judicial assistant, in preparing for court proceedings;
- placing more emphasis in the preparatory stage on the effective coordination of dates of hearings with participants in the proceedings, including through the use of technological tools (for example, the Module of Schedules of Lawyers);
- addressing the optimisation of the workload of judges and resources (for example, by reviewing the “judicial map”);
- introducing the criterion of the experience of judges when assigning complex cases to judges.

Particular attention should be given to promoting the use of the Process Plan, including a schedule of hearings, to organise proceedings in voluminous and complex cases.

In the preparatory stage, it is recommended to enhance the use of an alternate judge in voluminous cases in order to manage risks associated with a change within the judicial panel.

The length of criminal proceedings can be affected by inadequate actions at the stage of the pre-trial investigation. It is therefore recommended to make more efficient use of legal instruments allowing a case to be referred back to the prosecutor when the pretrial investigation has not been carried out properly.

Seeking to ensure that the judge hearing the case deals only with matters directly related to the administration of justice at the hearing and is able to concentrate on the case, it is proposed that more technical functions, including the coordination of dates of hearings, should be delegated to a court clerk or to a person specifically designated for organising criminal proceedings (based on the Canadian model). Moreover, the researchers propose to consider introducing the concept of linear (continuous) proceedings (based on the Norwegian and, to a certain extent, Canadian good practices) where a judge handling one complex case has to close it before taking another case.

The study found that the quality of the conduct of judicial proceedings depends directly upon the judge's ability to apply all procedural measures in a principled manner, preventing any procedural abuse and delay, as well as to apply the available procedural legal instruments and technological tools

flexibly. It is therefore recommended that judicial competences should be enhanced and that judicial training programmes should include the following elements to strengthen practical skills: simulation of the conduct of judicial proceedings, psychological and leadership training, and the use of electronic tools and technologies.

It should be noted that the analysis of the relevant legislation and the focus groups, as well as interviews with judges showed that organisational, technical and methodological measures may be insufficient to increase the efficiency of proceedings. In order to address the problems raised in the study and to enable the full implementation of the recommendations made for a more efficient conduct of judicial proceedings, the study proposes specific amendments and supplements to the Code of Criminal Procedure, such as shortening the stage of the pronouncement of the indictment and documents in the case, the possibility of hearing the case in absentia, plea agreement, etc.

The results of the interviews and focus groups showed that criminal proceedings are often prolonged by the reading of the entire indictment and the pronouncement of the full case file, listing all the documents. It is therefore proposed that the provisions of the Code of Criminal Procedure should be revised to provide that the prosecutor shall only state the substance of the charge in court and to waive the formal listing of the full case file.

The study put particular emphasis on the practical application of simplified criminal proceedings and new possible forms, for example, the establishment of the plea agreement (bargaining) procedure in the Code of Criminal Procedure based on foreign (for instance, Estonian) good practices.

It was also found that, due to restrictions contained in the Code of Criminal Procedure, only a very limited number of criminal cases on appeal are heard in accordance with the written procedure. However, the written procedure not only allows for a rational use of State resources and resources of persons participating in the proceedings, but also clearly contributes to the implementation of the principle of expeditious proceedings. Thus, the researchers propose to expand the possibilities of written appeal by removing certain restrictive conditions of the Code of Criminal Procedure, such as the possibility of using the written procedure only with the consent of all the parties to the proceedings, as well as the duration of closing statements.

The authors of the study also propose possible amendments and supplements to other legal acts approved by the Judicial Council and the Minister of Justice concerning the allocation of cases, the regulation of the workload, the organisation of remote court hearings, the use of technologies in courts, and the principles of writing court decisions, in order to effectively implement the methodological recommendations.

It should be noted that effective procedural cooperation presupposes better preparation for court proceedings, and better planning and management of the proceedings during the trial. Thus, it is proposed that police officers, prosecutors and lawyers actively participate in/organise joint experiential training on the conduct of proceedings (in the form of simulation of a trial or its separate stages) together with judges.

Unlike in civil and administrative proceedings where the use of remote proceedings is the rule, in criminal proceedings such an option is applicable only in exceptional cases where this cannot be done in accordance with the regular procedure, despite technological and regulatory possibilities for a more frequent use of the remote form. It has been noted that technological possibilities are not always actively used in practice, also due to lack of skills. Accordingly, it is recommended to strengthen the skills of participants in the proceedings in this area and to develop a detailed, visually appealing practical guide for participants in the proceedings with specific illustrations of the use of imaging technologies in judicial proceedings.

The study also points to other factors which do not necessarily have a direct impact on the efficiency of judicial proceedings but which may be linked with the observance of the principles of judicial proceedings, the quality of the court's work, and the image of the court.

Initiatives developed and implemented by the judicial community itself, as a rule, are best placed to address the challenges and expectations of the community, and can therefore be a good tool for improving the work of courts (for example, professional standards developed by the Dutch judicial

community in appropriate categories of cases). It is proposed to promote internal initiatives within the judicial community which would contribute to the quality of the work of courts and thus to the efficiency of judicial proceedings.

The experience of other countries (for example, the Netherlands) shows that pilot projects allow for a swifter and more efficient start of implementing the change, saving resources by avoiding mistakes in immediately large-scale projects. It is therefore recommended to step up the use of pilot projects to implement changes in judicial activities.

It is recommended to promote, within the framework of the current legal regulation, the use of an increasingly widespread practice in other countries of hearing witnesses and defendants by videoconference (not as an exception, but as a normal procedural rule, at the court's discretion), to develop the possibilities of participating in court hearings by videoconference, and to make better use of effective e-tools.

V. TEISMO PROCESO VEDIMĄ REGLAMENTUOJANČIŲ TEISĖS AKTŲ PAKEITIMO PROJEKTAI

5.1. TEISĖS AKTŲ PROJEKTAI SU LYGINAMAJAIS VARIANTAIS

Siekiant spręsti tyrime iškeltas problemas ir sudaryti sąlygas įgyvendinti pateiktas metodines rekomendacijas dėl veiksmingesnio teismo proceso vedimo visa apimtimi, toliau pateikiami pasiūlymai dėl teisės aktų pakeitimų, skirtų tobulinti teismo proceso vedimą išskirtoje srityje, kurioje susiduriama su ilgiausia bylų nagrinėjimo trukme bei daugiausia iššūkių dėl menko teisinio reguliavimo lankstumo ir sudėtingo jo pritaikomumo šių dienų reikmėms, t. y. nagrinėjant baudžiamąsias bylas.

Žemiau pateikiamos Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 8², 246, 271, 290, 324, 325¹ straipsnių pakeitimo ir Kodekso papildymo XXI skyriaus 3 skirsniu įstatymo projekte siūlomos tokios naujos teisinio reguliavimo nuostatos:

1. Dėl bylų nagrinėjimo naudojant elektroninių ryšių technologijas

Priešingai nei civiliniame ir administraciniame procesuose, kuriuose procesinių veiksmų atlikimo ir bylos nagrinėjimo nuotolinis būdas taikomas kaip taisyklė, baudžiamajame procese tokia galimybė taikoma išimtiniais atvejais, kai to padaryti nėra galimybės įprasta tvarka ir esant tam tikroms minėtoms sąlygoms, nors technologiškai ir reguliavimo prasme galimybių dažniau taikyti nuotolinę formą yra. Iš dalies teisėjų pasirinkimą naudoti nuotolinį būdą procesiniams veiksams atlikti ir baudžiamajai bylai nagrinėti riboja BPK 8² straipsnio 2 dalies formuluotė tokio būdo naudojimą siejanti su išimtiniais atvejais, kai neįmanoma užtikrinti bylų nagrinėjimo įprasta tvarka. Tokia formuluotė, kurios nėra civilinį ir administracinį procesą reglamentuojančiuose teisės aktuose (CPK 175² straipsnyje, ABTĮ 13 straipsnyje numatyta galimybė naudoti informacinių ryšių technologijas proceso dalyvių dalyvavimui teismo posėdžiuose užtikrinti nenumatant, kad tai yra išimtiniai atvejai), riboja teisėjų diskreciją rinktis bylos nagrinėjimo būdą, kuris būtų efektyviausiais konkrečioje byloje. Todėl siūlytina atsisakyti perteklinio ribojimo, paliekant diskreciją teisėjui spręsti dėl nuotolinio būdo naudojimo atitinkamai pakeičiant BPK 8² straipsnio 2 dalį.

2. Dėl kaltinamojo akto paskelbimo ir dokumentų perskaitymo

Nors BPK numato galimybę prokurorui pristatyti kaltinamojo akto esmę, kai kaltinamasis aktas yra didelis, tačiau atliekant kokybinį tyrimą buvo nustatyta, kad pasitaiko atvejų, kai kaltinamasis aktas tiesiog skaitomas visas iš eilės. Teisėjams tokiu atveju rekomenduojama aktyviai valdyti procesą ir, numatant, kad tai gali užimti daug laiko, atkreipti prokuroro dėmesį į tai, kad būtų pateikiama tik kaltinamojo akto esmė. Tai ypač aktualu sudėtingose, didelės apimties bylose, kuriose dalyvauja keli kaltinamieji ir / ar inkriminuojamos kelios nusikalstamos veikos.

Siekiant efektyvesnio šios rekomendacijos įgyvendinimo praktikoje, galima būtų patikslinti BPK 271 str. formuluotę, numatant, kad prokuroras visais atvejais išdėsto tik kaltinimo esmę.

Baudžiamosios bylos nagrinėjimo teisme trukmę neretai ilgina visos bylos medžiagos paskelbimas ją išvardijant. Teisinio reguliavimo nuostatos dėl visų bylos dokumentų garsinimo, garso ir vaizdo įrašų perklausymo ir peržiūros itin ilgina proceso trukmę sudėtingose, didelės apimties bylose, t. y. riboja galimybę lanksčiai reaguoti į daugialypes procesines situacijas ir kryptingai vesti teismo procesą. Atitinkamai rekomenduojama atsisakyti šio formalaus veiksmo, jei nagrinėjimo teisme dalyviai pareiškia, kad su jais yra susipažinę ir jų išvardijimo neprašo. Norint įgyvendinti šią metodinę rekomendaciją, reikia pakeisti BPK 290 str.

Laikantis BPK 324 str. nurodytų reikalavimų, teisėjas savo pranešime turi išdėstyti bylos esmę, o ne skaityti visą apeliacinį skundą. Atitinkamai formaliu pertekliniu veiksmu, galinčiu ilginti proceso trukmę, laikytinas ir pagal esamą BPK 324 str. galimas viso pirmosios instancijos teismo nuosprendžio, kitų dokumentų ir / ar protokolų skaitymas (teismo iniciatyva ar šalių prašymu). Atitinkamai siūlytina patikslinti BPK 324 str.

3. Dėl bylų proceso kaltinamajam nedalyvaujant

Lietuvoje galiojantis teisinis reguliavimas dėl bylų proceso kaltinamajam nedalyvaujant, nurodant BPK, kad nagrinėti bylą, kai nedalyvauja kaltinamasis, leidžiama tik tuo atveju, jeigu jis yra ne Lietuvos Respublikos teritorijoje ir vengia atvykti į teismą (246 str. 1 d.), yra griežtesnis nei metodinėse rekomendacijose ir lyginamojoje analizėje aptarti tarptautiniai ir ES reikalavimai procesui *in absentia*. Todėl, siekiant užtikrinti spartesnę bylų nagrinėjimą ir teisinio reguliavimo dėl proceso *in absentia* taikymo aiškumą, būtini atitinkami BPK 246 str. pakeitimai.

4. Dėl apeliacinės bylos nagrinėjimo rašytinio proceso tvarka

Bylos nagrinėjimas rašytinio proceso tvarka ne tik sudaro prielaidas racionaliai naudoti valstybės ir procese dalyvaujančių asmenų išteklius, bet ir akivaizdžiai prisideda prie proceso greitumo principo įgyvendinimo. Atsižvelgiant į tai, siūlytina plėsti rašytinės apeliacijos galimybes, BPK 325¹ straipsnyje atsisakant dalies ją ribojančių sąlygų. Taip pat siūlytina atsisakyti BPK 325¹ straipsnio 4 dalyje numatyto ribojimo, kad rašytinis apeliacinis procesas nėra galimas, jeigu bent vienas proceso dalyvis prašo nagrinėti bylą žodinio proceso tvarka.

5. Dėl sutarimo (sandėrio) dėl bausmės formos įtvirtinimo

Remiantis atlikta užsienio šalių gerosios praktikos ir tarptautinių teismų praktikos analize bei atsižvelgiant į kitų šalių baudžiamojo proceso reguliavimo ir gerosios praktikos taikymo apimties galimybes Lietuvoje pagal galiojančią konstitucinę doktriną, atkreiptinas dėmesys į gerąją praktiką dėl supaprastintų baudžiamojo proceso formų ir rekomenduotina svarstyti tam tikros sutarimo (derybų) procedūros formos įtvirtinimą, siekiant efektyviau nagrinėti baudžiamąsias bylas.

Lietuvoje jau būta iniciatyvų įvesti sutarimo (derybų) institutą (2010 m., 2014 m. įstatymų leidybos iniciatyvos), tačiau tam nebuvo pritarta. Vis dėlto situacijai keičiantis ir plačiau suprantant, kad yra galimi įvairūs modifikuoti standartinio sutarimo (derybų) modelio variantai, įskaitant variantą su teismo kontrole ir kitais saugikliais, prie šio klausimo vertėtų grįžti.

Manytina, kad Lietuvoje kaip tam tikra sandėrio forma (angl. *plea bargaining*) gali būti svarstomas sutarimo procesas, kuriame vykėtų derybos dėl bausmės. Tokia sandėrio forma labiau atlieptų tiesos nustatymo ir aktyvaus teismo doktrinos reikalavimus. Siekiant baudžiamojo proceso pagreitinimo ir jo efektyvinimo, būtina ištirti galimo sutarimo (sandėrio) dėl bausmės proceso suderinamumą su jau esamomis supaprastintomis baudžiamojo proceso formomis, atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės institutu.

Detalesni patikslinimai dėl šio instituto taikymo sąlygų, formų, taip pat dėl kokio sunkumo nusikalstamų veikų jis būtų galimas, dėl pateikiamų teismui duomenų (įrodymų) apimties ir kt. klausimų galimi tik po išsamių konsultacijų su visomis suinteresuotomis šalimis.

Aptarti pakeitimai išdėstyti Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 8², 246, 271, 290, 324, 325¹ straipsnių pakeitimo ir Kodekso papildymo XXI skyriaus 3 skirsniu įstatyme, kurio projektas pateikiamas žemiau:

PROJEKTAS

LIETUVOS RESPUBLIKOS BAUDŽIAMOJO PROCESO KODEKSO 8², 246, 271, 290, 324, 325¹ STRAIPSNIŲ PAKEITIMO IR KODEKSO PAPILDYMO XXI SKYRIAUS 3 SKIRSNIU ĮSTATYMAS

1 straipsnis. 8² straipsnio pakeitimas.

Pakeisti 8² straipsnio 2 dalį ir ją išdėstyti taip:

2. Bylų nagrinėjimas ir proceso dalyvių, liudytojų, ekspertų, specialistų, vertėjų ir kitų dalyvaujančių byloje asmenų dalyvavimas teismo posėdžiuose, jei yra tam tinkamos techninės galimybės, gali būti užtikrinama naudojant informacines ir elektroninių ryšių technologijas (per vaizdo konferencijas), kai pagrįstai manoma, kad tokiu būdu byla bus išnagrinėta greičiau, tai netrukdydys išsamiai ir objektyviai ištirti visas bylos aplinkybes ir bus užtikrintos proceso dalyvių teisės. Šį klausimą teismas paprastai išsprendžia nutartimi iki bylos nagrinėjimo teismo posėdyje. Ši

nutartis yra neskundžiama. Šios dalies nuostatos netaikomos tais atvejais, kai prokuroras, nukentėjusysis ir (ar) jo atstovas, kaltinamasis, jo atstovas pagal įstatymą ir (ar) gynėjas, civilinis ieškovas, civilinis atsakovas ir (ar) jų atstovai pateikia nesutikimą dėl bylos nagrinėjimo naudojant informacines ir elektroninių ryšių technologijas (vaizdo konferencijas).

2 straipsnis. 246 straipsnio pakeitimas.

Pakeisti 246 straipsnio 1 dalį ir ją išdėstyti taip:

„1. Byla pirmosios instancijos teismo posėdyje nagrinėjama dalyvaujant kaltinamajam, kuriam atvykti į teismą privaloma. Nagrinėti bylą, kai nedalyvauja kaltinamasis, leidžiama tik tuo atveju, jeigu kaltinamasis yra informuotas apie bylos nagrinėjimą teisme ir vengia atvykti į teismą. Kaltinamojo, kuris negali atvykti į teismą, kuriame nagrinėjama byla, arba kuris yra laikomas laisvės atėmimo vietų įstaigoje, dalyvavimas teismo posėdyje gali būti užtikrinamas garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonėmis.“

3 straipsnis. 271 straipsnio pakeitimas.

Pakeisti 271 straipsnio 1 dalį ir ją išdėstyti taip:

„1. Įrodymų tyrimas pradamas kaltinamojo akto paskelbimu, kuriame prokuroras išdėsto kaltinimo esmę.“

4 straipsnis. 290 straipsnio pakeitimas.

Pakeisti 290 straipsnį ir jį išdėstyti taip:

„290 straipsnis. Dokumentų perskaitymas ir apžiūra

1. Įrodymų tyrimo metu teisiamojo posėdžio pirmininkas paskelbia išvardydamas ikiteisminio tyrimo ir nagrinėjimo teisme metu gautus bei prie bylos pridėtus dokumentus, turinčius reikšmės bylai nagrinėti. Kai tai būtina bylos aplinkybėms išsamiai ištirti, nagrinėjimo teisme dalyvių prašymu ar teismo iniciatyva šie dokumentai ar jų dalys paskelbiami perskaitant ir apžiūrimi. Nagrinėjimo teisme dalyvių prašymai šiais klausimais išsprendžiami teismo nutartimi.

2. Ikiteisminio tyrimo ir nagrinėjimo teisme metu gauti ir prie bylos pridėti dokumentai, turintys reikšmės bylai nagrinėti, gali būti neskelbiami juos išvardijant, jeigu nagrinėjimo teisme dalyviai pareiškia, kad su jais yra susipažinę ir jų išvardijimo neprašo.

3. Įrodymų tyrimo teisme metu gali būti perklausomi ir peržiūrimi garso ar vaizdo įrašai, kurie buvo padaryti atliekant ikiteisminį tyrimą.“

5 straipsnis. 324 straipsnio pakeitimas.

Pakeisti 324 straipsnį ir jį išdėstyti taip:

„324 straipsnis. Bylos nagrinėjimas apeliacinės instancijos teismo posėdyje

1. Kolegijos pirmininkas pradeda posėdį, paskelbia, kokia byla, dėl kieno apeliacinio skundo ir dėl kokio teismo nuosprendžio nagrinėjama. Po to kolegijos pirmininkas patikrina, kas atvyko į posėdį, ar apie bylos nagrinėjimo laiką buvo pranešta asmenims, nurodytiems šio Kodekso 322 straipsnyje. Atvykę liudytojai iš teismo posėdžių salės pašalinami. Po to kolegijos pirmininkas paskelbia bylą nagrinėjančių teisėjų, dalyvaujančių posėdyje prokurorų, gynėjų, atstovų, ekspertų, specialistų, vertėjų ir posėdžio sekretoriaus vardus ir pavardes ir paklausia į posėdį atvykusius asmenis, ar jie turi pareiškimų dėl nušalinimo. Tokius pareiškimus teismas išnagrinėja šio Kodekso 57–59 ir 61 straipsniuose nustatyta tvarka. Teismas nusprendžia, ar galima nagrinėti bylą, jei kas nors iš proceso dalyvių neatvyko. Šis sprendimas priimamas vadovaujantis šio Kodekso 266 straipsnyje nustatytomis taisyklėmis.

2. Kolegijos pirmininkas atvykusiems į posėdį asmenims išaiškina jų teises ir pareigas ir paklausia, ar jie turi prašymų. Šie asmenys gali prašyti, kad teismas pakviestų į posėdį liudytojus, nukentėjusiuosius, ekspertus, specialistus ar išreikautų bylai nagrinėti reikalingą medžiagą. Dėl pareikštų prašymų teismas priima motyvuotą nutartį. Jeigu prašymui patenkinti reikia papildomai laiko, teismas gali padaryti bylos nagrinėjimo pertrauką.

3. Bylos nagrinėjimas iš esmės pradedamas vieno iš teisėjų pranešimu, kuriame jis išdėsto bylos esmę.

4. Kai teismui pateikiama papildoma medžiaga, kolegijos pirmininkas ar kitas teisėjas ją balsu perskaito ir perduoda susipažinti proceso dalyviams, jeigu šie to prašo.

5. Apeliacinės instancijos teismas gali atlikti įrodymų tyrimą. Įrodymų tyrimas atliekamas ir atnaujinamas pagal šio Kodekso XXI skyriuje nustatytas taisykles. Prireikus įrodymų tyrimas gali būti atnaujintas ir baigiamųjų kalbų metu bei priimant nuosprendį ar nutartį.

6. Jeigu ikiteisminio tyrimo metu nenustatytos tokios aplinkybės, kurių nenustatė ir pirmosios instancijos teismas, o apeliacinės instancijos teismo posėdyje jas nustatyti sunku, apeliacinės instancijos teismas įpareigoja ikiteisminio tyrimo teisėją ar prokurorą organizuoti ar atlikti reikiamus tyrimo veiksmus. Kol šie veiksmai bus atlikti, jeigu reikia, gali būti padaryta bylos nagrinėjimo pertrauka.

7. Baigiamosios kalbos prasideda apeliančių kalbomis. Jeigu yra prokuroro, nukentėjusiojo ar jo atstovo skundas, pirmiausia kalba šie asmenys, pirmas iš jų – padavęs skundą. Kitais atvejais pirmiausia kalba nuteistasis, išteisintasis, asmuo, kuriam byla nutraukta, jo gynėjas ir atstovas pagal įstatymą, pirmas iš jų – padavęs skundą. Po to baigiamąsias kalbas pasako kiti proceso dalyviai. Baigiamąsias kalbas pasakę proceso dalyviai turi teisę atsikirsti ir pasakyti pastabas dėl to, kas buvo pasakyta per pirmesnes kalbas. Paskutinis atsikerta ir pasako pastabas nuteistasis, išteisintasis, asmuo, kuriam byla nutraukta, arba jo gynėjas ar atstovas pagal įstatymą. Po baigiamųjų kalbų nuteistajam, išteisintajam ar asmeniui, kuriam byla nutraukta, suteikiamas paskutinis žodis.“

6 straipsnis 325¹ straipsnio pakeitimas.

Pakeisti 325¹ straipsnio 1 dalį ir ją išdėstyti taip:

„1. Kai nėra šio straipsnio 4 dalyje nurodytų aplinkybių, byla nagrinėjama rašytinio proceso tvarka. Sprendimą dėl bylos nagrinėjimo rašytinio proceso tvarka priima bylai nagrinėti sudaryta teisėjų kolegija ir prireikus pakeičia bylos nagrinėjimo laiką.“

Pakeisti 325¹ straipsnio 4 dalį ir ją išdėstyti taip:

„4. Apeliacinės instancijos teisme byla negali būti nagrinėjama rašytinio proceso tvarka, kai:

1) apeliacinis skundas paduotas nuteistojo, išteisintojo ar asmens, kuriam byla nutraukta, padėtį bloginančiais pagrindais, šio Kodekso 328 straipsnio 3 punkte arba 329 straipsnyje nurodytais pagrindais arba tuo pagrindu, kad nuteistajam turėjo būti taikomos priverčiamosios medicinos prievartos priemonės, arba

2) bylą pirmosios instancijos tvarka nagrinėjo apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų kolegija, arba

3) byloje būtina atlikti įrodymų tyrimą arba išklaudyti žodinius proceso dalyvių paaiškinimus.“

7 straipsnis. XXXI skyriaus papildymas nauju skirsniu.

Papildyti XXXI skyrių trečiuoju skirsniu „Sutarimas dėl bausmės“.

P.S. Remiantis atlikta užsienio šalių gerosios praktikos ir tarptautinių teismų praktikos analize bei atsižvelgiant į kitų šalių baudžiamojo proceso reguliavimo ir gerosios praktikos taikymo apimties galimybes Lietuvoje pagal galiojančią konstitucinę doktriną, atkreiptinas dėmesys į gerąją praktiką dėl supaprastintų baudžiamojo proceso formų ir rekomenduotina svarstyti tam tikros sutarimo (derybų) procedūros formos įtvirtinimą, siekiant efektyviau nagrinėti baudžiamąsias bylas.

Lietuvoje jau būta iniciatyvų įvesti sutarimo (derybų) institutą (2010 m., 2014 m. įstatymų leidybos iniciatyvos), tačiau tam nebuvo pritarta. Vis dėlto situacijai keičiantis ir plačiau suprantant, kad yra galimi įvairūs modifikuoti standartinio sutarimo (derybų) modelio variantai, įskaitant variantą su teismo kontrole ir kitais saugikliais, prie šio klausimo vertėtų grįžti.

Manytina, kad Lietuvoje kaip tam tikra sandėrio forma (angl. *plea bargaining*) gali būti svarstomas sutarimo procesas, kuriame vykėtų derybos dėl bausmės. Tokia sandėrio forma labiau atlieptų tiesos nustatymo ir aktyvaus teismo doktrinos reikalavimus. Siekiant baudžiamojo proceso pagreitinimo ir jo efektyvinimo, būtina ištirti galimo sutarimo (sandėrio) dėl bausmės proceso

suderinamumą su jau esamomis supaprastintomis baudžiamojo proceso formomis, atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės institutu.

Detalesni patikslinimai dėl šio instituto taikymo sąlygų, formų, taip pat dėl kokio sunkumo nusikalstamų veikų jis būtų galimas, dėl pateikiamų teismui duomenų (įrodymų) apimties ir kt. klausimų galimi tik po išsamių konsultacijų su visomis suinteresuotomis šalimis.

8 straipsnis. Įstatymo įsigaliojimas ir įgyvendinimas

Šis įstatymas įsigalioja 2024 m. sausio 1 d.

Skelbiu šį Lietuvos Respublikos Seimo priimtą įstatymą.

Respublikos Prezidentas

PROJEKTO LYGINAMASIS VARIANTAS

1 straipsnis. 8² straipsnio pakeitimas.

Pakeisti 8² straipsnio 2 dalį ir ją išdėstyti taip:

2. ~~Išimtiniais atvejais, kai neįmanoma užtikrinti bylų nagrinėjimo šiame Kodekse nustatyta įprasta tvarka, bylų~~ Bylų nagrinėjimas ir proceso dalyvių, liudytojų, ekspertų, specialistų, vertėjų ir kitų dalyvaujančių byloje asmenų dalyvavimas teismo posėdžiuose, jei yra tam tinkamos techninės galimybės, gali būti užtikrinama naudojant informacines ir elektroninių ryšių technologijas (per vaizdo konferencijas), kai pagrįstai manoma, kad tokiu būdu byla bus išnagrinėta greičiau, tai netrukdydys išsamiai ir objektyviai ištirti visas bylos aplinkybes ir bus užtikrintos proceso dalyvių teisės. Šį klausimą teismas paprastai išsprendžia nutartimi iki bylos nagrinėjimo teismo posėdyje. Ši nutartis yra neskundžiama. Šios dalies nuostatos netaikomos tais atvejais, kai prokuroras, nukentėjusysis ir (ar) jo atstovas, kaltinamasis, jo atstovas pagal įstatymą ir (ar) gynėjas, civilinis ieškovas, civilinis atsakovas ir (ar) jų atstovai pateikia nesutikimą dėl bylos nagrinėjimo naudojant informacines ir elektroninių ryšių technologijas (vaizdo konferencijas).

2 straipsnis. 246 straipsnio pakeitimas.

Pakeisti 246 straipsnio 1 dalį ir ją išdėstyti taip:

„1. Byla pirmosios instancijos teismo posėdyje nagrinėjama dalyvaujant kaltinamajam, kuriam atvykti į teismą privaloma. Nagrinėti bylą, kai nedalyvauja kaltinamasis, leidžiama tik tuo atveju, jeigu kaltinamasis **yra informuotas apie bylos nagrinėjimą teisme** ~~ne Lietuvos Respublikos teritorijoje~~ ir vengia atvykti į teismą. Kaltinamojo, kuris negali atvykti į teismą, kuriame nagrinėjama byla, arba kuris yra laikomas laisvės atėmimo vietų įstaigoje, dalyvavimas teismo posėdyje gali būti užtikrinamas garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonėmis.“

3 straipsnis. 271 straipsnio pakeitimas.

„1. Įrodymų tyrimas pradedamas kaltinamojo akto paskelbimu, **kuriame prokuroras išdėsto kaltinimo esmę**. ~~Jį balsu perskaito prokuroras. Jeigu kaltinamasis aktas yra didelis, jo turinį prokuroras gali išdėstyti sutrumpintai, nurodydamas kaltinimo esmę.~~“

4 straipsnis. 290 straipsnio pakeitimas.

Pakeisti 290 straipsnį ir jį išdėstyti taip:

„290 straipsnis. Dokumentų perskaitymas ir apžiūra

1. Įrodymų tyrimo metu teisiamojo posėdžio pirmininkas paskelbia išvardydamas ikiteisminio tyrimo ir nagrinėjimo teisme metu gautus bei prie bylos pridėtus dokumentus, turinčius reikšmės bylai nagrinėti. Kai tai būtina bylos aplinkybėms išsamiai ištirti, nagrinėjimo teisme dalyvių prašymu ar teismo iniciatyva šie dokumentai ar jų dalys paskelbiami perskaitant ir apžiūrimi. Nagrinėjimo teisme dalyvių prašymai šiais klausimais išsprendžiami teismo nutartimi.

2. Ikiteisminio tyrimo ir nagrinėjimo teisme metu gauti ir prie bylos pridėti dokumentai, turintys reikšmės bylai nagrinėti, gali būti neskelbiami juos išvardijant, jeigu nagrinėjimo teisme dalyviai pareiškia, kad su jais yra susipažinę ir jų išvardijimo neprašo.

2 3. Įrodymų tyrimo teisme metu gali būti perklausomi ir peržiūrimi garso ar vaizdo įrašai, kurie buvo padaryti atliekant ikiteisminį tyrimą.“

5 straipsnis. 324 straipsnio pakeitimas.

Pakeisti 324 straipsnį ir jį išdėstyti taip:

„324 straipsnis. Bylos nagrinėjimas apeliacinės instancijos teismo posėdyje

1. Kolegijos pirmininkas pradeda posėdį, paskelbia, kokia byla, dėl kieno apeliacinio skundo ir dėl kokio teismo nuosprendžio nagrinėjama. Po to kolegijos pirmininkas patikrina, kas atvyko į posėdį, ar apie bylos nagrinėjimo laiką buvo pranešta asmenims, nurodytiems šio Kodekso 322 straipsnyje. Atvykę liudytojai iš teismo posėdžių salės pašalinami. Po to kolegijos pirmininkas paskelbia bylą nagrinėjančių teisėjų, dalyvaujančių posėdyje prokurorų, gynėjų, atstovų, ekspertų, specialistų, vertėjų ir posėdžio sekretoriaus vardus ir pavardes ir paklausia į posėdį atvykusius asmenis, ar šie turi pareiškimų dėl nušalinimo. Tokius pareiškimus teismas išnagrinėja šio Kodekso 57–59 ir 61 straipsniuose nustatyta tvarka. Teismas nusprendžia, ar galima nagrinėti bylą, jei kas nors iš proceso dalyvių neatvyko. Šis sprendimas priimamas vadovaujantis šio Kodekso 266 straipsnyje nustatytomis taisyklėmis.

2. Kolegijos pirmininkas atvykusiems į posėdį asmenims išaiškina jų teises ir pareigas ir paklausia, ar jie turi prašymų. Šie asmenys gali prašyti, kad teismas pakviestų į posėdį liudytojus, nukentėjusiuosius, ekspertus, specialistus ar išreikalautų bylai nagrinėti reikalingą medžiagą. Dėl pareiktų prašymų teismas priima motyvuotą nutartį. Jeigu prašymui patenkinti reikia papildomai laiko, teismas gali padaryti bylos nagrinėjimo pertrauką.

3. Bylos nagrinėjimas iš esmės pradedamas vieno iš teisėjų pranešimu, kuriame jis išdėsto bylos esmę.

~~4. Teismo iniciatyva arba proceso dalyvių prašymu gali būti perskaitytas pirmosios instancijos teismo nuosprendis ir kiti toje byloje priimti nuosprendžiai arba nutartys, taip pat pirmosios instancijos teismo teisiamojo posėdžio protokolas arba jo dalys.~~

~~5.~~ 4. Kai teismui pateikiama papildoma medžiaga, kolegijos pirmininkas ar kitas teisėjas ją balsu perskaito ir perduoda susipažinti proceso dalyviams, jeigu šie to prašo.

~~6.~~ 5. Apeliacinės instancijos teismas gali atlikti įrodymų tyrimą. Įrodymų tyrimas atliekamas ir atnaujinamas pagal šio Kodekso XXI skyriuje nustatytas taisykles. Prireikus įrodymų tyrimas gali būti atnaujintas ir baigiamųjų kalbų metu bei priimant nuosprendį ar nutartį.

~~7.~~ 6. Jeigu ikiteisminio tyrimo metu nenustatytos tokios aplinkybės, kurių nenustatė ir pirmosios instancijos teismas, o apeliacinės instancijos teismo posėdyje jas nustatyti sunku, apeliacinės instancijos teismas įpareigoja ikiteisminio tyrimo teisėją ar prokurorą organizuoti ar atlikti reikiamus tyrimo veiksmus. Kol šie veiksmai bus atlikti, jeigu reikia, gali būti padaryta bylos nagrinėjimo pertrauka.

~~8.~~ 7. Baigiamosios kalbos prasideda apeliančių kalbomis. Jeigu yra prokuroro, nukentėjusiojo ar jo atstovo skundas, pirmiausia kalba šie asmenys, pirmas iš jų – padavęs skundą. Kitais atvejais pirmiausia kalba nuteistasis, išteisintasis, asmuo, kuriam byla nutraukta, jo gynėjas ir atstovas pagal įstatymą, pirmas iš jų – padavęs skundą. Po to baigiamąsias kalbas pasako kiti proceso dalyviai. Baigiamąsias kalbas pasakę proceso dalyviai turi teisę atsikirsti ir pasakyti pastabas dėl to, kas buvo pasakyta per pirmesnes kalbas. Paskutinis atsikerta ir pasako pastabas nuteistasis, išteisintasis, asmuo, kuriam byla nutraukta, arba jo gynėjas ar atstovas pagal įstatymą. Po baigiamųjų kalbų nuteistajam, išteisintajam ar asmeniui, kuriam byla nutraukta, suteikiamas paskutinis žodis.“

6 straipsnis. 325¹ straipsnio pakeitimas.

6.1. Pakeisti 325¹ straipsnio 1 dalį ir ją išdėstyti taip:

~~„1. Kai apeliacinis skundas paduotas dėl pirmosios instancijos teismo nutarties arba tik šio Kodekso 327 straipsnyje, 328 straipsnio 1, 2 ar 4 punkte nurodytais pagrindais ir nėra šio straipsnio~~

4 dalyje nurodytų aplinkybių, byla nagrinėjama rašytinio proceso tvarka. Sprendimą dėl bylos nagrinėjimo rašytinio proceso tvarka priima bylai nagrinėti sudaryta teisėjų kolegija ir prireikus pakeičia bylos nagrinėjimo laiką.“

6.2. Pakeisti 325¹ straipsnio 4 dalį ir ją išdėstyti taip:

„4. Apeliacinės instancijos teisme byla negali būti nagrinėjama rašytinio proceso tvarka, kai:

1) apeliacinis skundas paduotas nuteistojo, išteisintojo ar asmens, kuriam byla nutraukta, padėtį bloginančiais pagrindais, šio Kodekso 328 straipsnio 3 punkte arba 329 straipsnyje nurodytais pagrindais arba tuo pagrindu, kad nuteistajam turėjo būti taikomos priverčiamosios medicinos prievartos priemonės, arba

~~2) proceso dalyvis prašo nagrinėti bylą žodinio proceso tvarka, arba~~

3) ~~2)~~ byla pirmosios instancijos tvarka nagrinėjo apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų kolegija, arba

4) ~~3)~~ byloje būtina atlikti įrodymų tyrimą arba išklausti žodinius proceso dalyvių paaiškinimus.“

7 straipsnis. XXXI skyriaus papildymas nauju skirsniu.

Papildyti XXXI skyrių trečiuoju skirsniu „Sutarimas dėl bausmės“.

8 straipsnis. Įstatymo įsigaliojimas ir įgyvendinimas

Šis įstatymas įsigalioja 2024 m. sausio 1 d.

Skelbiu šį Lietuvos Respublikos Seimo priimtą įstatymą.

Respublikos Prezidentas

5.2. APIBENDRINIMAS

Studijoje pateikti tokie Baudžiamojo proceso kodekso pakeitimai ir papildymai:

- dėl bylų nagrinėjimo naudojant elektroninių ryšių technologijas (BPK 8² straipsnio pakeitimas);
- dėl kaltinamojo akto paskelbimo ir dokumentų perskaitymo (BPK 271, 290 ir 324 str. pakeitimas);
- dėl bylų proceso kaltinamajam nedalyvaujant (BPK 246 str. pakeitimas);
- dėl apeliacinės bylos nagrinėjimo rašytinio proceso tvarka (BPK 325¹ straipsnio pakeitimas);
- dėl sutarimo (sandėrio) dėl bausmės formos įtvirtinimo (BPK XXXI skyriaus papildymas nauju skirsniu).

5.3. SUMMARY OF AMENDMENTS TO THE LEGAL ACTS

The following amendments and supplements to the Code of Criminal Proceedings (CCP) are provided in the study:

- concerning the proceedings using electronic communication technologies (amendment of Article 8² of the CCP);
- concerning pronouncement of the indictment and reading of case file (amendment of Articles 271, 290 and 324 of the CCP);
- concerning the proceedings *in absentia* (amendment of Article 246 of the CCP);
- concerning the written appeal proceedings (amendment of Article 325¹ of the CCP);
- concerning the plea agreement (bargaining) procedure (introducing new chapter in the Section XXI of the CCP).

PRIEDAS I. INTERVIU SU PROCESO DALYVIAIS ATLIKIMO PROTOKOLAS

Nr.	Respondentų kategorija	Data	Vieta/ būdas	Pradžia	Pabaiga	Interviu vedė	Duomenų fiksavimo būdas
1.	Teisėja (-s), 1 inst., apylinkės teismas, nedidelis teismas	2021 11 18	Zoom	14.00	15.05	M. Šalčius	Užrašai
2.	Teisėja (-s), 1 inst., vienas iš didžiausių teismų, didelė patirtis baudž. byloje	2021 12 10	Tele fonu	11.00	12.26	M. Šalčius	Užrašai
3.	Teisėja (-s), vienas iš didžiausių apygardos teismų, vadovavimo baudž. bylų skyriui ar teismui patirtis	2021 11 17	Kau nas	14.00	15.35	S. Mulevičienė ir R. Molienė	Garso įrašas (diktofonas) ir užrašai
4.	Teisėja (-s), regiono apygardos teismas, nedidelė patirtis	2021 12 13	Zoom	13.00	14.20	S. Mulevičienė	Zoom vaizdo įrašas ir užrašai
5.	Teisėja (-s), Lietuvos apeliacinis teismas, didelė baudž. bylų nagrinėjimo patirtis, mokslininko patirtis	2021 12 07	Vil nius	13.30	15.10	S. Mulevičienė	Garso įrašas (diktofonas) ir užrašai
6.	Teisėja (-s), Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, specializacija – baudž. bylų nagrinėjimas	2021 11 09	Vil nius	10.10	11.40	J. Zajančkauskienė	Garso įrašas ir užrašai
7.	Advokatė (-s), specializacija – baudž. bylos, didelė patirtis įv. instancijų teismuose	2021 11 19	Vil nius	20.00	21.30	J. Zajančkauskienė	Garso įrašas ir užrašai
8.	Prokurorė (-s), vienas iš didžiųjų miestų	2021 11 15	Kau nas	13.00	14.20	M. Šalčius	Garso įrašas ir užrašai
9.	Posėdžių sekretorė (-ius), 1 inst., vienas iš didžiausių teismų	2021 12 07	Vil nius	17.00	17.40	R. Molienė	Garso įrašas ir užrašai
10.	Posėdžių sekretorė (-ius), apygardos teismas, vienas iš didžiausių teismų	2021 11 17	Kau nas	16.35	17.10	S. Mulevičienė ir R. Molienė	Garso įrašas (diktofonas) ir užrašai
11.	Teisėjo padėjėja (-s)	2021 11 17	Kau nas	15.35	16.25	S. Mulevičienė ir R. Molienė	Garso įrašas (diktofonas) ir užrašai

PRIEDAS II. STEBĖTŲ TEISMO POSĖDŽIŲ SUVESTINĖ

Eilės Nr.	Bylos Nr.	Teismas	Tipas	Posėdžio forma	Data	Stebėtojai
1.	1-806-946/2022	Kauno apylinkės teismas	Baudžiamoji byla	„Gyvai“	2022-03-31	Marijus Šalčius
2.	1-35-720/2022	Kauno apylinkės teismas	Baudžiamoji byla	„Gyvai“	2022-02-28	Marijus Šalčius
3.	1-786-946/2022	Kauno apylinkės teismas	Baudžiamoji byla	„Gyvai“	2022-03-31	Marijus Šalčius
4.	1-87-1127/2022	Kauno apylinkės teismas	Baudžiamoji byla	„Gyvai“	2022-02-25	Marijus Šalčius
5.	1-459-667/2022	Kauno apylinkės teismas	Baudžiamoji byla	„Gyvai“	2022-02-28	Marijus Šalčius
6.	1A-281-923/2022	Kauno apylinkės teismas	Baudžiamoji byla	„Gyvai“	2022-03-30	Marijus Šalčius
7.	1-64-954/2022	Kauno apylinkės teismas	Baudžiamoji byla	„Gyvai“	2022-02-24	Marijus Šalčius
8.	1A-291-290/2022	Kauno apylinkės teismas	Baudžiamoji byla	„Gyvai“	2022-03-30	Marijus Šalčius
9.	1A-228-813/2022	Kauno apylinkės teismas	Baudžiamoji byla	„Gyvai“	2022-02-28	Marijus Šalčius
10.	1-01-1-15875-2015-7	Vilniaus m. apylinkės teismas	Baudžiamoji byla	Mišrus	2022-02-23	Jolanta Zajančkauskienė ir Salvija Mulevičienė
11.	1-85-1034/2022	Vilniaus m. apylinkės teismas	Baudžiamoji byla	„Gyvai“	2022-03-02	Jolanta Zajančkauskienė
12.	1-1437-1131/2022	Vilniaus m. apylinkės teismas	Baudžiamoji byla	„Gyvai“	2022-05-25	Salvija Mulevičienė
13.	1-765-1131/2022	Vilniaus m. apylinkės teismas	Baudžiamoji byla	„Gyvai“	2022-02-17	Jolanta Zajančkauskienė
14.	1-01-1-43211-2019-6	Kauno apygardos teismas	Baudžiamoji byla	„Gyvai“	2022-02-28	Marijus Šalčius
15.	1-68-908/2022	Vilniaus apygardos teismas	Baudžiamoji byla	Mišrus	2022-04-01	Jolanta Zajančkauskienė
16.	1-65-929/2022	Vilniaus apygardos teismas	Baudžiamoji byla	Mišrus	2022-03-10	Jolanta Zajančkauskienė
17.	1A-289-1020/2022	Lietuvos apeliacinis teismas	Baudžiamoji byla	Mišrus	2022-06-29	Jolanta Zajančkauskienė
18.	1A-51-1020/2022	Lietuvos apeliacinis teismas	Baudžiamoji byla	Mišrus	2022-06-28	Salvija Mulevičienė
19.	1A-238-626/2022	Lietuvos apeliacinis teismas	Baudžiamoji byla	Mišrus	2022-06-28	Salvija Mulevičienė
20.	1A-231-449/2022	Lietuvos apeliacinis teismas	Baudžiamoji byla	Gyvai	2022-06-28	Salvija Mulevičienė
21.	1A-190-1020/2022	Lietuvos apeliacinis teismas	Baudžiamoji byla	Mišrus	2022-06-30	Jolanta Zajančkauskienė
22.	1A-178-870/2022	Lietuvos apeliacinis teismas	Baudžiamoji byla	Mišrus	2022-03-03	Reda Molienė ir Salvija Mulevičienė

23.	1A-22-487/2022	Lietuvos apeliacinis teismas	Baudžiamoji byla	Mišrus	2022-06-28	Reda Molienė
24.	1A-231-449/2022	Lietuvos apeliacinis teismas	Baudžiamoji byla	„Gyvai“	2022-06-27	Salvija Mulevičienė
25.	1S-185-843/2022	Lietuvos apeliacinis teismas	Baudžiamoji byla	Mišrus	2022-06-27	Salvija Mulevičienė
26.	II-162-1128/2022	Vilniaus m. apylinkės teismas	Administracinė o nusižengimo byla	Mišrus	2022-02-17	Salvija Mulevičienė ir Jolanta Zajančkauskienė
27.	eI3-797-764/2022	Vilniaus apygardos administracinis teismas	Administracinė byla	Mišrus	2022-04-05	Salvija Mulevičienė ir Reda Molienė
28.	eI2-2385-535/2022	Vilniaus apygardos administracinis teismas	Administracinė byla	Mišrus	2022-04-05	Reda Molienė
29.	e2-1023-640/2022	Vilniaus apygardos teismas	Civilinė byla	Mišrus	2022-06-21	Reda Molienė
30.	e2fb-11667-1094/2022	Vilniaus miesto apylinkės teismas	Civilinė byla	„Gyvai“	2022-06-27	Salvija Mulevičienė
31. Analizuotos priežastys, kodėl neįvyko	1A-19-487/2022	Lietuvos apeliacinis teismas	Baudžiamoji byla	Posėdis neįvyko (buvo numatytas „mišrus“)	2022-06-29	Jolanta Zajančkauskienė
32. Analizuotos priežastys, kodėl neįvyko	1-69-574/2022	Vilniaus apygardos teismas	Baudžiamoji byla	Posėdis neįvyko (buvo numatytas „mišrus“)	2022-03-31	Jolanta Zajančkauskienė
33. Analizuotos priežastys, kodėl neįvyko	1-69-574/2022	Vilniaus apygardos teismas	Baudžiamoji byla	Posėdis neįvyko (buvo numatytas „mišrus“)	2022-04-07	Jolanta Zajančkauskienė

Questionnaire on conduct of criminal proceedings

Introduction

Context explanation. At present, Lithuania's criminal procedural laws lay down the requirements for the course of court proceedings and the court's actions in organising and conducting court proceedings, but there is a lack of more detailed provisions and/or methodological recommendations and reliable good practices, based on more adaptive approach to criminal proceedings that would enable the judge hearing the case to implement in practice the requirement of procedural laws to hear the case properly and in the shortest possible time.

The **aim of this questionnaire** is to identify the experience of other countries, including good practices that could be used for recommendations on improving the conduct of criminal court proceedings in Lithuania.

We will not store any private data of yours for the purpose of this study, your answers will be treated anonymously and only in the context of all other data.

Please answer the questions best as you can (based on your knowledge, experience, opinion and available information) and, if possible, provide relevant additional information in free form at the end of the questionnaire (where possible indicating sources in English, if not, in national language, with the link to the sources in your national language or English or German).

Questions

Q1. Regulatory framework. Which legal acts of your country lay down the requirements for the court (judge) actions in organising and conducting court proceedings in criminal cases in an efficient way? Code of Criminal Procedure or also in more details in some other legal acts or methodological recommendations, etc? Have separate courts elaborated some specific rules of organization of their activities and procedures (regarding distribution of criminal cases, planning of court hearings, monitoring of length of criminal proceedings, etc.) or only common rules for all courts are available?

Q2. Reforms. Has your country implemented any reforms or pilot projects (during the last 5 years) aimed at strengthening the conduct of criminal trials in more expeditious way and reducing delays in criminal proceedings? Could you indicate the main aspects (in English or your national language, or via the link to the source)?

Q3. Available procedures. What forms of criminal procedures are available in your country? Does your country have a "multi-track" approach to case management, where each criminal case is assigned to a specific procedure, depending on the complexity (or other factors) of the case? E.g. are there specific procedures for dealing with low complexity criminal cases or other simplified procedures not related to the complexity but to other factors? Could you describe it shortly and indicate the legal source (norms of Criminal Proceedings Code or similar in English or your national language if English translation is not available).

Q4. Time limits. Are there any concrete time limits set for various stages of criminal proceedings for courts? Are there any special rules (exemptions) for complex criminal cases ensuring the speedy conduct of trials and time limits specifically set for complex cases? If yes, who determines and on what criteria, which criminal case is complex and requires special attention?

Q5. Preparatory court hearing. Is there obligatory case planning hearing (e.g. preparatory hearing, preparatory meeting with prosecutors, defence lawyers) in criminal cases aimed to establish a clear timetable of the proceedings? In case it is not imperative, does it exist in a form of good practice or as result of methodological recommendations?

Q6. Case management. How is the judge's work with criminal cases organized: a) does a judge work (mostly) with only one criminal case at a time and only after conducting it takes (is assigned) a new case, or b) does a judge work with many incoming criminal cases simultaneously? How and where is this regulated?

Q7. Defence. Is the participation of advocate (defence lawyer) obligatory in all criminal cases during the entire procedure? Are there any exemptions with regard to the appeal procedure or any other exemptions? Are all situations/criteria of obligatory participation of advocate (defence lawyer) imperatively regulated in the Code of Criminal Procedure or is there any flexibility depending on defendant's will?

Q8. Examples. Could you indicate any examples from a) legal regulation, b) organizational or c) technical point of view that proved to be useful in ensuring more efficient criminal proceedings (in courts) in your country and could be considered as good practice example? (e.g. from legal regulation: *expedited procedures; possibility for parties to lodge a complaint regarding delays*; from organisational: *instruments for ensuring the timely participation of lawyers, calculation and monitoring of timeframes, chairman conducting monthly inspections of timeframes etc.*; from technical: *remote hearings, use of online solutions etc.*).

Q9. Good practices. Which measures and/or practices that are used in your country for ensuring the timely conduct of criminal procedures could be considered as effective means to avoid adjournments, shorten court hearings in criminal cases and thus respect time limits?

Q10. Available research. Could you indicate any research (analysis) carried out in your country assessing the main causes, reasons for delays in criminal proceedings and/or how the criminal procedural rules, practical or organisational tools impact the efficiency of conducting of criminal trials. Could you indicate any sources on this (in your national language or in English, German if available or via link to the source)?

PRIEDAS IV. UŽSIENIO ŠALIŲ POSĖDŽIŲ STEBĖJIMO APIBENDRINIMAI

Baudžiamųjų bylų posėdžių stebėseną Estijoje

2022 m. liepos 21 d., 9 val.

Bylos rūšis, tipas, teismas, bylos Nr.	Kaltinamųjų skaičius (nusikalstamų veikų skaičius; sudėtingumas)	Teisiamojo posėdžio etapas, forma (nuotolinė ar tiesioginė)	Teisiamojo posėdžio pradžia ir pabaiga	Teismo sudėtis (byla nagrinėta vieno teisėjo vienasmeniškai / teisėjų kolegijos)	Stebėtojai
Parnu apylinkės teismo Haapsalu teismo rūmai, b/b Nr. 1-22-3580/2022	1 kaltinamasis – fizinis asmuo. 1 veika. Dėl neteisėto didelio kiekio narkotinių medžiagų disponavimo (Estijos BK 184 str. 1 d.)	Hibridinis: teisiamasis ir prokuroras nuotoliu, teisėja tiesiogiai Teisiamasis posėdis pagal prokuroro teikimą patvirtinti susitarimą (angl. <i>plea agreement</i>)	Posėdžio pradžia: 9.10 Posėdžio pabaiga: 9.34 val. Pagal grafiką turėjo prasidėti 9 val.	Vienas teisėjas	Reda Molienė Salvija Mulevičienė

Posėdžių stebėsenos kriterijai

Eil. Nr.	Kriterijus	Stebėsenos rezultatas	Pastabos
1.	Teisėjo taikyti instrumentai, skirti koncentruotumui, teisėjo proceso valdymas (kokybė)	1.1. Teisėja užtikrintai vedė posėdį, gerai pasiruošusi, iš karto tikslinosi aplinkybes, citavo susižymėtas iš anksto susitarimo, kurį prašoma patvirtinti, vietas. 1.2. Kaltinamojo apklausoje buvo klausama apie esmines faktines aplinkybes, ar kaltinamasis jas žino, ar kaltinamasis supranta kaltinimą, ar sutinka su siūloma sankcija – lygtiniu nuteisimu su automobilio, grynųjų pinigų konfiskacija), ar suvokia lygtinio nuteisimo nevykdymo pasekmes. 1.3. Perteklinių veiksmų nepastebėta.	Daromas garso įrašas, esminiai parodymai fiksuojami teismo posėdžio protokole, kuris pridedamas prie bylos.
2.	Proceso dalyvių veiksmai, darantys įtaką trukmei	Visi dalyviai atvyko/prisijungė. Ir kaltinamasis, ir prokuroras kalbėjo labai trumpai, į teisėjos klausimus atsakinėjo koncentruotai.	Kaltinamasis prisijungė iš automobilio.
3.	Trukmė (esminių procesinių veiksmų)	Atliktų procesinių veiksmų trukmė: kaltinamojo asmenybės nustatymas, bylos pristatymas, teisių išaiškinimas – 4 min.; prokuroro teikimo pristatymas – 3 min.; kaltinamojo apklausa – 7 min.; nuosprendžio priėmimas pasitarimų kambaryje ir paskelbimas – 10 min.	
4.	Kiti veiksniai, kurie darė įtaką proceso koncentruotumui ir kokybei	Susitarimo (angl. <i>plea agreement</i>) institutas ir jo proceso schema leidžia nesudėtingas veikų nustatymo ir įrodinėjimo atžvilgiu bylas spręsti greitai, efektyviai.	Paskelbtas teismo nuosprendis yra trumpas, nurodoma kaltinimo esmė ir bausmė.
5.	Bendri pastebėjimai	Procesas vyko labai dalykiškai iš visų proceso dalyvių pusės. Juntamas suinteresuotumas bylą užbaigti greitai.	

2022 m. liepos 21 d., 9.45 val.

Bylos rūšis, tipas, teismas, bylos Nr.	Kaltinamųjų skaičius (nusikalstamų veikų skaičius; sudėtingumas)	Teisiamojo posėdžio etapas, forma (nuotolinė ar tiesioginė)	Teisiamojo posėdžio pradžia ir pabaiga	Teismo sudėtis (byla nagrinėta vieno teisėjo vienasmeniškai / teisėjų kolegijos)	Stebėtojai
Parnu apylinkės teismo Haapsalu teismo rūmai, b/b Nr. 1-22-3654/2022	1 nuteistasis – fizinis asmuo. 1 veika. Sankcijos pakeitimas.	Hibridinis: prokuroras nuotoliu, teisėja ir nuteistasis tiesiogiai. Posėdis dėl sankcijos pakeitimo nesumokėjus paskirtos baudos.	Posėdžio pradžia: 11.20 Posėdžio pabaiga: 11.34 val. Pagal grafiką turėjo prasidėti 9.45 val.	Vienas teisėjas	Reda Molienė Salvija Mulevičienė

Posėdžių stebėsenos kriterijai

Eil. Nr.	Kriterijus	Stebėsenos rezultatas	Pastabos
1.	Teisėjo taikyti instrumentai, skirti koncentruotumui, teisėjo proceso valdymas (kokybė)	1.1 Nuteistajam nustatytu laiku neatvykus į paskirtą posėdį teisėja aktyviai sprendė situaciją siekdama išnagrinėti bylą – teismo posėdžių sekretorė teisėjos pavedimu susisiekt su nuteistuoju ir išsiaiškino, kad jis supainiojo posėdžio datas. Pasiūlyta nuteistajam atvykti nedelsiant ir nutarta posėdį daryti tarpuose tarp kitų bylų nagrinėjimo, kai atvyks nuteistasis. 1.2 Teisėja gerai susipažinusi su situacija, iš karto klausinėjo nuteistojo, dėl kokių priežasčių jis nesumokėjo teismo paskirtos baudos, paaiškino kokios pasekmės ir kokios galimos alternatyvos (areštas arba viešieji darbai). 1.3 Perteklinių veiksmų nepastebėta. Nuteistajam pasirinkus viešuosius darbus teisėja iš karto priėmė nutartį dėl sankcijos pakeitimo.	Teisėja dalykiškai ir lanksčiai sprendė situaciją, kai nuteistasis paskirtu laiku neatvyko – sutiko grįžti į posėdžių salę, kai jis atvyks. Nuteistasis skubiai atvykęs padėjo teisėjai už supratingumą.
2.	Proceso dalyvių veiksmai, darantys įtaką trukmei	Nuteistasis neatvyko paskirtu laiku, tačiau posėdis nebuvo atidėtas, nes sutarta, kad nuteistasis nedelsiant atvyks.	
3.	Trukmė (esminių procesinių veiksmų)	Atliktų procesinių veiksmų trukmė: 14 min.	

2022 m. liepos 21 d., 11.30 val.

Bylos rūšis, tipas, teismas, bylos Nr.	Kaltinamųjų skaičius (nusikalstamų veikų skaičius; sudėtingumas)	Teisiamojo posėdžio etapas, forma (nuotolinė ar tiesioginė)	Teisiamojo posėdžio pradžia ir pabaiga	Teismo sudėtis (byla nagrinėta vieno teisėjo vienasmeniškai / teisėjų kolegijos)	Stebėtojai
Parnu apylinkės teismo Haapsalu teismo rūmai, b/b Nr. 1-22-3654/2022	1 kaltinamasis – fizinis asmuo. 1 veika. Pakartotinė vagystė (Estijos BK 25 str. 2 d., 199 str. 2 d. 9 p.)	Hibridinis: prokuroras nuotoliu, teisėja tiesiogiai Teisiamasis posėdis.	Posėdžio pradžia: 10.50. Posėdžio pabaiga: 11.05 val. Pagal grafiką	Vienas teisėjas	Reda Molienė Salvija Mulevičienė

			turėjo prasidėti nuo 11.30 val.		
--	--	--	--	--	--

Posėdžių stebėsenos kriterijai

Eil. Nr.	Kriterijus	Stebėsenos rezultatas	Pastabos
1.	Teisėjo taikyti instrumentai, skirti koncentruotumui, teisėjo proceso valdymas (kokybė)	<p>1.1. Teisėja aktyviai sprendė situaciją siekdama išnagrinėti bylą – kadangi kaltinamasis jau į vieną posėdį neatvyko dėl piktnaudžiavimo alkoholiu, teisėja pavedė teismo sekretorei susisiekti telefonu su teisiuuoju ir išsiaiškinti, ar jis ketina atvykti.</p> <p>1.2. Teisėja gerai susipažinusi su situacija, kaltinamojo problemomis, pati susisiekė su prokuroru ir ėmėsi veiksmų (skyrė atvesdinimą), kad užtikrintų bylos išnagrinėjimą kitame posėdyje.</p> <p>1.3. Perteklinių veiksmų nepastebėta. Operatyviai ir konstruktyviai išspręsti bylos nagrinėjimo atidėjimo, kito posėdžio datos ir atvesdinimo skyrimo klausimai.</p>	Šioje byloje turėjo dalyvauti vertėjas. Teismo posėdžio sekretorė, prieš kviesdama ateiti vertėją, telefonu paskambino kaltinamajam norėdama patikslinti, ar jis tikrai atvyks (nes bylos nagrinėjimas vieną kartą jau buvo atidėtas kaltinamajam neatvykus). Telefonu išsiaiškinus, kad kaltinamasis neatvyks, nes yra neblaivus, teisėja pradėjo posėdį ir su prokuroru sprendė dėl bylos nagrinėjimo atidėjimo ir kaltinamojo atvesdinimo. Teisėja nusakė situaciją, klausė prokuroro nuomonės, ar yra pagrindo manyti, kad atvesdinimas nėra būtinas procesui užtikrinti. Prokurorui pritarus atvesdinimo būtinybei, spęsta dėl šios priemonės taikymo.
2.	Proceso dalyvių veiksmai, darantys įtaką trukmei	<p>2.1. Nuteistasis neatvyko paskirtu laiku, todėl teko atidėti posėdį.</p> <p>2.2. Prokuroras su teisėja greitai suderino kitą posėdžio datą.</p>	
3.	Trukmė (esminių procesinių veiksmų)	Atliktų procesinių veiksmų trukmė: 15 min.	
4.	Kiti veiksniai, kurie darė įtaką proceso koncentruotumui ir kokybei		Estijos BPK 139 str., numatančiame galimybę atvesdinti asmenį į teismą, jei jis (ji) neatvyksta į teismo posėdį be svarbių priežasčių (1 d. 1 p.), yra įtvirtinta ir galimybė asmenį pristatyti į areštinę prieš teismo posėdį (ne ilgiau nei 48 val.), jei to reikia atitinkamiems procesiniams veiksams atlikti (5 d.). Teisėja pasinaudojo šia nuostata ir nusprendė skirti sulaikymą 24 val. prieš kitą posėdį, kad būtų užtikrinta, jog asmuo į teismą atvyks blaivus.

2022 m. liepos 21 d., 10.20 val.

Bylos rūšis, tipas, teismas, bylos Nr.	Kaltinamųjų skaičius (nusikalstamų veikų skaičius; sudėtingumas)	Teisiamojo posėdžio etapas, forma (nuotolinė ar tiesioginė)	Teisiamojo posėdžio pradžia ir pabaiga	Teismo sudėtis (byla nagrinėta vieno teisėjo vienasmeniškai / teisėjų kolegijos)	Stebėtojai
--	--	---	--	--	------------

Parnu apylinkės teismo Haapsalu teismo rūmai, b/b Nr. 4-22-2101/2022	1 kaltinamasis – fizinis asmuo. 1 veika.	Posėdis neįvyko , kaltinamajam neatvykus.	Pagal grafiką turėjo prasidėti 10.20 val.	Vienas teisėjas	Reda Molienė Salvija Mulevičienė
--	--	--	---	-----------------	-------------------------------------

2022 m. liepos 21 d., 11 val.

Bylos rūšis, tipas, teismas, bylos Nr.	Kaltinamųjų skaičius (nusikalstamų veikų skaičius; sudėtingumas)	Teisiamojo posėdžio etapas, forma (nuotolinė ar tiesioginė)	Teisiamojo posėdžio pradžia ir pabaiga	Teismo sudėtis (byla nagrinėta vieno teisėjo vienasmeniškai / teisėjų kolegijos)	Stebėtojai
Parnu apylinkės teismo Haapsalu teismo rūmai, b/b Nr. 4-22-2156/2022	1 kaltinamasis – fizinis asmuo. 1 veika.	Posėdis neįvyko , kaltinamajam neatvykus.	Pagal grafiką turėjo prasidėti 11 val.	Vienas teisėjas	Reda Molienė Salvija Mulevičienė

Baudžiamųjų bylų posėdžių stebėseną Nyderlanduose

2021 m. lapkričio 8 d., 14.15 val.

Bylos rūšis, tipas, teismas, bylos Nr.	Kaltinamųjų skaičius (nusikalstamų veikų skaičius; sudėtingumas)	Teisiamojo posėdžio etapas, forma (nuotolinė ar tiesiogiai)	Teisiamojo posėdžio pradžia ir pabaiga	Teismo sudėtis (byla nagrinėta vieno teisėjo vienasmeniškai / teisėjų kolegijos)	Stebėtojai
Amsterdamo pirmosios instancijos teismas. Bylos Nr. 13-243805-21.	1 kaltinamasis – fizinis asmuo. 1 veika – smurtas artimoje aplinkoje.	Gyvai Teisiamasis posėdis	Pagal grafiką turėjo prasidėti 14.15 val. Posėdžio pradžia: 14.15 Posėdžio pabaiga: 15.20 val.	Vienas teisėjas	Reda Molienė Salvija Mulevičienė

Posėdžių stebėsenos kriterijai

Eil. Nr.	Kriterijus	Stebėsenos rezultatas	Pastabos
1.	Teisėjo taikyti instrumentai, skirti koncentruotumui, teisėjo proceso valdymas (kokybė)	1.1. Teisėja nustatė teisiamojo asmenybę, trumpai išaiškino teisiamojo teises, paklausė, ar suprato. 1.2. Prokurorė trumpai pateikė kaltinimo esmę (5 min.). 1.3. Teisėja užtikrintai vedė posėdį, gerai pasiruošusi, uždavė paruoštus klausimus, tikslinosi aplinkybes ir aptarė su prokurore ir gynėja įrodymų priimtinumą (nuotraukas, kuriose užfiksuota įvykio vieta, aplinka, nukentėjusioji). 1.4. Teisiamojo apklausoje buvo klausama apie esmines faktines aplinkybes, tačiau kadangi teisiamasis prisipažino padaręs veiką, kuria kaltinamas, daugiausia dėmesio buvo skirta nusikaltimo padarymo motyvams ir aplinkybėms, kurios yra svarbios skiriant sankciją: kas sukėlė agresijos	Teisėja su prokurore ir gynėja gana neformaliai tarėsi dėl įrodymų, tikslinosi dėl kaltinamojo elgesio sulaikius po nusikaltimo, dažnai tiesiogiai kreipėsi į kaltinamąjį prašydama pakomentuoti.

		priepuolį, kokia socialinė teismo aplinka, kodėl jam nepavyksta ilgam įsidarbinti, ar turi priklausomybių ir ar jam reikia specialistų pagalbos. 1.5. Perteklinių veiksmų nepastebėta. Įrodymų tyrimo metu daugiausia dėmesio skirta teisės klausimui, ar nukentėjusioji (stebėta smurto artimoje aplinkoje byla) gali būti laikoma artimu asmeniu, nes teismas teigė, kad su ja buvo jau išsiskyres ir tik retkarčiais susitikdavo).	
2.	Proceso dalyvių veiksmai, darantys įtaką trukmei	Visi dalyviai atvyko. Prokurorė kalbėjo koncentruotai. Gynėja nemažai dėmesio skyrė kaltinamojo asmenybei ir jo socialinei aplinkai, kaltinamasis kalbėjo ilgiausiai – apie 15 min.	Kaltinamasis kalbėdamas labai jaudinosi, graudinosi, pastebėta, kad teisėja labai atidžiai išklausė, tikslinosi, pasiūlė nuo savo stalo kaltinamajam vandens, kad nusiramintų.
3.	Trukmė (esminių procesinių veiksmų)	Atliktų procesinių veiksmų trukmė: bylos pristatymas, teisių išaiškinimas – 4 min.; kaltinimo pateikimas – 5 min.; įrodymų tyrimas, kaltinamojo apklausa – 25 min.; baigiamosios kalbos – 20 min.; nuosprendžio paskelbimas, paaiškinimas kaltinamajam – 10 min.	Teisėja iš karto po išnagrinėjimo, neišėjusi į pasitarimų kambarį, paskelbė nuosprendį. Paskelbus nuosprendį daug dėmesio skirta paaiškinti kaltinamajam, kokius įsipareigojimus teismas jam nustato (įsidarbinti, gydytis priklausomybes), kaip bus tikrinama, ar jis vykdo įsipareigojimus ir kokios pasekmės jų nevykdant.
4.	Kiti veiksniai, kurie darė įtaką proceso koncentruotumui ir kokybei	Stebėtas dalykiškas ir efektyvus prokurorės, gynėjos ir teisėjos procesinis bendradarbiavimas.	
5.	Bendri pastebėjimai	Procesas vyko labai dalykiškai iš visų proceso dalyvių pusės. Juntamas suinteresuotumas bylą užbaigti greitai.	

Baudžiamųjų bylų posėdžių stebėseną Kanadoje (teismo posėdžio vaizdo įrašo peržiūra)

2022 m. gegužės 18 d.

Bylos rūšis, tipas, teismas, bylos Nr.	Kaltinamųjų skaičius (nusikalstamų veikų skaičius; sudėtingumas)	Teismo posėdžio etapas, forma (nuotolinė ar tiesioginė)	Teismo posėdžio pradžia ir pabaiga	Teismo sudėtis (byla nagrinėta vieno teisėjo vienasmėniškai / teisėjų kolegijos)	Stebėtojai
Kanados Aukščiausiasis Teismas Bylos Nr. 39629 <i>Syed Adeel Safdar v. Her Majesty the Queen</i> (dėl Ontario teismo sprendimo baudžiamojoje byloje)	3 kaltinamieji – fiziniai asmenys. 1 veika – smurtas artimoje aplinkoje. Posėdyje sprendtas klausimas dėl	Hibridinis: prokuroras ir gynėjas nuotoliu, teisėjai tiesiogiai	Posėdžio trukmė: 1 val. 9 min.	Trijų teisėjų kolegija	Salvija Mulevičienė

	vieno iš kaltinamųjų gynybos prašymo nutraukti bylą pagal Kanados teisių ir laisvių chartijos 11b straipsnį dėl per ilgai užsitęsusio bylos nagrinėjimo.				
--	--	--	--	--	--

Posėdžių stebėsenos kriterijai

Eil. Nr.	Kriterijus	Stebėsenos rezultatas	Pastabos
1.	Teisėjo taikyti instrumentai, skirti koncentruotumui, teisėjo proceso valdymas (kokybė)	1.1 Teisėjai dalyvavo pasyviai. Tik pirmininkaujantis asmuo suteikė žodį kartais gynybai, kartais prokurorui. 1.2 Kalbant gynėjui vienas kolegijos teisėjas uždavė vieną patikslinantį klausimą. 1.3 Kalbant prokurorui vienas kolegijos teisėjas uždavė vieną patikslinantį klausimą, prašė pakomentuoti vieną akcentą, kurį nurodė gynyba. 1.4 Teisėjai klausėsi atidžiai. 1.5 Perteklinių veiksmų nepastebėta.	Dėl proceso ypatumų (adversarinis procesas, procesas Aukščiausiąjame Teisme), teisėjų vaidmuo pasyvus, tačiau buvo iš anksto taikyti instrumentai, skirti koncentruotumui užtikrinti: dalyviams nustatyti pasisakymo laiko limitai: po 30 min.
2.	Proceso dalyvių veiksmai, darantys įtaką trukmei	Gynyba ir prokuroras prisijungė laiku ir buvo itin gerai pasiruošę, kalbėjo koncentruotai. Abu rėmėsi tuo, kas išdėstyta raštu, ir retkarčiais prašė teisėjų atsiversti tam tikrą tikslų dokumentų vietą, kurioje esama tam tikrų įrodymų, kurie yra svarbūs esmei atskleisti.	Tiek advokatas, tiek prokuroras savo kalbos pradžioje pabrėžė, kad laikysis nustatyto laiko limitu (30 min.). Prokurorė likus 4 min. iki jos 30 min., dar kartą akcentavo, kad tikrai laikysis.
3.	Trukmė (esminių procesinių veiksmų)	Atliktų procesinių veiksmų trukmė: bylos pristatymas – 30 sek.; gynybos kalba – 30 min.; prokuroro kalba – 30 min.; gynybos replika po prokuroro kalbos – 10 min.; sprendimo priėmimas – 9 min.	Teisėjai iš karto po išnagrinėjimo paprašė proceso dalyvių likti prisijungus ir išėjo į pasitarimų kambarį priimti sprendimo. Paskelbtas sprendimas su trumpais motyvais, laisvai pakomentuojant bei padėkojant gynybai ir prokurorui už puikų pasiruošimą.
4.	Kiti veiksniai, kurie darė įtaką proceso koncentruotumui ir kokybei	Procesas vyko labai dalykiškai ir koncentruotai. Gynyba ir prokuroras labai stengėsi laikytis nustatytų laiko limitų.	
5.	Bendri pastebėjimai	Posėdis įdomus ir turinio prasme, kadangi svarstyto klausimo esmė – prašymas nutraukti baudžiamąją bylą dėl Kanados teisių ir laisvių chartijos 11b straipsnyje įtvirtintos teisės į bylos išnagrinėjimą per protingą laiką pažeidimo. Byloje aiškinamasi, ar dėl to, kad bendra bylos išnagrinėjimo trukmė viršijo <i>Jordan</i> byloje nurodytas „lubas“ (30 mėn.), yra kalta gynyba, ir detaliam aptariami konkretūs laiko epizodai.	

		<p>kada posėdžiai nevyko, aiškinantis, ar taip įvyko dėl sisteminių spragų teismo bylų valdymo sistemoje, ar dėl gynybos kaltės.</p> <p>Iš viso bylos nagrinėjimas užtruko 38 mėn.</p> <p>Gynyba nurodo, kad prokurorai klysta, 4 mėn. iš bendros trukmės išbraukdami kaip įvykusius dėl gynybos kaltės (negalėjimo dalyvauti), nes gynybai netiko tik vienas pasiūlytas teismo posėdžio mėnuo: 2017 m. gegužės mėn. Tada teismas pasiūlė kitą posėdžių laiko bloką: 6 savaitių posėdžių bloką 2017 m. rugsėjo–spalio mėn. Gynyba teigia, kad teismas negalėjo pasiūlyti jokių datų birželio, liepos ir rugpjūčio mėn., todėl šie trys mėnesiai negali būti įskaičiuoti kaip gynybos kaltė ir įskaityti į nepagrįstai ilgą proceso trukmę. Teismas pritarė, kad šis keturių mėn. uždelsimo laikotarpis negali būti priskiriamas kaip įvykęs vien dėl gynybos kaltės.</p> <p>2019 m. sausio mėn. pirmą savaitę buvo paskirti keturi posėdžiai per vieną savaitę ir visi neįvyko dėl to, kad prokuroras susirgo. Bendru sutarimu visi pripažįsta, kad sutinka, jog tai išimtinė aplinkybė ir šis laikotarpis negali būti įskaitytas į bendrą uždelsimo trukmę. Tačiau, gynybos teigimu, dėl teismo ribotų galimybių paskirti posėdžio datą anksčiau (angl. <i>institutional scheduling limitations</i>) tolesnis laikotarpis negali būti priskirtas išimtinėms aplinkybėms ir turi būti įskaičiuotas į bendrą proceso trukmę, nes vietoj 2019 m. sausio posėdžių teismas nepasiūlė jokio datos iki pat kovo 28 d. Gynyba reikalauja, kad nors bylos pradžioje buvo suderinta, jog pakaks 6 savaitių teismo posėdžių bloko, tačiau prireikė 15 papildomų teismo posėdžių dienų ir problema ta, kas šios 15 dienų buvo „išbarstytos“ per visą kalendorinių metų laikotarpį.</p> <p>Prokurorė paaiškino, kad, dirbant su bylos koordinatoriumi (angl. <i>trial coordinator</i>), už bylos valdymą atsakingu asmeniu, buvo pasiūlytas pirminis 6 savaitių posėdžių blokas, tačiau jo nepakako dėl gynybos kaltės, nes gynyba jai įteiktoje formoje nepažymėjo, kiek dienų jai reikės įrodymams teikti, todėl turi prisiimti kaltę dėl to, kad reikėjo papildomų posėdžių. Prokuratūra buvo nurodžiusi formoje, kad kvies 18–20 liudytojų ir kad jiems reikės 4–6 savaitių posėdžių laiko, taip pat kvies 4 ekspertus, kurių vienam reikės bent 4 posėdžių. Be to, gynybai buvo pasiūlytas papildomas 6 savaitių blokas gegužės mėn., tačiau jiems pasiūlytas laiko blokas netiko, taigi datos nusikėlė dėl gynybos negalėjimo dalyvauti. Prokuroras taip pat pacituoja teismo nutartį, kurioje teisėjai pažymi, kad praktikoje bylos apimtį ir reikiamą posėdžių trukmę dažniausiai nurodo tik prokuratūra, o gynyba nutyli, nenorėdama atskleisti strategijos, todėl jos laikas neįskaičiuojamas planuojant posėdžių grafiką (bloką) ir tai užvilkina procesą, nes vėliau tampa sunku rasti vietos papildomiems posėdžiams įterpti.</p> <p>Teisėjai po pasitarimo apeliaciją atmetė, motyvuodami iš esmės tuo, kad <i>Jordan</i> byloje nustatytos 30 mėn. „lubos“ nebuvo pažeistos, nes į šį laikotarpį neturi būti įskaičiuojamas laikotarpis, kurio metu teisėjas sprendžia dėl nuosprendžio priėmimo ir baudmės paskyrimo (t. y. įskaičiuoja tik laikas nuo bylos pradžios iki įrodymų tyrimų ir baigiamųjų kalbų pabaigos).</p>
--	--	---

PRIEDAS V. TEISĖS AKTŲ, REGLAMENTUOJANČIŲ TEISMO PROCESO VEDIMO TVARKĄ LIETUVOS TEISMUOSE, SĄRAŠAS

Nr.	Teisės aktas
1.	Lietuvos Respublikos teismų įstatymas
2.	Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas
3.	Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas
4.	Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas
5.	Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas
6.	Lietuvos Respublikos teisėjų etikos kodeksas
7.	Teismo posėdžių koordinavimo dėl greičiau nagrinėtinų bylų tvarkos aprašas, patvirtintas Teisėjų tarybos 2012 m. spalio 26 d. nutarimu Nr. 13P-173-(7.1.2)
8.	Vaizdo konferencijų įrangos naudojimo teismo proceso metu tvarkos aprašas, patvirtintas Teisėjų tarybos 2014 m. lapkričio 28 d. nutarimas Nr. 13P-156-(7.1.2)
9.	Darbo krūvio skaičiavimo teismuose tvarkos aprašas, patvirtintas Teisėjų tarybos 2015 m. gegužės 29 d. nutarimu Nr. 13P-79-(7.1.2)
10.	Bylų paskirstymo teisėjams ir teisėjų kolegijų sudarymo taisyklių aprašas, patvirtintas Teisėjų tarybos 2015 m. rugsejo 25 d. nutarimu Nr. 13P-123-(7.1.2)
11.	Administravimo teismuose nuostatai, patvirtinti Teisėjų tarybos 2015 m. gruodžio 18 d. nutarimu Nr. 13P-157-(7.1.2)
12.	Teisėjų specializacijos tam tikrų kategorijų byloms nagrinėti nustatymo tvarkos aprašas, patvirtintas Teisėjų tarybos 2017 m. gegužės 19 d. nutarimu Nr. 13P-81-(7.1.2)
13.	Saugumo teismuose politikos aprašas, patvirtintas Teisėjų tarybos 2019 m. gegužės 31 d. nutarimu Nr. 13P- 89-(7.1.2)
14.	Teisėjų darbo su bylomis krūvio mažinimo tvarkos aprašas, patvirtintas Teisėjų tarybos 2019 m. gruodžio 13 d. nutarimu Nr. 13P-203-(7.1.2)
15.	Vaizdo konferencijų technologijų naudojimo nagrinėjant baudžiamąsias bylas tvarkos aprašas, patvirtintas Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2021 m. gegužės 31 d. įsakymu Nr. 1R-183
16.	Vaizdo konferencijų ir telekonferencijų technologijų naudojimo nagrinėjant civilines ir administracines bylas tvarkos aprašas, patvirtintas Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2012 m. gruodžio 7 d. įsakymu Nr. 1R-309
17.	Techninių priemonių naudojimo teismo sprendimo skelbimo metu tvarkos aprašas, patvirtintas Teisėjų tarybos 2018 m. gegužės 25 d. nutarimu Nr. 13P-46-(7.1.2)
18.	Rekomenduojami teismų procesinių sprendimų kokybės standartai, patvirtinti Teisėjų tarybos 2016 m. gegužės 27 d. nutarimu Nr. 13P-65-(7.1.2)
19.	Rekomendacijos dėl nuotolinių teismo posėdžių, patvirtintos Teisėjų tarybos 2021 m. rugpjūčio 27 d. protokoliniu nutarimu